

Dr Zorica Mršević

Ka demokratskom društvu – istopolne porodice

Mr Bojana Balon je autorka poglavlja „Istopolno orijentisane osobe na javnoj sceni i njihov značaj za ubrzanje promena” i naslova „Slovenija”

Izdavač:

Institut društvenih nauka
Beograd, Kraljice Natalije 45
Telefon: +381 11 361 60 02
Faks: +381 11 361 40 67

Urednica:

Dr Mirjana Rašević

Recenzentkinje:

Prof. dr Marijana Pajvančić
Prof. dr Marija Draškić
Prof. dr Olga Cvejić

Lektorka:

Prof. Milanka Vorkapić

Prevod sa i na engleski:

Vesna Cipruš

Štampa i grafički dizajn:

Čigoja
Š T A M P A

e-mail: office@cigoja.com

Tiraž:

300

ISBN 978-86-7093-128-2

DR ZORICA MRŠEVIĆ

KA DEMOKRATSKOM
DRUŠTVU – ISTOPOLNE
PORODICE

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA

Beograd
2009

Ova knjiga je nastala u okviru projekta:

„Demokratski modeli unapređivanja društvene kohezije, tolerancije, ljudskih prava i privrednog razvitka u političkim i institucionalnim procesima evropskih integracija u Srbiji“, finansijski podržanog od strane Ministarstva nauke, Republike Srbije, u periodu od 2006/2010.

Stavovi i mišljenja objavljeni u ovoj knjizi su isključivo lični stavovi autorki (ako ne pripadaju citiranim autorima) i ni na koji način ne odražavaju stavove i mišljenja organizacija u kojima su autorke u vreme izdavanja knjige radile ili sa kojima su saradivale.

Rad na tekstu ove knjige je završen 28 juna 2009. godine. Sve promene koje su se desile posle tog datuma nisu obuhvaćene tekstem knjige.

SADRŽAJ

KA DEMOKRATSKOM DRUŠTVU –ISTOPOLNE PORODICE.....	15
1. Uvodni diskurs.....	15
Nekonvencionalne porodice	15
Međunarodni aspekt	16
„Obezvređivanje“ tradicionalne porodice	17
Natalitet i nekonvencionalne porodice	18
Protiv prirode?	19
2. Istorijski osvrt – kada je utopija postajala stvarnost.....	22
Politički značaj registrovanog partnerstva u devedesetim godinama dvadesetog veka.....	22
Status životnih zajednica osoba istog pola do početka 1997.....	24
Početak procesa legalizovanja partnerstva osoba istopolne orijentacije u pojednim evropskim državama od 1998	27
<i>Holandija, Švedska</i>	27
<i>Francuski Pakt društvene solidarnosti</i>	27
<i>Slučaj Katalonije – prvo registrovano partnerstvo u Španiji</i>	31
<i>Portugalija</i>	32
<i>Rezime evropske situacije na kraju devedesetih</i>	32
<i>Pravni status istopolnih zajednica u periodu od 2003. do 2006. godine</i>	34
<i>Mi smo porodice!</i>	45
3. Konstruisanje „moralne panike“ i istopolne zajednice	45
Pojam moralne panike	45
Pojava i teme moralnih panika	49
Slučaj Vesolovski-Pedžet.....	56
Igboland, primer tradicije koja živi	57
4. Istopolno orijentisane osobe na javnoj sceni i njihov značaj za ubrzanje promena (<i>Ovo poglavlje je napisala mr Bojana Balon</i>).....	58
Kreatori dominantnog društvenog diskursa.....	58
Javne ličnost i njihov uticaj na dominantni diskurs.....	60
Medijska prezentacija homoseksualnosti	62
Svet sporta	65

Svet politike.....	65
Crkva i crkveni zvaničnici.....	75
Iz Srbije.....	76
5. Pravna regulativa istopolnih zajednica u Sjedinjenim Američkim Državama.....	76
Put ka zakonskom priznanju braka osoba istog pola – havajska sudska odluka	78
Stranke u postupku, kako je počelo i predmet spora	78
Odluka Vrhovnog suda Havaja.....	79
Promene u savremenom američkom porodičnom životu	80
Potrebe istopolno orijentisanih osoba da žive u braku	81
Živeti sa dve mame i dva tate – deca istopolnih parova.....	82
Dobrobit dece ili šta je deci potrebno	83
Šta deci sigurno nije potrebno: diskriminacija	85
Domaće partnerstvo u Sjedinjenim Američkim Državama	85
<i>Ajova Siti</i>	86
<i>En Arbor</i>	86
<i>Havaji</i>	87
Realizovana utopija: Tatin cimer – slikovnica za decu.....	87
Istorijske američke odluke donete tokom 2008. i 2009. godine.....	89
<i>Kalifornija</i>	89
<i>Njujork i Okrug Vašington</i>	92
<i>Konektiket</i>	93
<i>Izjava novoizabranog američkog predsednika</i>	95
<i>Vermont</i>	96
<i>Nju Hempšir</i>	97
<i>Ajova</i>	98
<i>Mejn</i>	99
<i>Nevada</i>	99
<i>Juni 2009, Mesec ponosa</i>	100
6. Razvoj istopolnih zajednica i međunarodne organizacije	101
Evropa – različite porodice, ista prava	101
Presude evropskih sudova u Strazburu i Luksemburgu.....	102
<i>Lezbejke, gejevi i biseksualna lica su podobna za usvajanje dece</i>	102
<i>Pravo na penziju preminulog istopolnog partnera</i>	103
<i>Odluka suda u Strazburu u korist transseksualne osobe protiv Švajcarske</i>	105
Deklaracija Evropskog Parlamenta o ravnopravnoj priznatosti građanskog partnerstva	106
Antidiskriminativna direktiva	107

Priznanje istopolnih brakova sklopljenih unutar Evropske unije ili slučaj Francuza Frederika	108
Izložba u Evropskom parlamentu: „Različite porodice, ista ljubav“	109
<i>Pano 1: Pravna priznatost istopolnih porodica</i>	109
<i>Pano 2: Problem standardizacije sličnih instituta unutar zemalja EU</i> ..	110
<i>Pano 3: Izjava jedne od tradicionalnih porodica o njihovoj navodnoj “ugroženosti” postojanjem istopolnih porodica</i> ..	110
<i>Pano 4: Porodične penzije</i>	110
<i>Pano 5: Asistirana oplodnja lezbejki</i>	110
<i>Pano 6: Boravak u zemlji partnera/partnerke</i>	111
<i>Pano 7: Javni prostor kao prostor zločina mržnje</i>	111
<i>Pano 8: Stanarsko pravo</i>	111
<i>Pano 9: Promena dokumenata ne prati uvek promenu pola</i>	111
<i>Pano 10: Starateljstvo nad decom</i>	111
<i>Pano 11: Preživela partnerka/preživeli partner</i>	112
<i>Pano 12: Deca istopolnih porodica – žrtve diskriminacije</i>	112
Decembarska inicijativa Ujedinjenih nacija	112
NELFA, Mreža evropskih udruženja LGBT porodica	115
7. Nedavne promene pravne regulative istopolnih zajednica u pojedinim državama	115
Švedska	115
Norveška	117
Češka	118
Grčka	118
Slovenija (<i>Ovaj naslov je napisala mr Bojana Balon</i>)	120
Mađarska	123
<i>Mađarski dvostruki porodični kolosek</i>	124
<i>Odluka Ustavnog suda iz decembra 2008</i>	127
<i>Nova vladina verzija zakona iz februara 2009</i>	128
Izrael	129
Engleska i Škotska	129
Finska	131
Danska	131
Estonija	132
Poljska	132
Portugalija	133
Irska	133
<i>Presuda u korist lezbejskog para</i>	133
<i>Inicijativa za ozakonjenje građanskog partnerstva</i>	135
<i>Ponos i predrasude</i>	137
Australija	139

Latinska Amerika.....	139
8. Istopolne porodice u ciframa – rezultati nedavnih istraživanja	142
9. Marševi ponosa 2008. koji su promovisali istopolne porodice.....	147
Beč	148
Sofija.....	148
<i>Pismo ILGA-e</i>	150
<i>Obraćanje Amnesti Internešnela</i>	150
<i>Dalji pritisak na Bugarsku</i>	151
10. Zaključni diskurs	152
11. Summary of the Study	
Towards a Democratic Society: Same-Sex Families.....	159
12. IZVORI.....	167
Knjige, poglavlja u knjigama i stručni tekstovi.....	167
Novinski tekstovi i internetni izvori.....	168
Dokumenta	181

SPISAK SKRAĆENICA:

APGL Francusko udruženje LGBT roditelja
LGBT Lezbejke, gejevi, biseksualni, transrodni
GALESH Udruženje LGBT porodica Valensije
GALEHI Udruženje LGBT porodica Madrida
GLEN Mreža za ravnopravnost gejeva i lezbejki
EP Evropski parlament
UN Ujedinjene nacije
EU Evropska unija
SE Savet Evrope
ECHR Evropska konvencija o ljudskim pravima
ILGA Međunarodna asocijacija lezbejki i gejeva
PaCS Pakt društvene solidarnosti
NELFA Mreža evropskih udruženja LGBT porodica
FLG Udruženje LGBT porodica Katalonije
EPOA Asocijacija evropskih organizatora prajda

CONTENT

TOWARDS A DEMOCRATIC SOCIETY - SAME SEX FAMILIES	15
1. Introduction.....	15
Unconventional families.....	15
International aspects	16
«Devaluation» of traditional family	17
Birth rate and unconventional families.....	18
Against nature?	19
2. Historical overview – when utopia became a reality.....	22
Political meaning of registered partnerships in the 90.ties of the 20 th Century.....	22
Status of lifelong unions of persons of same sex until the beginning of 1997	24
Beginning of process of legalization of same sex partnerships in European countries since 1998	27
<i>The Netherlands, Sweden</i>	27
<i>French Civil Solidarity Pact</i>	27
<i>An example: Catalonia – the first registered partnership in Spain</i>	31
<i>Portugal</i>	32
<i>Overview of the situation in Europe end of the 90.ties of the 20th Century</i>	32
<i>Overview of Legal Status of Same Sex Partnerships from 2003 to 2006</i>	34
<i>We are families!</i>	45
3. The Construction of “moral panic” and same sex partnerships	45
The concept of moral panic	45
The emergence and content of moral panic.....	49
The Wesolowski-Padgett Case.....	56
Igboland, a living tradition	57
4. LGBT persons in the public scene and their importance for social change (<i>The author of this chapter is Bojana Balon</i>).....	58
Creators of dominant social discourse.....	58
Public figures and their influence on the dominant discourse	60

Media representation of homosexuality	62
The world of sports.....	65
The world of politics.....	65
Church and church officials.....	75
On Serbia	76
5. Legal framework of same sex partnerships in the United States of America.....	76
The path to legal recognition of same sex marriage – the decision of Court of Hawai	78
The parties in dispute, the evolution and the subject of dispute	78
The decision of the Supreme Court of Hawai	79
Changes in contemporary American family life.....	80
The need of LGBT persons to live in marriage.....	81
Living with two mothers or two fathers – children of same sex partners.....	82
The well-being of children and what children need	83
What children definitely do not need: discrimination	85
Domestic partnership in the United States of America.....	85
<i>Iowa City</i>	86
<i>Ann Harbor</i>	86
<i>Hawaii</i>	87
Realized Utopia: My Father’s roommate – a children’s book.....	87
Historical decisions in the USA made in 2008 and 2009	89
<i>California</i>	89
<i>New York and Washington</i>	92
<i>Connecticut</i>	93
<i>Statements of the newly elected US president</i>	95
<i>Vermont</i>	96
<i>New Hampshire</i>	97
<i>Iowa</i>	98
<i>Main</i>	99
<i>Nevada</i>	99
<i>June 2009 – the Month of pride</i>	100
6. Development of same sex families and international relations	101
Europe – different families, equal rights	101
Judgements of European courts in Strasbourg and Luxemburg	102
<i>Lesbians, gay and bisexuals are fit for adoption of children</i>	102
<i>The right to a deceased partner pension</i>	103
<i>The decision of the European Court of Human Rights in favour of a transsexual person versus Switzerland</i>	105

Declaration of the European Parliament on Equal Recognition of Civil Partnerships	106
Anti-discrimination directive	107
The recognition of same sex marriages in EU and the case of Frenchmen Frederic	108
Exhibition in the EU Parliament “Different families, same love”	109
<i>Panel 1</i>	109
<i>Panel 2</i>	110
<i>Panel 3</i>	110
<i>Panel 4</i>	110
<i>Panel 5</i>	110
<i>Panel 6</i>	111
<i>Panel 7</i>	111
<i>Panel 8</i>	111
<i>Panel 9</i>	111
<i>Panel 10</i>	111
<i>Panel 11</i>	112
<i>Panel 12</i>	112
Decembarska inicijativa Ujedinjenih nacija	112
NELFA, Mreža evropskih udruženja LGBT porodica	115
7. Recent legal changes related to same sex partnerships in certain states	115
Sweden	115
Norway	117
The Czech Republic	118
Greece	118
Slovenia (<i>The author of this title is Bojana Balon</i>)	120
Hungary	123
<i>Hungarian double family track</i>	124
<i>Decision of the Constitutional Court from December 2008</i>	127
<i>New Government version of the Law from February 2009</i>	128
Israel	129
England and Scotland	129
Finland	131
Denmark	131
Estonia	132
Poland	132
Portugalialia	133
Ireland	133
<i>Court judgment in favor of a lesbian couple</i>	133
<i>Initiative for legalization of civil partnerships</i>	135
<i>Pride and prejudice</i>	137

Australia.....	139
Latin America	139
8. Same sex families in numbers – results of recent research.....	142
9. Pride marches 2008 which have promoted same sex families.....	147
Vienna	148
Sofia	148
<i>A Letter from International Lesbian and Gay Association</i>	150
<i>Amnesty International intervention</i>	150
<i>Further pressures on Bulgaria</i>	151
10. Conclusions.....	152
11. Summary of the study	
“Towards a democratic society: same sex families”	159
12. SOURCES	167
Books, chapters in books and articles in journals.....	167
Newspaper articles and internet sources.....	168
Documents.....	181

KA DEMOKRATSKOM DRUŠTVU – ISTOPOLNE PORODICE

Važno je shvatiti da insistiranje na jednakim vrednostima i borba protiv diskriminacije ne ugrožavaju našu slobodu već je samo dopunjuju. Pobjede koje je izvojevala generacija šezdesetih – puna građanska prava žena i manjina, podrška slobodi pojedinca i zdrava potreba za osporavanjem autoriteta – učinile su Ameriku boljim domom za sve njene građane.¹

1. Uvodni diskurs

Nekonvencionalne porodice

Nekonvencionalne porodice² su deo stvarnosti koji više ne može da se ignoriše tim pre što je dinamika njihovog pravnog priznavanja i regulisanja posledica njihovog postojanja jedna od najintenzivnijih pravnih promena današnjice, gledano u globalnim razmerama. Lezbejske i gej porodice dovode u pitanje mnoge pojmove na kojima se zasnivala tradicionalna pravna, antropološka i psihološka nauka, posebno pojam porodice ako je zadat u okvirima isključivo bioloških veza, pojmova i kategorija.³

¹ Obama, Barak (2008) Smelost nade. Interkomerc: Beograd.

² Avgust 2008.

³ Na Lezbejskom maršu u San Francisku najdirljivije su bile lezbejske i gej porodice, koje su odlučile da hodaju sa decom i rodbinom upravo u povorci, tako da to izgleda kao vesela družina – neki su sklopili posebna kolica za ovu priliku da u njih stave decu, drugima su deca velika pa trčkaraju okolo sa balonima duginih boja, neki su povelili kuće, neki lutke i mede, za njima dve mame i beba na leđima, dva tate i troje dece, svo troje različitih boja, jedan petogodišnji sin na ramenima gej oca drži natpis rukom napisan: Bio sam na venčanju moje dve bake! Roditelji i prijatelji LGBT osoba ponosno se pojavljuju nakon porodica, organizovani oko nacionalne mreže PFLAG (Parents, Families and Friends of Lesbians and Gays). Ova sjajna organizacija datira od hrabre Džini Manford (Jeanne Manford), 1972, a danas, različitih oblika PFLAG organizovanja ima u skoro svim većim gradovima SAD, zatim u Kanadi, Australiji i drugim zemljama sa dužom tradicijom demokratskog društva. Danas. „Dve feminističke priče: Prelepe lezbejke start“, 26. jul 2008. Dostupno sa: <http://213.244.238.3/20080726/vikend6.html>.

Važno je napomenuti da razmatranja tih pitanja kod nas ne počinju u pravnom vakuumu jer već uveliko postoje komparativnopravna rešenja i inicijative u velikom broju evropskih i vanevropskih zemalja, međunarodne konvencije, presude domaćih i međunarodnih sudova, teorija i praksa ljudskih prava, i to sve u intenzivnoj dinamici progressa.

Opređenjenje da se izlažu pravne institucije u svetlu dinamike najnovijih promena još uvek ne znači i njihovu promociju a još manje odluku o prihvatanju. Ali fenomen pravnih instituta u nastajanju je izazov koji nudi pravnim teoretičarima burnu i neizvesnu sliku prava koja se formiraju na međunarodnoj sceni, punoj ambicioznih očekivanja, još uvek neizvesne vrednosti stvorenog i još neizvesnijih dimenzija i trajnosti krajnjih dometa. U tom izazovu leži i obaveza da se prezentuju pravne pojave koje se u svom razvitku ne dešavaju isključivo „nekim drugima“ već su došle do naših državnih granica postajući deo pozitivnopravnih sistema naših suseda. Kao takve zaista se ne mogu i ne smeju više ruritanski⁴ negirati.

Međunarodni aspekt

Preambula UN Konvencije o pravima deteta (*UN Convention on the Rights of the Child*) zahteva obaveznu zaštitu i pomoć porodici mada ne definiše porodicu. Zajednica dva biološka roditelja koja podižu svoju decu sigurno nije više jedina vrsta porodice koja postoji i koju priznaju pravni poreci današnjice. Evropska Konvencija o ljudskim pravima (*The European Convention on Human Rights – ECHR*) u svom članu 8 predviđa pravo na zaštitu privatnosti i porodice. Ni taj dokument ne sadrži definiciju porodice ali se sve šire prihvata uverenje da se pod tim terminom obuhvataju i tzv. *de facto*, nekonvencionalne porodice. Među njima su tzv. istopolna partnerstva i roditeljstva⁵ ta koja privlače najviše pažnje zakonodavaca širom sveta i nalaze se praktično u žiži dinamičnih savremenih pravnih reformi.

⁴ Ruritaniya je literarna i politička metafora Balkana, veštački svet stvoren od strane zapadnih pisaca, novinara i diplomata koji svoje predrasude, neznanje i strahove ugrađuju u ocrtavanju primitivnog, kulturno zaostalog regiona u kome siromaštvo i neznanje rađaju netrpeljivost. Ruritaniya je dakle mračna pozornica na kojoj ljudi besne, prolivaju krv, doživljavaju vizije i ekstaze, gde se vreme zaustavilo a države ne poznaju savremeni poredak vladavine prava budući da su sve do jedne nepotističke despotije korumpiranih i neodgovornih političara. To je region u kojem je vreme zaustavljeno na maglovitim rubovima percepcije, osuđen da zauvek bude „Evropa koja to nije“. Goldsvorti, Vesna (2005) *Izmišljanje Ruritaniye, imperijalizam mašte, Geopoetika*, Beograd.

⁵ Do istopolnog roditeljstva može da dođe na više raznih načina. Istopolni par može da se odluči na usvojenje. U mnogim slučajevima neki od partnera može da bude biološki roditelj dece iz prethodnih heteroseksualnih veza a ima i slučajeva da je do roditeljstva došlo putem asistiranog oplodnje.

Prvi put u istoriji Evropski parlament (EP) se izjasnio za otvaranje mogućnosti građanskog braka i usvajanje dece za istopolne parove 4. septembra 2003. godine, kada je glasao o izveštaju o Situaciji osnovnih prava u Evropskoj Uniji u 2002. Radi se o izveštaju koji Evropski parlament objavljuje jednom godišnje dajući prikaz problema i poboljšanja na temu ljudskih prava u državama članicama Evropske Unije.

Svake godine tema diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije kao kontroverzna izaziva sukob mišljenja među različitim političkim partijama. Evropski parlament zbog toga godinama nije hteo da od zemalja članica traži više od uvažavanja registrovanog partnerstva, jer se to tada činilo kao prevelik korak. Međutim septembra 2003. većina članova/ica Parlamenta glasala je za paragraf u kome se navodi poziv EP-a upućen zemljama članicama da ukinu sve vrste diskriminacija, zakonske ili *de facto*, koje trpe homoseksualne osobe, posebno po pitanju prava na brak i usvajanje. Tada je takođe odobren još jedan: „Evropski parlament preporučuje državama članicama da generalno više uvažava nevenčane veze, heteroseksualne kao i homoseksualne, i da parovima koji su u takvim vezama daju ista prava kao i venčanim parovima, između ostalog tako što će preduzeti mere kako bi ovi parovi imali slobodu kretanja unutar Unije“.⁶

Oba usvojena paragrafa daju novu nadu milionima istopolno orijentisanih osoba u pravno normalizovanje njihovog statusa a biće koristan instrument od pomoći pojedincima i organizacijama koje se bore za prava istopolno orijentisanih osoba. Naime, kada je homoseksualnost dekriminalizovana i skinuta sa liste mentalnih bolesti⁷, dakle kada su istopolno orijentisani ljudi prestali da budu tretirani kao kriminalci i bolesnici, nije preostalo ništa osim golih predrasuda na čemu bi mogao da se bazira nastavak diskriminacije njih i njihove dece.

„Obezvredivanje“ tradicionalne porodice

Iako odudaraju od modela heteroseksualne porodične zajednice, istopolna partnerstva nisu pogubna za tradicionalne porodične vrednosti niti su odraz promiskuitetnog, antisocijalnog ponašanja, izbegavanja roditeljstva, a još manje negiranja postojanja porodice. One su upravo suprotno, odraz nastojanja istopolno orijentisanih osoba da u svojim životima ne budu lišene porodice, roditeljstva i svega onoga što znači stabilna, monogamna, emotivno/seksualna, društveno i pravno regulisana konvencionalna zajednica. Nekonvencionalne porodice su takođe i rezultat potrebe i interesa svakog društva da što većem broju ljudi

⁶ Mršević Z., (2009) Ljudska prava i seksualna orijentacija, (187-204). Ed: M. Rašević, Z.Mršević. Pomeramo granice. Beograd, Institut društvenih nauka.

⁷ U Srbiji je muška homoseksualnost dekriminalizovana 1994. a u maju 2008. je skinuta sa liste psihijatrijskih oboljenja.

pravno omogućiti da živi u stabilnim porodičnim, pravno priznatim i regulisanim zajednicama kroz uvažavanje različitih faktički postojećih porodičnih modaliteta. Ne obezvređuju dakle nekonvencionalne porodice svojim postojanjem vrednosti tradicionalne porodice, već su te vrednosti mnogo više obezvređene nastojanjima da se porodična regulativa ograniči i učini ekskluzivno pristupačnom samo heteroseksualnim parovima.

Ne postoji nikakav uverljiv dokaz o povezanosti pada sklapanja heteroseksualnih brakova usled omogućavanja licima homoseksualne orijentacije da ozakonjavaju svoje zajednice niti ima ikakvog racionalnog razloga za postojanje takve uzročnost. Do sada nije uočen nikakav, ni najmanji pad broja sklopljenih heteroseksualnih brakova u nekoj od zemalja koje pravno priznaju istopolna partnerstva. Heteroseksualni ljudi sklapaju brakove iz razloga i po dinamici koja nema nikakve veze sa onim što rade homoseksualne osobe i nikakvo razočaranje, gnev, protest ili ma koja druga negativna (pa ni pozitivna) reakcija na postojanje pravne regulative homoseksualnih veza ne može da deluje sprečavajuće na zasnivanje heteroseksualnih porodica ni u najmanjim razmerama, pa ni u pojedinačnim slučajevima. Pretpostavljene masovne dimenzije odustajanja od brakova raznopolnih partnera, na šta upućuju upozorenja da su institucije braka i porodice „dovedene u pitanje“ priznavanjem nekog vida legaliteta istopolnim parovima je nešto što se prosto rečeno niti dešava niti ima najmanje naznake da bi moglo da počne da se dešava.

Homoseksualnost nije zarazna bolest već manjinski varijetet normalne ljudske seksualnosti. Ne postoji ni opasnost od širenja homoseksualnosti time što se dozvoljavaju istopolne zajednice. Heteroseksualni ljudi nikada i nikako ne postaju homoseksualni zato što homoseksualnost nije zabranjena a istopolne veze dozvoljene, niti zato što je homoseksualnost postala vidljivija i društveno i javno prihvaćenija. Niti javno prikazivanje postojanja treba kriti od dece i omladine jer se ona nikako ne mogu ni „zaraziti“, dobiti „pogrešne ideje“ niti izgubiti svoju heteroseksualnu orijentaciju ako im je ona urođena.

Ne samo što porodica nije „uništena“ ili „obezvređena“ omogućavanjem pravne priznatosti drugim vidovima porodičnih zajednica, već je baš naprotiv kao institucija ojačana time što se većem broju ljudi omogućavaju pravna stabilnost i prednosti porodičnog života.⁸

Natalitet i nekonvencionalne porodice

U evropskim zemljama niskog nataliteta istopolne zajednice uočene su kao još jedan demografski vredan potencijal za stvaranje i podizanje potomstva koji

⁸ Mršević Z., (2009) Istopolne porodice u svetlu dinamike komparativnopravnih promena. *Pravni život*, vol. 57, 10:385-404.

zavređuje da bude podržan a ne bezrazložno osujećivan ili diskriminisan. Niz evropskih i drugih zemalja sveta je pravno regulisao tu pojavu kao odraz zaštite i unapređenja ljudskih prava seksualnih manjina ali i kao meru podsticanja rađanja, uočavajući i priznajući ne male demografske kapacitete takvim zajednicama. Brojna istraživanja koja se već tri decenije vrše u Americi i Evropi, nedvosmisleno dokažu da je kvalitet roditeljstva a ne seksualni identitet roditelja suštinski činilac efikasnog roditeljstva i to je ono što je važno za dobrobit dece.⁹

U Nemačkoj se procenjuje da bi svake godine bilo rođeno 10.000 više dece kada bi postojale iste mogućnosti za veštačko osemenjivanje istopolnih partnerki kao za heteroseksualne parove¹⁰. Problem je da veštačko osemenjivanje lezbejki nije zabranjeno po zakonu ali jeste administrativnim instrukcijama medicinske asocijacije. Lekari koji bi se oglušili o taj propis mogli bi da ostanu bez dozvole za rad, tako da neki od njih to rade u Španiji gde je lekarima i medicinskom osoblju to dozvoljeno, neki rade krišom ali većina se ipak uzdržava da učini takav prekršaj.

Lezbejski parovi su zbog toga protestovali jer su na taj način isključeni iz mogućnosti pristupa pravno regulisanim bankama sperme i mogu da koriste banke sperme koje se reklamiraju na internetu a koje nisu bezbedne od HIV virusa ili drugih naslednih prenosnih bolesti. Sledeća opcija je sperma konkretnog muškarca koji želi da je da u zamenu za seks ili za novac. Kako je traženje pouzdanog i zdravog muškarca teško, dešava se da se isti čovek koristi od strane čitavog kraja ili više parova. Nevladine organizacije se bore da obezbede homoseksualcima pristup bezbednim, pravno regulisanim bankama sperme dok su druge angažovane na traženju alternativa u kojima će muški i ženski parovi „odigrati“ heteroseksualne veze da bi istopolnim partnerima obezbedili decu. Sve to je apsurdno otežavanje života onima koji samo žele decu u situaciji u kojoj država ima značajan manjak dece.

Protiv prirode?

U avgustu 2006. otvorena je izložba u Prirodnjačkom muzeju u Oslu, pod naslovom „Protiv prirode?“¹¹ Izložba jasno prikazuje da je seks za životinje isto kao i kod ljudi, izvor zadovoljstva ali i kohezivni faktor učvršćivanja povezanosti krda a ne ni jedino ni primarno metod prokreacije a to se odnosi kako na heteroseksualne tako i na homoseksualne odnose. Na izložbi se nalaze npr. fotografije dve

⁹ Gayecho. „Istopolno roditeljstvo je podjednako dobro.“ 11. maj 2007. Dostupno 9. maja 2009 sa: <http://gayecho.com/vesti.aspx?id=5160&grid=2054&page=61>. Više u Poglavlju 8: Istopolne porodice u ciframa – rezultati nedavnih istraživanja.

¹⁰ Mediathek. „Mutter, mutter, kind. Das Gespräch mit dem Reproduktionsmediziner Heribert Kentenich.“ 24. oktobar 2008. Dostupno 9. maja 2009 sa: <http://au.truveo.com/Mutter-Mutter-Kind/id/1415583030>.

¹¹ BBC news. „Oslo gay animal show draws crowds.“ 19. oktobar 2006. Dostupno 9. maja 2009 s: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6066606.stm>.

muške žirafe od kojih se jedna penje na drugu, dva majmuna istog pola kako se stimulišu na seksualno uzbuđenje, dva muška kita koji se trljaju jedan od drugog, kao i dva doživotno zaljubljena ženska labuda.

„Homoseksualnost je uobičajena i široko rasprostranjena pojava u životinjskom svetu“ jedna je od poruka izložbe. „To se ne odnosi samo na kratkotrajne slučajne odnose već na istopolna partnerstva koja mogu trajati vrlo dugo pa i doživotno.“ U Muzeju ističu da je ovo prva svetska izložba koja se odnosi na tu temu a koja je doskora smatrana tabuom. Izložba u Prirodnjačkom muzeju u Oslu je dobro posećena, takođe od strane porodica. Prisutan je jak interes za taj aspekt života životinja koji je inače sasvim normalno rasprostranjen u prirodnom svetu. Time se odbacuju dobro poznati argumenti da je homoseksualno ponašanje nasilje prema prirodi.

Dok homoseksualnost možda može da bude shvaćena kao suprotna zahtevima prokreacije, naučnici koji su organizovali izložbu smatraju da ta pojava uopšte ne nanosi nikakvu štetu reprodukciji a u mnogim situacijama u stvari predstavlja nezaobilaznu pomoć u preživljavanju vrsta. Ponekad par muških ptica može odgajati zaostala jaja, koje su ženske ptice odbacile ili kada su stradale. U slučajevima flaminga, na primer, dva muška flamingosa mogu da pokriju veću teritoriju od one koju pokriva mešoviti par, čime omogućavaju većem broju pilića da budu othranjeni i da odrastu. Parovi muških flamingosa su inače poznati po odgajanju mladih. Ako se ono što se dešava u životinjskom svetu može smatrati kao „prirodno“, onda je jasno da su istopolne seksualne aktivnosti i zajednice prirodno široko rasprostranjene upravo u prirodi, među svim vrstama različitim od čoveka, od insekata do najviših primata.

Kako je došlo do ove izložbe? Sredinom dvehiljaditih norveška vlada je naložila državnim muzejima i bibliotekama da svojim aktivnostima više doprinesu društvenim debatama i da se pozabave tabu temama. Prirodnjački muzej u Oslu se odlučio da pripremi izložbu o gej životinjama kako je popularno nazvana, inače prvu ne samo u Norveškoj već u čitavom svetu. Naime, kad god su do tada zoolozi i biolozi sretali takve pojave, nastojali su da ih ignorišu navodeći da je to irelevantno za njihov rad, a u stvari plašeći se podsmeha naučne zajednice ili iz straha da bi mogli da izgube finansijsku podršku za svoje istraživačke projekte. Ponekad su aktivnost dve životinje istog pola angažovane nedvosmisleno u seksu opisivali kao „ritualne takmičare“, a njihovo ponašanje „oblikom pozdravljanja, ritualizovanim bitkama ili nadmetanjima radi predstavljanja sebe suprotnom polu“ čak i kada se radilo o potpunom analnom snošaju sa ejakulacijom.¹² Tabu je razbijen knjigom

¹² BBC News. „Oslo gay animal show draws crowds.“ 19. oktobar 2006. Dostupno 8. maja 2009 sa: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6066606.stm>.

Burroughs, Anna. „Against Nature? An Exhibit on Animal Homosexuality, University of Oslo.“ 27. oktobar 2006. Dostupno 10. maja 2009 sa: http://www.associatedcontent.com/article/75990/against_nature_an_exhibit_on_animal_pg2.html?cat=9.

biologa Brusa Begmila (Bruce Bagemihl) sa Univerziteta Viskonsin koja je naslovljena „Biološka razdraganost: životinjska homoseksualnost i prirodne različitosti“ (Biological Exuberance: Animal Homosexuality and Natural Diversity) koja je objavljena 1999. On je predstavio podatke objavljene u naučnim publikacijama koje dokumentuju postojanje istopolnih odnosa među 1500 vrsta od kojih je 500 detaljno opisano. Navedeno je i prvo predstavljanje istopolnog seksa u istoriji pre nekih 2300 godina kada je Aristotel opisao dve ženske hijene kako naskakuju jedna na drugu u seksualnoj igri. Njegova knjiga je bila naučna inspiracija za izložbu u Oslu kojom je eliminisana predrasuda da je istopolnost ljudsko „neprirodno“ zastranjivanje nepoznato u „prirodnom“ svetu. Posetioci izložbe su od ulaza suočeni sa snimcima para ženskih labudova u doživotnoj ljubavnoj vezi a prateći tekst objašnjava da je gotovo polovina parova labudova istopolna, bilo muško-muška bilo žensko-ženska kombinacija. To isto je činjenica sa više od polovine pingvina. Muške i ženske divokoze se sjedinjavaju samo za vreme sezone parenja a u međuvremenu su angažovane u muško-muškim i žensko-ženskim seksualnim aktivnostima, što demistifikuje i mit da životinje imaju seksualni nagon samo u sezoni parenja. Insekti, paukovi, mekušci, ljuskari, svi poznaju istopolne seksualne prakse. Praktično, koja god od ovih vrsta ima vidljive reproduktivne organe dokazano poznaje i istopolne seksualne aktivnosti. Te aktivnosti su očigledno motivisane željom da se ima zadovoljstvo, preduzimaju se iz zabave a ponekad služe i kao povezujuća kohezivna sila unutar grupe pripadnika iste vrste. Što je vrsta društvenija tj. što više vremena provodi sa što većim brojem pripadnika svoje vrste, to su istopolne seksualne aktivnosti učestalije. To sve razbija uverenje da ako do toga dolazi to je eventualno usled izolovanosti i retkosti pripadnika različitog pola. Mnoge vrste imaju komplikovani društveni sistem obezbeđivanja pomoći i savezništva, i raznopolni i istopolni seks su putevi i načini za ostvarenje toga cilja. Kod nekih vrsta gotovo cela populacija je biseksualna, kod nekih je pak homoseksualnost preduslov za prijem u zajednicu.

Kao i kod ljudi, istopolni partneri su često u doživotnim vezama a ne samo u povremenim „izletima“. Muški flamingosi i labudovi ponekada su sa ženkama svoje vrste samo jednu noć pa kad one snesu jaja, ima slučajeva da ih mužjaci čak oteraju da bi sami izlegali i odgajali mlade svoje vrste.

U poređenju sa majmunima kao čoveku najbližijoj vrsti, ljudska homoseksualnost niti je učestalija niti ređa. Kao i kod ljudi i kod majmuna istopolni seks se različito manifestuje u različitim zajednicama ali dokumentovano svuda postoji i u

Kao rezultat tog naređenja norveški muzeji su organizovali po prvi put izložbe kojima su suočili javnost sa dokumentima o neprijatnim temama. Tako je npr. otvorena izložba o kvislinškoj vladi tokom nacističkog perioda kojom se javnost suočila i sa činjenicom da uprkos širokom uverenju, nisu svi Norvežani bili u pokretu otpora, nego da je baš naprotiv, većina zapravo saradivala sa okupatorom. Otvorena je i izložba o istoriji progona Roma u Norveškoj.

prirodi i u zarobljeništvu tj. zoo vrtovima, i to u oba slučaja u prisustvu pripadnica i pripadnika suprotnog pola.

Homoseksualno ponašanje nije protivno prirodi, ono je deo repertoara onoga što životinje normalno rade. Seks dva mužjaka nije samo „divljanje“ ili besmisleno podizanju buke a par ženki nisu dezorijentisane jedinke koje ne znaju šta rade ili eventualno reklamiraju svoju seksualnu spremnost pred mužjacima. Seksualno ponašanje nije dirigovano samo hormonima, ono je plod svesne odluke i izbora koji nije gotovo uopšte motivisan prokreacijom i nastavkom vrste. Sisari imaju veći mozak od kičmenjaka što znači da njihove aktivnosti imaju više voljnih elemenata odlučivanja i svesnog ispunjavanja želja. Taj mozak im dozvoljava da se angažuju u traženju zadovoljstva i da se ponašaju u skladu sa zadovoljenjem tih svojih želja. To je upravo ono što se dešava kada dođe do istopolnih seksualnih aktivnosti a svako drugo objašnjenje prosto predstavlja namerno iskrivljavanje istine.

Interesantan je komentar ove izložbe profesora etiologije sa Štokholmskog Univerziteta koji je rekao: „Postoje stvari koje su mnogo više u suprotnosti sa prirodom od homoseksualnosti ako je kriterijum da ih samo ljudi rade dok se u prirodni ne sreću ni u jednoj drugoj vrsti – a jedna od njih je npr. religija a druga je npr. spavanje u pidžamama“. Organizatori izložbe veruju da će ona doprineti razbijanju predrasude da je homoseksualnost neprirodna. Poseta izložbi je bila enormna i preko svakog očekivanja tokom celog trajanja a katalog izložbe se i dalje odlično prodaje putem interneta po celom svetu.

2. Istorijski osvrt – kada je utopija postajala stvarnost

Politički značaj registrovanog partnerstva u devedesetim godinama dvadesetog veka

U zemljama u kojima postoje, registrovana partnerstva su imala ulogu prethodnice uvođenju istopolnih brakova. Bilo da su dovela do razvitka porodičnog prava u tom pravcu, bilo da su ostala jedini važeći pravni institut i pravno rešenje za istopolne zajednice, registrovana partnerstva se danas smatraju pomalo prevaziđenim. Ta prevaziđenost se najviše bazira na nedovoljnosti prava koja se priznaju partnerima koji su sklopili tu zajednicu kao i neispunjenosti očekivanja da će to u dovoljnoj meri regulisati diskriminisan položaj istopolnih zajednica. Naravno, o toj prevaziđenosti nema ni govora u onim zemljama i pravnim sistemima u kojima nisu ni uvedeni, i gde štaviše, postoje jaki otpori i samoj ideji da bi se istopolnim prodicama priznalo ma kakvo pravno regulisano stanje.

Jedno od osnovnih pitanja koje se postavljalo tokom devedesetih je bilo pitanje značaja pravnog instituta registrovanog partnerstva, posebno u domaćim uslovima. Drugim rečima, postavljalo se pitanje, da li bi i zašto, registrovano

partnerstvo trebalo da bude deo političke agende, čije zapravo, i koji su argumenti u prilog tome? U feminističkom pokretu se postavljalo i dodatno pitanje uloge ženskog aktivizma i ženskih potreba. Naime, istina je da većini žena to zapravo „nije potrebno“, da većina žena ima druge probleme, pri čemu se svakoj od nas ponosob čini da su naši trenutni problemi najveći i najozbiljniji, pa nam se eventualne potrebe za zakonskom regulativom registrovanog partnerstva, koje imaju možda neke lezbejke (čak ne ni sve lezbejke, pa čak niti većina njih) i homoseksualci, čine pomalo luksuznim zahtevom.

Od svega što žene mogu da požele od zakonskih promena kod nas, registrovano partnerstvo je izgledalo kao najdalja, najteže ostvariva, jednom rečju, najnemogućija opcija. Moralni značaj zakonskog priznavanja registrovanog partnerstva kao prava ljudi da se vole i žive sa drugom osobom istog pola, mnogo je veći od pukog zakonskog omogućavanje nekolicini istopolnih parova da formalizuju svoju vezu. I abortus, i nasilje u braku, i seksualno uznemiravanje i ucenjivanje na radnom mestu i u školi, i žensko siromaštvo i nezaposlenost, i pravo na ženske organizacije, i njihove javne i političke aktivnosti, uključujući i pravo neslaganja sa oficijelnom politikom vladajuće partije, dobijaju sasvim drugu dimenziju, a one koje traže zakonske promene u tom pravcu veću snagu, sa postojanjem zakonski dozvoljenog registrovanog partnerstva u pozadini. Ozakonjenje registrovanog partnerstva dve žene, znači zakonsko priznanje ženskog prava na autonomiju, nezavisnost, samostalnu egzistenciju, pravo izbora, emancipaciju od prećutno „obaveznog muškarca“, i finansijsku autonomiju, jednom rečju, mnogo šta drugo, što nemamo ili imamo u nedovoljnoj meri, a neophodno nam je.

Registrovano partnerstvo je zakonsko priznanje „drugosti“, ono znači legalizovano pravo na različitost, pravo ne samo na tolerisanu, već i zakonom aktivno zaštićenu „drugost“. Ono nosi sa sobom pravo na garantovana građanska prava priznata pripadnicima manjina, marginalnih po broju ili društvenom uticaju. Registrovano partnerstvo je mnogo više no puko zakonsko uređenje imovinskih odnosa i građanskog statusa lica na koje se neposredno odnosi, jer je ono znak demokratičnosti jednog društva, njegove otvorenosti i tolerancije. Ono je takođe i znak bogatstva jednog društva i to ne samo moralnog: nije slučajno da države koje priznaju ili su na putu da omoguće istopolnim parovima zakonsku regulativu njihovog zajedništva spadaju među države sa najvišim standardom života, mereno materijalnim kriterijumima.

Komplet standarda ljudskih prava u Evropskoj zajednici u devedesetim takođe je sadržao i Rezoluciju o jednakim pravima za homoseksualce i lezbejke koju je Evropski Parlament doneo 1994.¹³ U svom članu 14 zemljama članicama se,

¹³ Evropski parlament. „Resolution on equal rights for gays and lesbians in the EC.“ 1994. Dostupno 10. maja 2009 sa: http://www.europarl.europa.eu/omk/omnsapir.so/pv2?prg=caldoc&file=980917&langue=en&tpv=def&sdocta=10&txtlst=7&type_doc=-resol&pos=1.

između ostalog, preporučuje kao minimum nastojanje da ukinu zakonske zabrane homoseksualcima i lezbejkama da se venčavaju ili da koriste druge, ekvivalentne zakonske institute koji nose pun obim prava i povlastica braka, kao i da dozvole registraciju životnog partnerstva istopolnim parovima. Isti član takođe preporučuje kraj svih ograničenja prava lezbejki i homoseksualaca da budu roditelji, usvajaju decu ili ih uzimaju u hranjenu.

Pun obim građanskih prava podrazumeva i isključivanje diskriminacije lezbejki i homoseksualaca, kao i svih ostalih „drugih“. „Europride 97“¹⁴ je u svojoj zvaničnoj političkoj platformi izrazio nastojanje lezbejki i homoseksualaca Evrope da prestanu da budu građani drugog reda. I danas, više od decenije kasnije zvuče aktuelno poruke tog prajda: „Evropa nije samo trgovačka, finansijska i vojnička Evropa; Evropa je nastanjena ženama i muškarcima koji žele da dele ista prava i dužnosti. Mi želimo istinsku Evropu građana. Mi želimo istinsko evropsko pravo građanstva.“ Deo zahteva za punim građanskim pravima je i traženje od svih država Evrope da zakonski priznaju životne zajednice istopolnih parova uz priznanje roditeljskih prava svim homoseksualnim i biseksualnim ljudima (pravo na usvojenje, starateljstvo i veštačko osemenjivanje).¹⁵

Status životnih zajednica osoba istog pola do početka 1997¹⁶

Poslednja decenija prošlog veka bila je period početka pravnog priznavanja istopolnih zajednica. Do aprila 1997. ni jedna država nije davala lezbejkama i homoseksualcima ista prava u pogledu sklapanja braka koja imaju heteroseksualni parovi. Ipak, Holandija (od 1993) i četiri nordijske države su dozvoljavale istopolnim parovima zakonom regulisano zajedništvo koje se naziva registrovanim partnerstvom: Švedska (1995), Norveška (1993), Danska (1989) i Island (1996), a njima se pridružila nedugo zatim i Finska. Danska, Norveška i Švedska imaju na isti način regulisano „registrovano partnerstvo“ koje predviđa sva prava i dužnosti partnera kao i osoba u heteroseksualnom braku sa izuzetkom prava na usvojenje,

¹⁴ *EuroPride* je godišnji međunarodni LGBT marš ponosa koji se počevši od 1992 (kada je održan u Londonu) kao centralna proslava svakog leta održava u drugom evropskom gradu. Licencu izdaje Asocijacija evropskih organizatora prajda (European Pride Organizers Association -EPOA). 1997. godine EvroPrajd je održan u Parizu. Glavna politička poruka je bila da su evropski građani ravnopravni: Gejevi i lezbejke za istinsko evropsko državljanstvo (Gays and lesbians: for a true European citizenship).

¹⁵ Europride. „Gays and lesbians: towards a true European citizenship“. Dostupno 9. maja 2009 sa: <http://www.france.qrd.org/events/97/europride/arg/dec97.en.txt>.

¹⁶ Mršević, Zorica (1997) Registrovano partnerstvo kao neophodna civilna opcija i deo feminističke agende, *Ženske Studije*, Beograd, vol. 3, 7:193-210.

Mršević, Zorica (1997) Registrovano partnerstvo osoba istog pola, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol. 53, 4:608-626.

crkveno venčanje¹⁷ i besplatne medicinske usluge veštačkog osemenjavanja.¹⁸ Zakon o registrovanom partnerstvu na Islandu dozvoljava partneru da usvoji biološko dete svoga partnera. U svim pomenutim državama najmanje jedan član budućeg registrovanog partnerstva mora da bude državljanin ili stalni rezident. Stranci ne mogu da sklapaju registrovano partnerstvo ni u jednoj od pomenutih zemalja.

Inače, ideja registrovanog partnerstva se prvi put ostvarila u nordijskim zemljama, kroz dvodecenijske zakonske promene koje su sve više vezivale razne socijalne beneficije za zajednički život (kohabitaciju), a sve manje za formalno postojeći brak. Tokom sedamdesetih godina homoseksualni parovi su suštinski u praksi izjednačeni u svojim uzajamnim pravima (npr. socijalno osiguranje, nasleđivanje, zajednička imovina, poreske olakšice) sa nevenčanim heteroseksualnim parovima bez dece. Bilo je, naime, logično da se ono što se priznaje nevenčanim heteroseksualnim parovima, koji imaju na raspolaganju i mogućnost sklapanja zakonskog braka, tim pre prizna homoseksualnim parovima koji tu mogućnost nemaju. Prirodan korak dalje bio je ozakonjenje registrovanja tih zajednica, radi olakšanja evidencije i administriranja njihovih prava. Prvobitna ideja, dakle, nije bila ozakonjenje nekakvog „drugorazrednog“ braka, niti se na bilo kakav „brak“ homoseksualaca uopšte i pomišljalo¹⁹.

No, kada se postepeno došlo do registrovanog partnerstva, uočeno je da je ono zaista veoma „slično“ braku od koga se razlikuje samo u pomenutim okolnostima vezanim za priznanje roditeljskih prava.

Nordijskom „klubu“ zemalja pridružile su se i neke od zemalja tranzicije. Mađarski Parlament je 1996. glasao sa 207 glasova „za“ i 73 „protiv“ da se legalizuje tzv. „brak“ homoseksualaca na običajnim osnovama (common law marriage). To je bilo potpuno neočekivano jer donošenju zakona nije prethodila neka društvena kampanja udruženja homoseksualaca. Mađarski zakon daje registrovanim partnerima koji žive u „običajnopravnom braku“ sva prava koja imaju i supružnici u zakonitom braku, osim prava da usvajaju decu. Od 1996. počeli

¹⁷ Sveštenici u tim zemljama smatraju da to ipak treba da bude stvar savesti i lične odluke svakog od njih posebno. Mnogi pristaju da obave crkvenu ceremoniju „venčanja“ za istopolne parove, uprkos činjenici da crkvena organizacija ne priznaje validnost takve ceremonije.

¹⁸ To se odnosi samo na one usluge čije troškove podmiruje redovno socijalno osiguranje, dakle plaćaju se iz budžeta; privatne klinike i njihove usluge plaćene od strane pacijenata, nisu zabranjene. To diskriminiše lezbejke jer one treba da plaćaju prilične svote za nešto što se heteroseksualnim ženama omogućava besplatno.

¹⁹ Veliki poslodavci i transnacionalne kompanije kao što su npr. Svetska banka, IBM, ali takođe i politička tela kao što su npr. Evropski parlament i Evropska komisija, idu istim putem omogućavajući nevenčanim partnerima iste povlastice koje imaju bračni drugovi njihovih službenika. Najznačajnije je zdravstveno osiguranje, ali postoji i niz drugih povlastica kao što su npr. besplatni jezički kursevi, korišćenje zatvorenih kantina i restorana, i sl. Pri tome se ne pravi nikakava razlika između heteroseksualnih i homoseksualnih nevenčanih parova i obim priznatih povlastica je identičan.

su nagoveštaji da će Češka i Slovenija takođe ozakoniti registrovano partnerstvo istopolnih parova.

U Danskoj, gde je registrovano partnerstvo najduže u praksi, postoje sledeći podaci: do januara 1996. registrovalo se 2083 istopolnih parova, od toga se 17% (357) kasnije razvelo, a 219 veza se okončalo pošto je jedan od partnera umro. Registrovano partnerstvo je očigledno zanimljivija institucija za muške parove no za ženske: 1.449 parova su muški, a 634 ženski. Lezbejski parovi u Danskoj ne samo što su ređi, već su i nestabilniji: naime, 23% se kasnije razvelo za razliku od 14% „razvoda“ među muškarcima.

Registrovano partnerstvo skandinavskog (ili evropskog) tipa razlikuje se od bračne zajednice lica različitog pola „samo“ po jednoj glavnoj odredbi a to je, kratko rečeno, pravo na decu. Reč je o pravu istopolnih parova da ostvare roditeljstvo, odnosno dođu do dece veštačkim osemenjavanjem,²⁰ usvojenjem, ostvarivanjem sudskog dodeljivanja starateljstva nad sopstvenom decom ili decom svojih partnera.

Veoma je važno da to pravo zaista postane zakonski priznato jer bi inače bliski krvni srodnici mogli da im oduzimaju decu (uglavnom roditelji homoseksualaca, a baba i deda njihove dece), ili njihovi bivši heteroseksualni partneri, ali i sama država, koja im kao „nepodobnima“ (homoseksualnost se gotovo automatski od strane mnogih sudova uzima kao razlog roditeljske nepodobnosti) oduzimaju decu.²¹

²⁰ Termin veštačko osemenjavanje (*artificial insemination*) je u širokoj upotrebi mada postoje i primedbe vezane za atribut „veštački“. Naime, deca koja se začnu i rode tim putem nisu ništa manje „prirodna“ ili više „veštačka“ od druge dece. U ovom radu će se u daljem tekstu koristiti termin veštačko osemenjavanje, jer za sada nema pogodnijeg, ali uz punu svest o njegovim nedostacima. Eventualne zamene tog termina, kao što su „alternative insemination“ ili „assisted reproduction“ nisu naime još uvek šire prihvaćene.

²¹ Meri Frenk Vord (Mary Frank Ward), majka troje dece, tužila je 1995. svog bivšeg muža oca najmlađeg deteta, za povećanje sume neophodne za detetovo izdržavanje. Njen bivši muž (inače osuđeni ubica svoje prve supruge) odgovorio je osvetoljubivo, protivtužbom kojom je zahtevao da se starateljstvo nad detetom sudski dodeli njemu, što je sud i uradio, a Vrhovni sud Floride i potvrdio. Odluka je obrazložena time da je „dete neprestano izloženo štetnim uticajima ponašanja u majčinoj kući“. Sud je smatrao da postoje „štetni uticaji“ jer su Mari i njena najstarija ćerka lezbejke koje obe žive sa svojim partnerkama u istom domaćinstvu zajedno sa dvoje mlađe dece. Florida je, inače, nedavno donela zakon po kome starateljstvo nad decom treba da se odbija licima osuđenim za teška krivična dela, a posebno kada je reč o radnjama domaćeg nasilja, sem ako se posebno jakim dokazima ne dokaže podobnost da se staraju o deci. Bivši muž Meri Frank, podneo je dokaze da je sada oženjen, stabilno zaposlen i da poseduje znatnu imovinu. Za sud su to bili dovoljno jaki dokazi da se starateljstvo oduzme od majke-lezbejke i dodeli njemu, ubici bivše žene. Zaposlenost, oženjenost i imovina, dakle predstavljaju te posebno jake i dobre dokaze da neko, iako ubica, može biti bolji roditelj no lezbejska majka. Izvor: American Association for Justice. „Convicted killer, not lesbian mother, awarded custody of girl.“ Dostupno 9. maja 2009 sa: <http://www.thefreelibrary.com/Convicted+killer,+not+lesbian+mother,+awarded+custody+of+girl-a018341036>.

Sledeća razlika između registrovanog partnerstva, koje uglavnom reguliše obimnu i izuzetno važnu oblast građanskih, imovinskih i poreskih statusa istopolnih parova, jeste internacionalno priznavanje braka bilo gde da je bio sklopljen. Dakle, brak važi svuda bez obzira na to čiji su državljani u pitanju, ma gde da je sklopljen, uprkos svim razlikama u zakonskoj regulativi uslova i postupka sklapanja braka između različitih država. Registrovano partnerstvo, pak, važi samo u državi čiji zakoni to odobravaju, tj. na njenoj teritoriji i nema dejstva van njenih granica. Takođe, ono je omogućeno samo državljanima te države, pa najmanje jedan član istopolnog para mora imati domicilno državljanstvo.

Početak procesa legalizovanja partnerstva osoba istopolne orijentacije u pojedinim evropskim državama od 1998

Holandija, Švedska

U Parlamentu Holandije snažno su bile podržane promene u porodičnom zakonodavstvu koje daju registrovanim partnerima razna uzajamna prava, koja njihov status sve više približavaju bračnom pravnom statusu. Praktično, posle ovog zakona koji je stupio na snagu tokom 1998. godine, ostala je još samo jedna stvar nedostupna registrovanim partnerima, a to je mogućnost da usvajaju decu. Ukratko, zakonske promene omogućavaju homoseksualcima koji žive u registrovanom partnerstvu pravo na partnerovu penziju, socijalno osiguranje preko partnera, kompletna uzajamna nasledna lična i porodična prava, pravo na alimentaciju u slučaju raskida. Prijem homoseksualaca u vojsku i policiju već je ranije regulisan, što sve zajedno doprinosi kompletiranju građanskog statusa ljudi homoseksualne orijentacije.

Pija i Monika su imena dveju štokholmskih policajki koje žive u registrovanom partnerstvu. Monika je rodila kćerku koju je začela veštačkim osemenjivanjem. One su krajem novembra 1996. uspele da prenesu porodijsko odsustvo na njenu partnerku Piju, što je inače opcija koja je zakonski moguća u Švedskoj kada su u pitanju heteroseksualni parovi. Švedski nacionalni osiguravajući zavod priznao je da Pija i Monika imaju ista prava kao i roditelji u običnom braku. Iako im je ta godina koliko traje porodijsko odsustvo već zapravo prilično načeta i neće ga iskoristiti u punom trajanju, važno je da se sve više širi praksa priznavanja istog obima prava i beneficija istopolnim kao i heteroseksualnim parovima.

Francuski Pakt društvene solidarnosti²²

Francuska levičarska vlada je 1998. donela Pakt društvene solidarnosti (*Pacte Civil de Solidarite*, skraćenica PaCS; na Engleskom, *Civil Solidarity Pact*), zakon

²² „Vois Droits et Demarches. Pacte civil de solidarité.“ Dostupno 3. aprila 2009 sa: <http://vosdroits.service-public.fr/N144.xhtml>.

kojim su omogućena nevenčanim osobama koje žive zajedno ista socijalna i fiskalna prava koja imaju i venčani parovi, ali to nije bilo pravno priznavanje „gej braka“.²³ Njihova registracija se ne obavlja u sudu da ne bi proceduralno ličilo na sklapanje braka, već u lokalnoj registarskoj kancelariji. Radi se jednostavno o zajednici dve osobe istog pola koje su rešile da žive zajedno i potpišu ugovor radi ostvarivanja izvesnih povlastica i socijalnih prava. Po svojoj pravnoj prirodi, to je ugovor koji sklapaju dve osobe istog u nameri da organizuju svoj zajednički život, pod uslovom da nemaju neki prethodno sklopljeni ugovor te vrste, nisu u braku, nisu srodnici u pravoj liniji ili braća i sestre. Odrasla lica pod starateljstvom ne mogu da sklapaju taj ugovor. Ugovorne strane se registruju običnom izjavom datom u registracionoj kancelariji mesta u kome imaju prebivalište ako su u Francuskoj ili konzularnom predstavništvu ako su u inostranstvu. Partneri se obavezuju na uzajamno materijalno izdržavanje i zajedničko izdržavanje domaćinstva. Ugovor se raskida zajedničkom izjavom partnera pred sudom ili konzulatom, smrću jednog od partnera ili sklapanjem braka jednog od partnera, ili po izjavi jednog od partnera posle tri meseca. Stanarsko pravo se može preneti na partnera ako drugi partner napusti zajednicu ili umre. Partner koji nema socijalno osiguranje može koristiti partnerovo socijalno osiguranje.

Pakt je institut koji po prvi put pravno priznaje postojanje nevenčanih parova i utvrđuje jednaku vrednost heteroseksualnih i homoseksualnih parova. Štaviše, on priznaje pluralitet životnih stilova, čime brak postaje samo jedna od opcija ali ne i obavezna, jedina mogućnost. To je razlog zašto je francuska javnost koja sve manje prihvata brak dočekala pakt sa dobrodošlicom. Iako predviđa određena prava i odgovornosti, ne treba ispustiti iz vida da je sve to u znatno manjoj meri od one koju omogućuje institut braka. Zakonska rešenja su u stvari malo popravljena i osavremenjena stariji francuski institut konkubinata (*certificat de concubinage notoire*), koja zajednica doduše omogućava neka prava nevenčanim parovima ali sve vreme ima jednu istorijski sticanu pežorativnu konotaciju.²⁴

Sve je počelo 1989, kada je Kasacioni sud kao najviša građansko sudska instanca u Francuskoj odlučio da homoseksualni parovi ne mogu imati one prednosti koje imaju kohabirajući heteroseksualni parovi, na primer stanarsko pravo. Sledile su godine sukoba i kontroverzi, da bi u leto te 1998. kada se očekivalo glasanje o zakonu, na pariskoj paradi ponosa 100 000 ljudi marširalo pod sloganom „Mi se volimo, mi želimo PaCS“ („Nous aimons, nous voulons le PaCS“). Istog dana predsednik Širak je izazvao LGBT javno mnjenje izjavom da se protivi tim „imitacijama braka“, kako se izrazio.

Tokom donošenja nacрта zakona o Paktu dugo su postojale i nedoumice oko dužine zajedničkog života da bi se mogao potpisati ugovor o registraciji partnerstva jer je naime, vlada predlagala 2 godine a Ministarstvo finansija, pred

²³ Ibid.

²⁴ Dokumenta dostupna na: <http://www.france.qrd.org/>.

izgledom velikog gubitka poreza koji su plaćali potencijalni parovi koji se tretiraju kao pojedinci, zahtevalo petogodišnji prethodni period zajedničkog življenja. Kontroverze oko poreza partnera koji su sklopili pakt nisu rešene 1998. kada je Pakt usvojen već su rešene konačno tek u aprilu 2005. od kada im je omogućeno da imaju poreske obaveze regulisane na isti način kao i bračni parovi.

Ostalo je zabeleženo da su u vreme rasprava o Paktu društvene solidarnosti tokom 1998. konzervativci organizovali bombardovanje vlade sa 60.000 dopisnica kojima se protestovalo protiv takvog vladinog plana, smatrajući da bi takvo partnerstvo značilo korak nazad od 20. veka, da bi razorilo ostatke civilizacije koji nas još uvek dele od varvarizma. Konzervativci su opisali nacrt kao odlučujući korak ka kreiranju „zamene i parodije“ za porodicu. Kada je nacrt bio spreman za iznošenje pred Parlament, konzervativci su organizovali potpisivanje peticije od strane 12.000 gradonačelnika kojom su izrazili svoj strah od legalizacije homoseksualnog „braka“.

Ostali su takođe zabeleženi incidenti i problemi u Narodnoj skupštini koji su karakterisali debatu o tom zakonu, koji danas izledaju gotovo anegdotalno. Iako je premijer Lajonel Žospen (Lionel Jospin) kontrolisao 320 mesta od 577 koliko ima Narodna skupština, u oktobru je prvo glasanje o Paktu bilo izgubljeno zbog odsustvovanja upravo članova vlade, što je za Žospena bio specifičan politički šamar. Ipak se vladajuća koalicija konsolidovala i u decembru usvojila Pakt društvene solidarnosti. Francuska konzervativna opozicija je uprkos 5 sati dugom govoru u Parlamentu izgubila bitku u svom ratu protiv Pakta društvene solidarnosti – registrovanog partnerstva – sa 233 glasa protiv 299.

U diskusiji retko videne napetosti liderka opozicije Kristina Buten (Christine Boutin) je npr. pokušala da dokaže da se pakt čak u 20 tačaka razilazi sa francuskim Ustavom. Ostali su upamćeni incidenti i sukobi koji su se dešavali u francuskoj Narodnoj skupštini za vreme plenarne debate o nacrtu. Bilo je čak i pozivanja na Bibliju, nešto što se u savremenoj laičkoj Francuskoj uopšte ne pamti. Ostala je zabeležena i izjava Kristine Buten „Sve civilizacije koje priznaju i opravdavaju homoseksualnost kao normalni životni stil neminovno idu u dekadenciju“. Zauzvrat je optužena za pokušaj unošenja religioznih elemenata u građanski brak. Oštra diskusija je nastavljena kada je premijer Žospen doveo do suza govornicu opozicije pitajući se kako je moguće da opozicija poveri svoju viziju rešenja tog problema osobi koja je marginalna u problematici i ekstremna u rečniku kojim se izražava. U suzama i vidno uzbuđena Buten je rekla da je za nju Francuska jedini pravi sudija.

Tekst Pakta je predvideo da osobe koje žive u zajednici popunjavaju zajedničku poresku prijavu, imaju nasledne beneficije i delimično pokriveno socijalno osiguranje. Pakt je takođe dao mogućnost osobama istog pola da se registruju ali što je najinteresantnije, i osobama različitog pola koje iz raznih razloga ne žele da sklapaju brak da ostvare zakonske beneficije zajedničkog života. Na

kraju je posle burne 60-časovne diskusije 9. septembra 1998. Narodna skupština u kojoj dominiraju socijalisti izglasala Pakt o društvenoj solidarnosti. Uprkos protestima, Partija tadašnjeg predsednika Žaka Širaka (Jacques Chirac) koji je očigledno promenio mišljenje u odnosu na leto te iste godine, javno je podržala 4. septembra 1998. Pakt je izglasan za usvajanje 4. novembra 1998. Posle poslednjeg parlamentarnog čitanja 13. oktobra 1998. Narodna skupština je izglasala ovaj zakon a Ustavni sud ga je oglasio ustavnim 9. novembra. Potpisali su ga 15. novembra predsednik Širak, premijer Žospen i sedam ministara, za društvene poslove, pravdu, unutrašnje poslove, spoljne poslove, privredu, stanovanje i javnu upravu, a dan kasnije objavljen je u Službenom žurnalu, da bi prvi parovi stekli pravo na registraciju već 17. novembra 1998.

Kad je Pakt društvene solidarnosti konačno usvojen, socijalisti su izjavili da je taj zakon Francusku uvrstio u red modernih država, pošto je u njoj do donošenja zakona, u zakonski neregulisanim zajednicama živelo oko 2 miliona ljudi homoseksualne i heteroseksualne orijentacije. Ti ljudi su pred zakonom bili tretirani kao pojedinci u pogledu poreza, penzija, socijalnih primanja, nasleđivanja, životnog osiguranja i sl. Vlada je bila motivisana da tim Paktom pomogne ne samo mladim parovima već i starijim građanima koji se odlučuju da žive zajedno radi deljenja troškova, racionalnijeg organizovanja stanovanja i sličnih razloga. Ovo partnerstvo se ipak razlikovalo od braka po tome što nije omogućavalo usvojenje dece i plaćeno asistiranje oplodnje. Ostalo je zabeleženo i da je tadašnja ministarka pravde, socijalistkinja, Elizabet Žižu (Elisabeth Guigou) branila Pakt na televiziji govoreći da će on omogućiti milionima ljudi značajno poboljšanje njihovih života i opšte smanjenje diskriminacije.

Šest godina posle usvajanja PaCSa, u decembru 2004. francuska vlada je otvorila diskusiju o širenju prava koja se priznaju parovima koji su sklopili pakt. LGBT zajednica je međutim odbacila ova poboljšanja kao pokušaj vlade da reformisanjem instituta pakta izbegne diskusiju o uvođenju instituta istopolnog braka u situaciji u kojoj je pakt počeo da se gleda kao institut prelaznog i prevaziđenog karaktera. Parlamentarni „Izveštaj o porodici i pravima dece“²⁵ podnet je 25. januara 2006. Iako je odbor predložio povećanje prava priznatih po Paktu društvene solidarnosti u domene kao što su imovinska i nasledna prava i poreske olakšice, on podržava nastavak važenja zabrane istopolnim parovima da sklapaju brak, usvajaju decu, kao i da imaju pristup medicinski asistiranoj oplodnji. Zbog svega toga, levičarski članovi odbora su odbacili taj Izveštaj.

Izveštaj takođe navodi da razlike u pravima između konkubinata, PaCSa i braka odražavaju različite nivoe obaveza i dužnosti parova koji ih sklapaju. Odbor

²⁵ Narodna skupština Republike Francuske. „Report on the Family and the Rights of Children“. 25. januar 2006. Dostupno 15. maja 2009 sa: <http://www.preservemarriage.ca/docs/France%20-%20summary.pdf>.

je obnovio svoju podršku tom trijadnom sistemu i preporučio da različiti kompleti prava i dužnosti za svaku vrstu zajednice moraju jasno da budu objašnjeni parovima kada se registruju za PaCS, žele da se venčaju ili da imaju decu.

U skladu sa demografskim izveštajem iz 2004. koji izdaje Nacionalni institut za statističke i ekonomske studije (*National Institute of Statistics and Economic Studies*), broj sklopljenih brakova u Francuskoj stalno opada od 2000. godine. 266 000 građanskih brakova je sklopljeno 2004, što je pad za 5,9% u odnosu na 2003. S druge strane, taj Izveštaj navodi da je broj parova koji su sklopili PaCS rastao svake godine izuzev izvesne stagnacije u 2001. Uočen je porast sklapanja PaCSa za 29% između 2001. i 2002. i 25% povećanje između 2002. i 2003. U prvih 9 meseci 2004, sklopljen je 27 000 PACS što je znatan porast u poređenju sa ukupno sklopljenih 22 000 u celoj 2003. Izveštaj takođe navodi podatke o stabilnosti pojedinih zajednica, ukazujući da je PaCS u stvari najstabilniji pravno priznati oblik porodične zajednice. Naime, dok se u istom (trogodišnjem) periodu razvede jedan od deset PaCSova, razvede se čak jedan od tri braka. Izveštaj podnet u januaru 2006. navodi još da je u posmatranom periodu sklopljeno ukupno 170 000 PaCSova.

Slučaj Katalonije – prvo registrovano partnerstvo u Španiji

Od 23. oktobra 1998. u španskoj pokrajini Kataloniji postoji registrovano partnerstvo osoba istog pola. Ova važna odluka doneta je u katalonskom Parlamentu konsenzusom levih partija sa partijama centra, a konzervativci su glasali protiv. Smatra se da je takav zakon najpre donet baš u Kataloniji zahvaljujući desetogodišnjim aktivnostima gej-lezbejskog pokreta Barselone. I u drugim španskim pokrajinama je donošenje sličnog zakona u postupku stimulisano od strane vladajuće partije (Partido Popular). Zakon određuje ovo partnerstvo kao sastavljeno od „para lica suprotnog ili istog pola koji žive zajedno kao da su u braku“. Dakle, akcenat je na sličnosti te veze sa brakom a ne sa ugovorom poslovnog tipa kao što je bilo predviđeno u nacrtu.

Zakon predviđa pravo i obavezu uzajamnog staranja i pažnje, obavezu održavanja u slučaju rastave, priznanje prava iz radnih odnosa partnera, zakonsku zaštitu stanarskog prava i pravo na kontinuitet stanarskog prava, odnosno njegovo nastavljanje od strane preživelog u slučaju smrti jednog od partnera. Zakon takođe predviđa nasledno pravo, tzv. „udovičku četvrtinu“ koja obezbeđuje u slučaju nepostojanja testamenta preživelim partneru minimalno 25% od imovine umrlog. Zakon međutim ne predviđa mogućnost usvojenja dece za istopolne parove, niti se bavi pitanjima poreza, penzija i socijalnog osiguranja, jer se to reguliše na federalnom nivou odlukama španskog Parlamenta. Stupanje u partnerstvo je u vidu pisanog ugovora sklopljenog u notarijatu gde se pisanim izjavama obavlja i rastava.

Portugalija

U vreme donošenja francuskog Pakta društvene solidarnosti i Portugalija je krenula ka usvajanju registrovanog partnerstva lica istog pola. Takvo partnerstvo ne daje pravo partnerima da usvajaju decu, ali za razliku od svih drugih sličnih ustanova omogućava strancu koji dokaže da je proveo u registrovanom partnerstvu više od dve godine u Portugaliji da bez drugih formalnosti stekne stalno pravo boravka u toj zemlji. Tri portugalske partije, Zeleni, Komunisti i Socijalisti, želeći verovatno primat u toj oblasti, podnele su 1998. nezavisno jedna od druge svoje zakonske predloge o registrovanom partnerstvu. Portugalski Parlament se sastoji od većine Socijalista, ali da bi Nacrt toga zakona bio usvojen, neophodna im je podrška Komunistima i Zelenih. Predviđa se izjednačavanje lica koja žive u zajednicama porodičnog tipa sa bračnim zajednicama u pogledu građanskih, fiskalnih, socijalnih i radnopravnih pitanja.

Podobni za registrovano partnerstvo su samo punoletna lica koja očigledno žive duže od dve godine u zajednici sličnoj bračnoj. Za slučaj smrti jednog od partnera koji je vlasnik zajedničkog prebivališta, preživeli partner stiče pravo doživotno da koristi tu nepokretnost sem ako testamentom umrlog nije izričito predviđeno drugačije. Ovo pravo korišćenja prestaje kada preživeli partner stupi u brak ili u drugo partnerstvo.

Registrovani partneri imaju poreski status kao supružnici, na isti način regulisano socijalno osiguranje kao i odsustva sa posla usled bolesti partnera, kao i bračni drugovi. Partnerstvo se registruje u regionalnom centru socijalnog osiguranja mesta prebivališta partnera. Registrovano partnerstvo se poništava izjavom volje oba ili samo jednog od partnera. Imovina partnera ostaje odvojena imovina svakog od njih, sem ukoliko drugačije ne regulišu posebnim građanskopravnim ugovorom.

Rezime evropske situacije na kraju devedesetih

Danska je 1989. postala prva zemlja na svetu koja je dozvolila registraciju istopolnim parovima pri čemu oni samo ne mogu da usvoje dete.

Švedska je dozvolila 1995. istopolno orijentisanim osobama da se registruju kao partneri u nekoj vrsti građanskog braka. Takvim parovima nije dozvoljeno da usvajaju decu ili da do njih dolaze veštačkim osemenjavanjem.

U Norveškoj je zakon o registrovanom partnerstvu „Partnerskapslov“ donet 1. aprila 1993. a stupio na snagu 1. avgusta 1993.

U Holandiji je početkom 1998. godine stupio na snagu novi zakon koji je dozvolio gej-lezbejskim parovima da se venčaju dajući im iste penzije, socijalno osiguranje i nasledna prava kao i drugim venčanim parovima. Holandska vlada je u novembru odobrila plan po kome bi se homoseksualnim parovima odobravalo usvojenje dece. Taj predlog će biti podnet parlamentu tek početkom 2009.

Island je 1990. odobrio registrovanu kohabitaciju čime se homoseksualnim parovima omogućuju mnoga prava koja imaju i heteroseksualni venčani parovi ali im se ne dozvoljava usvojenje dece.

Belgija: Zakon je usvojen u martu 1998. i dozvoljava gej parovima nasledna prava kao i da otvore zajednički bankovni račun.

Španija: Istopolni parovi nemaju službeni status u celoj zemlji iako je severoistočni, katalonski region, prvi doneo zakon kojim se priznaju homoseksualni parovi ali im se ne dozvoljavaju usvojenje dece ili nasledne beneficije.

Italija: Nekoliko gradova je preduzelo određene korake ka kreiranju registracije za nevenčane parove, ali te mere nemaju zakonsku težinu.

Britanija: 10. jula 2000. zakonodavno telo je izglasalo podršku naporima da se omogući homoseksualcima da prime partnerovu državnu penziju posle smrti iako sklapanje samog partnerstva još uvek nije bilo zakonski omogućeno.

Mađarska je 1996. donela je zakon po kome se odobrava gej parovima pravo nasleđivanja ali im se ne dozvoljava usvojenje.

U Nemačkoj centar-leva vlada namerava da odobri neki pravni status istopolnim parovima ali bez prava usvojenja dece. S tim u vezi je izvršeno obimno sondiranje javnog mnjenja po pitanju registrovanog partnerstva osoba istog pola a rezultati su objavljeni oktobra 1998. Većina Nemaca je za jednakost homoseksualnih parova, podržavajući plan političke koalicije crveno-zelenih za partnerstvo homoseksualaca i lezbejki. Gej-lezbejski mesečni magazin Queer vodio je anketu o stavovima građana prema planu crveno-zelene koalicije u Bonu da se istopolnim parovima odobre ista ili slična prava kao i venčanim parovima. Politika ravnopravnosti je dobro ocenjena od strane većina populacije. 62% intervjuisanih kaže da smatra planiranu jednakost parova dobrodošlom, 17% taj plan naziva veoma dobrim a 45% dobrim. 94% glasača zelene partije ovaj plan naziva „veoma dobrim“ ili „dobrim“, 93% glasača Socijalističke partije, 74% Socijaldemokratske partije i 52% glasača Liberalne partije. 44% glasača konzervativne partije odobrava jednaka prava gej-lezbejskim parovima. Mlađe osobe su bile više sklone prihvatanju gej-lezbejskih parova: 81% osoba između 18-29 godina i 81% u dobu od 30-45 i 57% u dobu između 46-59 nalaze da je plan „veoma dobar“ dok 34% osoba starijih od 60 godina ima takvo mišljenje.

Vatikan je osudio zakone o partnerstvu istopolnih osoba u nekim evropskim zemljama 22. decembra 1998. Međunarodna asocijacija lezbejki i gejeva (*International Lesbian and Gay Association -ILGA*) je oštro odgovorila optužujući vrh katoličke hijerarhije da već 2 hiljade godina sprovodi progon homoseksualaca što sa protestantskom crkvom nikada nije bio slučaj. Ukazano je i na činjenicu da kao što ta institucija nije četrdesetih godina dvadesetog veka protestovala za vreme nacističkog progona homoseksualaca, tako ni devedesetih nije protestovala zbog ubistava homoseksualaca u katoličkim zemljama kao što su Meksiko i Brazil. U tom kontekstu, jedina javna izjava, osuda zakona o registrovanom partnerstvu,

shvaćena je kao vraćanje unazad i podriivanje legitimnih ljudskih prava istopolno orijentisanih lica.

***Pravni status istopolnih zajednica u periodu od 2003. do 2006. godine*²⁶**

Novi milenijum je na raznim stranama sveta započeo zakonskim promenama koje sve potpunije definišu građanski status homoseksualnih osoba. Istopolni brak je trenutno (početkom 2009) zakonit u Holandiji, Belgiji, Španiji, Kanadi,²⁷ Južnoj Africi i u američkim državama Masačusets i Konektiket. U Kaliforniji je istopolni brak važio par meseci, od sredine maja do referenduma u novembru 2008, kada je odluka o dopuštanju takvih brakova Vrhovnog suda te države poništena a cela stvar vraćena u pravnu proceduru, za koje vreme se venčalo oko 17 hiljada istopolnih parova. Inače Danska je bila prva zemlja u svetu koja je zakonski dozvolila istopolne zajednice što se desilo 1. oktobra 1989. Oko 18 zemalja istopolnim zajednicama nudi neki oblik zakonitog priznanja koje su registrovanim istopolnim parovima dale neka, većinu ili gotovo sva prava i obaveze braka na osnovu zakona o registrovanom partnerstvu, porodičnom partnerstvu ili građanskoj zajednici. Te zemlje uključuju Andoru, Češku, Dansku, Finsku, Francusku, Nemačku,²⁸ Island, Luksemburg, Novi Zeland, Norvešku, Sloveniju, Švedsku, Švajcarsku i Veliku Britaniju.²⁹ Grenland, koji je samoupravljaajući administrativni deo Danske, takođe ima zakon o građanskoj zajednici. U drugim zemljama, kao što su Argentina, Australija, Brazil, Meksiko i SAD takva prava se dobijaju na osnovu gradskih ili pokrajinskih zakona. Putem sudske ili upravnoopravne prakse, zajedničko življenje istopolnih partnera je postalo pravno moguće u nekom obliku u Austriji, Kolumbiji, Hrvatskoj, Mađarskoj, Izraelu i Portugalu kao i u delovima Australije, Italije i SAD-a. To konkretno znači da istopolni parovi mogu u tim zemljama da zaključe neki građanskoopravni ili obligacionopravni ugovor kojim regulišu svoje imovinske

²⁶ Mršević, Zorica (2005) Pravna ravnopravnost kao neophodni elemenat suzbijanja diskriminacije. U: Čitanka, Edukacija medija, omladinskih i nevladinih organizacija za ljudska prava o lezbejskim ljudskim pravima, ur. Radenka Grubačić, 107-125. Beograd: Labris.

Mršević, Zorica (2006) Evropa i mi – kako protiv diskriminacije, U: , od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, ur. Ljiljana Živković, 95-124, Beograd: Labris.

²⁷ Nekanadski državljani mogu da sklope istopolni brak u 12 od 13 kanadskih provincija i teritorija bez čekanja i bez formalnosti, praktično u toku samo jednog dana dok je u trinaestoj državi Kvebeku to isto moguće, jedino je procedura nešto duža.

²⁸ Posle 2001, kada je vlada Gerharda Šredera (Gerhard Schröder) podržala legislativu o gej partnerstvima koja daje homoseksualnim parovima mnogo istih prava i privilegija kao što ih daje venčanim parovima.

²⁹ Velika Britanija je dozvolila građanska partnerstva od decembra 2005, dozvoljavajući nova prava u oblasti zapošljavanja, penzije i nasleđivanja, građansko partnerstvo daje gej parovima skoro ista prava i odgovornosti kao za heteroseksualne parove.

odnose ali i sa jasnim porodičnopравnim reperkusijama, prećutno prihvaćenim od strane vlasti. Švedski Parlament je prema očekivanjima ozakonio istopolni brak početkom 2009. posle obimne, dugo vođene javne rasprave, čime je Švedska postala sedma država koja je usvojila takvo zakonsko rešenje. Taj zakonski predlog je bio vladin predlog, i sve političke partije, kako one koje čine vladajuću koaliciju tako i partije opozicije, su podržale taj zakon. 1. maja 2009. neutralna definicija braka je stupila na pravnu snagu i od tog datuma istopolni parovi mogu da se venčavaju. Zabeležena su i imena dva muškarca koji su se venčali tog dana: Alf Karlson (Alf Karlsson) (37) i Johan Lundkvist (Johan Lundqvist) (30), obojica iz univerzitetskog grada Upsale.³⁰

U brojnim zemljama Evrope dakle uspostavljen je pravno priznati status registrovanog partnerstva. Jedino crkveni brakovi nisu omogućeni. Norveška, Švedska i Island usvojili su slične zakone tokom 1996, a Finska ih prati sa zakašnjenjem od 6 godina. Holandija je postala prva zemlja koja je priznala punopravni brak istopolnim parovima 2001. godine. U Belgiji gej brak je dozvoljen 2003. godine. Nemačka je dozvolila istopolnim parovima da registruju „doživotno partnerstvo“ 2001. godine. Taj zakon daje parovima samo jednaka nasledna i stanarska prava kao što ih poseduju heteroseksualni venčani parovi.

Junu 2005, Španski Senat odbio je Povelju o gej braku, ali je Donji dom već podržao taj zakon i očekuje se da ga usvoji u julu. Nacrt toga Zakona dozvoljava homoseksualcima da se venčaju i daje im puni obim statusnih i roditeljska prava, omogućujući im takođe i usvojenje. Katolička crkva te zemlje se žestoko bori protiv usvajanja toga Zakona.

U Francuskoj se takođe vode javne debate oko prodora gej kulture u svakodnevni život kada je 2004. jedan gradonačelnik izazvao vladu upozorenjima da će on da prekrši zakone i sprovede prvo venčanje istopolnog para u toj zemlji. Ministar pravde Dominik Perben (Dominique Perben) objavio je da su takva venčanja nezakonita jer PaCS omogućava istopolnim parovima sklapanje samo građanskog partnerstva ali ne i braka i apelovao je na sud u Bordou da donese odluku po kojoj je „razlika u polu suštinski uslov za sklapanje braka“, i da na osnovu toga poništi sklopljene brakove. Od 1998, Francuska dozvoljava građanski ugovor koji se zove Pakt građanske solidarnosti, koji daje neka prava nevenčanim parovima bez obzira na njihov pol. Ta forma pravno priznatog partnerstva ne daje sva prava koja daje i brak, naročito ne u pogledu poreza, nasledstva i prava na usvojenje.

U Britaniji, homoseksualci imaju slična finansijska i pravno priznata prava kao i venčani parovi, po zakonu koji je stupio na snagu decembra 2005. Ta Povelja građanskog partnerstva omogućava istopolnim parovima slična prava i dužnosti kao i venčanim parovima u oblastima kao što su penzioni sistem, imovinski odnosi, socijalno osiguranje, stanarska prava i zaposlenje. Slična situacija je od 2006.

³⁰ The Dagens Nyheter. 1. maj 2009. Dostupno 8. maja 2009 sa: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/sveriges-forsta-samkonade-aktenskap-1.856566>.

i u Češkoj, kao prvoj zemlji nekadašnjeg socijalističkog uređenja koja je pravno priznala i uredila istopolne zajednice.

U Irskoj je premijer dao zapaženu javnu izjavu 2004. da mnogo veća prava treba da budu omogućena homoseksualnim parovima, ali da je legalizacija gej braka ipak veoma daleko.

U Austriji, Luksemburgu, Grčkoj i Italiji, istopolni brakovi su na nivou države bili zabranjeni a takođe nije postojalo ni pravno priznanje ili priznanje makar nekih prava nevenčanim parovima. Ali na nivou lokalnih samouprava, gradova, regiona i sl. u svim tim zemljama su se javile mogućnosti registracije istopolnih partnerstava.

U junu 2003. u Belgiji je obavljeno prvo zvanično istopolno venčanje šest dana nakon što je promenjen zakon tako da gej ili lezbejski parovi mogu da stupe u brak. Marion Huijbrechts (Marion Huijbrechts) (43) se venčala sa Kristel Verswijlen (Christel Verswyvelen) (37) u skupštini grada Kapelen, blizu Antverpena. Njih dve su u vezi već četrnaest godina.

A sledećeg meseca, u julu, ciriška LGBT zajednica je proslavila nesvakidašnju pobjedu. Naime, tada je grad prvi put upisao u registar jedan gej par. Ernst Ostertag (Ernst Ostertag) i Robert Rap (Robert Rapp), obojica sedamdesettrogodišnjaci, razmenili su prstenje i venčali se po novom zakonu po kojem se istopolni parovi zvanično priznaju. Uprkos kiši, dva muškarca su stigla u crnim kočijama sa konjima do ceremonijalne ciriške dvorane za venčavanje koja je bila prepuna njihovih prijatelja, onih koji su želeli da im čestitaju i lokalnih političara. „Naša zajednica je pobjeda humanizma i ljudskih prava“ izjavio je Ostertag kada je otvoren šampanjac. Oni su jedan drugome poklonili prstenje koje su dali jedan drugome davne 1950-te i obećali su da će voleti jedan drugoga kao što su to radili poslednjih 47 godina. Aktivisti/kinje za gej i lezbejska prava sada sprovode kampanju da se sličan zakon prihvati i na državnom nivou.

„Slični predlozi se već nalaze kod komiteta u državnom parlamentu i očekuje se državni referendum po ovom pitanju do 2005. godine“, izjavio je François Bor (François Baur), iz švajcarske organizacije za gej prava Pink Cross. Ženeva je još 2001. godine priznala istopolne parove, ali je zakon u Cirihi malo bolji. Osim toga što im se priznaju građanska prava, registrovani istopolni parovi dobijaju poreske olakšice slične onima koje imaju heteroseksualni parovi, kao i pravo na posetu u bolnici ako je jedan/na od partnera/ki hospitalizovan/a. Ono što je možda još važnije je to da je ciriški zakon o registraciji prvi u svetu koji je dobio podršku putem referenduma. Oko jedne trećine glasača/ica iz Ciriškog kantona je u septembru 2002. glasalo za ovaj zakon.

Debatama koje su se te 2003. vodile u evropskim zemljama o istopolnim zajednicama, dodatni argument pružilo je istraživanje o deci čije su majke lezbejke a koja su začeta korišćenjem donacije sperme. Ta deca su potpuno normalna i odrastaju isto kao i druga deca, potvrdilo je istraživanje Dutch-Speaking Free

univerziteta u Briselu (Belgija). Istraživači/ice su pratile ili posmatrale 41 dete koje odrasta u takvim okolnostima, čiji je prosek godina bio 10, i u poređenju sa drugom decom koja su odrastala u heteroseksualnim porodicama, nisu našli nikakve razlike u njihovoj društvenoj prilagođenosti i psihološkom zdravlju. Nastavnici u školama koje pohađaju ta deca složili su se sa tom procenom. Većina dece je iskrena u vezi sa svojom porodicom i ne krije činjenicu da su im roditelji istog a ne različitog pola ali zbog toga ne snose bilo kakve posledice, tipa izolacije ili stigmatizacije. Četrdeset i šest posto dece je izrazilo želju da sazna nešto više o svom ocu – više dečaci nego devojčice. Istraživanje je predstavljeno na konferenciji Evropskog društva za ljudsku reprodukciju i embriologiju u Beču.

Organizacije za gej i lezbejska ljudska prava su u avgustu 2003. reagovala na globalnu anti-gej kampanju Vatikana³¹, navodeći da je to miks religije i politike koji nije u skladu sa svetom današnjice. Iako konzervativci širom sveta prihvataju taj vatikanski dokument sa dobrodošlicom, gej i lezbejska zajednica Rima, kao i zajednice iz Australije i Engleske su ovaj potez opisale kao način promovisanja homofobije i netolerancije.

U septembru 2003. objavljeno je da se do tog meseca više od 4.300 istopolnih parova venčalo u Holandiji od aprila 2001. kada je ta zemlja postala prva na svetu koja je dozvolila homoseksualnim parovima da sklapaju obični brak kao i heteroseksualni parovi.

Svuda u Evropskoj Uniji nevenčani parovi kao i istopolni parovi dobiće ista prava kao i venčani parovi po novim zakonskim rešenjima o kojima je 2003. počela diskusija u evropskim telima. Predloženo je da se zbog prava građana Evropske Unije koji su zaposleni u inostranstvu proširi definicija porodice tako da uključi i istopolne i nevenčane parove. Nemačka, Irska, Austrija i Španija su odmah usvojile te promene dok su ih Britanija i Holandija podržale. Stalni boravak neće moći da se ukine osim iz razloga nacionalne bezbednosti. Evropski Parlament je podržao institut istopolnog braka i požurivao je tadašnjih 15 zemalja Evropske Unije da prošire puna bračna prava na istopolne parove.³² Glasanje je bilo 221 za prema 195 protiv sa 23 uzdržanih. Članovi Evropskog Parlamenta su takođe istakli da bi istopolni parovi morali da imaju slobodu da se nastane gde god žele u okvirima Evropske Unije. Prvi put u istoriji Evropski parlament se 2003 izjasnio za otvaranje mogućnosti građanskog braka i usvajanje dece za istopolne parove.

U oktobru 2003. objavljeni su rezultati sondiranja javnog mnjenja po pitanju istopolnih zajednica. EOS Gallup Europe poll dokazalo je da Evropljani podržavaju

³¹ 2003. je objavljen vatikanski dokument „Razmatranja po pitanju predloga da se partnerstvima homoseksualnih osoba pruži pravno uvažavanje“ na dvanaest strana i sedam jezika kojim se pozivaju svi rimokatolički članovi parlamenata sveta da blokiraju zakone koji bi omogućili da homoseksualna partnerstva budu legalno uvažena.

³² Evropski parlament je 4. septembra 2003. godine, glasao po pitanju izveštaja o Situaciji osnovnih prava u Evropskoj Uniji u 2002.

gej brakove. Naime, 57 procenata stanovnika u 15 zemalja članica Evropske Unije podržava istopolni brak. Tada su samo Holandija i Belgija omogućavale istopolnim parovima da sklapaju redovni brak. Šest drugih evropskih zemalja je tada imalo domaće partnerstvo regulisano zakonom koje omogućava registrovanim istopolnim parovima mnoga ako ne i većinu prava koja imaju supružnici. Ta podrška je bila drastično niža u 13 bivših komunističkih zemalja koje su bile određene da se pridruže Evropskoj uniji (EU). Samo 23 procenta ljudi tih zemalja prihvataju omogućavanje istopolnim parovima da se venčaju. Interesantno je i izjašnjavanje o mogućnosti usvajanja od strane istopolnog para. Holandija je prva sa (64%), praćena Nemačkom (57%), Španijom (57%), Danskom (54%), Luksemburgom (49%), Belgijom (47%), Švajcarskom (47%), Švedskom (42%), Francuskom (39%), Norveškom (37%), Velikom Britanijom (35%), Češkom (35%), Irskom (34%), Mađarskom (34%), Austrijom (33%), Finskom (30%), Slovenijom (30%), Estonijom (27%), Italijom (25%), Portugalijom (25%), Slovačkom (17%), Turskom (16%), Bugarskom (14%), Litvanijom (13%), Latvijom (11%), Grčkom (11%), Rumunijom (11%), Maltom (10%), Poljskom (10%) i Kiprom (6%).³³

U novembru 2003. se situacija promenila i u Britaniji. Naime, tada je objavljeno da će istopolnim parovima biti omogućeno da potpišu dokument o partnerstvu sa svedocima u toj zemlji. Istopolni partneri će dobiti ista prava na poreske olakšice i nasledna prava kao venčani parovi po planu da im se omogući građanska registraciona ceremonija. Povelja o građanskom partnerstvu (*the Civil Partnership Bill*) po prvi put predviđa pravno priznanje istopolnih zajednica. Ti planovi su objavljeni u kraljičinom govoru i do njih je došlo posle dugotrajne kampanje za jednak tretman istopolnih partnera. Jedina ozbiljna kritika upućena njegovim tvorcima je što nisu predvideli slična prava nevenčanim heteroseksualnim partnerima. Planovi koji daju gej i lezbejskim parovima ista prava kao i venčanim parovima doneti su početkom 2003. godine. Nova prava uključuju penziona i imovinska ovlašćenja za parove koji se registruju u građanskoj ceremoniji. Tada su slični pravni instituti priznanja istopolnih zajednica već postojali usvojeni u devet zemalja članica Evropske Unije koje priznaju i legalizuju takvu vrstu zajednica: Belgija, Danska, Finska, Francuska, Nemačka, Holandija, Portugalija, Španija i Švedska.

Februara 2004. istopolnim parovima u Kataloniji je najavljeno skoro omogućavanje da se venčavaju i da usvoje decu, kako je najavila u Barseloni poslanica katalonskog parlamenta za zdravstvo i porodicu Ana Simo (Anna Simo). U katalonskom i španskom parlamentu naći će se uskoro predlozi za izmenu Zakona o porodici koji će uključiti i probleme homoseksualnih parova, a prema preporu-

³³ Gallup Europe. „Public opinion and same-sex unions 2003.“ 27. mart 2006. Dostupno 15. maja 2009 sa: http://www.ilga-europe.org/europe/issues/lgbt_families/public_opinion_and_same_sex_unions_2003/full_text_of_eos_gallup_europe_report_in_english.

Norveška i Švajcarska iako su geografski locirane u Evropi nisu delovi Evropske Unije.

kama EU. Pored Katalonije još tri španske pokrajine, Baskija, Navara i Aragon, prethodno su izmenile svoje zakonodavstvo u vezi sa pravom na brak i usvajanjem dece homoseksualnih parova.

U aprilu 2004. objavljeno je da će istopolni parovi u Velikoj Britaniji dobiti pravni status sličan venčanim parovima po Povelji o građanskom partnerstvu. Glavne odredbe te Povelje uključuju: odgovornost izdržavanja partnera u registrovanom partnerstvu i izdržavanja sopstvene dece, puno priznanje životnog osiguranja, mogućnost nastavljanja stanarskog prava, socijalnu sigurnost i penzijske povlastice kao i sposobnost pribavljanja starateljstva nad decom registrovanog partnera/partnerke.

Španski katolički lider odobrio je istopolne zajednice u junu 2004. Vatikanski apostolski nuncije (ambasador) u Španiji, nadbiskup Manuel Monteiro de Castro (Manuel Monteiro de Castro), izjavio je da istopolne zajednice treba da budu priznate mada istopolni brak treba da ostane zabranjen. „Postoje drugi oblici zajedničkog življenja i dobro je da oni budu priznati“ rekao je, obrazlažući taj svoj stav argumentom da oni nisu isto što i istopolni brakovi.

U Nemačkoj je do jula 2004. bilo registrovano 6.000 istopolnih parova. U Berlinu je objavljeno da su organi lokalnih vlasti do sada registrovali oko 6 000 istopolnih zajednica po novim zakonskim odredbama koje su stupile na pravnu snagu pre tri godine priznajući istopolno partnerstvo. U Nemačkoj je tada bila aktuelna i inicijativa vlade levog centra da se istopolnim partnerima odobri usvajanje dece.

Dom lordova je 17. novembra 2004. odobrio Zakon o građanskom partnerstvu (*Civil Partnership Bill*), kojim se istopolnim licima u registrovanom partnerstvu priznaju gotovo ista prava i obaveze kao i raznopolnim licima u brakovima. Tako se Britanija pridružila rastućoj porodici evropskih zemalja koje su tada priznavale istopolno partnerstvo i time istovremeno ukinule nepravednu diskriminaciju ljudi koja se dešavala decenijama. Ova britanska odluka predstavlja osnov za nadu da će imati uticaja na razvoj situacije u Irskoj, Mađarskoj i Španiji gde su se istovremeno vodile diskusije o priznavanju istopolnog partnerstva. U decembru 2006. članovi britanske Vlade su bili iznenađeni brojem homoseksualnih osoba koje su odlučile da iskoriste mogućnost zakonske registracije svoje veze. Naime, od decembra 2005. do decembra 2006. godine, u Velikoj Britaniji se na venčanje odlučilo više od 15 500 homoseksualnih parova. Predviđanja Vlade su govorila da će toliki broj gej brakova biti sklopljen tek do 2030.

Francuska je u decembru 2004. već bila spremna da menja Pakt društvene solidarnosti. Naime Francuska je obeležila petu godišnjicu toga Pakta – zakona koji je dao istopolnim partnerima neke socijalne, pravne i finansijske beneficije u uverenju da su poboljšanja i potrebna i moguća. Vlada je objavila promene koje treba da zadovolje dodatne zahteve istopolno orijentisanih lica, ali bez otvaranja one suštinske debate koju zapravo oni traže, a to je pitanje gej braka koji je još uvek nezakonit u Francuskoj. „Ja sam iznenađena prilagodljivošću našeg društva. PaCS

je već sada nerasikidivi deo osnove društvenog ugovora,“ rekla je Rozelin Bašelo (Roselyne Bachelot), jedna od retkih konzervativnih političarki koja je glasala za PaCS u nacionalnom Parlamentu 1999 – protivno mišljenju svoje Zajednice narodnog pokreta (*Union for a Popular Movement – the UMP*), partije predsednika Žaka Širaka (Jacques Chirac), čije se protivljenje od tada uveliko promenilo. „Tokom ovih pet godina, to je postao trijumf,“ rekla je ona nedavno novinaru Le Monda. Otkako je Zakon bio usvojen novembra 1999, više od 130.000 takvih ugovora je potpisano širom zemlje, prema podacima Ministarstva pravde. Interesantno je da je oko 60 procenata ovih ugovora građanske solidarnosti sklopljeno između heteroseksualnih parova, prema izveštaju francuskog Parlamenta izdatog dve godine po usvajanju toga Zakona. Inače, istopolni parovi nisu jedini koji mogu da budu obuhvaćeni njegovom regulativom: bilo koje dve nevenčane osobe koje žele da žive zajedno mogu da sklope ugovor građanske solidarnosti, pod uslovom da dele zajedničko domaćinstvo i da nisu ni direktni preci niti potomci (majka, baka, deda ili dete), niti previše bliski krvni srodnici (npr. brat, ujak, nećaka).

Kasacioni sud u Francuskoj je februara 2006. odlučio da oba partnera u homoseksualnom paru imaju roditeljsko pravo nad detetom a ne samo biološki roditelj. Odluka Kasacionog suda daje samo tumačenje francuskog zakona ali je debata otvorena za pitanja istopolnog braka i mogućnosti usvajanja dece od strane istopolnih parova, što je još uvek u toj zemlji ilegalno. „Građansko pravo ne smatra majku kao jedinog nosioca roditeljskog prava već delegira to pravo i dužnosti takođe i na ženu(e) sa kojima majka živi u stabilnoj i kontinuiranoj zajednici“, rekao je sud u svojoj odluci. Ta odluka je primenljiva takođe i na muške parove u kojima je jedan od partnera biološki otac deteta. Sud je rekao da pravo oba roditelja da vrše roditeljsku dužnost zavisi od svih okolnosti tog aranžmana ali da sve to mora da bude u najboljem interesu deteta³⁴.

Francuzi inače podržavaju istopolni brak ali ne usvojenje kako su se izjasnili u istraživanju javnog mnjenja u decembru 2006. Mnogi punoletni Francuzi veruju da homoseksualcima treba da bude odobrena mogućnost da sklope brak, prema rezultatima istraživanja javnog mnjenja Ipsos koji je objavio Tetu. 62% ispitanika se izjašnjava za omogućavanje istopolnim parovima da sklope brak. Od 2000. u Francuskoj je pravno dozvoljeno sklapanje građanske zajednice istopolnih parova. U junu 2004, gladonačelnik Beglea i političar partije zelenih Noel Mamer (Noël Mamère) vodio je prvu ceremoniju ikada obavljenu u toj zemlji venčavanja istopolnih parova, ističući da ne postoji nikakva zabrana niti u Francuskoj niti u Evropskoj uniji za obavljanje takvih ceremonija. Ministar unutrašnjih poslova Dominik de Vilpen (Dominique de Villepin) je reagujući na taj događaj privremeno suspendovao Ma-

³⁴ Reuters. „France gives gay couples joint parental rights“. 24. februar 2006. Dostupno 14. oktobar 2008 sa: http://today.reuters.co.uk/news/newsArticle.aspx?type=topnews&storyid=2006-02-24t174824z_01_124690189_rtrukoc_0_uk-france-homosexuals-children.xml.

mera sa njegove dužnosti gradonačelnika na četiri nedelje zbog navodnog „teškog nerazumevanja svojih dužnosti i svoje službe.“³⁵ Podaci dobijeni anketom: Da li ste za ili protiv sledećih mera koje se odnose na istopolne parove? Pravo istopolnih parova da se venčaju. Za: 62%, Protiv: 37%, Nema mišljenje: 1% Pravo istopolnih parova da usvajaju decu. Za: 44%, Protiv: 55%, Nema mišljenje: 1% Metodologija: Telefonski intervju sa 1.008 odraslih Francuza, vođen 3. i 4. novembra 2006.

Španija je 2004. odobrila nacrt zakona kojim će ta zemlja postati treća koja će istopolnim brakovima davati ista prava koja imaju heteroseksualni. Nacrt tog zakona u potpunosti izjednačuje homoseksualne i heteroseksualne brakove i to po pitanjima poput penzija, nasledstva i razvoda braka. Istopolni supružnici moći će tako i da usvoje dete. Pravo na usvajanje do tada su imali samo homoseksualni parovi u Holandiji. Nacrt zakona je bio spreman da se uskoro nađe pred poslanicima španskog parlamenta, a analitičari su prognozirali da će biti i usvojen. Najavljivano je da će zakon stupiti na snagu u proleće, što će desetinama hiljada istopolnih parova omogućiti da svoje veze ozakone. Homoseksualnost je inače, u Španiji bila zabranjena tokom vladavine Fransiska Franka (Francisco Franco) (1939-1975). Španska katolička crkva pokrenula je oštru kampanju protiv ovog zakona, opisujući homoseksualnost kao „nasleđeno loše ponašanje“. Prema ispitivanjima javnog mnjenja, uprkos toj crkvenoj kampanji, dve trećine Španaca podržava homoseksualne brakove. Andaluzijska vlada je u maju 2006. proširila prava javnih službenika i na zaposlene homoseksualce.³⁶ Ta nova politika ravnopravnosti je objavljena od strane Regionalne savetnice za ravnopravnost i socijalna pitanja, Mikaele Navaro (Micaele Navarro). Andaluzijska vlada je time proširila roditeljska prava i beneficije na javne službenike koji su homoseksualni u tom regionu. Oni od sada imaju prava da odsustvuju sa posla kao i drugi parovi u slučajevima rođenja, usvojenja ili hranjeništa.

Švajcarski glasači su referendumom odobrili istopolno registrovano partnerstvo 5. juna 2005. sa 58% glasova u prilog tome. Iako su pre Švajcarske brojne evropske zemlje već odobrile takve zakone, to je bilo prvi put da se o tome glasa na referendumu i da se o tome izjašnjavaju svi glasači. Do referenduma po tom pitanju je došlo pošto su religiozni konzervativci prikupili dovoljno potpisa da bi zahtevali izjašnjavanje svih građana kada je juna 2004. Parlament izglasao Zakon o istopolnom partnerstvu. Taj Zakon je dodelio niz bračnih prava za registrovane

³⁵ U januaru je francuska Narodna skuština izdala izveštaj u kome se pominje potreba „afirmacije i zaštite prava dece i prevladavanja tih prava nad aspiracijama odraslih.“ Taj dokument je predložio održavanje postojećih regulativa koji zabranjuju homoseksualnim parovima da se venčaju, da usvoje decu ili da obave veštačko osemenjavanje. 55% ispitanika je tada izjavilo da veruje da istopolni parovi ne bi smeli da imaju pravo da usvajaju decu.

³⁶ Typicallyspanish/Spain News. „Andalucian Government extends gay rights to civil servants.“. 23. maj 2006. Dostupno 17. oktobra 2008 sa: http://www.typicallyspanish.com/news/publish/article_4450.shtml.

parove, ali im nije odobreno usvajanje dece, veštačka oplodnja i uzimanje partnerovog porodičnog imena. 19 od 26 kantona je na referendumu usvojilo Zakon a najveću podršku dobio je od strane grada Bazela, 68,6%. Time se Švajcarska dokazala kao pluralističko društvo koje štiti manjinska prava.

Finska vlada je u februaru 2006. usvojila Zakon o tretmanu fertiliteta, ne menjajući originalni tekst koji je podnela ministarka pravde Lena Lutanen (Leena Luhtanen, SDP³⁷). Vladin pristanak je došao posle žučne debate, demonstrativnog napuštanja sednice od strane dva ministra i tesnog glasanja. Zakon ne ulazi u detalje porodične situacije žene koja traži takav tretman. To praktično znači da je tretman omogućen nevenčanim ženama kao i ženama u lezbejskom odnosu.

Istopolno partnerstvo poznato još i kao „gay marriage“ može da donese trajna zdravstvena poboljšanja istopolnim parovima, po nalazima jedne studije koju je 2006. objavio Rojters. Lekari već znaju da brak predstavlja uslov za zdravstveno poboljšanje supružnicima i to na razne načine. Naučnici (tim profesora Majkla Kinga (Michaela Kinga) sa London's Royal Free i University College Medical School) sada kažu da građansko partnerstvo istopolnih parova može da donese iste zdravstvene koristi i istopolnim partnerima (objavljeno u The Journal of Epidemiology and Community Health).

Više od 3.500 ceremonija sklapanja građanskog partnerstva desilo se između 21. decembra 2005. i 31. januara 2006. u Britaniji, prema zvaničnim izveštajima. Gradovi Brajton i Houv su bili u tom periodu najpopularnija mesta za sklapanje takvih veza, a pratio ih je Vestminster, sa londonskim opštinama Soho, Kensington i Čelsi. Više od 700 građanskih partnerstava je sklopljeno već prvog dana kada je propis koji to omogućava, stupio na snagu. Partnerstvo omogućava nova prava u oblastima kao što su radno pravo, penzije i nasleđivanje.³⁸

Češka je u martu 2006. postala prva postkomunistička zemlja koja dozvoljava legalizaciju zajednica osoba istog pola, pošto je Poslanički dom češkog parlamenta preglasao veto predsednika Vaclava Klause. Preglasavanje veta šefa države na Zakon o takozvanom registrovanom partnerstvu za gejeve i lezbejke postalo je pitanje prestiža za vladajuće socijaldemokrate i premijera Jiržija Paroubeka (Jiří Paroubek) lično, ali i deo žestoke kampanje pred parlamentarne izbore u junu.³⁹ Glasanje je bilo odlagano sve dok klub Češke socijaldemokratske stranke

³⁷ Helsingin Sanomat. „Government would permit fertility treatment for single and lesbian women.“ 11. februar 2006. Dostupno 12. novembra 2008 sa: <http://www.hs.fi/english/article/Government+would+permit+fertility+treatment+for+single+an+lesbian+women/1135218708964>.

³⁸ Womack, Sarah. „Brighton tops ‘gay marriage’ league.“ Telegraph, 23. februar 2006. Dostupno 4. maja 2009 sa: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1511223/Brighton-tops-gay-marriage-league.html>.

³⁹ BBC News. „Czech MPs approve gay rights law.“ 15. mart 2006. Dostupno 5. maja 2009 sa: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4811030.stm>.

nije obezbedio dovoljno glasova, tako da je Zakon ipak prošao ali sa najmanjom mogućom većinom za preglasavanje predsedničkog veta – 101 glasom od ukupno 200 poslanika u Donjem domu.

Češki gejevi i lezbejke od 2006 registrovanim partnerstvom dobijaju neka prava koja imaju supružnici u klasičnom braku. Između ostalog, imaju pravo da ih registruje matičar, njihov bračni status se upisuje u ličnu kartu, imaju pravo na bolničku dokumentaciju i podatke o zdravlju svog partnera i pravo da nasleđuju, ali i obavezu izdržavanja kao u klasičnom braku. Zakon im ne dozvoljava da usvajaju decu, što je bilo u skladu sa tada preovlađujućim raspoloženjem u češkom društvu.⁴⁰

Prema anketama, 62 posto Čeha tvrdi da im brakovi osoba istog pola ne smetaju, ali svega 18 odsto bi im priznalo pravo da usvoje i vaspitavaju decu.

U aprilu 2006. objavljena je životna priča Sare i Stivena.⁴¹ Oni su se upoznali kao studenti 1970. godine a sada imaju siguran dom i trajnu ljubavnu zajednicu u Mančesteru kao i četvoro male dece. Kada su stupili u brak juna prošle godine posle 26 godina zajedničkog života to venčanje nije bilo samo jedan prijatan događaj već i događaj od istorijskog značaja. Posebno za Stivena, uspešnog profesora prava koji je rođen kao žensko. Sada je on bradati, tetovirani porodični muškarac koji živi u kući vrednoj 600.000 funti u južnom delu grada, i u proceduri je formalnog usvajanja svoje četvoro dece.

On je jedan od 1.200 transseksualaca kojima je zakonski omogućeno od aprila 2005. da se venčaju. Zakon o rodnom priznavanju (*the Gender Recognition Act*) daje transseksualcima pravo da zahtevaju da se njihov prvobitni pol izbriše iz dokumenata, da u tom smislu izmene svoj izvod iz knjige rođenih kao i da usvajaju decu. Od kada je Zakon usvojen dvadeset britanskih transseksualaca je podnelo zahtev da vladina komisija koja rešava o takvim slučajevima, ispita njihov slučaj i da im službeno prizna njihov izmenjeni pol. Čitava poplava takvih zahteva je iznenadila i članove Parlamenta ali i samu zajednicu transseksualaca.

Belgijski Parlament je u aprilu 2008. tesnom većinom usvojio Zakon koji dozvoljava istopolnim parovima pravo na usvojenje.⁴² Senatori su podržali taj predlog glasajući 34 za prema 33 protiv sa dva uzdržana gasa. Donji dom je ranije glasao 77 prema 62 u korist tog Zakona. Njegovim usvajanjem Belgija je postala četvrta zemlja Evropske unije koja je omogućila istopolnim parovima pravo na

⁴⁰ B92. „Češka dozvolila gej brakove.“ 16. mart 2006. Dostupno 7. maja 2009 sa: http://www.b92.net/zivot/komentari.php?nav_id=191797.

⁴¹ Woolf, Marie. „Transsexual UK.“ *The Independent*, 9. april 2006. Dostupno 10. maja 2009 sa: http://news.independent.co.uk/uk/this_britain/article356669.ece.

⁴² San Francisco Chronicle. „Gay couples in Belgium get adoption rights.“ 20. april 2006. Dostupno 1. maja 2009 sa <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?f=/n/a/2006/04/20/international/i220418D48.DTL&hw=sex&sn=015&sc=420>.

usvojenje, posle Španije, Holandije i Švedske. Ujedno je odbačen i amandman po kojem bi se to pravo omogućilo samo partnerima bioloških roditelja deteta koje se usvaja. Prethodni zakon je omogućavao usvajanje dece samo samcima i heteroseksualnim parovima.

Početak juna 2008. islandski parlament, Althing potvrdio je više zakona kojima se popravljaju pravni status gejeva i lezbejki na Islandu.⁴³ Najvažnije je da su promenjene odredbe kojima se reguliše kohabitacija iz 1996. tako da im se sada omogućava puno pravo na usvojenje i asistiranje začeće. Potvrđenim zajednicama se dakle garantuju prava koja su predviđena za bračne zajednice. Istopolnim zajednicama je takođe omogućeno pravo da se registruju kod nadležnih vlasti bez posebne dozvole ili sklapanja braka, što je pravo koje raznopolne zajednice uživaju već čitav niz godina. Iako je to nesumnjiv napredak za prava gejeva i lezbejki na Islandu, ostaje činjenica da je ta zemlja zaostajala poslednjih godina i da se tek tim novodonetim zakonima pridružila vodećim nacijama u pogledu nivoa garantovanih prava za gejeve i lezbejke u pogledu regulisanja njihovih životnih zajednica na način koji najviše liči na bračne zajednice. Te nove zakonske odredbe stupile su na pravnu snagu na Dan Kristofer ulice, 27. juna.

Danski parlament je u junu. 2008. prihvatio nacrt zakona koji odobrava veštačku oplodnju lezbejki i žena koje nisu u braku u državnim bolnicama te zemlje. Za je glasalo 86 poslanika, 61 je bio protiv i 21 uzdržan, među kojima članovi vlade koji se nisu izjasnili.

Prvi slučaj pravnog usvojenja od strane gej muškog para registrovan je u Kataloniji u septembru 2006. što je u skladu sa reformom porodičnog prava koja je u toku u Španiji. U stvari, u Španiji je i ranije bilo mnogo slučajeva da su deca usvojena od strane istopolnih partnera, ali su do sada ta usvojenja bila formalno obavljena od strane samohrane, individuale osobe a ne od strane parova. U Kataloniji trenutno ima 28 novih slučajeva koji su u proceduri donošenja odluka, od kojih su 20 muški parovi a 8 ženski.

Zakon koji dozvoljava istopolnim parovima da usvoje decu, izglasan je u Škotskoj krajem decembra 2006. uprkos snažnom otporu od strane religioznih krugova. Prethodne godine je katolička crkva lobirala vladu da donese klauzulu izuzetka čime bi izuzela istopolne partnere od mogućnosti usvajanja. Ipak je Zakon o usvojenju dece pobedio u škotskom parlamentu sa velikom većinom od 101 glasa za i 6 protiv. Zakonski propisi iz 2005. omogućavaju pravo usvojenja nevenčanim parovima i gej i lezbejskim parovima u Engleskoj i Velsu.

⁴³ Gunnarsdottir, Hrafnhildur. „Important Improvements in Gay and Lesbian Rights in Iceland.“ Ilga, 12. jun 2006. Dostupno 8. maja 2009 sa: http://www.ilga-europe.org/europe/guide/country_by_country/iceland/important_improvements_in_gay_and_lesbian_rights_in_iceland.

Mi smo porodice!

Povodom međunarodnog dana porodice, NVO-i koje se bave socijalnim pitanjima su 15. maja 2007. god. podsetile EU da sve definicije porodice treba da odražavaju raznolikosti porodica koje postoje u evropskim društvima. Nepriznavanje postojanja istopolnih zajednica i nereagovanje na određene izazove sa kojima su one suočene putem strategije i zakona jednako je diskriminaciji na osnovu pola, rase, godišta, nacionalnosti, religije, invalidnosti i seksualne orijentacije. „Ne želimo da se naše porodice stalno smatraju drugorazrednim. Deca iz lezbejskih, homoseksualnih, biseksualnih i transseksualnih (LGBT) porodica su ta koja na kraju plaćaju cenu diskriminatornih mera. Nepriznavanje LGBT porodica zakonski i u praksi će samo oštetiti prava dece na porodičnu bezbednost i zaštitu koja su dostupna drugoj deci, međutim to neće zaustaviti postojanje ni istopolno orijentisanih osoba, niti njihove prirodne želje i potrebe da zasnivaju LGBT porodice.“⁴⁴

3. Konstruisanje „moralne panike“ i istopolne zajednice⁴⁵

Pojam moralne panike

Istorijsko iskustvo dobro poznaje pojave fanatične religiozne isključivosti („witch hunts“) koje su nekada dovodile do iracionalnih, čak pogubnih akcija koje su sledile pozivima crkve na netrpeljivost, mržnju, istrebljenje drugih i različitih. Prepoznatljivi su i mehanizmi masovnih propagandnih kampanja koje su nekada prethodile zločinima.⁴⁶ Danas takve kampanje završavaju uglavnom kao medijska pojava zvana moralna panika, ili marketinški ratovi sa populističkom retorikom koja ipak, ma kako bila bučna, dugotrajna i uporna, ne može da prevlada demokratske društvene institucije i vrednosti ljudskih prava da bi nanela nepopravljive štete.

Radi odbrane najviših ljudskih vrednosti, i odbrane napretka i opstanka čovečanstva nužno je blagovremeno se suprotstavljati mržnji, isključivosti, svakom

⁴⁴ ILGA. Euroletter „We are families! Joint media release by ILGA-Europe, AGE – the European Older People’s Platform, European Disability Forum, European Network Against Racism, European Women’s Lobby, European Youth Forum, The Platform of European Social NGOs“. Br. 142. May 2007. Dostupno 8. maja 2009 sa http://209.85.129.132/search?q=cache:oU69XsT-3tEJ:www.steffenjensen.dk/eurolet/eur_142.pdf+ILGA,+press+release,+15.may+2007&cd=6&hl=en&ct=clnk.

⁴⁵ Mršević, Zorica. 2008. Konstruisanje „moralne panike“ i istopolne zajednice. U: Moral i ekonomija, ur: V.Vukotić, 205-215. Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka.

⁴⁶ Mićunović, Dragoljub (2005) Moja politika. Beograd, Filip Višnjić, str.:360.

fanatizmu, verskom, rasnom, nacionalnom. Jedno od sredstava je identifikovanje takvih kampanja u njihovom pravom svetlu i rezultatima proizvođenja tzv. moralne panike. Moralna panika je termin kojim Kenet Tompson (Kenet Thompson) označava javnu kampanju (pohod), protiv nekih pojava, događaja ili promena, kao i njihovih aktera. Po intenzitetu je snažnija od običnog, javno izraženog gneva ili moralne osude. Ceneći po zagovornicima (mediji, političke ličnosti, najviši religiozni verodostojnici) moralna panika je mnogo snažnije i efikasnije artikulisana od obične javne osude. Po subjektima obraćanja je sveobuhvatnija jer se obraća javnom mnjenju celog naroda, nacije, kontinenta ili čak i globalno.

Analiza funkcionisanja mehanizama moralne panike u današnje doba je pokušaj da se racionalnim sredstvima, naučnom kritičkom analizom, uđe u iracionalno polje ljudske prirode natopljeno agresijom, mržnjom i netrpeljivošću i da se odbaci reaktivni tradicionalizam⁴⁷ kao njihov glavni nosilac. Naučni je zadatak da se otvori prostor za različitost, proširi sloboda i humanizuju odnosi među ljudima.

Sadržina svih moralnih panika je upozorenje na neku opasnost koja proizilazi iz navodno oslabljenog morala. Poznate su panika zbog porasta pojedinih vidova kriminala ili aktivnosti mladih koje se predstavljaju kao potencijalno nemoralne. U doba svog pojavljivanja npr. džez i rokenrol su u zemljama svog porekla izazivali moralne panike zbog verovanja da navode mlade na promiskuitet i antisocijalno ponašanje a u drugim sredinama i dodatnu paniku zbog opasnosti širenja tuđih uticaja, uništavanja domaćih tradicija i kulture. Moralna panika zbog seksualnog oslobođenja tokom šezdeseth imala je poruku o navodnoj pogubnoj opasnosti po tradicionalne porodične vrednosti širenjem promiskuiteta, a feministkinje su optužene da podrivaju porodični život zahtevima za ženska prava.

I istorija poznaje moralne panike. Justinijan je okrivljavao homoseksualce za zemljotres, glad i kugu, franački kralj Karlo Veliki okrivio ih je što navodno zbog njih Saraceni ugrožavaju granice njegovog kraljevstva: „Gospod je dopustio da dođu Saraceni kao osvetnička kazna za takve zločine“ piše u njegovom Zakoniku. Kada su krstaši osvojili Palestinu, doneli su 1120. zakonik jerusalimskog kraljevstva gde su homoseksualci okrivljeni pored četiri već pomenute nevolje i za čopore poljskih miševa koji uništavaju letinu. Benedikt Karpov profesor prava na univerzitetu u Lajpcigu dodao je tome i šesti neoprostivi greh – optužio je homoseksualce da izazivaju poplave.

Jedno nedavno britansko istraživanje vođeno u nameri da pomogne marketinškim firmama da bolje predstavljaju proizvode LGBT zajednica pokazuje da se 52% gejeva i lezbejki nalazi u dogotrajnim monogamnim vezama.⁴⁸ Od svih onih koju imaju veze, 31% su u vezama koje traju od jedne do tri godine i 15% su u monogamnim vezama koje su duže od dvanaest godina.

⁴⁷ Tompson, Kenet (2003) Moralna panika. Beograd, Clio, str.33.

⁴⁸ Više od polovine GL populacije ima duge monogamne veze, www.gay.com UK, 26. januar 2004.

Sondiranje javnog mnjenja EOS Gallup Europe poll objavljeno oktobra 2003. pokazalo je da Evropljani podržavaju istopolne brakove. Naime, 57 procenata stanovnika u 15 zemalja članica Evropske Unije podržava istopolni brak. Anketa je pokazala da najveća podrška istopolnim parovima dolazi od strane žena, mladih, visokoobrazovanih, ateista, levičara i stanovnika zemalja koje su već proširile prava istopolnih parova sa nekim bračnim pravima.

Verovati da su religijske organizacije apolitične, znači potpuno pogrešno razumeti religiju. Iako se, dakle, ne mogu zamisliti verske organizacije koje ne pokušavaju da promovišu određene društvene vrednosti (posebno u vezi sa seksualnošću) radi očuvanja sopstvenih pozicija i interesa, konstruisanje moralne panike na ekstremno klerikalno načino zaoštava društvene probleme umesto da ih rešava.

Nedavna španska istorija možda najbolje ilustruje kako ekstremno netolerantan klerikalizam može da bude besmislen podsećajući na sličnost retorike današnjih katoličkih velikodostojnika protiv istopolnih partnerstava sa onom koju je ista crkva vodila u Španiji pedesetak godina ranije protiv priznavanja jednakih građanskih prava protestantskim vernicima u toj zemlji. Danas 2009. je Španija jedna od šest zemalja koje priznaju sklapanje punopravnog braka⁴⁹ između lica istog pola.⁵⁰

Italija je jedna od retkih zemalja Evropske Unije koja još uvek treba da dâ bilo kakva prava homoseksualnim parovima. Italijanska vlada je u februaru 2007. odobrila predlog zakona kojim se daju prava *de facto* parovima, uključujući i istopolne parove, uprkos snažnom suprotstavljanju Vatikana. Predlog zakona uvodi takozvane „građanske paktove solidarnosti“ (GPS), po principu sličnog zakona koji je Francuska usvojila 1999. god. Građanski paktovi solidarnosti su ugovori sklopljeni između pojedinaca koji su u stabilnim vezama. Oni koji ih potpišu uživaju veća prava i obaveze od dve osobe koje fizički žive zajedno ali su manja od onih koja imaju osobe koje su u braku. Ovaj predlog zakona, koji sada mora da odobri parlament, dozvoljava da *de facto* parovi ozvaničavaju svoje veze tako što će pismeno obavestavati svoje lokalne matičare. Ovo će im dati izvesna prava, uglavnom ona koja regulišu partnerske imovinske odnose, uključujući i pravo na preuzimanje partnerovog ugovora o iznajmljivanju stana, pristup nasleđstvu i posećivanje njihovih partnera u bolnici bez potrebe da prvo dobijaju dozvolu od rođaka žrtve. Ako parlament usvoji paket takvih mera, nevenčani parovi će dobiti veću zdravstvenu i socijalnu pomoć. Međutim, partneri će uživati prava na nasleđstvo samo ako su živeli zajedno barem devet godina.

⁴⁹ Rex Wockner. „Spanish Supreme Court: Judges can't refuse to marry gays.“ International news #789, June 8, 2009.

⁵⁰ Španski Vrhovni sud je 30. maja 2009. odlučio da sudije ne mogu da odbiju da venčaju istopolne parove. Ta odluka je doneta u pogledu sudije iz Valensije koji je želeo iz religioznih razloga da bude izuzet od dužnosti da venčava istopolne parove. Opšti savet sudstva je ranije takođe doneo istu odluku.

Papa Benedikt XVI je više puta javno osudio taj odnos kao „lažni brak“, smatrajući da ne sme da se podriva tradicionalni hrišćanski brak muškarca i žene, dok su italijanski biskupi upozorili zakonodavce da ne usvajaju zakone koji bi mogli da „ugroze tradicionalnu porodicu“.⁵¹ Ministar pravde, Klemente Mastella (Clemente Mastella), koji je revnosni katolik, bojkotovao je glasanje kabineta u znak protesta protiv predloga ovog zakona. Rekao je da je protiv ovog predloga zakona zato što „on traži rešenja i garancije koje imitiraju brak“. Pjerferdinando Kasini (Pier Ferdinando Casini) iz opozicione Unije hrišćanskih demokrata, koja se inače protivi ovom predlogu zakona, rekao je da prizor u kome ministri kabineta protivreče jedan drugom i u kome su neki ministri prisustvovali na demonstracijama, pokazuje da je „vlada izgubila svoj put“. Grupe katoličkih vernika su reagovala na ovaj skup tako što osnovale „odbor za porodicu“. Oni nazivaju homoseksualce „devijantnim“ i obećavaju da će oboriti predlog zakona. Olimpija Tarzija (Olimpia Tarzia), predsednica tog odbora, rekla je da je cilj levičara da „napadnu porodicu kao instituciju“ i da izjednače istopolne zajednice sa bračnim. Vanino Čiti (Vanino Citti), ministar koji je odgovoran za odnose sa parlamentom, rekao je novinarima da je Kabinet jednoglasno odobrio ovu odluku tokom venredne sednice parlamenta u Rimu. „Mi smo građani/ke Italije a ne Vatikana, i zato ne želimo da Sveta Stolica vrši pritisak na naš parlament“. Ministarka za jednaka prava Barbara Polastrini (Barbara Pollastrini), koja je koautorka ovoga predloga zakona, je rekla: „Ovaj predlog zakona, koji je znak poštovanja i doslednosti, ne priznaje samo prava, već i obaveze.“

Franko Grilini (Franco Grillini), odbornik levog centra rekao je da Italija nema zbog čega da se plaši jer 20 evropskih zemalja već ima „mnogo radikalnije“ zakone. „Ni jedna od ovih zemalja nije videla da su se obistinile apokaliptične prognoze u vezi sa sudbinom tradicionalne porodice“, rekao je on. „Nasuprot tome, Danska, prva zemlja u kojoj je uveden brak između lica istog pola, ima veću stopu rađanja od Italije.“ Pristalice ovog predloga zakona uključuju dramskog pisca i nobelovca Darija Foa (Dario Fo) kao i gradonačelnika Rima Voltera Vetronija (Walter Veltroni). Neki od njih otvoreno optužuju crkvu zbog diskriminacije homoseksualaca. „Želimo da zaustavimo mešanje Vatikana u politički život Italije“, rekla je učesnica protesta Ada Gregaci (Ada Gregacci). „Više slobode, manje Vatikana“ pisalo je na jednoj zastavi sa precrtanom bazilikom Svetog Petra. Na drugoj zastavi je pisalo „Ljubav je jednaka sa porodicom.“⁵²

⁵¹ Italijanska vlada je odobrila predlog zakona kojim se daju legalna prava nevenčanim parovima, uključujući i istopolne parove. BBC News. „Italy may recognize unwed couples“, 9. februar 2007. Dostupno 8. maja 2009. sa: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6345729.stm>.

⁵² Europe News. „Italy Government to submit Same Sex Unions Bill.“ 1. februar 2007. Dostupno 15. aprila 2009 sa: http://news.monstersandcritics.com/europe/news/article_1254382.php/Italy_government_to_submit_same-sex_unions_bill.

Reuters. „Italians rally for gay and unwed couples' rights.“ By Stephen Brown. 10. mart 2007. Dostupno 15. aprila 2009 sa: <http://uk.reuters.com/article/worldNews/idUKL1041666620070310>.

Pojava i teme moralnih panika⁵³

Iako su savremene moralne panike tesno povezane sa novim komunikacionim tehnologijama i medijskim mogućnostima, poruke, svrha i jezik moralne panike nisu nešto novo, jer se tu uvek radi o većito prisutnim žalbama na slabljenje morala, ili potpuno napuštanje moralnih vrednosti, što su sadržaji koji odzvanjaju vekovima. Poput moralnih panika prethodnih vekova i mnogi današnji pohodi imaju korene u religiji. Poremećaj tradicionalnih odnosa polova i predstava o seksualnosti, posebno o ulozi žena, organizacija porodice i staranje o deci najčešće su teme savremenih moralnih panika.

Pojava društva rizika povezuje objašnjenje moralne panike sa razvojem politike anksioznosti.⁵⁴ Visoko modernizovana društva, naime stvaraju sve više rizika za svoje članove ali povećavaju i njihovu svest o rizicima, pa samim tim i njihov strah od rizika. Kada se moralnost ne svodi na nekoliko osnovnih pravila koja su autoritativno proglasili političari i crkveni poglavari, onda je društvo primorano da o moralnosti raspravlja, da se oko toga prepire, pregovara, traži i identifikuje ekonomske interese i iznova pregovara.⁵⁵ Ovaj proces je zamršen, bolan, bučan, otvoren, često nametljiv, ali podrazumeva mnogo više demokratije nego pređašnji. U toj situaciji moralne neizvesnosti, odnosno takmičenja između različitih sistema promenljivih moralnih shvatanja, ljudi se osećaju ugroženim od te nove, sveopšte promene kao opasnosti koja pretili samim moralnim temeljima koji su uslov opstanka društva.

Moralna panika je sredstvo i rezultat borbe između suparničkih diskursa i postupaka društvene regulacije, ona je zahtevanje monopola autentičnosti. Ona je jedan od vidova kolektivnog ponašanja bazirnog na sociopsihološkim činiocima kao što su anksioznost i stres. U središtu moralne panike su diskursi koji se odnose i koji regulišu seksualnost i brane predstavu o tome šta je „normalno“ i „prirodno“ a time i moralno.

U današnje doba su najčešće moralne panike u vezi sa ekonomijom, seksom i korupcijom i one ujedno imaju i najozbiljnije posledice po savremeno društvo. Ljudi ispoljavaju društvenu anksioznost u vidu besa i bespomoćnosti pa se uključuju u kampanju moralnih čistki. Predstava ugrožene i ranjive porodice glavni je motiv moralnih panika savremenog društva. U toj situaciji mediji konstruišu pseudodogađaje na način koji se često podudara sa progresivnom spiralom moralne panike, čak i kada ne postoji namera da se ona izaziva.

Kreiranje moralne panike spada u domen društvene konstrukcije krize. Osnovni scenario moralne panike je uvek isti. Od (navodno) nekadašnjeg, proš-

⁵³ Tompson, Kenet (2003) Moralna panika. Beograd, Clio.

⁵⁴ Ibid, str 97.

⁵⁵ Jovan Babić (2005) Moral i naše vreme. Drugo izdanje. Beograd: Filozofska biblioteka, Službeni glasnik, str. 103.

log „zlatnog doba moralne sigurnosti“ kreće moralna degradacija stvarajući takve društvene okvire u kojima ljudi, a posebno mladi, ne mogu da se odupru i više nisu u stanju da prave razlike između dobra i zla. „Lek“ za to ponuđen od strane onih koji konstruišu moralne panike obično je simplifikovan, kao što je npr. povratak skupu osnovnih pravila, kakve su npr. deset božjih zapovesti, patrijarhalna porodica, tradicionalne vrednosti, stara dobra vremena, i sl.

Mediji zastupaju vrednosti dominantne kulture a potkulture prikazuju kao odstupanje, devijaciju i kao pretnje moralnom i društvenom poretku. Medijski senzacionalizam podstiče moralnu paniku pozivajući razjareno javno mnjenje na akciju protiv tih pretnji. Reakcija na to je moralna panika kao direktan i spontan izraz zabrinutosti i anksioznosti u masovnim dimenzijama stanovništva.

Iako su moralne panike postojale vekovima unazad, za savremeno doba je karakteristična globalno široka komunikativnost i sve veća brzina smenjivanja moralnih panika, uslovljena njenom medijskom komunikacionom pozadinom i mogućnostima. Njihova sadržina je sve beskrupuloznije apokaliptična: predviđa se potpuno istrebljenje ljudi usled pojave SIDA-e i drugih bolesti imunog sistema, imigraciona politika dovodi do ugrožavanja evropskog nacionalnog identiteta i kulture nekontrolisanim prilivom stranaca druge rase. Mada ni ta apokaliptičnost nije ništa novo: 1879. tadašnji papa Lav XIII ukazuje u svojoj enciklici, da bi život građanskog društva, ako bi ga određivali jedino svetovni zakoni, išao ka nezadrživom slomu.⁵⁶ Ostalo je zabeleženo i da se Vatikan „proslavio“ kada je svojevremeno anatemisao lokomotivu a železnicu smatrao đavoljim izumom.

Važno je uočiti da se moralna panika može pojaviti i kada nema nikakvog pravog uzroka. Jedino mora postojati prethodno izazavan i održavan visok stepen opšte zabrinutosti ljudi zbog nekih pojava, ponašanja određene grupe ljudi ili vrste ljudi i povećan nivo neprijateljstva prema onima koji se smatraju pretnjom. Mediji često nude informacije koje nisu deo direktnog iskustva publike. Ta problematična stvarnost postaje pretnja društvu zasnovanom na očekivanju konsenzusa, reda i šablona. Pretnja je upućena nečemu što se smatra svetim ili izuzetno važnim za društvo npr. samom društvenom poretku ili idealizovanoj ideološkoj predstavi jednog njegovog dela. Pretnja i njeni uzročnici se ocrtavaju kao *narodni demoni* (pojam koji koristi poznati teoretičar Stenli Koen) čija pojava budi snažna osećanja antagonizma prema njima i pravičnošću požetu želju da im se suprotstavi. Tu je momenat kojim počinje komercijalna eksploatacija narodnih demona.

Određeni događaji mogu izazvati moralnu paniku ako izazivaju ideološku borbu oko načina medijskog predstavljanja određenih grupa kao opasnosti za koheziju i jedinstvo celokupne javnosti. Štampa je deo ekonomske i političke arene u kojoj se javno mnjenje nadmeće o pitanju kolektivne definicije društvenog problema sa namerom ostvarivanja bolje zarade i političkih poena. Tvrdnjom da govori u njeno ime i da izražava ono što misli „moralna većina“, štampa ima za cilj da

⁵⁶ Libert, Artur (2006) *Ideja moralnoga*, Beograd: Dosije, str. 28.

obezbedi legitimitet za vlastita gledišta, dodeljujući sebi ulogu predvodnika kampanje što je sve vrlo isplativa pozicija gledano sa čisto marketinškog aspekta.

Pretnje društvenim vrednostima i interesima mediji predstavljaju na stilizovan i stereotipan način. Diskursi stvaraju specijalni utisak o moralnom propadanju. Nešto se definiše kao pretnja vrednostima ili interesima na način znatne nesrazmere između pretnje odnosno intenziteta opasnosti i pretpostavljenih pogubnih rezultata u vidu anticipiranih društvenih poremećaja. Pretnje se predstavljaju kao mnogo značajnije nego što se može zaključiti na osnovu realistične ili nepristrasne stručne procene. Incidenti i događaji koji se inače ne bi smatrali povezanim počinju da se posmatraju kao simptomi istog pretećeg oblika devijantnosti.

Tipičan primer je sa početka šezdesetih kada su preljubnici od strane tabloida napadani kao odgovorni za moralno propadanje države. U moralnoj panici nude se pseudoanalize koje umesto da povećaju nivo obrazovanja ljudi po pojedinim pitanjima, stvaraju moralnu paniku. Izražena zabrinutost je dakle iracionalna i neiskrena. Kontraargument se obično ne predstavlja korektno već samo formalno kao „reč druge strane“ u kome se kao najjači „argument“ koristi npr. „pravo na sopstvenu zabavu“, kulturne ili generacijske razlike, čime se sigurno ne može postići ubedljivost i ispravnost ponašanja, stavova ili profila cele grupe, već je efekat upravo suprotan.

Mehanizmi su: definicija opasnosti koju predstavlja određeni događaj (razularenost mladih, seksualni skandali finansijskih ili političkih elita, globalni homoseksualizam, opasnost od delovanja verskih sekta), stvaranje stereotipa u medijima o glavnim akterima kao posebnoj vrsti čudovišta, izazivanje progresivnog porasta opasnosti u spirali koja vodi ka zauzimanju apsolutističkih pozicija i pojačavanja moralnih barikada; dolazi se do „odličnog“ rešenja u vidu strožih zakona, zabrana, pooštavanja kaznene politike, ostrakizama raznih vrsta.

Mediji predstavljaju događaje na način preuveličavanja, nudenja popularne „ekspertize“, na stereotipan i mobilizujući način. Oni koriste takođe i poseban način obraćanja publici čime zapravo stvaraju svoju posebnu publiku sa zajedničkim vrednostima i osobinama. Grupe koje su izvan te prosečne „opšte javnosti“ ocrtavaju se i doživljavaju kao pretnja njenoj unutrašnjoj koheziji. Ta kohezija nije prirodna već je rezultat načina obraćanja medijske industrije a ona cilja na zamišljenu nacionalnu porodičnu jedinicu, belu, pripadnicu srednje klase, heteroseksualnu.⁵⁷

Scenario zbivanja stvoren od medija sastoji se od idealne publike nacionalnih porodičnih jedinica okruženih pretećom navalom gomila ludaka, stranaca, kriminalaca, homoseksualaca i perverznojaka. Moralnom zdravlju te konstruisane većine jednostavnih, običnih ljudi suprotstavljaju se intrige manjine sumnjivog morala koja koristeći nepažnju benevolentne javnosti, demokratičnost procedura i

⁵⁷ Mršević Z., (2008), Konstruisanje „moralne panike“ i istopolne zajednice (205-215).Ed: V.Vukotić. Moral i ekonomija.Beograd, Institut društvenih nauka.

uspavanih institucija uspeva da se infiltrira u najviše društvene ešelone ili na neke druge načine utiče na one koji donose odluke. Tim se još više uzburkava moralni gnev koji negde naraste do moralne panike.

Moralna panika je simptom ali i vid borbe oko suprotstavljenih diskursa i regulativnih postupaka, posebno u slučaju moralne panike koja se odnosi na seksualnost i porodicu.

Iako mediji imaju važnu, i u većini slučajeva presudnu ulogu u kreiranju moralnih panika, nisu sve one proizašle iz motivacione energije samih medija. Dok su mediji uglavnom ekonomski motivisani da zauzimu tržišne pozicije i obezbede dugoročnu publiku i stabilnu zaradu, iza njihove tehnologije proizvodjenja moralnih panika stoje motivacione energije sasvim druge vrste. Naime, u okolnostima društvenih promena, prisutnosti anksioznosti i tenzija, moralni aktivisti promovišu npr. diskurs navodnih opasnosti za „normalno“, „prirodno“ i moralno u vezi sa seksualnošću.

Ukratko, svrha panike je da potvrdi nadmoć postojećeg sistema, npr. religioznih vrednosti (određene religiozne zajednice) u vremenu povećane uznemirenosti i krize gde narodni demoni oličavaju spoljnu opasnost. Problem dakle treba da se posmatra iz perspektive interesnih grupa i društvenih pokreta a ne samo iz perspektive medijskih manipulacija koje su često samo sredstvo kreiranja panike ali ne i njen uzrok.

Političari će rado usvojiti populistički program reda i mira onda kada je javno mnjenje podstaknuto medijskim kampanjama (panikama) o povećanju rizika zbog opasnosti koju nosi društveno devijantno ponašanje. Političari i levog i desnog opredeljenja igraju na kartu prikrivene netolerancije i otvorenih strahova većine koja je uprkos ekonomskog uspeha zabrinuta zbog opasnosti koje joj nazgled prete. Delovi masovnih medija koji podležu pritisku tržišta na to odgovaraju prikazivanjem očekivanih i traženih dramatičnih priča sa snažnim moralnim sadržajim. Oni svoj predmet prikazuju u terminima dobra i zla, govoreći jezikom moralnog gneva. U središte se postavljaju najgori vidovi određenog stanja koji se zatim žigošu kao tipični i reprezentativni za to stanje. Društveni pokreti koji se definišu kao organizovani napor većeg broja ljudi da izvrše ili spreče promenu u nekom važnom segmentu društva, gde je glavni cilj da se obezbedi legitimnost nekog posebnog zahteva, takođe su akteri moralnih panika ali ne retko i „narodni neprijatelji“, odnosno žrtve.

Već više od decenije u talasima manjeg ili većeg intenziteta traje kampanja konzervativnih religioznih i političkih lidera širom sveta među kojima je najglasniji Vatikan protiv istopolnih zajednica. Iako aktivisti ljudskih prava te napade karakterišu kao način promovisanja homofobije i netolerancije, retorika upozoravanja na rastuću „moralnu opasnost“ nikoga ne ostavlja ravnodušnim. U mnogim EU zemljama Vatikan pruža podršku katoličkim političarima, a oni zauzvrat zastupaju vaticanske stavove; čak se i čitave partijske grupacije kao što su npr. hrišćanski

demokrati ne libe da u svojim političkim aktivnostima javno zastupaju vatikan-
ske stavove.⁵⁸ Ne retko koriste se i pretnje, tako npr. Vatikan preti svakom članu
svakog parlamenta katoličke vere da će biti ekskomuniciran ako glasa za zakone
koji regulišu postojanje istopolnih zajednica.⁵⁹

Vatikan je 1992. službeno odbacio ideju o ljudskim pravim lezbejki i geje-
va tvrdeći da ne postoji nikakvo pravo na homoseksualnost dokumentom „Neka
razmatranja katoličkog odgovora na zakonske predloge o nediskriminaciji ho-
moseksualaca“.⁶⁰ Takođe se tvrdi da je legitimno ograničiti građanske slobode
homoseksualaca a katolički zvaničnici tvrde da neki oblici diskriminacije homo-
seksualaca nisu nepravedni i da su čak obavezni.⁶¹

2003. je objavljen vatikanski dokument „Razmatranja po pitanju predloga
da se partnerstvima homoseksualnih osoba pruži pravno uvažavanje“ na dvana-
est strana i sedam jezika kojim se pozivaju svi rimokatolički članovi parlamenata
sveta da blokiraju zakone koji bi omogućili da homoseksualna partnerstva budu
legalno uvažena. Dokument, koji je izrađivan dve godine, poziva sve katolike da
se protive istopolnim partnerstvima, koje Vatikan vidi kao pretnju društvu i sma-
tra ih „užasno nemoralnim“. Takođe se i jasno navodi stav Crkve protiv usvajanja
dece od strane istopolnih parova. Crkva smatra da usvajanje od strane istopolnog
para predstavlja nasilje nad detetom.⁶²

U novembru 2004. iz istog izvora došla su dramatična upozorenja da su isto-
polne zajednice destruktivne za porodicu i društvo.⁶³ Predlozi da se ozakone neki
oblici istopolnih zajednica denunciraju se kao deo „modernog narušavanja veze
između seksualnosti i fertiliteta tako ozbiljnog karakera da to ugrožava budućnost
čovečanstva jer veza muškarca i žene nije samo fizička već i moralna garancija
budućnosti“.

⁵⁸ U Britaniji je npr. Katolička crkva snažno lobirala u pravcu ograničenja repro-
duktivnih prava a posebno pristup kontracepciji, abortusu i tretmanima fertiliteta.

⁵⁹ BBC News „Vatican denounces embryo research“, 12. decembar 2008. Dostupno
8. maja 2009. sa: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/7779559.stm>.

⁶⁰ „Some Considerations Concerning the Catholic Response to Legislative
Proposals on the Non-Discrimination of Homosexual Persons.“ Dostupno 16.marta 2009
sa: [http://www.thefreelibrary.com/Some+considerations+concerning+the+Catholic+res-
ponse+to+legislative...-a0128671084](http://www.thefreelibrary.com/Some+considerations+concerning+the+Catholic+res-
ponse+to+legislative...-a0128671084).

⁶¹ Ibid.

⁶² CNN. „Gejevi i lezbejke reaguju na globalnu anti-gej kampanju Vatikana.“
1. avgust 2003. Dostupno 15. maja 2009. sa: [http://groups.yahoo.com/group/lgbtyu/mes-
sage/697](http://groups.yahoo.com/group/lgbtyu/mes-
sage/697).

⁶³ Catholic News Service, „Gay marriage proposals destructive to society, Vatican
official says.“ 19. novembar 2004. Dostupno 10. maja 2009. sa: [http://www.catholicnews.
com/data/stories/cns/0406411.htm](http://www.catholicnews.
com/data/stories/cns/0406411.htm).

Navodi se i da istopolne zajednice u stvari i ne pomažu „tim“ ljudima. Upozorava se na suočavanje sa navodno „strašnim“ promenama koje predstavljaju izazov evropskoj kulturi i da se prolazi kroz period prelaska iz hrišćanstva u agresivnu i netolerantnu formu sekularizma. „Šta bi bilo kada bi svi ljudi bili takvi – ne bismo imali potomke i ljudski rod bi prestao da postoji!“⁶⁴

U aprilu 2007. Vatikan je istopolne zajednice nazvao „zlom“⁶⁵ a istom prilikom su abortus i eutanazija nazvani „terorizmom sa kojim se suočava čovečanstvo“. U julu 2007. papa je pozvao protiv „hedonizma u društvu kojim se napadaju brak i porodica“⁶⁶ a povodom Uskrsa 2008. beogradski nadbiskup Hočevar je upozorio da „mnogi i danas beže od služenja, obaveza i odgovornosti prema porodici, crkvenoj i društvenoj zajednici, čime stvaraju grobove smrti“.⁶⁷

Napadi od strane Svete stolice su nastavljeni pa je tako krajem 2008. godine papa u svom govoru u Vatikanu rekao da teorija roda (gender theory) zamagljuje razliku između muškaraca i žena i pozvao je na ekologiju ljudskih bića radi zaštite čovečanstva od samodestrukcije. Teorija roda na koju se papa osvrnuo ispituje kako društvo namenjuje nepromenljive uloge ljudima koje se baziraju na njihovom rodu i kako se može upotrebiti radi poboljšanja tolerancije i razumevanja.⁶⁸

U domen moralne panike spada njegova nadovezujuća izjava da je spasavanje čovečanstva od homoseksualnog i transseksualnog ponašanja isto toliko važno kao spasavanje džungli od razaranja. „Crkva mora zaštititi čovečanstvo od samorazaranja. Ta vrsta ekologije je neophodna. Tropske šume zavređuju zaštitu ali ljudi ništa manju“.⁶⁹ Rečeno je i da čovečanstvo treba da sluša jezik stvaranja da bi razumelo nameravane uloge namenjene muškarcima i ženama. On je odbacio ponašanje izvan tradicionalnih heteroseksualnih odnosa kao razaranja božjeg dela. On je takođe definisao pravo crkve da govori o ljudskoj prirodi kao prirodi

⁶⁴ Ramet, Sabrina. (2006) Religija i politika u vremenu promene, katolička i pravoslavne crkve u centralnoj i jugoistočnoj Evropi. Beograd: Centar za Ženske studije i istraživanja roda. Str. 39.

⁶⁵ Catholic News Service. „Gay marriage proposals destructive to society, Vatican official says.“ 19. novembar 2004. Dostupno 4. aprila 2009. sa: <http://www.catholicnews.com/data/stories/cns/0406411.htm>.

⁶⁶ CBNNews. „The Pope Versus Gay Rights.“. 16. jul 2007. Dostupno 9. maja 2009. sa: <http://www.cbn.com/CBNnews/195745.aspx?option=print>.

⁶⁷ Danas. „Hočevar: Verom u Hristovo uskrsnuće moguće je rešiti probleme“. 24. mart 2008, str. 4.

⁶⁸ AFP. „Gays outraged by pope’s ‘homophobic attack’“. 23. decembar 2008. Dostupno 4. maja 2009. sa: http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hAbL28TVkVsC_ZP1Vdg7hlW8g.

⁶⁹ Stewart, Phil. „Humanity must be saved from homosexuality.“ Independent, 23. decembar 2008. Dostupno 7. aprila 2009. sa: <http://www.independent.ie/world-news/humanity-must-be-saved-from-homosexuality--pope-1583648.html>.

koja se sastoji od muškaraca i žena i da zahteva da se taj red poštuje. Nadbiskup Hočevar se oglašio i povodom diskusije povodom Zakona o zabrani diskriminacije koja je u martu 2009. vođena u Srbiji navodeći da je prirodni zakon da postoji brak između muškarca i žene a oni će biti diskriminirani kada oni koji su drugačije orijentisani budu smeli da u javnosti agresivno nastupaju. On štaviše smatra da bi većinsko stanovništvo, dakle svi oni koji se pridržavaju prirodnog prava, bilo diskriminirano zaštitom homoseksualaca od diskriminacije, a to on smatra vrlo opasnom situacijom.⁷⁰

Kako se radi o netolerantnom tumačenju hrišćanske vere i podržavanju seksističke i homofobne diskriminacije, te Papine izjave date krajem 2008. dovele su ne samo do bure protesta grupa za zaštitu ljudskih prava LGBT populacije već i do jednog zvaničnog, državnog protesta. Naime, holandski ministar inostranih poslova Verhagen (iz Hrišćansko demokratske partije) kritikovao je te izjave⁷¹ koje je papa javno iznosio npr. „čovečanstvo treba da se zaštiti od destrukcije izazvane homoseksualnošću“. On je zahtevao da papski nuncije dođe u Ministarstvo inostranih poslova gde mu je rečeno da takva mišljenja ne doprinose atmosferi uzajamnog uvažavanja i otvorenoj diskusiji o homoseksualnosti.⁷²

Održani su i javni protesti protiv takvih vatikanskih stavova, npr. u Londonu je protest održan 13. februara 2009. i kretao se od Prirodnjačkog muzeja do italijanske Ambasade. Zahtevao se kraj vatikanskim privilegijama i njegovom podriivanju ljudskih prava.⁷³ Smatra se da se Vatikan neprestano meša u politiku i zloupotrebljava svoju moć da bi se protivio ljudskim pravima ostvarujući neproporcionalan i poguban uticaj na italijansku i svetsku politiku. Dovodi se u pitanje zašto je Vatikanu omogućeno da sa svojim statusom države posmatrača u Ujedinjenim nacijama interveniše kad god se pokreće niz pitanja koja su odavno stalne teme vatikanskih napada, kao što su kontrola rađanja, abortus i homoseksualnost. Nijedna druga svetska religija nema taj privilegovan status, pristup i uticaj na UN. Upozorava se i da italijanski Parlament prečesto dozvoljava da ga Vatikan maltretira što rezultira odbacivanjem zakonskih rešenja istopolnih zajednica i uvođenje seksualnog obrazovanja u školama.

⁷⁰ Nin., „Intervju sa nadbiskupom beogradskim Stanislavom Hočevarom, Zakon da štiti pravo.“ Br. 3037, 12.03.2009, str.16-17.

⁷¹ Pink news. “Dutch Foreign Minister, Maxime Verhagen, Calls in Pope’s Representative for a Chat About Gay Rights.” 9. januar 2009. Dostupno 10. maja 2009. sa: <http://gayswithoutborders.worldpress.com/2009/01/09/dutch-foreign-minister>.

⁷² Ministar Verhagen je takođe prigovorio Svetoj stolici zbog njenog negativnog stava prema deklaraciji o rodnom identitetu koja je decembra 2008. prezentovana od strane 66 zemalja u Generalnoj skupštini UNa.

⁷³ Tatchell, Peter. „Just say no to the Vatican.“ The Guardian, 13. februar 2009. Dostupno 10. maja 2009. sa: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/feb/13/catholicism-humanrights>.

Kao i uvek, ta vrsta religiozne homofobije će postati alibi za sve one koji žele da naškode gejevima, pa su LGBT aktivisti celog sveta oštro reagovali, navodeći da je papa postao apsolutno paranoičan po pitanju homoseksualnosti i ove poslednje izjave su ocenjene kao najbizarnije sa njegove strane, koje ga svrstavaju među najhomofobičnije svetske lidere, zajedno sa iranskim i zimbabveanskim predsednicima Amadinedžadom i Mugabeom.⁷⁴ Izborom da se ukaže na homoseksualnost umesto na glad, ratove i beskućništvo, papa je pokazao da je izgubio moralni orijentir a i osećaj za prioritete. Kapitalizam slobodnog tržišta, njegova kultura pohlepe i potrošački mentalitet su mnogo veća opasnost za ekološko preživljavanje naše planete od homoseksualnosti i transseksualnosti.⁷⁵

Slučaj Vesolovski-Pedžet

U praksi je situacija sasvim drugačija i „izumiranje“ čovečanstva zbog homoseksualaca se izgleda neće desiti: kao i mnogi heteroseksualni parovi i istopolni ne retko strastveno žele decu i spremni su na sve moguće žrtve da bi to ostvarili. Sudeći po primeru Karen Vesolovski (Karen Wesolowski) i Marte Pedžet (Martha Padget) ljudski rod ipak neće prestati da postoji ako se istopolnim partnerima olakša egzistencija i omogući ravnopravnost.

Veštačkom oplodnjom lezbejke Karen Vesolovski i Marta Pedžet istog dana su na svet donele po par blizanaca.⁷⁶ Iako su ih rodile različite žene, ova deca imaju iste roditelje. Za njihovo začeće iskorišćena je sperma istog donatora, a jajne ćelije samo jedne od njih dve. Posle oplodnje po dva embriona bila su usađena u svaku od žena. Ovaj način da se ostane u drugom stanju bio je poslednji pokušaj ovih žena da posle tri godine dobiju potomstvo. „Moj biološki sat je kucao. Nekoliko desetina hiljada funti potrošile smo na različite pokušaje začeća i već smo bile na izmaku snage. Pokušale smo bukvalno sve što su nam lekari predložili i, kada smo već bile na korak da odustanemo, Marta mi je ponudila implantaciju svojih jajnih ćelija. Pomislila sam, zašto da ne?“, kaže Karen Vesolovski (42), koja radi kao terapeut. Posle devet meseci Marta je rodila Sofinu i Aleksa, a Karen Sijenu i Endrua. Njih dve su zahvalne okolini što ih

⁷⁴ Broadhead, George. „The Pope is clearly paranoid about homosexuality, says gay humanist charity.“ Pink Triangle Trust, Press release. 22. decembar 2008. Dostupno 23. decembra 2008. sa: <http://gayswithoutborders.wordpress.com/2009/01/08/the-foundation-of-friends-of-the-gay-krant-svgk-starts-a-global-action-against-the-gay-discriminatory-statements-of-pope-benedict-xvi/>.

⁷⁵ Tatchell, Peter. „Pope is wrong on “gay threat” to human survival, Gay sexuality is a part of human ecology.“ Pinknews. 23. decembar 2008. Dostupno 15. januara 2009. sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-10061.html>.

⁷⁶ Bulatović, R. „Lezbejska ljubavna bajka krunisana s dva para blizanaca.“ 24. sata, 31.07.2008, str. 6.

nije osuđivala zbog odluke da imaju zajedničku decu. „Bile smo presrećne kad nam je lekar saopštio da smo trudne. Na pregledu smo otkrile da je velika šansa da rodimo blizance. Trenutak kada smo na ultrazvuku ugledale četiri mala srca kako kucaju ne opisuje se rečima“, izjavila je Marta. Prezadovoljne smo što su bebe braća i sestre jer će jedni drugima kroz život biti velika podrška. „Naša porodica je sada kompletna“, kažu srećne majke.

Igboland, primer tradicije koja živi

Da su istopolni brakovi nešto totalno strano afričkoj kulturi i tradiciji je česta predrasuda koja se čuje u Africi. U nigerijskom okrugu Igboland⁷⁷ međutim i danas postoje živi ostaci nekadašnje tradicije venčavanja istopolnih osoba. Naime, u situaciji kada neka žena nema sina ili nema uopšte dece, a muž joj umre, kultura joj dozvoljava da sklopi brak sa ženom. Kao i u svakom drugom slučaju sklapanja braka, ona izlazi i viđa se sa neudatim ženama, traži pogodnu ženu za suprugu koju bira po svojoj želji. Kada je nađe, plaća njenoj porodici miraz i ispunjava sve druge tradicionalne običaje koji se zahtevaju kada se ženi muškarac. Posle toga dovodi svoju suprugu u svoju kuću i one počinju da žive kao muž i žena. Niko se ne mršti na tu pojavu jer je ona deo stare tradicije. Da bi imao dece ovakav par po dogovoru prima posete nekog muškarca ili iz istog sela ili susednog grada koji ima seksualni odnos sa suprugom. Deca koja se rode u takvoj vezi nose prezime žene koja je “muž” a ne muškarca koji je biološki otac. Često je takav čovek u stvari oženjen pa bi za njega bila sramota i smatralo bi se nemoralom da se zna da je imao odnose sa drugim ženama i da je otac njihove dece, ali ovakav slučaj se ne smatra nemoralnim već se odobrava.

Ovo je jedan od ostataka praksi koje su u Nigeriji postojale nekada u pre-hrišćansko doba tako da i danas u Igbolandu žive takvi ženski parovi koji su, iako istopolni parovi, potpuno prihvaćeni od svoje sredine i neometano podižu decu. Iako takvi slučajevi nisu česti, oni postoje i neraskidivi su deo lokalne tradicije i kulture i nisu ni na koji način deo običaja uvezenih sa Zapada pa se za njih ne smatra da podrivaju društvenu koheziju, javni red, moral i porodične vrednosti. Deca iz takvih porodica takođe nisu izložena nikakvom podsmehu ili odbacivanju jer se smatraju kao deca koja rastu u konvencionalnim porodicama, da imaju oca i majku bez obzira što su njihovi roditelji dve žene. I odrastaju kao sasvim normalna deca.

⁷⁷ Igwe, Leo “Tradition of same gender marriage in Igboland, Nigeria.” Nigerian Tribune, 19. jun 2009.

Leo Igwe je izvršni sekretar nigerijskog Humanističkog pokreta (Nigerian Humanist Movement).

Smatra se da takve istopolne porodice samo obogaćuju porodične vrednosti nigerijskog društva. Njihovo postojanje kroz vekove dokazuje da je želja za potomstvom najvažnija tako da žene nemaju problema da je realizuju i na takav način.⁷⁸

Bračni i seksualni običaji se menjaju svuda u svetu pa i Afrikanci predstavljaju deo tih promena oslanjajući se naravno i na svoju sopstvenu, do danas očuvanu tradiciju. Ovaj primer je važan ne samo što ponovo afirmiše postojanje istopolnih porodica, kao i svuda jasno identifikovano postojanje želje istopolnih parova da imaju potomstvo, već narušava niz mitova o pojavi istopolnih porodica. One nisu kao što se ponekad u vokabularu moralne panike navodi, deo današnje civilizacijske dekadencije, opšte "izopačenosti" savremene Zapadne kulture. One nisu ni produkt ni bele niti bilo koje druge pojedinačne rase, nisu ni kontinentalno locirani i izdvojeni, a nisu ni novijeg porekla, već predstavljaju jedan od tradicionalno postojećih načina uspostavljanja trajnih emotivnih zajednica porodičnog tipa.

4. Istopolno orijentisane osobe na javnoj sceni i njihov značaj za ubrzanje promena

(Ovo poglavlje je napisala mr Bojana Balon)

Kreatori dominantnog društvenog diskursa

Nemaju svi pojedinci i sve društvene grupe ravnopravne šanse da upravo njihovi režimi istine budu uvaženi i priznati kao pravilni. Naime, postoje akteri koji imaju veću ili manju društvenu moć – a ta moć zavisi od položaja na kojem se akter nalazi, podrške drugih aktera, i mnogih drugih resursa. Ključni akteri koji značajno utiču na reprodukovanje režima istine su javne ličnosti – političari, umetnici, novinari – jer uživaju specifičan, na određeni način privilegovan položaj u društvu i kao takvi imaju velike šanse da svoje stavove ili način života predstavljaju javnosti i posledično utiču na formiranje realnog sveta oko nas.

Naime, treba se podsetiti da društvo ne postoji nezavisno od pojedinaca, nego se reprodukuje kroz prakse pojedinaca na osnovu zajedničkog znanja. Pitanja koja su sociolozi znanja postavljali od 60-tih godina prošlog veka pa nadalje je kako subjektivno značenje postaje objektivna realnost i kako čovek i njegova aktivnost utiču na svet oko nas? Za „realnost“ se čini da je uređena u određenim,

⁷⁸ Interesantno je da se zbog privatnosti takvih porodica njihovim članicama ne postavlja pitanje imaju li ili ne seksualne odnose ali je jasno da one zaista kao i svi drugi parovi žive zajedno, dele dobro i zlo zajedničkog života sa svim vidljivim emotivnim i fizičkim izrazima zajedništva. Danas se ta tajnost sve više narušava povećanom otvorenosću koju nosi savremeni život, gde su svi mnogo više spremni da izraze svoje seksualne i bračne izbore, želje, orijentaciju i identitete.

već od ranije zadatim modelima, da postoji nezavisno od nas i ostavlja utisak kao da je već određena i uređena odavno pre nas.⁷⁹ Ali nije tako. Kao prvo, treba poći od toga da su društvene strukture sastavljene iz tri elementa – zajedničkog znanja, materijalnih izvora i društvenih praksi. To naravno ne negira postojanje materijalnog, realnog sveta, nego baš suprotno, to upućuje da on ne može da se oformi i da postoji nezavisno, odvojen od diskurzivnih praksi.⁸⁰ To konkretno znači da materijalni svet stiče svoje značenje kroz strukturu znanja koja mu prethodi a ne da je situacija obrnuta, tj. da materijalni svet svojom zadatošću determiniše dominantni diskurs. Najtačnije je reći da su oba segmenta realnosti zapravo u stalnoj interaktivnoj promeni i procesu međusobnog uslovljavanja.⁸¹

Diskurs je sistem značenja koji konstruiše društvenu realnost. Konkretno, ljudi se ponašaju prema drugim ljudima ili stvarima na osnovu značenja koje pripisuju tim ljudima ili stvarima.⁸² Stvari nemaju značenje same po sebi nego im ga daju ljudi na osnovu sistema značenja. Diskurs utiče na konstrukciju/stvaranje materijalnog sveta ili realnosti tako što isključuje ili omogućava određena značenja, favorizuje neko značenje kao zdravorazumsko ili „normalno“ i definiše drugačija značenja kao irelevantna, neodgovarajuća ili ih diskvalifikuje na neki drugi način.⁸³

Studije diskursa ilustruju da su tekstualne i društvene prakse neophodno povezane i pokazuju kakav je uticaj te povezanosti kroz identifikovanje načina na koji razmišljamo i delujemo u svetu.⁸⁴ Studije različitih diskursa dokazuju kako se formiraju određeni režimi istine pomoću kojih državne politike postaju legitimne, dok su suprotne politike prikazane kao neodgovarajuće.⁸⁵

Lezbejke, homoseksualci, biseksualne i transrodne osobe su u velikom broju zemalja sveta još uvek u najmanju ruku marginalizovane, ako ne i još uvek

⁷⁹ Berger, Peter B. in Luckmann, Thomas (1998) Društvena konstrukcija realnosti. Ljubljana: Cankarjeva založba: 31.

⁸⁰ Guzzini, Stefano (2000) A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations* 6(2), 147-182: 159.

⁸¹ Wendt, Alexander (1995) Constructing International Politics. *International Security* 20(1) 71-81.

⁸² Wendt, Alexander (1995) Constructing International Politics. *International Security* 20(1) 71-81: 73.

⁸³ Milliken, Jennifer (1999) The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations* 5(2), 225-254: 229.

⁸⁴ George, Jim; Campbell, David (1990) Patterns of Dissent and the Celebration of Difference: Critical Social Theory and International Relations. *International Studies Quarterly* (34), 269-293: 191.

⁸⁵ Milliken, Jennifer (1999) The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations* 5(2), 225-254: 236.

proganjane, na udaru zločina mržnje i otvorene diskriminacije. Malo je društava u kojima se LGBT osobe osećaju dovoljno sigurne da svoj seksualni ili rodni identitet slobodno izkazuju u javnosti, te se posledično stvara utisak, da je takvih osoba malo, ili još gore, da su one devijantne. Takođe se upravo zbog toga malo i zna o homoseksualnosti i LGBT osobama, i lako konstruišu i prihvataju neistine o njima. Radi se o začaranom krugu predrasuda i neistina. Upravo su javne ličnosti te koje su počele da izlaze iz njega i zadobivši pažnju javnosti, najviše uticale na shvatanje „normalnosti“ i prezentovanje homoseksualnosti široj javnosti. Prve osobe koje su javno objavile (bile uhvaćene u „seks“ skandalu, bile ucenjivane ili potpuno slobodno odlučile da to objave) da su istopolnog seksualnog opredeljenja su bili ljudi sa javne scene, upravo glumci i glumice, rock zvezde, pevači, koji su tako stvorili svoju novu, paradigmatičnu istorijsku ulogu motora društvenih promena i onih koji su pomerali, tj. menjali tradicionalne društvene vrednosti.

Baš zbog malog broja otvoreno deklariranih gejeva i lezbejki i njihovog marginalizovanog društvenog položaja, preovladavajući režim istine je do skora, a u nekim zemljama još uvek, da je homoseksualnost nešto devijantno i loše, nešto što treba da se osuđuje i što nije „normalno“. Upravo pojavljivanje pojedinaca na javnoj sceni koji su se deklarirali kao homoseksualci ili javno promovisali poštovanje ljudskih prava istopolno orijentisanih ljudi, je uticalo na to, da je taj režim istine i „normalnosti“ polako počeo da se menja. Uticaj koji su javne ličnosti imale na stvaranje novog režima istine mogao bi da se opiše rečima poznatog španskog filmskog režisera Pedra Almodovara, koji u svojim filmovima homoseksualce predstavlja kao obične ljude sa neobičnim životnim pričama – „Moji filmovi nisu promenili društvo, nego su podržali promene u društvu koje su se već dešavale.“⁸⁶

Javne ličnost i njihov uticaj na dominantni diskurs

Neki od prvih javnih ličnosti koji su se javno deklarirali kao homoseksualci ili lezbejke, bili su rok pevač Fredi Merkuri (Freddy Mercury), sportistkinja Martina Navratilova i pop zvezda Elton Džon (Elton John). Fredi Merkuri je prvi put u javnosti objavio da je gej 1974. a Martina Navratilova 1991. Televizijska glumica i komedijantkinja Elen de Dženeres (Ellen DeGeneres) je 1997. izjavila da je lezbejka i od tad dalje su mediji pomno pratili sve njene ljubavne veze, a glumice Dru Barimur (Drew Barrymore) i Andželina Džoli (Angelina Jolie) su javno govorile o svojoj biseksualnosti. Mediji su takođe pomno ispratili civilnu ceremoniju sklapanja braka između Sir Eltona Džona (Eltona Johna) i Dejvida Furniša (Davida Furnisha),

⁸⁶ Walker, Jane. „Acceptance – one reel at a time.“ Dostupno 22. avgusta 2008. sa: <http://www.time.com/time/europe/hero2005/almodovar.html>.

2005. Na zabavu koju je par priredio došli su Viktorija Bekam (Viktoria Beckham), Donatela Versaće (Donatella Versace), Klaudija Šifer (Claudia Schiffer), Ringo Star (Ringo Starr), Liz Harli (Liz Hurley).⁸⁷

Sa porastom broja poznatih ličnosti koje više ne kriju svoju seksualnu orijentaciju tako i mediji sve češće izveštavaju o homoseksualnim vezama između poznatih ličnosti, sklapanju istopolnih brakova i o iskustvima homoseksualaca. Veliki uticaj na menjanje definicije „normalnosti“ nemaju samo pojedinci koji su se deklarirali kao LGBT osobe nego pre svega i način na koji su homoseksualci prikazani u medijima. U avgustu 2008. listanje dva časopisa iz serijala žute štampe otkriva podnaslove teksta koji je objavljen na dve strane da glumica En Hatavej (Ann Hathaway) priznaje, da je teško okončala romansu sa Rafaelom Folijem kojem se sudi zbog novčane pronevere ali takođe da se odrekla svoje religije zbog brata koji je homoseksualac. Naime, u tekstu je detaljnije prikazana njena glumačka karijera, njeno odrastanje, kao i činjenica, da je izašla iz Katoličke crkve jer se ne slaže sa stavom Katoličke crkve prema gej ljudima, iako je do svoje jedanaeste godine verovala da će biti časna sestra. „Kada sam napunila petnaest godina, shvatila sam da je moj stariji brat homoseksualac. Volim svog brata i ne mogu da budem deo religije koja ne podržava njega i njegov izbor.“⁸⁸

Prelistavanjem drugog časopisa saznaju se detalji proslave Madoninog 50. rođendana, a iz komentara fotografija iz njenog života saznajemo, da je ona „kad je napunila četrdeset godina imala kćerku Lurd (Lurdes) i ljubavnicu Ingrid Kasares.“⁸⁹ U istom časopisu u tekstu pod naslovom „Jedno venčanje dve mlade“ saznajemo detalje o venčanju Elen Dedženeres (Ellen Degeneres) i Porše de Rosi (Portia de Rosi), najpoznatijeg holivudskog lezbejskog para. U tekstu je naglašeno da su venčanju prisustvovala i majke (Poršin otac je umro, a Elenin otac napustio porodicu kad je Elen imala 13 godina) koje nemaju ništa protiv seksualne orijentacije svojih kćerki, niti njihovog izbora životnih saputnica. „Mlade su rekle kako su ostvarile najveći san: da najzad ozakone četvorogodišnju vezu, i to samo tri meseca nakon što je u Kaliforniji proglašen neustavnim zakon koji zabranjuje brak osoba istog pola.“⁹⁰

U septembru se u žutoj štampi našao veliki intervju sa legendarnim modnim kreatorom Valentinom Garavanijem u kojem on opisuje i svoj odnos sa partnerom Đankarlom (Giankarlom) (objavljene su i njegove fotografije), koji je centralna osoba u Valentinovom životu i bez čije podrške nikad ne bi uspeo da ostvari ono

⁸⁷ Telegraph. „Top 10 Gay Weddings.“ 14. decembar 2006. Dostupno 28. septembra 2008. sa: <http://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/celebritynews/3089326/Top-10-gay-weddings.html>.

⁸⁸ Story. „Spremna sam za novu vezu.“ Srpsko izdanje. Broj 153, godina IV, 26. avgust 2008. sr 86.

⁸⁹ Glorija. „Parti za pedeset godina.“ Br. 273, 27 avgust 2008, str.33.

⁹⁰ Glorija. „Jedno venčanje, dve mlade.“ Br. 273, 27 avgust 2008, 129.

što danas ima. „On me je ohrabrivao da iskoristim svoj potencijal najviše što mogu.“⁹¹

Jedan od poslednjih „izlazaka iz ormara“ pre objavljivanje ove knjige je uradila Keli Mekgilis (Kelly McGillis), glumica, poznata po ulozi instruktorke Toma Kruza (Tom Cruise) u filmu „Top Gan“, koja je potvrdila, da su glasine, da je lezbejka, tačne. Ona je za jedan časopis rekla, da nije u vezi i da traži partnerku. Rekla je, da je završila sa muškarcima. Ona se do sada dva puta udavala i razvodila i ima dve kćerke iz drugog braka. Ona je rekla, da mora da nastavi dalje sa svojim životom i da bude iskrena prema sebi. Proces priznanja da je lezbejka je bio dugačak, i verovatno je trajao od kad je imala 12 godina.⁹²

Interesantan je takođe podatak da je britanska kraljica Elizabeta II u maju 2009. imenovala lezbejku Karol En Dafi (Carrol Ann Duffy), kao prvu ženu na poziciju pesnikinje koja je zadužena za pisanje pesama za kraljevska venčanja, sahrane i druge zvanične prilike. Dufi je veoma popularna u Velikoj Britaniji, a predsednik vlade Gordon Braun (Gordon Brown) je izjavio da je ona briljantna moderna pesnikinja koja je proširila našu maštu i predstavila bezbroj ljudskih iskustava u reči koje na savršen način odslikavaju te emocije.⁹³

Medijska prezentacija homoseksualnosti

Pored tekstova koji od skora tretiraju homoseksualnost kao nešto što se podrazumeva, ima i tekstova u kojima se homoseksualnost prikazuje kao nešto neobično, ne kvalifikuje se ni kao nešto loše ili dobro, nego se prosto konstatuje i razmatraju pitanja o njoj. Nedeljnik Spiegel je početkom septembra objavio intervju sa Mihaelom Adamom (Michael Adam) koji ima 23 godine, student je, socijaldemokrata, evangelističke religije, homoseksualac i gradonačelnik malog grada u Bavarskoj.⁹⁴ Posle pitanja vezanih za to kako se promenio njegov život posle izbora, šta studira, kakva su njegova iskustva u politici, planovima za život, odgovarajući i na pitanje da li ima slobodnog vremena za ljubavnu vezu, da li ima prijatelja, on kaže da dođuše imaju malo vremena da provode zajedno ali da ga prijatelj vrlo često prati na kulturnim priredbama preko vikenda. Pošto je otvoreni homoseksualac postavilo se

⁹¹ Beckwith, Tamara. „Legendarni modni kreator Valentino Garavani“. Hello, br 39, 11-17. septembar .08, str 6.

⁹² Blic online. „Keli Mekgilis priznala da je lezbejka.“ 30. april 2009. Dostupno 19. maja 2009. sa: <http://www.blic.rs/zabava.php?id=90542>.

⁹³ Wockner, Rex. „Lesbian named British national poet laureate“. International news#785. 11. maj 2009.

⁹⁴ Menke, Birger. „Schwuso-Buergermeister in Bayern.“ Spiegel. 6. septembar 2006. Dostupno 6. septembra 2008. sa: <http://www.spiegel.de/unispiegel/wunderbar/0,1518,575199,00.html>.

pitanje kako na njega reaguju stanovnici njegovog grada. On kaže da tamo sa svojom seksualnošću nije imao problema. Građani nemaju šta da kažu protiv. „Radi se o gradu u kojem homoseksualnost nije predstavljala deo svakodnevice. Mislim, da mogu da se borim sa predrasudama. Ljudi koji me upoznaju mogu da kažu – on je homoseksualac, ali ipak jedan sasvim normalan čovek.“

U dva od najuspešnijih američkih televizijska serijala poslednjih nekoliko godina – Vil i Grejs (Will i Grace)⁹⁵ i Sex i Grad (oba emitovana i u Srbiji) o životu mladih ljudi u Njujorku, homoseksualnost je predstavljena kao nešto „najnormalnije“, što se ne problematizuje nego se tretira potpuno ravnopravno heteroseksualnim vezama; što nije bio slučaj u filmskoj produkciji do sada. Obe komedije opisuju život grupe dobrostojećih mladih ljudi u Njujorku. Will je uspešan njujorški advokat, gej, koji živi sa svojom drugaricom dizajnerkom, Grejs, koja je nekada bila zaljubljena u njega. U serijalu se pojavljuju i njihovi drugari Džek Mek Farland (Jack Mc Farland) (takođe gej) i Karen Voker (Karen Walker) (heteroseksualka). Komedija se otvoreno dotiče najrazličitijih društvenih i političkih tema, a homoseksualnost likova se tretira na način na koji se već decenijama prikazuje heteroseksualnost. Serija prikazuje tipične probleme sa kojima se osobe homoseksualne orijentacije sreću u partnerskim odnosima paralelno uz priče heteroseksualnih ljudi i njihove probleme – i jedne i druge su veoma slične.

Drugi od dva uspešna serijala, Sex i grad je inače okrenuo naglavačke mnoge stereotipe – odnos žena prema seksu i braku, a predstavljene su i homoseksualne veze. U nekoliko delova jedna od glavnih likova, Samanta, bila je u lezbejskoj vezi, a najbolji drug glavnog lika novinarko Keri (Carrie), je Stanford Bleč (Stanford Blatch), pomalo ekscentričan, ali beskrajno simpatičan gej, koji se pojavljuje sa svojim partnerom skoro u svakoj epizodi.

Na taj način su u medijskoj formi koja ima uticaja na veoma širok spektar gledalaca homoseksualac ili lezbejka počeli da se prikazuju kao „normalne“ osobe – ali i kao osobe sa više identiteta – kao uspešni, mladi ljudi, sa različitim profesijama, hobijima, svakodnevnim problemima sa kojima se svi susrećemo – prosto kao ljudi za koje bismo poželeli da nam budu najbliži prijatelji ili komšije.

Organizacija „Gej i lezbejska alijansa protiv sramoćenja“ objavila je podatak⁹⁶ da se broj LGBT uloga u serijama koje se emituju na TV u USA povećao na 2,6% u 2008. i 2009, sa 1,4% u 2005. Studija je uzela u obzir 88 komedija ili drama koje se emituju na nekim od najgledanijih američkih kanala.⁹⁷ Pronašli su 16 LGBT uloga za razliku od prošle sezone u kojima se pojavilo samo sedam. To pokazuje da su mnoge televizijske kompanije napravile korak dalje u pravljenju inkluzivnijeg programa u kojem sve više i više Amerikanaca može da vidi svoje

⁹⁵ 84 nominacija za emmye, od toga su dobili 16.

⁹⁶ Wockner, Rex. „More gay characters on TV this year.” National news#38. 29. septembar 2008.

⁹⁷ ABC, CBS, Fox, NBC.

LGBT prijatelje i komšije kao u ogledalu na malom ekranu u najgledanijim terminima.

Da je medijska reprezentacija relevantna u konstrukciji realnosti dokazuje i činjenica da je 2005. magazin Tajm (Time) proglasio španskog filmskog režisera Pedra Almodovara za jednog od „junaka Evrope“ (Time svake godine objavi spisak 100 najuticajnijih osoba političara, umetnika, sportista) zbog njegovog doprinosa borbi za ljudska prava. Almodovar je poznat po filmovima u kojima centralne uloge zauzimaju ljudi sa društvenih margina. Španija od 2004. zvanično tretira heteroseksualce i LGBT osobe kao ravnopravne, a Almodovar je to u svojim filmovima radio već nekoliko decenija. Odrastao je u vreme represivnog režima diktatora Franka i represivne katoličke crkve, u vremenima kada je homoseksualnost bila tabu tema. Almodovar je svojim filmovima u kojima je slavio seksualnu raznovrsnost iskonstruisao gej zemlju snova na filmu. Portretirao je homoseksualce na način na koji ih je portretiralo malo režisera – kao obične ljude sa neobičnim pričama. Kad je Španija usvojila zakon koji dozvoljava homoseksualne brakove, Almodovar je rekao: „Ovo je istorijski dan, ali političari zapravo samo trče za promenama koje se dešavaju u društvu, trudeći se da ih sustignu.“ Posle Frankove smrti društvo je ubrzo počelo da se liberalizuje – kontracepcija je legalizovana 1978, homoseksualnost 1979, razvod braka i abortus 1985.

Prema Almodovarovom mišljenju porodice 21. veka ne treba da odslikavaju tradicionalni katolički model. Ne voli brak, neće da se venčava, ali Almodovar misli, da je veoma važno da se i homoseksualna veza može ozvaničiti i da ljudi znaju da je brak isti za sve.⁹⁸

Takođe su u Švedskoj upravo pojedinci bili ti koji su doprineli stvaranju društvenih promena u shvatanju i prihvatanju homoseksualnosti i njihovih porodica kao dela društvene „normalnosti“. Švedska televizija je nedavno, na stopedesetu godišnjicu od rođenja Selme Lagerlef, spisateljice i dobitnice Nobelove nagrade 1909, prikazala televizijsku dramu o njenom životu i o njene dve velike ljubavi, Sofiji Elkan (Sophie Elkan) i Valborg Olander (Valborg Olander).⁹⁹ Ona za vreme svog života nikada nije otvoreno pisala o svojoj homoseksualnosti, jer je to u njenom vremenu bilo praktično nemoguće, ali neki tragovi mogu da budu otkriveni u njenim knjigama. Ona je u Švedskoj izuzetno popularna, njen lik se nalazi na novčanici od 20 kruna i kao takva predstavlja izvor ponosa i zadovoljstva za švedsku LGBT zajednicu.¹⁰⁰

⁹⁸ „Spanish parliament legalizes gay marriage.“ 30. jun 2005. Dostupno 7. juna 2008. sa: <http://www.msnbc.msn.com/id/8413036/>.

⁹⁹ „A link to the program at the TV website, that writes about Selma – the author and forbidden love“. 26. december 2008. Dostupno 16. januara 2009. sa: <http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=85486&a=ag040711>.

Danielsson, Gunilla. „Selmas triangel-drama på SVT“. 26. december 2008. Dostupno 4. aprila 2009. sa <http://www.qx.se/kultur/8934/selmas-triangeldrama-pa-svt>.

¹⁰⁰ Lars Torstensson, Euro Queer 30. decembra 2008.

Tek su pre nekoliko godina otvorena njena pisma iz arhive i na taj način je potvrđena njena lezbejska orijentacija.

Svet sporta

Homoseksualci su vrlo ponosni na sportiste koji su se javno deklarirali kao gejevi ili lezbejke. Među skoro 11.000 sportista na Olimpijadi u Kini 2008, bilo je samo deset sportista i sportistkinja koji nisu krili istopolnu seksualnu orijentaciju. Od njih 10, samo je jedan muškarac, skakač u vodu Metju Mičam (Matthew Mitcham), koji je osvojio zlatnu medalju.¹⁰¹ Prema podacima gej organizacija, na prethodnim olimpijskim igrama broj otvoreno gej sportista iznosio je 11, a na Olimpijadi u Sidneju 7. Pretpostavlja se, da se mnogo više gejeva i lezbejki takmičilo u Pekingu (10% od svih učesnika je 1070 LGBT osoba), ali se samo njih 10 javno izjasnilo o svojoj seksualnosti. Čak i pri ekstremno niskoj stopi od 1%, računica pokazuje da je na OI učestvovalo bar 107 LGBT sportista.

Svet politike

Političari su druga kategorija aktera koja ima veliki uticaj na „konstruisanje realnosti“ i definisanje „normalosti“. Njihova moć da utiču na javnost proizilazi iz činjenice, da obično predstavljaju instituciju – političku partiju, skupštinu, vladu, međunarodnu organizaciju; i mogu da utiču na nju, i kroz institucije da utiču na javnost. Kandidati za razne funkcije moraju relativno od skora da se izjasne i po pitanju odnosa prema homoseksualnosti, tako da njihova pripadnost političkoj desnici ili levici uglavnom uslovljava odgovore na ta pitanja. Na primer, Segolene Royal (Segolene Royal), socijalistička kandidatkinja na francuskim predsedničkim izborima 2007, izjavila je da istopolnim parovima treba dozvoliti da sklapaju brakove i usvajaju decu, čime je profilisala svoju izbornu poziciju tako da to bude stvar razlike između nje i protivkandidata. Ona je još rekla da Francuska mora da učini mnogo više da bi homoseksualci dobili pošten tretman.

Španski predsednik vlade Hoze Zapatero (Jose Zapatero) je među najpoznatijim zagovornicima prava LGBT osoba. Od kad je njegova partija došla na vlast 2004, Španija je postala svetski lider u garantovanju prava LGBT osobama. U martu 2008, pre poslednjih parlamentarnih izbora Zapatero je izjavio za poznati španski gej časopis da je potrebno raditi na implementaciji i primeni prava koja su već usvojena – prava na usvajanje dece istopolnim parovima, kao i prava osobama da legalno promene pol. Španija je inače bila treća članica EU, posle

¹⁰¹ „Olimpijada – Deset homoseksualcev na OI?“ 18. avgust 2008. Dostupno 7. juna 2008. sa: <http://24ur.com/sport/peking2008/deset-homoseksualcev-na-oi.html>.

Holandije i Belgije, koja je dozvolila istopolne brakove (u julu 2005) sa zakonom koji je takođe legalizovao usvajanje dece lezbejkama i gejevima, uz protivljenje rimokatoličke crkve i predstavnika konzervativnih partija.¹⁰² Homoseksualnost je legalizovana u Španiji 1979. godine, četiri godine posle smrti diktatora Franka, čiji režim je zatvarao homoseksualce u institucije koje su neki aktivisti upoređivali sa koncentracionim logorima. „Mnogo zemalja nam zavidi na svemu što smo postigli (na polju prava homoseksualaca) i u tom pogledu uživamo veliku podršku,“ rekao je Zapatero.

Barak Obama (Barack Obama), novoizabrani predsednik Sjedinjenih Američkih Država, izjasnio se u svojoj političkoj karijeri kao i u predizbornoj kampanji kao zagovornik prava LGBT osoba.¹⁰³ Barak Obama je 1996. izabran u senat države Illinois. Za vreme mandata je glasao za zakone koji su zabranjivali diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije. Svake dve godine najveća gej i lezbejska organizacija objavi lestvicu članova senata na osnovu njihovog sponzorstva i glasanja za zakone koji su ključni za gej i lezbejsku populaciju. Barak Obama je dobio 89 od 100% na lestvici 2006. godine.¹⁰⁴ On je, na primer, podržao zakone koji su dopunili krivično delo zločin iz mržnje na način da uključi i zločine koji su počinjeni na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Podržao je zakon o zabrani diskriminacije u zapošljavanju tako da uključi zabranu diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Tokom predizborne kampanje za predsedničke izbore izjasnio se i po drugim pitanjima koja su relevantna za položaj homoseksualaca u društvu – na primer za njihov položaj u vojsci. Obama veruje, da je potrebno promeniti do sada u vojsci važeće nepisano pravilo – „ne pitaj, ne kaži“ (don't ask, don't say) i dozvoliti gejevima i lezbejkama da otvoreno služe u vojsci. „Ključni kriterijumi za služenje vojske bi morali biti patriotizam, osećaj odgovornosti i želja pojedinca da služi vojsku“. Obama misli, da bi gejevi i lezbejke trebalo da imaju jednako pravo na usvajanje dece kao heteroseksualci. „Moramo da podržimo i ojačamo LGBT porodice jer ravnopravnost u vezi, porodici i prilikom usvajanja nije neki apstraktan princip – nego se radi o tome da li će milioni Amerikanaca ponosno živeti u slobodi,“ rekao je u februaru 2008.¹⁰⁵ Obama podržava registraciju brakova gej

¹⁰² Popular party.

¹⁰³ Belge, Kathy. „Barack Obama 2008 Presidential Candidate.“ Dostupno 12. septembra 2008. sa: <http://lesbianlife.about.com/od/lesbianactivism/p/BarackObama.htm>.

¹⁰⁴ „Human Rights Campaign. Measuring support for Equality in the 109th Congress. Congressional Scorecard.“ Dostupno 09. avgusta 2008. sa: <http://www.hrc.org/documents/HRCscorecard2006.pdf>.

¹⁰⁵ Belge, Kathy. „Barack Obama's message to lesbian and gay parents.“ 08. februar 2008. Dostupno 12. septembra 2008. sa: <http://lesbianlife.about.com/od/lesbianactivism/p/BarackObama.htm>.

i lezbejskih parova, kao i da pojedine države odluče da li će podržati pravo na sklapanje bračne zajednice.¹⁰⁶

„Mišel i ja smo blagoslovljeni sa nekoliko otvoreno gej prijatelja i kolega, sa kojima smo bliski dugi niz godina. I ako zbog te činjenice shvatam pitanja sa kojima se suočava LGBT zajednica ličnije, moja podrška pravima LGBT osoba ne zavisi od toga...moramo da okončamo politiku razdvajanja koju vodi Džordž Buš (George Bush) i da se zalažemo za politike koje nas sve podjednako tretiraju, nezavisno od identiteta, izvora – sa dostojanstvom, ravnopravnošću i poštovanjem,“ napisao je Obama u odgovorima na deset pitanja koja mu je postavio gej časopis u septembru 2008. U drugom odgovoru je rekao: „Moj profesor mi je pomogao da vidim živote LGBT osoba iz drugačije perspektive. On je bio prvi otvoreno gej profesor sa kojim sam se susreo, ili prva osoba od autoriteta, koja je bila otvoreno gej. Bio je fantastičan čovek. Bio je zadovoljan sam sobom, i kroz naše prijateljstvo pomogao mi je da naučim mnogo o LGBT pitanjima.“¹⁰⁷

Ove godine su po prvi put ulaznice za kotrljanje uskršnjih jaja u Beloj kući podeljene preko interneta, i po prvi put su ulaznice bile rezervisane posebno za lezbejske i gej roditelje da bi se na taj način približili grupi koja se je osećala diskriminasiom od strane prethodne administracije. Ulaznice su inače podeljene porodicama vojnika i javnim školama, kao državnim službenicima i njihovoj deci.¹⁰⁸

Pojedini političari su javno osuđivali primere kršenja ljudskih prava gejeva i lezbejki, zabrane gej parade, i na taj način uticali na promenu društvene klime po pitanju homoseksualnosti i na shvatanje da se radi o borbi za najosnovnija ljudska prava. U tome su se najviše isticali poslanici EU parlamenta i visoki zvaničnici Saveta Evrope, posebno u kontekstu proširenja EU i poštovanja ljudskih prava od strane novih zemalja EU.

Vladimír Špidla, član evropske Komisije odgovoran za pitanja zaposlenja, socijalnog staranja i jednake mogućnosti, dao je značajan prilog međunarodnoj konferenciji o pravima gejeva, lezbejki i transgender osoba koja je 2006. godine održana u Montrealu u Kanadi.¹⁰⁹ On je zahtevao da poštovanje prava osoba, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju, bude jedan od glavnih kriterijuma za opšte poštovanje ljudskih prava.

¹⁰⁶ Belge, Kathy. National Gay and Lesbian Task Force. Dostupno 12. septembra 2008. sa: <http://lesbianlife.about.com/od/lesbianactivism/p/BarackObama.htm>.

¹⁰⁷ Wockner, Rex. „Obama answers written questions from Washington Blade.“ National news 36. 15. septembar 2008.

¹⁰⁸ Shepherd, Ken. “Obama Sets Aside Easter Egg Roll Tix for Gay Activists.” Dostupno 15. maja 2009. sa: <http://newsbusters.org/blogs/ken-shepherd/2009/04/13/obama-sets-aside-easter-egg-roll-tix-gay-activists-msm-ignores-story>.

¹⁰⁹ www.declarationofmontreal.org, 29. jul 2006.

Kad je Litvanija glasala o zakonu o jednakom tretmanu i kad su konzervativne partije htele da se iz nacrtu zakona izbriše zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, grupa poslanika Evropskog parlamenta za prava LGBT osoba¹¹⁰ je izdala saopštenje i pozvala Litvaniju da ravnopravno poštuje prava svih svojih građana i da zadrži zaštitu od diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije u zakonu o ravnopravnom tretmanu. Predsednik grupe Evropskog parlamenta za prava LGBT osoba, Majkl Kašman (Michael Cashman) je izjavio, da će uslediti sankcije ako Litvanija ne obezbedi poštovanje direktive 2000/78/EC koja je uspostavila generalni okvir za ravnopravni tretman u zapošljavanju. „Na taj način će litvanski parlament poslati negativan signal svetu, signal, da je Litvanija država netolerancije. Vilnius će biti evropska prestonica kulture u 2009. Ona mora da pozdravi turiste kao i da zaštiti svoje državljane, ne samo iz EU, nego iz celog sveta. Pozivam litvanske političare da urade pravu stvar.“

Poslanici Evropskog parlamenta, članovi Intergrupe za prava LGBT osoba, takođe su javno osudili u septembru 2008. napad na učesnike Sarajevo Queer Festivala, u kojem je 6 osoba povređeno. To je prvi festival te vrste organizovan u Bosni i Hercegovini. „Mnoge ekstremističke grupe kao i političari javno su pozivali na nasilje protiv homoseksualaca i transrodnih osoba.“ Predsedavajući grupe EP, Majkl Kašman je izjavio da je nasilje neprihvatljivo kao i da „Bosna i Hercegovina želi da postane članica EU – i kao takva mora da pokaže da je spremna za članstvo – da država i društvo poštuju prava LGBT osoba, ne samo u zakonu, nego pre svega u praksi. Poštovanje ljudskih prava je ključno za članstvo u EU., Sirpa Pietikainen, podpredsednica Grupe EP za prava LGBT osoba je takođe rekla, da „verske i političke vođe treba da budu svesni da je nasilje...rezultat njihovih homofobnih govora. Moraju da shvate da to nije prihvatljivo. Političari moraju da budu dovoljno hrabri da se bore protiv svakog nasilja i za zaštitu ljudskih prava svih građana.“¹¹¹

Letonski parlament je 2006. glasao o novom zakonu o zabrani diskriminacije na radu. U letonskom parlamentu bila se bitka za uključivanje zabrane

¹¹⁰ U Evropskom parlamentu poslanici koji dele slična interesovanja, mogu da se organizuju u posebne grupe. Kada dobiju podršku određenog broja partija, može da se organizuje takozvana Intergrupa. Od 2004. osnovane su 24 Intergrupe. Oni predstavljaju neformalni deo Evropskog parlamenta i često okupljaju političare različitih političkih ubeđenja. Intergrupa može da služi kao ključni mehanizam za koordinaciju, koji obaveštava poslanike o novim pitanjima koja se pojavljuju u društvu. Intergrupe su vrlo često partner raznim interesnim grupama, civilnom društvu i ostalim zainteresovanim pojedincima.

¹¹¹ Intergroup on Gay and Lesbian Rights of the European Parliament. “25 September 2008 Members of the European Parliament condemn the attack at the opening of the Sarajevo Queer Festival.” Dostupno 28. septembra 2008. sa <http://ukgaynews.org.uk/Archive/08/Sep/2502.htm>.

diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije (pored zabrane diskriminacije na osnovu rase, pola, starosti, invaliditeta, religijskog, političkih ubedenja). Prvi put je parlament glasao za zakon ali nije uključio zabranu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije. Ključnu ulogu je odigrala predsednica države Vike Frajberga (Vike Freiberga), koja je zbog toga odbila da potpiše zakon i vratila ga parlamentu, koji je nekoliko meseci kasnije usvojio dopunjeni zakon. Oglasio se i ministar inostranih poslova Artis Pabriks koji je ponovo apelovao na Letonce da bude tolerantni prema sopstvenim sunarodnicima.¹¹² „Svako od nas je različit od drugih, ali te razlike ne smeju da budu razlog za agresiju, netoleranciju i optužbe. Tolerancija jednih prema drugima je suštinska vrednost koja pripada staroj evropskoj kulturi i ne sme da bude zaboravljena“ rekao je ministar. On je apelovao da se ljudi odnose jedni prema drugima sa poštovanjem koje ne dozvoljava rasizam, homofobiju i antisemitizam. Artis Pabriks je naglasio da tolerancija mora da bude predavana deci od najranijeg uzrasta u školama i porodicama.¹¹³ Da je usvojen zakon bez zabrane diskriminacije na radu na osnovi homoseksualnosti, Letonija bi bila jedina članica EU bez takvog zakona, a EU traži da sve države članice usvoje zakone koji eksplicitno zabranjuju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije kao preduslov za članstvo u Uniji.¹¹⁴ Frajberga je u pismu parlamentu napisala: „Dozvolite da podsetim da u periodu pregovora o članstvu Letonije u EU kao i u periodu usvajanja pravnog reda EU nije bilo primedbi da se ne prizna diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije kao oblik diskriminacije.“

Sofi Intveld, članica Evropskog parlamenta iz Holandije je, kad je zakon konačno bio usvojen rekla, da Evropski parlament mora glasnije izraziti svoj stav protiv desnih i homofobičnih elemenata u evropskoj politici, koji bi hteli da nametnu nazadne i homofobne vrednosti celom društvu.¹¹⁵

„Tolerancija nije dovoljna“ poruka je Terija Dejvisa (Terry Davis) Generalnog sekretara Saveta Evrope učesnicima Međunarodne konferencije protiv homofobije (Moskva, 26 i 27 maj 2006). „Ja dodajem svoj glas onima koji osuđuju homofobiju koja na žalost nastavlja da postoji u mnogim delovima Evrope. Ja takođe želim da izrazim svoju nadu da će taj oblik diskriminacije uskoro postati stvar prošlosti. Kada se dođe do pitanja stavova prema gej i lezbejkama, Evropa

¹¹² Press service of the Latvian Foreign Ministry, www.am.gov.lv.

¹¹³ UK Gay news. „Latvian Foreign Minister Calls for Tolerance towards Gays.“ Dostupno 12. aprila 2009. sa: <http://www.ukgaynews.org.uk/Archive/2006may/1703.htm>.

¹¹⁴ „Schultz, Gudrun. Latvian President Insists on Homosexuality Inclusion in Workers' Discrimination Law.“ Dostupno 15. avgusta 2008 sa: <http://www.lifesitenews.com/ldn/2006/sep/06092203.html>.

¹¹⁵ Jalsevec, John. „Latvian President Vetoes Anti-Discrimination Bill With Sexual Orientation.“ Dostupno 17. avgusta 2008. sa: <http://www.lifesitenews.com/ldn/2006/jun/06062204.html>.

još uvek ima vrlo malo razloga da bude ponosna i još mnogo toga da uradi. Pre šezdeset godina gejevi i lezbejke su bili žrtve nacističkog progona. Oni danas doduše nisu prinuđeni da nose roze trouglove, ali su i dalje neprestano izloženi predrasudama, dvostrukom moralu, nasilju kao i službeno sankcionisanoj diskriminaciji. Homofobija je žalosna pojava ali za mnoge gejeve i lezbejke širom Evrope ona nije najgora briga. Ono sa čime se oni susreću često nije samo strah već je to nasilje i mržnja.¹¹⁶

Političari ne samo da utiču na javno mnjenje svojim izjavama, nego i svojim akcijama. U Holandiji je na primer nekoliko članova vlade učestvovalo 2008. na gej paradi šleпова u amsterdamskim kanalima. Ministar za obrazovanje i kulturu koji je odgovoran i za ravnopravnost polova izjavio je za Radio Holandije da su prava homoseksualaca „bitno društveno pitanje“ i da je predstavljao na gej prajdu celu vladajuću strukturu.¹¹⁷ „Mi podstičemo ljude da smeju da budu to što jesu i da žive svoj život kako hoće,“ rekao je. Oko 80 plovila je učestvovalo na paradi a priredbu je posetilo oko pola miliona ljudi.

Marginalizovanim društvenim grupama bitna je podrška ljudi koji utiču na javno mnjenje. Komesar Saveta Evrope (SE) za ljudska prava Tomas Hamarberg (Tomas Hammarberg) je na konferenciji o pravima lezbejki, gejeva, biseksualaca i transrodnih osoba koja je organizovana aprila 2008. u Evropskom parlamentu u Briselu, rekao da je zgrožen zbog rasprostranjenosti homofobije u velikom broju zemalja Evrope. Naglasio je da je među najbitnijim pravima LGBT osoba pravo da budu zaštićene od zločina mržnje i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Naglasio je takođe pravo na javno okupljanje kada se organizuju parade gej ponosa – njih ne smeju da zabranjuju ni lokalne vlasti ni državni organi. Takođe je pozvao da zakonodavstvo treba jasno da navede među zabranjenim osnovama za diskriminaciju i seksualnu orijentaciju.¹¹⁸

Predstavnici LGBT zajednice u Rusiji sreli su se sa Hamarbergom i predstavili mu položaj homoseksualaca u Rusiji¹¹⁹. Predstavnici ruske LGBT populacije izjavili su da država danas odbija da prizna činjenicu da postoji diskriminacija na

¹¹⁶ „Council of Europe Chief Condemns Homophobia.“ Dostupno 17. aprila 2009. sa: <http://www.ukgaynews.org.uk/Archive/2006may/2604.htm>.

¹¹⁷ Wockner, Rex. „Dutch Cabinet ministers join gay pride.“ Inter International news 746. 11. avgust 2008.

¹¹⁸ „Commissioner Hammarberg calls for more protection from discrimination based on sexual orientation and gender identity. Press relaease 275.“ Dostupno 09. septembra 2009. sa: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1276397&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE>.

¹¹⁹ Russian LGBT Network. „The Council of Europe Human Rights Commissioner conducted a meeting with Russian LGBT-activists.“ Dostupno 09. septembra 2008. sa: http://africa.ilga.org/europe/guide/country_by_country/russia/the_council_of_europe_human_rights_commissioner_conducted_a_meeting_with_russian_lgbt_activists.

osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Organizatori ruske gej parade su iz istih razloga pozvali na gej paradu 2009. gradonačelnike Berlina, Londona i Pariza (dva od njih su otvoreno gej) koji su među najpoznatijim zagovornicima prava LGBT osoba među političarima.

Ken Livingston, (sada već bivši) gradonačelnik Londona, podržao je Deklaraciju Evropskog parlamenta koja poziva države članice da preduzmu mere da spreče homofobno maltretiranje u svim oblicima. „Kao gradonačelnik Londona, ja sam posvećen borbi za ravnopravnost lezbejki i gejeva, protiv homofobije i slavim doprinos LGBT zajednice londonskom bogatom i raznovrsnom životu.“ Njegova kancelarija je aktivno učestvovala u kampanji za borbu protiv homofobičnog maltretiranja učenika u školama zbog seksualne orijentacije.¹²⁰ Takođe je pozdravio izjavu novoizabranog gradonačelnika Rige, koji je izjavio da je posramljen zbog napada na gej paradu prošle godine. Livingston ga je pozvao da obezbedi uslove za miran gej prajd marš ove godine. „Bezbednost je u rukama vlasti. Njihova obaveza je da obezbede onima koji protestuju da koriste svoje pravo na miran protest.“¹²¹

Berlinski gradonačelnik Klaus Voverajt (Klaus Wowereit) je u avgustu 2008. učestvovao na demonstracijama i javno osudio napad na berlinski spomenik hiljadama homoseksualaca koji su bili proganjani i ubijeni od strane nacističkog režima za vreme drugog svetskog rata. Spomenik je napadnut i oštećen posle manje od tri meseca od njegovog otvaranja. Gradonačelnik je osudio napad i rekao da je očigledno da je usmeren protiv homoseksualaca i da to može da se kaže i bez policijskog nalaza. „Moramo da javno osudimo takve pojave netolerancije i homofobije.“ Spomenik je postavljen u znak sećanja na više od 50.000 hiljada homoseksualaca koji su osuđeni za vreme nacističkog režima u Nemačkoj u 2. svetskom ratu, neki od njih su bili kastrirani, hiljade njih je umrlo u koncentracionim logorima.¹²²

Generalni Sekretar Ujedinjenih nacija Ban Ki Mun (Ban Ki Moon) je na međunarodni dan žrtava holokausta 2009. rekao da je potrebno nastaviti sa istraživanjem razloga zbog kojih svet nije uspeo da spreči holokaust i druge slične zločine koji su se desili posle drugog svetskog rata. Prema njegovim rečima je bitno da naučimo decu lekcije iz najmračnijih perioda naše istorije. To će im pomoći u izgradnji sveta u kojem vlada mirna koegzistencija. „Moramo se boriti protiv nepriznavanja holokausta i javno govoriti protiv mržnje. U našem svetu još uvek vladaju nasilje i nepoštovanje ljudskih prava. Moramo da uradimo više od davanja izjava i da razvijamo novi način razmišljanja o holokaustu, genocidu, i očigled-

¹²⁰ Writer, Staff. „Mayor supports EU bullying campaign.“ Pinknews. Dostupno 16. septembra 2008. sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-3770.html>.

¹²¹ Writer, Staff. „Riga Mayor backs Riga Gay Pride March.“ Dostupno 16. septembra 2008. sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-3856.html>.

¹²² Spiegel Online International. „Berlin Mayor Condemns Attack on Gay Memorial.“ 18. avgust 2008. Dostupno 02. septembra 2008. sa: www.spiegel.de/international/germany/0,1518,572829,00.html.

no neograničenoj okrutnosti ljudi.“ Prema njegovim rečima u svojoj suštini, svi genocidi, holokausti, počnu sa alijenacijom, demonizacijom i marginalizacijom „drugog“ – ljudi druge vere, druge rase, etničke pripadnosti, sa drugačijim setom političkih vrednosti, drugačije seksualne orijentacije od njihove sopstvene. Ban Ki Mun je pozvao na borbu protiv netolerancije i založio se za odnose koji će zamieniti koncepte „mi“ i „oni“ sa „mi“ i „naši“. ¹²³

U septembru 2008. u Francuskoj je objavljen „Rečnik homofobije: globalna istorija gej i lezbejskog iskustva“, sa priložima više od 70 autora iz svih delova sveta – pisaca, akademika, seksologa, gej aktivista – sa oko 200 kratkih eseja, koji predstavljaju razvoj homofobije kroz istoriju i u različitim društvima. Publikaciju je uredio Luj-Žorž Tin (Louis-Georges Tin), poznati francuski akademik i jedan od najuticajnijih gej aktivista. 2005. je osnovan Međunarodni dan borbe protiv homofobije (IDAHO), 17. maja, posle 15 godina i jednog dana od ukidanja homoseksualnosti sa spiska mentalnih bolesti od strane Svetske zdravstvene organizacije. IDAHO je postao pogotovo koristan za gej aktiviste širom sveta, u državama gde je homofobija (institucionalna, zakonska) sprečavala poštovanje ljudskih prava LGBT osoba. Posle procesa lobiranja, koje je vodio Tin, ovog maja je francuski predsednik Nikola Sarkozy (Nicolas Sarkozy) najavio, da će iskoristiti predsedavanje EU za unapređenje univerzalne dekriminalizacije homoseksualnosti putem lobiranja za usvajanje rezolucije u UN. ¹²⁴

Pored podrške zakonskim promenama i zalaganju za poštovanje ljudskih prava, političari takođe mogu da utiču na promenu u društvu sa javnim priznanjem o sopstvenoj homoseksualnosti. A najsnažnija poruka je sklapanje istopolnih brakova i/li život u skladnim, trajnim, monogamnim zajednicama koje ponašanje najbolje razbija mit o „promiskuitetnim i nemoralnim homoseksualcima“. Tako je nedavno nekoliko njih zadobilo medijsku pažnju prilikom sklapanja braka sa svojim partnerom ili partnerkom. Prva poslanica parlamenta Velike Britanije koja je otvoreno gej, Andžela Igl (Angela Eagle), udala se u septembru 2008. za dugogodišnju partnerku Mariju Eksal (Mariu Exall) u južnom Londonu. Ona se takođe zalagala za usvajanje Zakona o civilnom partnerstvu gej osoba, koji je usvojen 2004. ¹²⁵ Bivši ministar kulture Kris Smit (Chris Smith) je prvi član Doma lordova

¹²³ UN. „Ban calls on world to fight holocaust enial, anti-semitism and bigotry.“ UN News Centre. 27. januar 2009. Dostupno 4. aprila 2009. sa: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=29679&Cr=holocaust&Cr1>.

¹²⁴ Ireland, Douglas. „Cataloguing the Oppression: Dictionary of homophobia: A Global History of Gay and Lesbian Experience.“ Dostupno 22. septembra 2008- sa: http://gaycitynews.com/site/news.cfm?newsid=20128047&BRD=2729&PAG=461&dept_id=592782&rfti=6.

¹²⁵ BBC news. „MP sets civil ceremony precedent: Treasury Minister Angela Eagle has become the first female MP to tie the knot in a civil partnership“ . Dostupno 28. septembra .2008- sa: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/merseyside/7639581.stm.

koji je sklopio civilni brak sa svojim partnerom 2006. Majkl Kašman, poslanik Evropskog parlamenta je sklopio brak sa Polom Kotingemom (Paulom Cottinghamom) takođe 2006. uz prisustvo političara i pop zvezda.¹²⁶

2008. je poznati američki reditelj Gas Van Sant (Gus Van Sant) snimio film o prvom otvorenom gej političaru u Americi, Harviju Milku (Harveyu Milku), sa Šonom Penom (Seannom Pennom) u glavnoj ulozi. Film je nominovan u 8 kategorija za Oskara, među ostalim i za najbolji film. Radi se o političaru, rođenom 1930, koji je započeo svoju političku karijeru u sedamdesetim godinama, kad je homoseksualnost još uvek tretirana kao mentalna bolest. Verovao je da nevidljivost homoseksualaca doprinosi negativnim socijalnim stigmama tog vremena. Mnogo LGBT osoba je u tada „živelo u ormanu“ i izbor otvoreno gej muškarca na javnu funkciju u San Francisku¹²⁷ je predstavljao prekretnicu u životima mnogih pojedinaca. Godine 1978. Milk je ubijen zajedno sa gradonačelnikom San Franciska od strane konzervativnog poslanika.¹²⁸ Godinu dana posle Milkovog ubistva oko 100.000 ljudi je demonstriralo na ulicama Vašingtona za prava gejeva. Šon Pen je za glavnu ulogu koju je odigrao u filmu o Harviju Milku početkom 2009. dobio Zlatni globus.

Sunil Pant je međunarodno poznati aktivista za prava LGBT osoba,¹²⁹ osnivač jedne od najstarijih i najvećih organizacija koja se bavi pitanjima poboljšanja prava LGBT osoba u Nepal. Takođe je prvi poslanik u nepalskom parlamentu koji je otvoreno gej. 2000. godine je počeo da se bavi pitanjima LGBT, jer ga je interesovalo da li je on jedina LGBT osoba u Nepal ili ih ima više. Kad je saznao za stravične primere silovanja, iznuđivanja, ucenjivanja, iskorištavanja, isključivanja iz škole i porodice, počeo je sam da organizuje pokret. Njega je nominovala za kandidata na izborima Komunistička partija Nepala, koja je osvojila pet mesta u konstitutivnoj skupštini posle mirovnog sporazuma 2006. koji je okončao autokratsku monarhiju. Nevladine organizacije su u svom radu u proteklih nekoliko godina podigle nivo svesti u društvu o pravima LGBT osoba i verovatno doprinele odluci Vrhovnog suda u decembru 2007. da moraju svi diskriminatorni zakoni protiv LGBT osoba biti promenjeni i da vlada mora da prizna „treći rod“, osobe koje se ne identifikuju ni kao žene ni kao muškarci, u svim ličnim ispravama. Od te odluke Vrhovnog suda su se desile i mnoge druge bitne promene. Tri političke

¹²⁶ Telegraph. „Top 10 Gay Weddings.“ Dostupno 28. septembra 2008. sa: <http://www.telegraph.co.uk/news/newstoppers/celebritynews/3089326/Top-10-gay-weddings.html>.

¹²⁷ Izabran je u San Francisco Board of Supervisors, koji je parlament grada i okruga San Francisco.

¹²⁸ Johnson, Raymon. „The Harvey Milk Assasination.“ Dostupno 10. decembra 2008 sa: <http://gaylife.about.com/od/gaycelebrityprofiles/p/harveymilkmilch.htm>.

¹²⁹ Ordek, Kemal. „Interview with Sunil Pant, openly gay MP from Nepal.“ 19. januar 2009. Dostupno 2. aprila 2009 sa: <http://news.kaosgl.com/item/2009/1/18/interview-with-sunil-pant-openly-gay-mp-from-nepal>.

partije (od toga jedna vladajuća partija) su uključile borbu za prava LGBT osoba u partijske programe. Jedna privatna banka, Everest banka, je promenila obrazac za otvaranje računa tako da on sada uključuje i treći rod. Obrazac za evaluaciju učitelja je prema odluci Ministarstva obrazovanja promenjen na isti način. Dve osobe su dobile potvrde o državljanstvu kao osobe trećeg roda, naime, Ministarstvo unutrašnjih poslova je odštampalo formular za molbu za državljanstvo sa trećom opcijom za rod.¹³⁰

Na društvene promene mogu da utiču nepoznati pojedinci, ljudi sa margina, aktivisti za ljudska prava, filmske zvezde. A najveći uticaj mogu da izvrše ljudi na najvišim i najodgovornijim pozicijama u društvu. Tako je u januaru 2009. na mesto privremenog premijera na Islandu izabrana Johana Sigurdardotir (Johanna Sigurdardottir), koja je prva premijerka u istoriji koja je otvoreno priznala da je lezbejka. Njene kolege je opisuju kao poštenu, pametnu i obožavanu političarku. Pre 30 godina je radila kao stjuardesa, a u politiku je ušla kroz radnički pokret kroz koji je u islandski parlament ušla 1978. godine. U srećnom je braku od 2002. godine sa jednom novinarkom, a pre toga je bila udata za muškarca sa kojim ima dva sina. Islandani su oduševljeno pozdravili njeno imenovanje na mesto premijerke.¹³¹

Početak marta 2009. je Hilari Klinton (Hillary Clinton), nova američka državna sekretarka za spoljnu politiku učestvovala na sastanku sa mladim Evropljanima u Evropskom parlamentu. Programski direktor ILGA-e je bio jedan od učesnika i postavio je pitanja o tome kako će se promeniti američka spoljna politika u oblasti seksualnih prava i LGBT prava. Klintonova je rekla da je velika nesreća kao i nepravda da još uvek postoji diskriminacija protiv gejeva i lezbejki u svetu, pa čak da je ona opravdavana ili zaštićena od strane država. Rekla je da će biti jedan od prioriteta nove američke administracije bavljenje ovom temom i da su već započete neke promene u oblasti prevencije HIV. Takođe je izjavila da se nada da će dočekati dan da bude iskorenjen svaki oblik diskriminacije, pa svakako i ona na osnovu toga koga neko voli.¹³²

¹³⁰ Larssen, Amila de Saram. „Sunil Pant: From computer engineer to the first openly gay member of Nepal’s Constituent Assembly.“ Bistandsaktuelt. 3. novembar 2008. Dostupno 6. novembra 2008. sa: <http://bistandsaktuelt.typepad.com/blade/2008/11/sunil-pant-from-computer-engineer-to-the-first-openly-gay-member-of-nepals-constituent-assembly.html>.

Pokharel, Tilak. „In Conservative Nepal, a Tribune for the ‘Third Gender’ Speaks Out.“ 19. septembar 2008. New York Times. Dostupno 2. aprila 2009. sa: <http://www.nytimes.com/2008/09/20/world/asia/20pant.html>.

¹³¹ 24 sata. „Gay političarka vodiće privremenu vladu Islanda“. Dostupno 31. januara 2009. sa: http://www.24sata.hr/news/clanak/gay-politicarka-vodit-ce-privremenu-vladu-i-slada/99852/?context=naslovnica&web_page_id=main_page.

¹³² Evropski parlament. „Hillary Clinton, US Secretary of State, answers ILGA-Europe’s question“. Dostupno 2. maja 2009 sa: <http://www.europarl.europa.eu/wps-europarl-internet/frd/vod/player?eventId=20090306-1030-special&language=en&byLeftMenu=researchotherevents>.

Crkva i crkveni zvaničnici

Jedna od najuticajnijih institucija koja ima uticaj na konstruisanje konzervativnog javnog mnjenja i definisanje šta je dozvoljeno, a šta nije, šta je prihvatljivo, a šta ne, je crkva. Neki pojedinci su nedovoljno uticajni da bi njihovo javno kritikovanje stava crkve, „drugačije“ razmišljanje ili javno priznavanje istopolne seksualne orijentacije, prošlo nekažnjeno – pastor letonske crkve Maris Sants, je bio nekoliko puta fizički i verbalno napadnut zbog toga jer je gej – 2002. godine, kad je javno priznao da je gej, zabranjena je kolumna koju je objavljivao u lokalnom crkvenom časopisu, služba koja se prenosila preko radija bila je zabranjena, i izbačen je iz katedrale u kojoj je služio. U to vreme postojale su samo tri osobe koje su javno priznale da su gejevi u Letoniji. Njegova priča je objavljena na svim prvim stranama letonskih časopisa, bio je napadnut nekoliko puta, i odlučio da se preseli u Veliku Britaniju. Njegov lekar je ustanovio da je zbog stresa kojeg je preživeo skoro izgubio vid.¹³³

Ipak, sve češća je pojava pojedinih zvaničnika iz unutrašnje crkvene strukture koji se usude da javno kritikuju tvrdi stav crkve – katoličke, anglikanske, protestantske, pravoslavne – po pitanju homoseksualnosti.

Kardinal Karlo Maria Martini (Karlo Maria Martini), bivši nadbiskup Milana upravo je objavio knjigu Noćne misli iz Jerusalima. Kardinalova glavna tema je, da crkva mora da se reformiše.¹³⁴ On je bio rektor papskog gregorijanskog univerziteta u Rimu, i kandidat za papu. Poziva na okončanje zabrana iz Humaneje Vitae,¹³⁵ koju je izdao Papa Pavle VI 1968. sa ozbiljnim cenzurama po pitanju seksualnih odnosa i reproduktivnih prava. Poziva na autorizaciju kondoma i ne ustručava se da kritikuje stav da žene ne mogu da budu sveštenice. O homoseksualnosti kaže sledeće: „Među mojim prijateljima i poznananicima ima mnogo homoseksualnih parova, u društvu veoma poštovanih muškaraca i žena. Nikad ih nisam osuđivao.“

Kenterberijski nadbiskup, poglavar anglikanske crkve, Rowan Vilijams (Rowan Williams),¹³⁶ takođe veruje da stav Biblije koja kritikuje homoseksualni seks nije uperen prema ljudima koji su homoseksualci po prirodi. Prema njegovom mišljenju Biblija kritikuje heteroseksualce koji eksperimentišu seksom i traže raznovrsnost.¹³⁷

¹³³ Sants, Maris. „Homophobia forced me to leave my church and my country.“ Dostupno 01.septembra 2008 sa: <http://tinyurl.com/6b62sd>.

¹³⁴ Collins, Paul. „Cardinal Martini on Married Priests and Ordination of Women.“ Catholics for Ministry. Dostupno 15.avgusta 2008 sa: <http://www.catholicsforministry.com.au/news/cardinal-martini-on-married-priests-and-ordination-of-women/>.

¹³⁵ Pismo Pape Paula VI „Humane Vitae“ o regulaciji porođaja.

¹³⁶ The Archbishop of Canterbury, web stranica: <http://www.archbishopofcanterbury.org/1>.

¹³⁷ Više o tome u poglavlju 7 o Engleskoj.

Ovo su mali pomaci, više izuzeci nego pravilo. Posle napada na učesnike Queer festivala u Sarajevu u septembru 2008, procenjuje se, da je do njih doveo i huškaški jezik mržnje verskih lidera i političara. Nensi Vilson (Nancy Wilson), sveštenica metropolitanske crkve je povodom napada rekla, da „religija...poštuje život. Verski vođi koji promovišu nepoštovanje svetog i čak nasilje prema njemu, moraju javno da priznaju svoju odgovornost za nasilje i pozovu svoje zajednice da priznaju krivicu.“¹³⁸

Iz Srbije

Srpski javni prostor nije blagonaklon prema LGBT osobama, ali se u srpskim medijima u avgustu 2008 godine pojavila retko afirmativna vest o homoseksualcima – naime, grupa srpskih gej hakera je navodno oborila jedan od najposećenijih svetskih gej sajtova gayromeo.com. Prema navodima iz medija, sajt je bio u padu nekoliko sati zbog akcije srpskih gej hakera koji su reagovali na vest, da je vlasnik sajta priznao Kosovo kao nezavisnu državu – odlukom da u spisak država odakle dolaze članovi uvrste Kosovo i da gradove sa Kosova i Metohije izbace iz srpskog registra. Hteli su na simboličan način da iskažu svoj politički stav i protest. Sajt gayromeo.com je imao oko 10.000 članova iz Srbije, dok trenutno ima samo četiri.¹³⁹ I ako je na prvi pogled to vest marginalnog značaja, ona zapravo predstavlja važan dokaz pokušaja afirmacije gejeva kao integralnog dela dominantnog društvenog diskursa (oni takođe sebe doživljavaju i prezentuju javno kao deo borbe za „srpsku“ stvar), pri čemu se promoviše i postojanje heterogenosti identiteta homoseksualaca.

Ovaj tekst je napisala mr Bojana Balon

5. Pravna regulativa istopolnih zajednica u Sjedinjenim Američkim Državama

Osnovne postavke američkog liberalnog elitizma, pravo na abortus, pozitivna diskriminacija, jednaka prava homoseksualaca, zagrantovana prava učinilaca krivičnih dela, ograničenje prava na nošenje i posedovanje oružja i razdvajanje

¹³⁸ MCC Action Alert. „Moderator of Metropolitan Community Churches Calls for Action Against Global Anti-LGBT Violence! A message from Rev.Nancy Wilson, MCC Moderator.“ Dostupno 28.septembra 2008 sa: <http://mccchurch.org/AM/Template.cfm?Section=Home>.

¹³⁹ Queeria. „Srbi oborili gej sajt zbog priznavanja Kosova.“ Dostupno 18. avgusta 2008. sa: <http://www.queeria.com/vesti.aspx?id=7435&grid=2054&page=1>.

crkve od države, nisu izvor neslaganja samo između konzervativnih i liberalnih Amerikanaca. Debate koje se o njima vode, presude, teorijska i politička konfrontiranja, izvor su inspiracije i argumenata u raspravama koje se vode u mnogim drugim zemljama sveta, pa i u Srbiji. Ove 2008. godine pažnju je posebno privukla odluka Vrhovnog suda Kalifornije da legalizuje istopolni brak, odjeknuvši gotovo isto tako snažno kao nekada Zakon o građanskim pravima na kome se uostalom i bazira ideja jednakih mogućnosti i pravo na odlučivanje o izboru porodičnog života bez diskriminacije. Podsećanje na njegovo donošenje dokaz je da su kontroverze i konfrontacije i tada kao i uvek pratile svaki pomak od ustaljene rutine a naročito širenje granica pravnog poimanja ravnopravnosti.

Zakon o građanskim pravima iz 1964. godine¹⁴⁰ je bio značajan zakonski propis u SAD-u kojim je zabranjena segregacija u školama SAD-a i na javnim mestima. U početku je zamišljen da bi se pomoglo Afroamerikancima a potom je, pre usvajanja, izmenjen i dopunjen da bi se zaštitile žene, i izričito je po prvi put uključivao belce. Na osnovu njega je takođe oformljena Komisija za jednake mogućnosti zapošljavanja. Njegovi efekti su bili dalekosežni i imali su dugoročan učinak u čitavoj zemlji. Njime se zabranila diskriminacija u javnim ustanovama, u vladi, u oblasti zapošljavanja. Taj zakon je takođe obesnažio zakone Džima Krovija (Jim Crow) o rasnoj diskriminaciji i segregaciji u južnom delu SAD-a. Postalo je nezakonito prisiljavati ljude da vrše rasnu segregaciju u školama, kao i u oblastima stanovanja ili najama radne snage. Ovlašćenja iz ovog zakona su u početku bila mala, ali su ona tokom narednih godina dopunjena. Džon F. Kenedi (John F. Kennedy) se 11. juna 1963. god. obratio naciji u vezi sa građanskim pravima. U tom svom govoru on je zatražio zakon kojim se „svim Amerikancima daje pravo da budu usluživani u objektima koji su otvoreni za javnost – hotelima, restoranima, pozorištima, maloprodajnim objektima i sličnim ustanovama“, a zatražio je takođe „veću zaštitu prava na glasanje“. U to vreme je izvršen atentat na predsednika Kennedija. Novi predsednik, Lindon Džonson (Lyndon Johnson), je iskoristio svoje iskustvo u parlamentarnoj politici i pošto je postao predsednik, na govornici je podržao ovaj predlog zakona. Javno zalaganje predsednika za ovaj zakon dovelo je do promene mišljenja u okruzima kongresmena, i ubrzo je postalo očigledno da će dobiti potrebne potpise. O ovom predlogu zakona glasalo se u Predstavničkom domu 10. februara 1964. god, i on je usvojen na osnovu 290 glasova za i 130 glasova protiv, a zatim je poslat Senatu.

Johnson je želeo da se ovaj predlog zakona usvoji što je moguće pre, pa je obezbedio njegovo brzo razmatranje u Senatu. Lider većine u Senatu Majk Mansfield (Mike Mansfield) je upotrebio novi pristup problemu da bi sprečio podnošenje predloga zakona na rešavanje Odboru za sudstvo. Nedugo nakon toga, predlog zakona je prošao kroz Senat sa 73 glasa za i 27 glasova protiv. Kada je predlog zakona prošao kroz oba kongresna doma, predsednik Džonson ga je svojim pot-

¹⁴⁰ Usvojen 2. jula 1964. godine.

pisom pretočio u zakon 2. jula 1964. god. Priča se da je nakon spuštanja penkala na sto, Džonson rekao jednom svom pomoćniku „Izgubili smo Jug za naredni naraštaj.“

Zabranu diskriminacije na osnovu pola je dodao Hauard Smit (Howard W. Smith), moćan demokrata iz Virđinije, i koji se oštro suprotstavljao Zakonu o građanskim pravima. Dodavanje „pola“ Dokumentu VII obično se opisuje kao ciničan pokušaj podrivanja predloga zakona putem ubacivanja nepoželjnih izmena i dopuna. Kasnije je jedan član Predstavničkog doma, Karl Eliot (Carl Elliott) iz Alabame, tvrdio da „Smita nije bilo briga za ženska prava... on je pokušavao da smanji broj glasova zato što je uvek postojalo tvrdo jezgro muškaraca koje ne odobrava ženska prava,“ a u kongresnim beleškama je zapisano da je Smit bio pozdravljen smehom kad je predložio izmene i dopune.

Put ka zakonskom priznanju braka osoba istog pola – havajska sudska odluka¹⁴¹

Gotovo tri decenije nakon toga počela je jedna druga borba koja se i danas vodi u Americi. To je borba protiv jedne druge vrste diskriminacije, one na osnovu seksualne orijentacije, kao i za postizanje ravnopravnosti istopolno orijentisanih lica pred zakonom. Na Havajima su 1990. tri homoseksualna para započela neizvesnu kampanju da im se priznaju sve privilegije i zakonski status koji proizilazi iz sklopljenog braka. Havajci su dakle išli na maksimalnu varijantu, na traženje svih građanskih i imovinskih statusa, plus pravo na roditeljstvo, kao i na opštost važenja što tada nije moglo da bude ostvareno. Ta havajska odluka u Sjedinjenim Državama takođe predstavlja „test“ odluku¹⁴² kada su u pitanju dodeljivanje starateljstva nad decom i dodeljivanje prava posećivanja dece prilikom razvoda, i to homoseksualnim partnerima razvedenim od prethodnih, heteroseksualnih bračnih drugova.

Stranke u postupku, kako je počelo i predmet spora

Prvi Okružni sud u Honoluluu na Havajima je 3. decembra 1996. presudio u slučaju Boer protiv Mikea (Baehr VS. Miike). Tužitelji u postupku su tri istopolna para,¹⁴³ a tuženi je direktor Ministarstva za zdravlje Havaja.¹⁴⁴ Tužitelji

¹⁴¹ Mršević, Zorica. (1997) Registrovano partnerstvo osoba istog pola. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol. 53, 4:608-626.

¹⁴² U precendentnim pravnim sistemima, budući slični slučajevi se baziraju na zakonima, ali i „test“ odlukama.

¹⁴³ Ninia Baehr & Genora Dancel; Tammy Rodriguea & Antoinett Pregil; Pat Lagon & Joseph Melillo.

¹⁴⁴ Lawrence Miike.

su 17. decembra 1990. zatražili od havajskog Ministarstva za zdravlje, nadležnog za izdavanje bračnih dozvola, dozvolu za sklapanje braka. Odbijeni su, jer su istopolni parovi (dva ženska i jedan muški par), uz obrazloženje da se sklapanje brakova između istopolnih osoba protivi suštinskim javnim interesima koje država Havaji, zastupana od strane toga ministarstva, mora da štiti. Navedeni su sledeći javni interesi: 1. država ima obavezu i interes da zaštiti zdravlje i dobrobit dece i drugih osoba; 2. javni je interes da se podrži začecje i rađanje dece u okvirima tradicionalnog braka; 3. javni je interes države Havaji da se obezbedi priznanje havajskog braka u drugim državama; 4. javni je interes države da zaštiti državne finansije od mogućih (ne)predvidivih posledica priznanja mogućnosti sklapanja istopolnog braka; 5. javni je interes države da zaštiti građanska prava i slobode svojih građana od razumno predvidivih posledica priznavanja istopolnog braka, među kojima su se najčešće pominjali mogućnost porasta prostitucije, poligamije, incesta i pornografije.

Usledio je višegodišnji, komplikovani proces koji se sastojao od različitih proceduralnih postupaka, nekih 15 različitih obraćanja, žalbi, odbijanja, poništavanja, i sl. Najvažnije je da je Vrhovni sud Havaja 15. jula oglosio mirovanje slučaja dok se ne reše drugi paralelni sudski postupci vođeni povodom pojave raznih oblika diskriminacija homoseksualaca. Međutim, postupak je pokrenut iz mirovanja kada je postalo jasno da svi ti sporedni sudski postupci istovremeno vođeni na Havajima zapravo zavise od odluke u ovom slučaju, koji je tako postao tzv. „test“ slučaj i pre donošenja presude.

Odluka Vrhovnog suda Havaja

Brak je pravni status regulisan od strane države koji daje određena prava i povlastice. Ministarstvo zdravlja na Havajima ima isključivo pravo da izdaje dozvole zainteresovanima za sklapanje braka. Sud je konstatovao da to što je zakonski brak bio ograničen na osobe različitog pola, ne predstavlja javni interes, jer se time bezrazložno diskriminišu osobe istog pola koje žele da sklope brak, kao i njihova deca, koja moraju imati sva prava proizašla iz bračnog statusa njihovih roditelja.

Obrana nije obezbedila dovoljno dokaza da će državne finansije biti bilo kako ugrožene. Obrana takođe nije pružila dovoljno dokaza da je pravni značaj institucije tradicionalnog heteroseksualnog braka takav da bi postojala nužna potreba da se po cenu diskriminisanja mnogih odraslih ljudi zbog njihove seksualne orijentacije, kao i njihove dece, održi samo taj oblik zakonito regulisanog braka. Nepobitno je utvrđeno međutim da postoji javni interes zaštite dobrobiti dece i porodice, kao i da bi omogućavanje istopolnim ljudima da sklapaju zakonite brakove doprinelo postizanju upravo tih ciljeva.

Argument da će legalizacija braka istopolnih ljudi dovesti do legalizacije (širenja) prostitucije, poligamije i incesta je prosto gomila predrasuda koje na sudu ni na koji način nisu ni dokazivane.

Odbrana takođe nije dokazala da će dozvola sklapanja istopolnih brakova ugroziti međunarodno priznanje tradicionalnog braka sklopljenog na Havajima, niti bilo koji drugi važan javni ili državni interes.

Konačna sudska odluka bila je da dosadašnje zakonsko omogućavanje braka isključivo osobama različitog pola predstavlja neustavno kršenje prava svih ljudi na jednaku pravnu zaštitu i pravni status. To ne znači da osobe istog pola mogu da sklapaju brak ali je neophodno priznati im mogućnost da koriste zakonski regulisan institut životne zajednice tipa građanskog ili registrovanog partnerstva.

Promene u savremenom američkom porodičnom životu

Roditeljsko pravo je očigledno najspornije pitanje kod zakonskog regulisanja zajednice homoseksualaca. Naime, kao kontraargumenti za zakonsko omogućavanje homoseksualcima da sklapaju brakove ili slične zakonski regulisane zajednice, navodi se obično da oni ne mogu da imaju zajedničku decu (koja su po mnogima jedina ili bar glavna svrha braka). Ova linija argumentacije pretpostavlja uverenje da oni, i u slučaju da su biološki roditelji, ma kako da je do začeća došlo, ne bi smeli da imaju starateljstvo nad svojom decom jer zbog svoje seksualne orijentacije navodno ne mogu da budu adekvatni roditelji, pa je za decu navodno vaspitno nepodobno da odrastaju u takvim „nenormalnim“ uslovima. Zbog toga su na havajskom sudu izneti podaci o situaciji u američkom porodičnom životu. Iako se odnose na drugu zemlju, oni predstavljaju ilustraciju argumenata koji su generalni i univerzalni, i koji su primenljivi svuda gde se vodi debata o zakonskoj regulativi životnih zajednica homoseksualnih parova.

Tako je rečeno da je za poslednjih 20 godina stopa brakova značajno opala među američkim građanima; u poslednjih 20 godina srednja godina stupanja u brak žena je znatno porasla; za poslednjih trideset godina godišnja stopa razvoda je porasla; za poslednjih 8 godina porastao je broj mladih odraslih osoba koje žive zajedno nevenčane; u toku poslednjih 20 godina stopa rađanja među ženama je opala; za poslednjih 20 godina rađanje dece izvan braka je poraslo proporcionalno među ženama svih rasa u Americi; za poslednjih 30 godina dramatično je porastao procenat zaposlenih majki dece mlađe od 6 godina.

Usled svega toga, danas deca žive u znatno drugačijim uslovima nego što je to bio slučaj u prošlosti. Najčešća je pojava jednoroditeljskih porodica, tako da sve više dece živi u porodici sa samo jednim roditeljem ili sa majkom koja se nikada nije venčavala. Deca takođe često žive u novim porodicama svojih roditelja ponovo venčanih sa drugim partnerima, a deca sve češće žive sa oba svoja pri-

rodna roditelja koji se nikada nisu venčavali. Od desetero američke dece, 6 ipak živi u porodicama sastavljenim od njihovih prirodnih, venčanih roditelja, a 4 u drugim kombinacijama, uključujući i porodice sastavljene od nevenčanih prirodnih roditelja, kao i onih u čiji sastav ulaze i neki drugi srodnici, najčešće babe, dede, tetke, ujaci i sl., a takođe i osobe koje nisu u krvnom srodstvu. I na Havajima se deca podižu od strane svojih prirodnih roditelja, maćeha i očuha, baba i deda, tetki i ujaka, roditelja koji su ih usvojili, kao i od strane tzv. „hanai“ roditelja (u hranjeničkim zajednicama), ali i od strane gej i lezbejskih roditelja. Takođe, postoje i mnoge porodice koje nemaju decu.

S druge strane, česte su osobe koje se venčavaju bez želje da imaju decu ili se venčavaju iako su biološki nesposobne da imaju decu. Ta nemogućnost ili odsustvo želje da imaju decu uopšte ne umanjuje pravnu legitimnost njihove volje da stupe u brak. Nijednoj odrasloj osobi ne može da se zabrani sklapanje braka samo zato što ne može ili ne želi da ima decu.

Raznim stručnim nalazima i rezultatima istraživanja na sudu je dokazano:

1. Da seksualna orijentacija roditelja ne predstavlja okolnost koja takve ljude *a priori* diskvalifikuje da budu dobri, uspešni, odgovorni i odgovarajući roditelji, puni adekvatne roditeljske topline i ljubavi;
2. Homoseksualni i lezbejski roditelji kao i istopolni parovi imaju sve uslove da uzgajaju decu koja su srećna, zdrava i prilagođena;
3. Homoseksualni muškarci i lezbejke, kao i istopolni parovi, treba da imaju dozvolu da usvajaju decu, uzimaju ih u hranjenje, i da ih neguju i uzgajaju kao zdravu decu, jer je dokazano da su u stanju da im obezbede potrebnu negu; oni su isto tako u stanju da budu odgovarajući roditelji kao i parovi sastavljeni od ljudi različitog pola.¹⁴⁵

Nije dokazano da će bilo kakve značajnije razlike u odgajanju dece proizaći kao rezultat činjenice da su ih odgajali roditelji istog pola, a ne roditelji različitog pola.

Potrebe istopolno orijentisanih osoba da žive u braku

Ljudi sklapaju brak radi rađanja i podizanja dece, ali i zbog stabilnosti i posvećenosti uzajamnoj, emotivnoj bliskosti, zbog intime i monogamnosti, uspostavljanja okvira za dugotrajan odnos, ličnog značaja, priznanja od društva, određene pravne i ekonomske zaštite, i povlastica i uzajamnosti prava i obaveza. U našoj kulturi je široko rasprostranjena težnja za intimnošću i sigurnošću koju donosi stabilan zajednički život tako da se još navodi i da se ljudi venčavaju iz prostog razloga što žele da žive u zajednici, žele ljubav, poverenje, da sa nekim dele

¹⁴⁵ Same-sex Marriage – A Fair Ruling, Ms. March, vol. VII, no. 5. str 17.

sve svoje životne radosti i nevolje, da žive, rade i da se vole zajedno. Normalna je pojava, dakle, da se ljudi venčavaju iz svih tih razloga, a ne samo i jedino iz želje da imaju decu. Na Havajima kao i drugde, homoseksualne osobe imaju te iste razloge zbog kojih žele pravo da stupe u brak.

U poređenju sa bračnim parovima, tri kategorije zajednica okarakterisane su visokom nestabilnošću, tj. kratkotrajnošću veza, a to su veze homoseksualaca (muškaraca), lezbejki kao i vanbračne heteroseksualne veze. Rezultati istraživanja govore takođe i da su zajednice istopolnih parova posebno nestabilnije i kratkotrajnije od brakova raznopolnih ljudi. Treba međutim imati u vidu da venčani parovi imaju na raspolaganju razne privilegije, društveno priznanje i druge prednosti koje ih duže zadržavaju zajedno, što nije slučaj sa ostalim tipovima parova. Homoseksualni parovi nemaju zakonsku mogućnost da ostvare sve te prednosti i društvene povlastice omogućene heteroseksualnim parovima, što sigurno više doprinosi povećanoj nestabilnosti od samog karaktera odnosa.

Od osamdesetih godina uočene su promene u društvu – posebno pojava AIDS-a – koje su doprinele povećanoj monogamnosti i atraktivnosti življenja u stabilnoj vezi. Rezultati tada sprovedenih anketa¹⁴⁶ jasno pokazuju da homoseksualne osobe oba pola kao i heteroseksualne osobe oba pola, podjednako žele da se venčaju, i da u obimu rasprostranjenosti te želje nema razlike. Rezultati istraživanja takođe ukazuju da istopolni parovi imaju, i mogu da ostvare uspešnu, uzajamno posvećenu vezu, punu ljubavi i uvažavanja.

Živeti sa dve mame i dva tate – deca istopolnih parova

Često se problemski postavlja pitanje odgajanja dece u netradicionalnim i nepotpunim porodicama. Istraživanja dokazuju da samostalni roditelj, roditelji usvojenog deteta, lezbejske majke i homoseksualni očevi, kao i istopolni parovi mogu da stvore porodičnu atmosferu i odgaje zdravu i dobro prilagođenu decu. Ipak, istraživanja ukazuju na to da deca u jednoroditeljskim porodicama češće pate zbog siromaštva i ekonomskih teškoća raznih vrsta, da je veća mogućnost slabog uspeha u školi, problema u ponašanju, i povećana pojava vanbračne trudnoće kod tinejdžerki.¹⁴⁷

Deca koja su rođena veštačkim osemenjavanjem rastu i razvijaju se normalno; seksualna orijentacija roditelja nije faktor koji utiče na dobrobit dece ili njihovu kasniju prilagođenost. Bez obzira na seksualnu orijentaciju roditelja deca koja rastu u harmoničnoj porodičnoj sredini imaju prihvatljivo ponašanje. Biološka

¹⁴⁶ Mršević, Zorica (1997) Registrovano partnerstvo osoba istog pola, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol. 53, 4:608-626.

¹⁴⁷ Julia Penelope, Julia (1994) *Out of the class closet, Dykes of poverty: Coming Home*. Los Angeles: The Crossing Press & Freedom. Str. 161–171.

veza između roditelja i dece nije od suštinskog značaja za zdravlje dece. Kvalitet roditeljstva je mnogo značajniji faktor od same činjenice biološke veze.

Zajednica istopolnih roditelja je najbližnja zajednici u kojoj se nalazi jedan biološki roditelj deteta dok je drugi očuh ili maćeha, ili pak detetova tetka/ujak. To su porodične zajednice koje su se dokazale u praksi kao stabilne i za dečji razvitak potpuno adekvatne. Zbog toga ih treba omogućiti i istopolnim partnerima, jer pružaju deci kompletniju porodicu od jednoroditeljskih porodica.

Naravno, istraživanja dokazuju i da se deca koja odrastaju sa dvoje istopolnih roditelja suočavaju u svom razvitku sa „fazom teškoća“ kada se ne slažu sa činjenicom da je njihova porodica različita od većine ostalih porodica oko njih. Tu ima i dosta bola, ali to je sve deo procesa odrastanja, kroz koji prolaze i deca koja odrastaju u tradicionalnim porodicama (faza kada deca negiraju roditelje). Deca odgajana u homoseksualnom paru odrastaju ojačana za to iskustvo drugosti, vrednovanja različitosti, koju inače svi postepeno uče kroz život. Istopolni parovi tradicionalne polne uloge i odnose obogaćuju pružajući model koji se naziva „child’s gender flexibility“.

Seksualna orijentacija roditelja nije sama po sebi nikakav dokaz navodne nesposobnosti da se bude roditelj. Lezbejke i homoseksualci, kao pojedinci i kao parovi, sposobni su i podobni da budu roditelji puni ljubavi, kao i heteroseksualni ljudi. Vođenje računa o unapređivanju interesa i razvitku dece, ne daje razloga da se istopolnim parovima uskrati dozvola da se venčaju.

Dobrobit dece ili šta je deci potrebno

Seksualna orijentacija sama po sebi ne diskvalifikuje nikoga kao uspešnog roditelja punog ljubavi prema svojoj deci. Ali, odnos roditelja je važan model za učenje, i za decu je važno da imaju kao uzor roditelje različitog pola, tako da se kao problem javlja ono što bi se moglo nazvati „preobilje informacija o jednom polu, a nedostatak o drugom“. Iako to jeste problem, on je svakako mnogo manji od porodičnog nasilja, ili stalnih porodičnih problema druge vrste (alkoholizam, zavisnost od droga ili kriminalitet jednog ili oba roditelja, npr).

Ono što je deci potrebno da odrastaju kao srećna, zdrava i prilagođena jeste najpre porodični život bez stresa. Istraživanja navedena u daljem tekstu ove knjige dokazuju da je za dečji razvitak od najvećeg mogućeg značaja da odrastaju u porodičnoj atmosferi sa minimumom svađa, maksimalnom negom, maksimalnom podrškom, kao i veoma jakom i bliskom vezom između dece i roditelja. Homoseksualni roditelji u stanju su da obezbede toplu atmosferu prožetu ljubavlju. Ono što obezbeđuje porodičnu strukturu nije, dakle, isključivo biološka veza između roditelja i dece, već negovateljski odnos između roditelja i dece. Deca rođena, za-

četa veštačkim osemenjavanjem, ili usvojena od istopolnih parova, nisu u situaciji povećanog rizika od problema u ponašanju i psihi. Istraživanja jasno ukazuju na to da nema nikakvih dokaza da bi samo jedna vrsta roditeljstva mogla da bude tako dominantno savršena da isključuje sve ostale oblike nebiološkog roditeljstva, kao što je usvojenje, roditeljstvo očuha i maćeha, hranjenišтво i roditeljstvo lezbejki i homoseksualaca.

Prema rezultatima tri studije vođene u Sjedinjenim Državama, Britaniji i Holandiji,¹⁴⁸ deca rođena u lezbejskim parovima, bez obzira da li su začeta „prirodno“ ili veštačkom inseminacijom, zdrava su i dobro prilagođena. Standardni psihološki testovi ne pokazuju nikakve razlike između dece heteroseksualnih i lezbejskih parova, a takođe se nikakava razlika ne uočava između dece začete „prirodno“ i veštačkim osemenjavanjem.

Interes za decu lezbejskih parova porastao je poslednjih godina, od kako je uočeno da se sve više lezbejskih parova odlučuje da ima decu. Šarlota Pitersen, istraživačica sa Univerziteta Virdžinija, navodi u pomenutom istraživanju da postoji pravi „lezbejski bejbi bum“ u poslednjih nekoliko godina, koji doduše još nije kvantifikovan, tj. izražen statističkim pokazateljima, ali je sigurno da postoji opšti osećaj da je sve više dece lezbejskih parova. U Sjedinjenim Državama jedan od razloga za to je sve veća pristupačnost uslugama klinika za veštačko oplodivanje koje pružaju sve pouzdaniju mogućnost začeca pomoću sperme anonimnih donatora.

Rejmond Čen (Raymond Chen) profesor na Univerzitetu Virdžinija uporedno je analizirao nastavničke izveštaje o ponašanju dece lezbejskih i homoseksualnih parova sa ponašanjem dece heteroseksualnih parova u tri zemlje u kojima se vodilo istraživanje, i nije otkrio nikakve razlike između tih grupa dece. Takođe, i deca lezbejskih i heteroseksualnih parova, začeta bilo prirodno ili veštačkim osemenjivanjem, razvijaju se u skladu sa normama šire društvene zajednice.

Fiona Tasker, istraživačica sa Birbek Koledža (Holandija) dokazuje svojim istraživanjem da je lezbejska majka, koja nije biološki roditelj, mnogo više okupirana detetom nego otac u heteroseksualnom paru. Štaviše, biološka ne-roditeljka najčešće ima glavnu roditeljsku ulogu u podizanju zajedničkog deteta. Po rezultatima njenog istraživanja, 90% lezbejskih partnerki, ne-bioloških roditelja, smatra da je podizanje zajedničkog deteta, zajednički posao, koji zahteva njihovo puno i aktivno učešće, dok to isto smatra 37% heteroseksualnih očeva. U disciplinovanju dece uzima aktivno učešće 60% lezbejskih partnerki, bioloških ne-roditeljki, za razliku od 20% očeva iz heteroseksualnih parova.

¹⁴⁸ Recer, Paul. „Lesbian’s Kids Emotionally Sound“, The Associated Press, 4. april 1997.

Šta deci sigurno nije potrebno: diskriminacija

Deca iz raznopolnih brakova imaju pomoć više članova porodice, a takođe i razne zakonske povlastice; to su zdravstvena zaštita, poreske olakšice za roditelje; javna pomoć roditeljima; dečiji dodatak, alimentacija ili druge garancije za izdržavanje dece; nasledna prava u odnosu kako na svoje roditelje tako i na članove njihovih porodica, i sl. Sva deca treba da imaju iste društvene mogućnosti da ostvare svoj maksimalni razvitak. Zato se deci homoseksualnih roditelja ne smeju uskratiti povlastice kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje i životni standard koji se bazira na materijalnom i društvenom statusu oba njihova roditelja. Status ljudi različitih polova, istih polova, pojedinačnih roditelja ili roditelja koji su usvojili decu, ne sme biti osnova za bilo kakvo diskriminisanje dece, niti se deci smeju uskraćivati njihova jednaka prava. Jednostavno, deci se, zbog seksualne orijentacije njihovih roditelja, ne smeju uskraćivati povlastice i zaštita koju uživaju druga deca.

Domaće partnerstvo u Sjedinjenim Američkim Državama

Registровано partnerstvo postojalo je u početku u Sjedinjenim Američkim Državama pod nazivom domaće partnerstvo (*domestic partnership*) u nekoliko gradova, poznatih po tolerantnoj atmosferi prema homoseksualcima, kao što su Njujork, San Francisko, Mineapolis, Ajova Siti, En Arbor, i u nekoliko okruga (ali ne celih država) kao što su Tomkins i Atika (država Njujork) i Ist Lensing u Mičigenu.

Značenje američkog registrovanog partnerstva je gotovo simbolično, i služi najviše kao javno oglašavanje zajedničke posvećenosti monogamnoj, trajnoj vezi. Ono, međutim, može da služi kao osnova za razne povlastice, ali to zavisi isključivo od poslodavca. Da bi imali sređene odnose u pogledu zajedničke imovine, registrovanim (kao i neregistrovanim) partnerima savetuje se da sklope paralelne, privatne, građanskopravne ugovore (npr. „joint survivalship contract“) o sticanju i korišćenju, kao i sporazum o deobi imovine za slučaj raskida veze.

Domaće partnerstvo u Sjedinjenim Državama nije po svojoj pravnoj prirodi „skoro isto što i brak samo bez roditeljskih prava“, a takođe je i teritorijalno ograničeno. Ipak je praktični, ali i politički i moralni značaj postojanja tog instituta ogroman, jer se primenjuje u gradovima naseljenim desetinama miliona stanovnika kao i u vrlo uglednim univerzitetskim centrima, vodećim visokoškolskim ustanovama Amerike. Postojanje domaćeg partnerstva u tim sredinama predstavlja dragoceno iskustvo koje služi kao argumentaciona osnova za zahtevanje ozakonjenja braka istopolnih osoba u Sjedinjenim Državama.

Ajova Siti

Priznaje se postojanje porodičnih odnosa i izvan tradicionalnih bračnih i krvnih veza. Registrovano partnerstvo je 16. novembra 1994. postalo deo Uredbe o ljudskim pravima Ajova Sitija. Registrovano partnerstvo je priznanje veze dve nevenčane, odrasle osobe.

Domaće partnerstvo je javnopravna regulativa i priznanje stalnosti veze između osoba koje ne žele ili ne mogu da se venčaju (čak se nigde ne pominje da su istog pola, mogu da budu dakle i različitog pola). Uslovi su da su osobe koje se registruju rešene na doživotno partnerstvo, da nijedna osoba nije u braku, da nisu u krvnom srodstvu bližem od onoga koje se dozvoljava za sklapanje braka, da imaju pravnu sposobnost za sklapanje ugovora, da se deklarišu da su u odnosu uzajamne podrške, pažnje i posvećenosti, da su odgovorni jedno za drugo i za uzajamnu dobrobit, da će doprinostiti zajedničkom izdržavanju.

Oba partnera moraju da budu stalno nastanjena u Ajova Sitiju, kao i da su američki državljani ili stalni rezidenti.¹⁴⁹ Najveći poslodavci u Ajova Sitiju, državni Univerzitet i sam grad Ajova Siti, priznaju socijalne povlastice registrovanim partnerima, od kojih je najvažnije uzajamno socijalno osiguranje.

En Arbor

U sedištu državnog Univerziteta Mičigen, En Arboru, postoji domaće partnerstvo koje mogu da sklope samo osobe istog pola, koje nisu u braku i nisu međusobno krvni srodnici one bliskosti koja bi sprečavala sklapanje braka kod osoba različitog pola. Takođe se traži da je prošlo najmanje 6 meseci od prestanka prethodnog domaćeg partnerstva. Registrovani partneri imaju niz povlastica, a pre svega uzajamno zdravstveno i stomatološko osiguranje, kao i mogućnost iznajmljivanja stanova u posebnom naselju namenjenom bračnim parovima po povlašćenim cenama, znatno nižim od onih koje važe u gradu.

Gradski Savet En Arbora doneo je Ordonansu o domaćem partnerstvu 4. novembra 1991, obrazlažući je postojanjem javnog interesa da se jačaju i podržavaju svi oblici porodičnog života. Takođe je naglašeno da su značaj kulturne različitosti i jednaki tretman od javnog interesa, i da se usvajanjem te Ordonanse želi doprineti zaštiti građana od diskriminacije na osnovu bračnog statusa i seksualnog opredeljenja.

Postoje dve vrste registrovanja domaćeg partnerstva, javno i privatno, a razlika je što se kod privatne registracije sva dokumentacija predaje partnerima.

¹⁴⁹ Postupak registracije je jednostavan: u administrativnoj kancelariji, obe osobe potpišu formular i plate 30 dolara, i posle tri radna dana, dobiju deklaraciju o tome da je među njima sklopljeno registrovano partnerstvo. Isto tako se „razvode“.

Takođe, domaće partnerstvo u En Arboru mogu da sklope i osobe koje uopšte ne borave u tom gradu, pa čak i dva stranca koja žive i prebivaju u drugim zemljama. Time se naglašava misionarska uloga podrške koju ovaj univerzitetski grad daje svim osobama istog pola širom sveta koje žele da „ozvaniče“ svoju vezu, a to ne mogu da urade usled zakonskih nemogućnosti u svojim zemljama.

Havaji

Predstavničko telo američke federalne jedinice Havaji izglasalo je Nacrt Zakona o građanskoj zajednici 12. februara 2009. apsolutnom većinom (33 „za“ i 17 „protiv“).¹⁵⁰ Taj propis je sada pred senatskim Odborom za pravosuđe gde se njegova dalja sudbina ne može predvideti. Guvernerka (iz Republikanske partije) Linda Lingle se još uvek nije javno izjasnila.

Nacrt predviđa istopolnim parovima sve bračne beneficije koje se priznaju na nivou federalnih jedinica, kao i zaštitu priznatu bračnim zajednicama supružničke uzajamne odgovornosti. Trenutno (početak 2009) Havaji imaju tzv. recipročno pogodovni zakon (reciprocal-beneficiaries law) koji daje registrovanim istopolnim parovima ograničena supružanska prava. Zakoni sa sličnim ograničenjima postoje za sada u Mejnu i Vašingtonu. Pet drugih federalnih država, Kalifornija, Nju Hempšir, Nju Džersi, Oregon, Vermont i Vašington Distrikt, imaju zakone kojima daju istopolnim partnerima sva supružanska prava koja su u domenu ovlašćenja federalnih država. Masačusets i Konektiket dozvoljavaju istopolnim parovima da se venčavaju, dok Njujork priznaje istopolne brakove sklopljene u zemljama koje ih dozvoljavaju, a to su na početku 2009. Belgija, Kanada, Holandija, Norveška, Južna Afrika i Španija.

Realizovana utopija: Tatin cimer – slikovnica za decu¹⁵¹

Proces prihvatanja istopolnih porodica i njihove dece ne odvija se samo na planu političkih, sudskih odluka i univerzitetskih istraživanja. Svakodnevna „nevidljivost“ tih nekovencionalnih porodica doprinosi nerazumevanju i netoleranciji pa su devedesetih godina prošlog veka počeli da se čine napori postepenog otkrivanja svakodnevice njihovog postojanja. Da je najbolje delovati na dečiji uzrast pre nego se predrasude stvore i ukorene, jedan od mnogih

¹⁵⁰ Wockner, Rex „Hawaii House passes civil-union bill.“ National news. #59. 23. februar 2009.

¹⁵¹ Willhoite, Michael (1990) Daddy's roommate. Boston: Alyson Wonderland.

primera je i ova slikovnica za decu: Daddy's roommate ili Tatin cimer je slikovnica za decu uzrasta do 10 godina.

Prva grupa slika: u prvom planu dečak od 7–10 godina priča kako su se pre godinu dana njegovi tata i mama razveli i objasnili mu da to znači da tata više neće živeti sa njima, ali da će se on sa njim vidati često i, naravno, da tata njega i njegovog mlađeg brata voli najviše na svetu. Na slici se vidi tata kako odlazi sa koferima, mama drži za ruku mlađeg uplakanog sina. Oboje, i tata i mama, imaju odlučne, u crtu stisnute usne, i tvrde nepokolebljive poglede, dok dečak stoji između njih zbunjen, a oko njega iskaču znaci pitanja.

Druga grupa slika: tata sada živi u stanu u drugom delu grada, a od par meseci ima cimera Džona. Dečko ga voli: tatin cimer ga vodi da skupljaju razne insekte, leptire i bube, i pomaže mu da im posle odredi stručne nazive i vrste, priča mu interesantne priče iz biologije i pokazuje mu zanimljivosti u raznim debelim knjigama. Sva trojica, dečko koji priča, njegov tata i tatin cimer, idu zajedno na pecanje, na utakmice, ponekad igraju i fudbal. Uveče gledaju TV program ili video filmove za decu, pri čemu dečak sedi malo u tatinom krilu, a malo u krilu njegovog cimera, za koga kaže da ima gotovo isto nežne ruke kao i mama.

Treća grupa slika: tata i njegov cimer zajedno kuvaju, posle toga zajedno peru sudove, a dečak im pomaže. Naravno tata i njegov cimer spavaju u istom krevetu (vide se dvojica u prugastim pidžamama, jedan čita knjigu, a drugi zeva i proteže se pored njega), a ujutru se zajedno briju. Povremeno se tata i njegov cimer posvađaju ali se ubrzo i pomire (vide se dvojica kako crveni u licu viču jedan na drugog, a posle tapšu jedan drugog po ramenu i tresu noseve – očito je bilo i suza; konačno, ispijaju po čašicu pića u znak pomirenja).

Četvrta grupa slika: u školi su neki momci sa zlim pogledima i oštrim zubima rekli dečaku da je njegov tata „peder“, i da je verovatno i on to isto, što dečko nije znao šta znači, ali je razumeo da je to nešto vrlo ružno, pa je ljutito negirao tako da je došlo do tuče. Razdvojila ih je učiteljica koja ih je sve izgrdila, ali im ništa nije objasnila. Dečak je rešio da ne pita tatu, bojeći se da je to nešto zbilja loše, što bi moglo biti istina, nego je odlučio da pita mamu.

Peta grupa slika: mama je rekla da je njegov tata zaista peder, ali kao prvo, da to ne znači da je i on peder, jer to nije nasledno, i kao drugo, da to nije ništa loše. To, naime, znači da njegov otac voli muškarce, dakle to je samo jedna vrsta ljubavi, a kako ljubav nikada nije loša, ni biti „peder“ nije ništa loše. Na pitanje koje sve vrste ljubavi postoje, mama je odgovorila njemu i njegovom mlađem bratu, „To ćete vi meni reći, a ja ću pisati“. Na kraju, na stolu ostaje poduži spisak, a mama se grli sa svojim dečacima.

I svi su srećni i zadovoljni, kako u bajkama i treba da bude.

Istorijske američke odluke donete tokom 2008. i 2009. godine

Kalifornija

Odluka Vrhovnog suda Kalifornije doneta 15. maja 2008. da „pravo na zasnivanje porodičnih odnosa“ pripada svim građanima Kalifornije¹⁵², bez obzira na polnu orijentaciju, donela je kraj neizvesnosti i olakšanje brojnim parovima, kako slavnih ljudi, tako i onih manje poznatih, jer je konačno najviši sudski organ te američke federalne jedinice dozvolio sklapanje istopolnih brakova. Sudije Vrhovnog suda Kalifornije odlučile su da zabrana istopolnog braka predstavlja kršenje „osnovnog ustavnog prava da se formira porodica“. Prethodno je guverner Kalifornije Arnold Švarceneger dvaput odbacivao predloge zakona da se izjednače homoseksualni i tradicionalni brakovi. Međutim, kako je ovog puta o tome odlučio Vrhovni sud Kalifornije guverner je saopštio da „uvažava odluku Vrhovnog suda“. Inače odluke vrhovnih sudova federalnih država Sjedinjenih Američkih Država imaju i zakonodavnu važnost pa je tako ova odluka u Kaliforniji značila praktično ozakonjenje istopolnog braka u toj državi. U bračnom rečniku Kalifornije izbrisani su tada pojmovi „mladoženja“ i „mlada“ i sada je reč o parovima istog pola.¹⁵³ U dokumentima će pisati „strana A“ i „strana B“. Iako suvi pravni jezik ove odredbe možda deluje odbojno, ona je doneta u korist ljubavi, zajedničke brige i uzajamne posvećenosti, šireći domen pravnog priznanja i regulative i na osobe istog pola koje žele da stvore stalnu zajednicu.

Novi zakon Kalifornije nije bio legalizovao muško-muške i žensko-ženske brakove samo za stanovništvo te države, već i za došljake sa strane, od kojih se jedino traži da potvrde svoj identitet. Ovo su mnogobrojne poznate ličnosti Amerike pozdravile pošto će imati mogućnost da konačno ozvaniče svoje veze kao i da javno prikažu svoju seksualnu orijentaciju na pravno priznat način. Kalifornija je naime, posle Masačusetsa, druga američka država – koja je legalizovala istopolne brakove, ali prva koja je to omogućila parovima iz čitave zemlje. Naime, Masačusets je legalizovao brak istopolnih parova 2004, i u prvom momentu parovi koji su želeli da se venčaju nisu morali da imaju prebivalište u toj državi. Ipak, tadašnji guverner je rekonstruisao zakon iz davne 1913. koji zabranjuje osobama koje nemaju prebivalište u toj državi da se u njoj venčaju ako bi u državama njihovog prebivališta njihov brak bio nedozvoljen. Međutim, pod uticajem kalifornijske odluke, sadašnji guverner Masačusetsa Dival Patrik je 31. jula 2008. potpisao zakon kojim se opoziva taj zakon iz 1913.¹⁵⁴ Predstavnički dom Masačusetsa izglasao je zakon sa

¹⁵² Egelko, Bob. „State Supreme Court says same-sex couples have right to marry.“ San Francisco Chronicle, 15. maj 2008. Dostupno 2. maja 2009. sa: <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?f=/c/a/2008/05/15/bagavnc5k.dtl>.

¹⁵³ Press. „Gej mlade.“ 20. maj 2008, str.: 30.

¹⁵⁴ Wockner, Rex. National news #30 4. avgust 2008.

118 za i 35 glasova protiv 29. jula, a Senat ga je usvojio aklamacijom bez ikakve primedbe 15. jula 2008. Tako je ovaj 95 godina star zakon kojim se sprečavao brak osoba različite rase ako su poticale iz država koje su zabranjivale takve brakove a koji je ponovo došao do izražaja po pitanju istopolnih brakova koji su u Masačusetsu odobreni 2004. godine, konačno postao deo prošlosti. Ovoj odluci su se naročito obradovali istopolni parovi iz Njujorka. Naime, kako Njujork priznaje istopolni brak koji je legalno sklopljen ma gde, mada još uvek ne omogućava i samo sklapanje takvog braka, stanovnici toga grada ne moraju više da putuju s jednog kraja kontinenta na drugi, čak u Kaliforniju samo radi ozakonjenja svoje zajednice, jer to mogu da urade u mogo bližem Masačusetsu.

Nimalo slučajno, prve koje su se u Kaliforniji legalno venčale 16. juna 2008. bile su čuvene feministkinje i borkinje za manjinska prava lezbejki i homoseksualaca¹⁵⁵, Del Martin (Del Martin) i Filis Lajon (Phyllis Lyon). Njih je venčao sam gradonačelnik San Franciska. Gospođe Martin i Lajon, koje zajedno imaju više od 170 godina, bile su u vezi u vreme kada je lezbejkama pretio zatvor, gubljenje posla ili tretmani elektrošokovima u psihijatrijskoj bolnici. Pošto su se upoznale početkom 1950-ih u Sijetlu, posvećujući čitav život borbi za prava seksualnih manjina, Del Martin (1921) i Filis Lajon (1924), spojile su se brakom 55 godina posle početka svog zajedničkog života. Sada već na zalasku života, starice su već odavno ušle u istoriju jer su osnovale prvu organizaciju za zaštitu prava lezbejki u istoriji SAD, *the Daughters of Bilitis*. Tada su nastojale da zakonitim putem obezbede zaštitu lica netradicionalne orijentacije od policijskih racija u klubovima i barovima. Inače, jedna od prvih aktivistkinja za lezbejska ljudska prava Del Martin preminula je 27. avgusta u 87. godini života, dva meseca od sklapanja braka. Gradonačelnik Gevin Njusom (Gavin Newsom) koji je vodio njihovo venčanje zaveo ih je kao prvi gej par koji je legalno razmenio prstenje u San Francisku, u znak poštovanja njihovog aktivističkog zalaganja za legalizaciju gej brakova. Značajno je što je ona ipak dočekala legalizaciju LGBT brakova i što se venčala sa svojom životnom partnerkom pre smrti.¹⁵⁶

Kada su počele prve svadbe za samo jedan dan u San Francisku i Los Anđelesu bili su sklopljeni brakovi nekoliko desetina parova istog pola. Pažnju je skrenulo i kolektivno venčanje u gradskoj većnici Palm Springsa gde se venčalo dvadesetak gej i lezbejskih parova a ceremoniju je obavio gradonačelnik i sam homoseksualac. U sledeće tri godine, kako se procenjuje, u Kaliforniji se može očekivati više od 100 hiljada brakova istog pola.¹⁵⁷

Talas pozitivnih promena se u Kaliforniji nije završio omogućavanjem sklapanja brakova istopolnim partnerima. Naime, kalifornijski Vrhovni sud je

¹⁵⁵ Alo! „Venčale se posle 55 godina veze.“ 18. jun 2008, str: 8.

¹⁵⁶ Bauchery, J.D. „Sad news-del Martin died.“ Dostupno sa: <http://www.hotmoviesforher.com/2228/our-blogs/den-of-d-bauchery/sad-news-del-martin-died/>.

¹⁵⁷ Pavlović, Slobodan. „Leto ljubavi u Kaliforniji“ Večernje Novosti, 19.jun 2008, str.: 24.

odlučio¹⁵⁸ u avgustu 2008. da lekari u toj državi više ne smeju da diskriminišu homoseksualce zbog svog ličnog neodobravanja homoseksualnosti. To pravilo je izvedeno iz odluke u slučaju Gvadalupe „Lupite“ Benitez iz Oušnsajda, mesta u okrugu San Dijego kojoj je odbijena intervencija veštačke oplodnje u Ženskom medicinskom centru Severne obale a koja je jedina takva institucija pokrivena njenom šemom zdravstvenog osiguranja. Lekari iz te ustanove su izjavili da njihova hrišćanska uverenja ne dozvoljavaju da izvrše oplodnju Benitezove. Vrhovni sud je odlučio da Ustav ne dozvoljava neopravdanu diskriminaciju na osnovu religijskog uverenja. „Pogrešno i šokantno je da neki lekari smatraju da im njihova religijska uverenja dozvoljavju da zanemaruju zakon i diskriminišu. Borba ove žene za sopstvena prava trajala je 10 godina dok se nije završila pobedom. To je pobeda za svakoga jer svako može da bude sledeća žrtva lekara koji bi mogli na taj način da biraju svoje pacijente na osnovu svog religijskog pogleda na razne grupe ljudi ili pojedince“. Benitezova sada ima 36 godina i troje dece.

U Los Anđelesu su početkom oktobra 2008. objavljeni rezultati istraživanja koji otkrivaju da je tokom tri meseca, od kada su u Kaliforniji legalizovani istopolni brakovi, oko 11.000 parova iskoristilo ovo pravo i venčalo se.¹⁵⁹ Broj istopolnih nevenčanih parova u ovoj državi povećao se na 109.000, a u SAD na 14%. Kako je međutim, za dan američkih predsedničkih izbora 4. novembra 2008. najavljen u Kaliforniji referendum o prihvatljivosti istopolnog braka, stotine parova požurilo je da obavi ceremoniju venčanja u skupštini San Franciska pre glasanja 4. novembra. U Kaliforniji se tokom pet meseci, koliko je sklapanje gej brakova bilo zakoni- to, venčalo oko 18.000 parova. U Kaliforniji prema procenama trenutno živi oko 861.000 LGBT osoba, najviše u San Francisku – 14%, Hamboltu (5.6%), Lejku (5%), Santa Kruz (5%) i Sakramentu (4.3%).

U Kaliforniji, gde su takvi brakovi ozakonjeni u junu 2008, za zabranu je gla- salo preko 52 odsto biračkog tela, a protivnika bračnih zajednica homoseksualaca u Floridi i Arizoni bilo je još više, iako je u Arizoni prošle godine slična zabrana odbijena. Pretpostavlja se da je zabrana u Kaliforniji izglasana zahvaljujući biračima iz afroameričkih i hispanskih zajednica.¹⁶⁰ Ipak, u toj državi homoseksualcima će i dalje biti dozvoljeno da svoje zajednice ozvaniče u opštini u vidu građanskog partnerstva, što u Floridi i Arizoni nije slučaj. Statistika pokazuje da je 70 odsto

¹⁵⁸ Wockner, Rex. „California Supremes: Doctors can't discriminate against gays.“ National news #33. 25 avgust 2008.

¹⁵⁹ Pink news. „11.000 same-sex weddings in California since Legislation.“ 7.oktobar 2008. Dostupno sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-9227.html>.

¹⁶⁰ To je neočekivan rezultat jer su rezultati tri nedavno vođena istraživanja kalifornijskog javnog mnjenja ukazivali da se 51 do 54 procenata kalifornijskih građana sa biračkim pravom protive tom ukidanju gej braka, dok ga njih 40 do 42 procenata podrža- va. Wockner, Rex. National news #35. 8 septembar 2008.

crnih glasača u Kaliforniji podržalo uvođenje zabrane, kao i više od polovine Hispanoamerikanaca, koji čine gotovo 20 procenata biračkog tela, dok je 53 odsto belaca bilo protiv. Sveštenici 1.130 hispanskih crkava pozivali su nedeljama svoje parohijane da podrže zabranu. Time je cela situacija dobila nepotrebnu, ali presudnu dimenziju rasne, klasne i verske konfrontacije pošto su se na strani protivnika istopolnih brakova našli siromašni, „obojeni“ katolici, dok tu vrstu zajednice pak podržava imućna, bela, protestantska Amerika. To konkretno znači da istopolni brakovi u Kaliforniji više nisu dozvoljeni, prethodno sklopljeni brakovi za vreme petomesečnog važenja odluke kalifornijskog Vrhovnog suda ostaju na snazi, a novi istopolni brakovi ne mogu da se sklapaju već samo građanska partnerstva.

Njujork i Okrug Vašington

Zvanična odluka njujorškog Apelacionog suda je da Njujork mora da prizna istopolne brakove iz drugih država¹⁶¹. Njujorški Apelacioni sud je naime, 1. februara 2008. jednoglasno odlučio da ta država mora da prizna istopolne brakove zemalja u kojima su oni dozvoljeni, dakle one sklopljene u Belgiji, Kanadi, Holandiji, Španiji i Južnoj Africi, kao i u američkoj državi Masačusets, koja je jedina američka država u kojoj su oni tada, u februaru 2008. bili dozvoljeni. „Čestitamo svim istopolnim parovima koji su se zakonski venčali van države Njujork,“ rekla je Dona Liberman, izvršni direktor Njujorške unije za građanske slobode, koja je pokrenula ovaj slučaj u sudu. „Sada se smatrate venčanim i u Njujorku.“

Postupak je iniciran slučajem Martinez protiv okruga Monro 2005. god, koji je u ime Patriše Martinez (Patricia Martinez), pokrenula u sudu radnica Koledža zajednice Monro u Ročesteru. Martinez se venčala sa Lizom Golden u Ontariju, Kanada a potom joj nije bilo dopušteno da doda njeno prezime kao i da je uvrsti u svoj plan za zdravstveno osiguranje. Slučaj se bavio samo time da li se davno uspostavljeno „pravilo priznavanja punovažnog braka ma gde sklopljenog“ primenjuje na istopolne brakove. „Ako je brak važeći u državi ili okrugu u kom je sklopljen, onda je po njujorškom zakonu obavezno priznavanje tog braka,“ izjavio je Artur Ajzenberg, direktor za pravna pitanja njujorške unije za građanske slobode. „Ovaj slučaj uključuje direktnu primenu tog principa.“ U Kanadi nije potrebno imati državljanstvo ili boravišnu dozvolu da biste se venčali, tako da su mnogi američki istopolni parovi prelazili granicu da bi se venčali, a često su tamo ostajali samo jedan dan.

Na stotine aktivista/kinja je 14. septembra 2008. organizovalo marš, inače po peti put za redom, preko Bruklinskog mosta u Njujorku zahtevajući da državni Senat požuri sa legalizacijom gej brakova. Iako je ta država u februaru usvojila zakon kojim se legalizuju istopolni brakovi, Senat ga još uvek nije ratifikovao. Trenutno,

¹⁶¹ Wockner, Rex. National news #2. 11. februar 2008.

njujorška LGBT populacija ne može da se venčava u sopstvenoj državi, već ta prava ostvaruje u Kaliforniji, Masačusetsu, Španiji ili Južnoafričkoj republici.¹⁶²

Konačno, nakon rasprave koja je trajala skoro pet sati, Skupština Njujorka je u maju 2009, sa 89 glasova za i 52 protiv, odobrila nacrt zakona kojim se legalizuje homoseksualni brak. Nacrt zakona još bi trebalo da potvrdi i Senat.¹⁶³

Sličnu odluku doneo je gotovo istovremeno 5. maja 2009. i Gradski Savet Okruga Vašington (Washington, D.C) koji je izglasao (sa 12 “za” i samo jednim “protiv) priznavanje istopolnih brakova sklopljenih u državama koji dozvoljavaju takvu vrstu pravno priznatih zajednica.¹⁶⁴ Otpori su došli od strane Afroameričke zajednice toga grada koja je bila energično protiv, kao i sveštenstva koje smatra da o tome ne treba ni raspravljati kao zakonskoj opciji pošto se radi o grehu. Gradonačelnik Adrian Fenty (Adrian Fenty) je potpisao zakonsku odredbu o priznavanju istopolnih brakova sklopljenih izvan Okruga Vašington, pa je taj propis upućen američkom Kongresu koji može da ga potvrdi ali i da odbije njegovo potvrđivanje.¹⁶⁵

Konektiket¹⁶⁶

U američkoj državi Konektiket Vrhovni sud je objavio svoju istorijsku odluku o legalizaciji istopolnih brakova 10. oktobra 2008. a zabeležen je i sat donošenja te odluke: 11:30.¹⁶⁷ Bazirajući se na odredbi o jednakoj zaštiti iz Ustava te američke države, sudije su odlučile da je do tada postojeće istopolno partnerstvo diskriminatorna institucija tako da je pravno shvatanje braka koje je postojalo u toj državi moralo da se promeni da bi bolje odrazilo uvažavanje prava onih koji su ovlašćeni da dobiju ustavnu zaštitu. „Tumačenje odredaba Ustava naše države u skladu sa

¹⁶² Diva lesbian news. „New Yorkers demand legalization of gay marriage.“ Dostupno 4. aprila 2009. sa: <http://www.divamag.co.uk/diva/update.asp#4624>.

¹⁶³ 24. sata. „Gej brakovi mogući i u državi Njujork.“ 14.05.2009 Strana: 6.

¹⁶⁴ Wockner, Rex. “D.C. Council recognizes gay marriages from elsewhere.” National news #70, May 11, 2009.

¹⁶⁵ Država Njujork je takođe donela odluku o priznavanju istopolnih brakova bilo da su sklopljeni u Sjedinjenim Državama, bilo u stranim zemljama.

¹⁶⁶ Mršević Z., (2008), Pravna regulativa istopolnih zajednica u Sjedinjenim Američkim Državama (369 – 398). Ed: J. Čirić. Uvod u pravo SAD. Beograd, Institut za uporedno pravo.

¹⁶⁷ U Harfordu, Konektiketu, 10. Oktobra 2008. Vrhovni sud je odobrio istopolnim parovima pravo da se venčavaju. Odluka se bazira na odredbi Ustava te države o jednakoj zaštiti tako da su odlučili da je postojeća građanska zajednica diskriminatorna i da brak mora da odražava savremenije uvažavanje položaja onih kojima je neophodna ustavna zaštita.

Hartford Courant. “Past Coverage Of Connecticut’s Same-Sex Marriage Fight.” Dostupno 12.maja 2009. sa <http://www.courant.com/news/politics/hc-gaymarriage-s-g,0,4803956.storygallery>.

čvrsto ustanovljenim načelom jednake zaštite, vodi neizbežno do zaključka da su istopolni parovi ovlašćeni da se venčavaju po svojoj volji i odluci kao i svi drugi“, odlučila je većina sudija Vrhovnog suda te države. „U slučaju suprotne odluke morali bismo da primenjujemo jedan komplet ustavnih odredaba na homoseksualne osobe a drugi na heteroseksualne.“¹⁶⁸ Oduka Vrhovnog suda je stupila na pravnu snagu 7. novembra 2008.¹⁶⁹ Kao u slučaju druge dve američke države, Kalifornije i Masačusetsa (a i u Kanadi takođe) gde su odzvoljeni istopolni brakovi, ni u Konektiketu ne postoji klauzula ekskluziviteta, tako da nema osnova za isključivu dostupnost tog instituta samo državljanima Konektiketa.

U izjavi koja je objavljena samo koji minut posle objavljivanja te odluke, guvernerka M. Jodi Rell (Jodi Rell) je rekla da se ona lično ne slaže sa tom odlukom, ali da će je podržati. Rekla je još i to da je bila ponosna kada je 2005. potpisala zakon o građanskoj zajednici koji je bio prvi američki zakon te vrste koji je usvojen bez prethodne sudske odluke, kada je smatrala da je taj zakon dovoljno i „ravnopravan i pravedan.“ „Vrhovni sud je odlučio, ali ja ne verujem da njihov današnji glas odslikava većinsko mišljenje građana Konektiketa. Ipak, ja sam takođe čvrsto uverena da bi pokušaji da se ta odluka ospori, bilo zakonski, bilo amandmanima na državni Ustav, bili neuspešni. Zbog toga ću poštovati donetu odluku.“

Zbog toga jer nije bilo jasno kakav je stvarno većinski stav građana te države o odluci Vrhovnog suda te države o istopolnim brakovima, Univerzitet Konektiketa, Hartfor Koran (Hartford Courant/University of Connecticut) je organizovao sondiranje javnog mnjenja stanovnika te države¹⁷⁰. Rezultati objavljeni 20. oktobra pokazali su da ipak većina od 53% podržava odluku Vrhovnog suda dok se 42% ne slaže sa njom. 72% glasača Demokratske stranke je podržavaju dok joj se protivi 69% republikanaca.¹⁷¹

Doneta odluka države Konektiket ima izgleda da bude konačna sudska presuda jer je ona u Konektiketu najviša sudska instanca a odluka se bazira na ustavu te države a ne na Ustavu SAD, (u tom slučaju bio o njoj moglo da se odlučuje i na saveznom nivou). Inače, taj slučaj je dospelo do Vrhovnog suda Konektiketa kada je osam istopolnih parova nezadovoljnih postojećom mogućnošću sklapanja građanske zajednice, započelo slučaj „Kerigan protiv državnog komesara za javno zdravlje“, jer im je matičar grada Medisona 2004. uskratio licencu za brak, sledeći uputstva dobijena iz kancelarije državnog tužioca. Jula 2006. Vrhovni sud je odlučio da postojeća mogućnost sklapanja građanskih zajednica već omogućava

¹⁶⁸ Spencer, Mark; Griffin, Alaine; „Altimari, Daniela. “High Court Grants Gay Marriage Rights.” 10. oktobar 2008. Dostupno 13. marta 2009. sa <http://www.courant.com/news/politics/hcu-gaymarriage-1010%2C0%2C7812756.story>.

¹⁶⁹ Istopolni brak je legalan u Kaliforniji, Masačusetsu, Belgiji, Kanadi, Holandiji, Južnoj Africi i Španiji a postaće legalan u januaru i u Norveškoj.

¹⁷⁰ Istraživanje je obuhvatilo 502 odrasla stanovnika te države.

¹⁷¹ Wockner, Rex. National news #41. 20. oktobar 2008.

sva prava i zaštitu kao i brak. Parovi su se onda žalili na tu odluku pa je u maju 2007. održano tročasovno saslušanje pred Vrhovnim sudom.

Advokat Benet Klajn (Bennett Klein), koji je zastupao te parove naveo je da institut građanskog braka predstavlja manje prestižnu i manje privilegovanu instituciju. Klajn je takođe naveo da su ti parovi diskriminirani po osnovu svoje seksualne orijentacije. Pravna kompanija iz Bostona GLAD (*Gay & Lesbian Advocates & Defenders*) podnela je niz dokumenata kao dokaz da je istopolni brak i osnovno pravo i zaštita od seksualne i neseksualne diskriminacije. Ali argument koji je izgleda privukao najviše pažnje sudija je da li nečija seksualna orijentacija predstavlja „grupni status“ diskriminirane grupe koji im daje pravo na povećanu zaštitu zbog postojanja istorijski dugotrajne diskriminacije i političke nemoći. Prelomno je bilo da li će sudije odlučiti da gejevi i lezbejke spadaju u takav klasni status jer su tada morali da intenzivnije ispitaju državne motive da pažljivo odvagaju postojeće razlike između građanske zajednice i braka, da li one imaju opravdanje i da li stvarno treba da budu održane. Isti takav tip analize prezentiran je od strane advokata GLAD-a koji su podržavali 2003. odluku Vrhovnog suda Masačusetsa kojom je omogućio istopolnim parovima da se venčavaju. Tom prilikom pomoćnica Državnog tužioca Džejn Rozenberg (Jane R. Rosenberg) ponovo je iznela da su istopolni parovi tretirani od strane države na fer način jer im ni jedno pravo nije oduzeto time što im je dodeljeno pravo da sklapaju građanske zajednice a ne brakove jer je razlika uglavnom samo u terminu. „Nema ništa na svetu što bi impliciralo da su te građanske zajednice ma na koji način inferiornije.“

Interesantno je da je istovremeno sa donošenjem odluke u Konektiketu, vođena rasprava preko okeana u Irskoj, pa su argumenti i kontraargumenti razmenjivani preko Okeana u oba pravca. Rasprava u Irskoj je imala izrazito negativan stav prema predloženom Zakonu o istopolnim partnerstvima smatrajući ih nedovoljnim i diskriminatornim rešenjem u situaciji kada je LGBT ljudima potreban pravi brak. Irci su institut istopolnog partnerstva videli kao uskraćivanje prava na brak, pa su ga tom prilikom čak uporedili sa nekadašnjom segregacionističkom politikom Južne Afrike.¹⁷²

Izjava novoizabranog američkog predsednika

Novoizabrani američki predsednik Barak Obama, u vreme dok je vodio izbornu kampanju kao predsednički kandidat, podržao je državno priznanje istopolnog braka:¹⁷³ „Kao Vaš predsednik, upotrebiću oštar jezik da bih naterao federalne države da istopolni brak tretiraju u skladu sa svojim zakonima o porodici i o usvajanju dece,“ rekao je Obama. „Ja lično verujem da su građanske zajednice

¹⁷² Ryan, Aine „Civil Partnership Bill likened to segregation law in South Africa.“ Irish Times, 20. oktobar 2008.

¹⁷³ Wockner, Rex. International news#8.3. mart 2008.

najbolji način za obezbeđivanje jednakog tretmana. Ali takođe smatram da savezna vlada ne bi trebalo da stoji na putu federalnih jedinica koje žele same da odluče kako da najbolje postignu jednakost homoseksualnih i lezbejskih parova – da li putem porodičnog partnerstva, građanske zajednice ili građanskog braka.“ „Nikada neću praviti kompromis u pogledu svoje obaveze postizanja jednakih prava za sve LGBT Amerikance. Ali neću ignorisati glasove onih koje još treba ubeđivati. To je zadatak koji moramo da uradimo da bismo mogli zajednički da idemo napred. To je teško, izazovno i neophodno.“¹⁷⁴

Vermont

Predstavnički dom američke države Vermont planirao je da ozakoni istopolni brak tokom 2009. godine po dinamici koja predviđa usklađivanje tog novog instituta sa ostalim zakonima te države u maju a početak važenja u septembru. Vermont poznaje registrovano partnerstvo istopolnih partnera od 2000. godine i od tada se taj institut pokazao kao pozitivan u svojim efektima omogućavanja porodične stabilnosti i materijalnog statusa za istopolne partnere dok negativnih posledica u vidu pada nataliteta ili smanjenja sklapanja tradicionalnih brakova nije bilo. Demokratska partija koja ima većinu u oba doma predstavničkog tela obećala je u predizbornoj kampanji da će nastojati na ozakonjenju istopolnog braka jer postojanje dva odvojena koloseka ne omogućava punu ravnopravnost za sve građane. Pošto se taj zakon o istopolnom braku usvojio i guverner te države ga je potpisao, institut istopolnog partnerstva prestaje da postoji jer će biti zamenjen institucijom braka a do tada sklopljena partnerstva bi nastavila da postoje i proizvode pravna dejstva.¹⁷⁵ 24. marta 2009. Senat države Vermont je usvojio zakon kojim se legalizuje istopolni brak da bi nekoliko dana posle toga ova odluka bila usvojena i u Domu predstavnika. Oba doma su zatim odbacila guvernerov veto koji je u međuvremenu pristigao. Time je Vermont postao prva država koja je parlamentarno priznala istopolni brak a ne odlukom najviše sudske instance što mu daje na značaju i stabilnosti a ukupno četvrta država Sjedinjenih Američkih Država koja priznaje istopolni brak.¹⁷⁶ Glasanje je prošlo glatko u Senatu koji je glasao sa 23 glasova “za” a 5 “protiv, ali je u Domu većina bila tesna jer je “za” bilo 100 a “protiv” 49.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Trenutno je u oko trideset američkih država pripadnicima istog pola onemogućeno ustavnim ili zakonskim odredbama da sklapaju brakove.

¹⁷⁵ Wockner, Rex. National news #63. 23. mart 2009.

¹⁷⁶ Wockner, Rex “Vermont Senate passes same-sex marriage bill.” National news #64. 30. mart 2009.

¹⁷⁷ Gram, Dave. “Vermont legalizes gay marriage.” 7. april 2009. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://news.aol.com/article/vermont-gay-marriage/417672>.

Savezni Zakon o odbrani braka koji je potpisao tadašnji predsednik Bil Clinton 1996. godine, definiše brak kao pravno regulisanu zajednicu jednog muškarca i jedne žene i omogućava federalnim jedinicama da ne priznaju brakove istopolnih lica drugih država. Priznavanje istopolnih brakova se zato, u skladu sa tim saveznim propisom, odvija u pojedinim federalnim jedinicama. Po tom Zakonu istopolnim parovima u pravnim zajednicama priznatim u pojedinim federalnim državama ne priznaju se federalne beneficije kao što su socijalna zaštita, penzija za preživelog partnera i sl. Zbog toga je tim značajnije povećavanje broja federalnih država koje poput Vermonta omogućavaju sklapanje braka istopolnim parovima.

Nju Hempšir

Vermontu se pridružio i Nju Hempšir. Čestitke su počele da pristižu posle svake etape koja je od marta do juna vodila ka zaokruživanju postupka ozakonjenja istopolnih brakova. „Ovo je dan velikog ponosa za Nju Hempšir i dan velikog ponosa za svakog Amerikanca koji veruje da postoje jednaka prava za sve,“ rekao je Đo Solomoneze (Joe Solmonese) Human Rights Campaign President.¹⁷⁸ Parlamentarni domovi Nju Hempšira, Senat i Dom, izglasali su, Senat 29. aprila 2009. (13:11) i Dom u martu 2009. (186-179) zakon kojim se legalizuje istopolni brak. Dom je trebalo ponovo da glasa jer je Senat dodao amandmane na raniji tekst. Tim amandmanima se istopolnim bračnim drugovima zabranjuje poligamija, incest, dozvoljava se sveštenim licima da odbiju da venčaju istopolne parove, a na bračnim licencama ostavljeni su doduše, termini “mladoženja” i “mlada” ali dodat je i neutralan termin “bračni drugovi” kao opcija. Istopolni brak je konačno ozakonjen u Nju Hempširu 3. juna 2009. kada je guverner Džon Linč (John Lynch) potpisao sva tri zakonska dokumenta koji regulišu taj institut. Oni su prethodno usvojeni (uprkos protivljenju religijskih zajednica), od strane predstavničkih tela¹⁷⁹ te države. Prilikom najave legalizacije istopolnih brakova 14. maja guverner rekao da suština nije samo u tome da se termin “građanska zajednica” promenio u termin “građanski brak”. Naime, ta promena se bazirala na uverenju da bi građanskopravni propisi koji bi činili razliku između životnih zajednica istopolnih i lica različitog pola narušavali ljudsko dostojanstvo i legitimitet instituta porodice. Time su ponovo afirmisane vrednosti poštovanja individualnih sloboda i ravnopravnog zakonskog tretmana svih. Istopolni brakovi će u Nju Hempširu moći da se sklapaju počev od prvog januara 2011. godine. Time je Nju Hempšir postao peta država Sjedinjenih Država koja je zakonski omogućila istopolne brakove.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Wockner, Rex. “N.H. House passes same-sex marriage bill.” National news #64 30. mart 2009.

¹⁷⁹ Glasanje u Senatu je bilo 14-10 a u Domu 198-176.

¹⁸⁰ Wockner, Rex. National news # 69.4. maja 2009.

Ajova

Vrhovni sud Ajove je jednoglasno legalizovao istopolni brak 3. aprila 2009. godine.¹⁸¹ Ta odluka je stupila na snagu 24. aprila. Sud je odlučio da se uskraćivanjem prava istopolnim parovima da se venčaju, krši odredbe Ustava Ajove kojima se garantuje svima jednaka pravna zaštita. Važno je da ova odluka Vrhovnog suda ima šanse da ostane nepromenjena. Naime, poništenje odluke Vrhovnog suda mora da prođe glasanje u predstavničkom domu i to odvojeno, u oba predstavnička doma a takođe, neophodan je i referendum koji bi najranije mogao da se zakaže ne pre 2012. godine. U međuvremenu su šefovi oba parlamentarna doma izdali zajedničku izjavu kojom objašnjavaju da će podržati ovu odluku Suda. U obrazloženju Suda stoji: „Naša odgovornost je da zaštitimo ustavna prava pojedinca od zakona koji mogu da im ukinu prava, čak iako ta prava nisu široko prihvaćena, ili su u nekim vremenima bila nezamisliva ili predstavljaju izazov duboko ukorenjenoj praksi ili zakonu koji je protekom vremena postao neosetljiv za promene. Čvrsto smo ubeđeni da isključenje gejeva i lezbejki iz institucije građanskog braka ni na jedan suštinski način ne unapređuje vladine ciljeve. Jasno je da su zakonske odredbe do sada isključivale bez dovoljno ustavnog opravdanja tu defavorizovanu grupu ljudi od mogućnosti da koriste jednu nadmoćnu građansku instituciju. Ne postoji nijedna činjenica koja bi zaista mogla da bude sporna na način koji bi mogao da spreči donošenje naše odluke. Mi imamo ustavnu dužnost da obezbedimo svima jednaku zakonsku zaštitu. Ako bi gejevi i lezbejke morali da budu podvrgnuti različitom tretmanu bez postojanja veoma ubedljivog opravdanja, njima je oduzeta jednaka zaštita koju nalaže poštovanje principa vladavine prava. Zbog svega rečenog, jezik Zakonika Ajove br. 595.2 koji ograničava građanski brak na zajednicu muškaraca i žena mora da bude zakonski promenjen, dok ostatak zakonskog jezika treba da bude tumačen na način koji dozvoljava gejevima i lezbejkama puni pristup korišćenju instituta građanskog braka.

U praksi, Ajova nije usloвила sklapanje braka prethodnim boravištem u toj državi ali postoji zahtev da se tri dana bude u Ajovi pre podnošenja zahteva za dobijanje licence. Uz to ide plaćanje 5 dolara takse, a potrebno je da na kraju sudija potpiše nalog. Zahvaljujući ovoj svojoj odluci Ajova je nastavila da bude lider u garantovanju jednakih prava svim građanima.

Naime, pravna istorija Ajove ima niz primera pionirskih odluka kojima su se štitila građanska prava. Vrhovni sud Ajove je 1839. ukinuo ropstvo jednom odlukom kojom je oslobodio roba po imenu Ralf zbog činjenice da je stupio na tle Ajove, što je bilo punih 26 godina pre završetka Građanskog rata kada je doneta odluka o ukidanju ropstva u Americi. 1868. Vrhovni sud Ajove odlučio je da rasnoj segregaciji u školama (po principu „odvojeni ali ravnopravni“) nema mesta u Ajovi, 85 godina pre takve iste odluke Vrhovnog suda Sjedinjenih Država. 1869. Ajova

¹⁸¹ Wockner, Rex. “Iowa legalizes same-sex marriage.” National news #65. 6. april 2009.

je postala prva federalna država Sjedinjenih Država koja je ženama odobrila da obavljaju pravnu praksu. U slučaju priznavanja dvema odraslim osobama prava na njihovu zajednicu života Vrhovni sud Ajove je 2009. još jednom preuzeo liderstvo u pogledu zaštite građanskih prava. Time su hiljade Ajovanaca koji su jedni drugima izjavili svoju ljubav dobili najbolju čestitku jer su njihove zajednice izrasle na toj ljubavi konačno u toj državi i pravno priznate.

Do sredine maja 2009. oko 400 istopolnih parova je već dobilo licence za sklapanje braka od 27. aprila kada je to postalo moguće u Ajovi, a nekoliko desetina se već venčalo. Oni dolaze iz 47 od 99 ajovanskih okruga, a ima parova i iz Ilinoisa, Minesote, Nebraske i Viskonsina.¹⁸²

Mejn

Guverner Mejna Džon Baldeki (John Baldacci) potpisao je 6. maja 2009. zakon o legalizaciji istopolnih brakova.¹⁸³ Prethodno je Predstavnički dom glasao 89-57 a Senat 21-13 za tu odluku. Zakon će početi da važi 90 dana po završetku parlamentarnog zasedanja 30. juna. To bi moglo da se odloži jedino ako bi antigej aktivisti uspeali da prikupe 55.000 potpisa u tom istom periodu što bi dovelo do referenduma koji bi mogao da se održi u novembru 2009. ili u junu 2010. Kada je potpisao zakon, guverner je rekao: „U prošlosti sam se protivio gej braku smatrajući da je građanska zajednica odgovarajuća institucija. Promenio sam mišljenje i došao sam do zaključka da je pitanje istopolnog braka pitanje poštenja i jednake zaštite pred zakonom, pošto građanska zajednica nije isto što i građanski brak. Član 1 Ustava Mejna navodi da 'niko ne sme biti lišen slobode ili imovine bez zakonitog postupka, nikome ne sme da se uskrati jednaka zakonska zaštita, niti bilo kome smeju da se uskrate građanska prava ili da bude diskriminisan'.“

Nevada

Senat i Skupština američke države Nevada¹⁸⁴ odbacili su 30. i 31. maja 2009.¹⁸⁵ veto guvernera te države Džim Gibbons (Jim Gibbons) na Zakon o domaćem partnerstvu od 25. maja 2009. Guverner je naime, smatrao da je brak zajednica žene i muškarca, a da istopolni partneri mogu da sačine privatni ugovor koji bi regulisao njihova prava i zaštitio njihovu zajednicu tim putem, ali je u tom uverenju ostao usamljen. Novi zakon je proširio prava i dužnosti istopolnih i raznopolnih partnera koji žive u registrovanom domaćem partnerstvu do nivoa prava i dužnosti

¹⁸² Wockner, Rex. National news #6., 4may 2009.

¹⁸³ Wockner, Rex. National news #70, May 11, 2009.

¹⁸⁴ Wockner, Rex. "Nevada Legislature overrides governor's veto of partnership bill." National news #73, June 01, 2009.

¹⁸⁵ Senat je glasao protiv guvernerovog veta 14-7 a Skupština 28-14.

bračnih supružnika. Značaj tog novog propisa države Nevade je da je on bukvalno izjednačio 'domaće partnere' sa 'supružnicima'.

Juni 2009, Mesec ponosa

Četrdeseta godišnjica od stounvolške pobune koja je inicirala marševe ponosa u Americi i celom svetu, bila je i prilika da se u spisku još nedostajućih ljudskih prava LGBT populacije navede i pravno priznanje njihovih porodičnih zajednica. Proglašavajući Mesec ponosa američki predsednik Obama je rekao da se treba sećati događaja iz juna 1969. godine, u nastojanju da se postigne jednaka zakonska prava za LGBT Amerikance. „Moja administracija se zajedno sa LGBT zajednicom angažovala da unapredi širok spektar inicijativa. Na međunarodnom nivou, ja sam udružio napore sa UNom u pravcu dekriminalizacije homoseksualnosti u svetskim razmerama. Ovde kod kuće, nastavljam da podržavam mere koje će doneti pun spektar jednakih prava Amerikancima LGBT. Te mere uključuju jačanje zakona protiv zločina mržnje, podršku građanskim zajednicama i primeni saveznih prava za LGBT parove, zakonsku zabranu diskriminacije na radnom mestu, obezbeđenje prava na usvojenje, kao i okončanje poznate politike pod sloganom „Ne pitaj, ne reci” koja važi u oružanim snagama i strukturama nacionalne bezbednosti. Za vreme LGBT Meseca ponosa pozivam LGBT zajednicu, Kongres i sve Amerikance da rade zajedno u nameri da unaprede jednaka prava za sve, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Sada, i zato, ja Barak Obama, Predsednik Sjedinjenih Američkih Država, na osnovu ovlašćenja koja su mi data po Ustavu i po zakonima Sjedinjenih Država, oglašavam jun 2009. kao Mesec ponosa lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba. Pozivam sve ljude u Sjedinjenim Državama da odbace diskriminaciju i predrasude gde god još postoje.“¹⁸⁶

Državna sekretarka Sjedinjenih Država Hilari Klinton (Hillary Clinton) je takođe pozdravila proglašenje Meseca ponosa. Posle decnija napornog rada, borba za LGBT prava postala je globalni pokret čija je namera da se postigne da svuda svi ljudi žive zaštićeni od nasilja i straha, bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Rekla je da odaje počast svetskoj LGBT zajednici za njenu hrabrost i odlučnost tokom poslednjih 40 godina, i ponudila je svoju podršku značajnom poslu koji još treba da se uradi. Izjavila je da je zahvalna lezbejkama, gejevima, biseksualnim i transrodnim osobama jer su oni i njihove porodice podneli mnoge žrtve služeći svome narodu. Njihov doprinos je suštinski zajedničkim naporima da se uspostavi stabilnost, prosperitet i mir širom sveta. Još je dodala da su ljudska prava u srcu tih napora.¹⁸⁷ Gejevi i lezbejke u mnogim delovima sveta još uvek žive

¹⁸⁶ Wockner, Rex. „Obama issues pride month proclamation.“ National news #74, June 08, 2009.

¹⁸⁷ Wockner, Rex. „Hillary Clinton issues pride month statement.“ National news #74, June 08, 2009.

pod stalnom pretnjom od zatvora, nasilja, čak mučenja. Progon gejeva i lezbejki je kršenje ljudskih prava i u suprotnosti je sa ljudskim dostojanstvom i kao takav, mora se svuda okončati. Iako je put ka ravnopravnosti LGBT Amerikanaca dug, primer koji daju oni koji su se borili za ravnopravnost u Americi daje nadu muškarcima i ženama širom sveta koji nastoje da ostvare bolje sutra za sebe i svoje voljene. Na kraju je pozvala da se ponovo svi posvete naporima radi postizanja jednog sveta u kome će svi ljudi moći da žive bezbedno i slobodno, bez obzira ko su i koga vole.

Inače, prvog juna 2009, je i bivši državni sekretar Dik Čejni (Dick Cheney) podržao priznavanje istopolnih brakova,¹⁸⁸ navodeći da smatra da ljudi moraju da budu slobodni da uđu u kakvu kod hoće zajednicu i da pritom sklope kakav god aranžman žele.

6. Razvoj istopolnih zajednica i međunarodne organizacije

Evropa – različite porodice, ista prava

Javne debate na temu istopolnih porodica posebno sa stanovišta ljudskih prava su u Evropi poslednjih godina dosta česte, pa je npr. Kraljevska flamanska belgijska akademija nauke i umetnosti bila domaćin međunarodnog panela „Različite porodice, ista prava“ („Different families, Same Rights?“) povodom 17. maja međunarodnog dana protiv homofobija.¹⁸⁹

Tom prilikom je Martin Kristensen (Marthin Christensen), podpredsednik Izvršnog odbora ILGA-Europe rekao „Mi mislimo da nije ni na državi niti na EU da propisuju ljudima kako treba da organizuju svoje živote, već one pre treba da prepoznaju, priznaju i podrže sve već postojeće vidove raznovrsnih porodica.“¹⁹⁰

2008. godine je Evropska agencija za osnovna prava (*EU Agency for Fundamental Rights*) 1. jula izdala izveštaj¹⁹¹ po kome su neophodni striktniji zakoni u borbi protiv homofobije, požurujući politička rukovodstva 27 država članica da omoguće istopolnim partnerstvima ista prava i privilegije koje uživaju bračni partneri. Istopolni partneri treba da dobiju isti tretman kada sklapaju brakove ili

¹⁸⁸ Wockner, Rex. „Dick Cheney endorses same-sex marriage.“ National news #74, June 08, 2009.

¹⁸⁹ Oba izveštaja: „Different Families, Same Rights? Freedom and Justice in the EU: Implications of the Hague Program for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Families and their Children“ i „Different Families, Same Rights? Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Families under International Human Rights Law“ su dostupni sa: http://www.ilga-europe.org/europe/publications/non_periodical.

¹⁹⁰ Porodice različite a ljubav ista – Konferencija o LGBT porodicama u Evropi, 4-6. mart 2008. god. organizovana od strane ILGA-e u Ljubljani, Sloveniji.

¹⁹¹ The Associated Press „New EU report says tougher laws needed to fight homophobia, urges equal treatment for gays.“ 1. juli 2008. Dostupno sa: <http://www.ihf.com/articles/ap/2008/07/01/europe/EU-Europe-Homophobia.php>.

registruju pravno regulisano partnerstvo, ili kada u odsustvu tih mogućnosti, zasnivaju *de facto* odnos kada on ima elemente stalnosti.

Parlamentarno slušanje na temu „Pravno priznavanje istopolnog partnerstva“ organizovano od strane Odbora za pravna pitanja i ljudska prava Parlamentarne skupštine Saveta Evrope (PACE) održano je u Parizu 7. marta 2008.¹⁹² Skup je konstatovao da je netolerancija prema lezbejkama, gejevima, biseksualnim i transrodnim osobama još uvek jasno prisutna u društvima država članica SE. To slušanje u PACEu je omogućilo bolje razumevanje različitih stavova, mehanizama neprijateljstva u određenim društvenim sektorima, kao i definisanje strategija o tome kako mogu da se postignu pozitivne promene u mentalitetu kao i zakonodavstvu. Zaključak je neizbežno bio da lezbejke i homoseksualci imaju ista osnovna prava kao sva druga ljudska bića.

Parlament EU nastoji na ravnopravnosti i boljem tretmanu za istopolno orijentisane osobe u 27 zemalja članica EUa. Parlament je 14. januara 2009. usvojio izveštaj kojim se požuruju države članice da priznaju ili istopolni brak ili registrovano partnerstvo a osudio je homofoban govor mržnje od strane političara i religioznih lidera. Izveštaj takode poziva Evropsku Komisiju da predloži zakone kojima bi se kriminalizovali antigrej zločini, grantovalo pravo slobodnog kretanja u okvirima Evropske Unije za istopolne parove i obezbeđivao azil za osobe koje su izložene antigrej progono u svojim zemljama. Parlament je tom prilikom zahtevao i da se napravi studija kojom bi se ocenio nivo harasmenta i nasilja prema transrodnim osobama u 27 zemalja članica. Za sada postoji istopolni brak ili građanska zajednica ili registrovano partnerstvo u 14 zemalja članica EU, kojim institutima se priznaje ili puni obim bračnih prava istopolnim zajednicama ili njihov veći deo.¹⁹³

Presude evropskih sudova u Strazburu i Luksemburgu

***Lezbejke, gejevi i biseksualna lica su podobna za usvajanje dece*¹⁹⁴**

Veliko veće Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu¹⁹⁵ donelo je presudu 22. januara 2008. u slučaju E.B. protiv Francuske u kome se kaže

¹⁹² Osim pitanja pravnog priznavanja istopolnih porodičnih zajednica, učesnici su razmatrali i drugo pitanje iz domena zaštite ljudskih prava LGBT osoba, a to je sloboda javnog okupljanja i javnog izražavanja.

¹⁹³ Wockner, Rex. International news #769. 19. januar 2009.

¹⁹⁴ Wockner, Rex. „Euro court: Gays must have equal adoption rights“ International news #718. 28. januar 2008. Dostupno 2. maja 2009. sa: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=827961&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=f69a27fd8fb86142bf01c1166dea398649>.

¹⁹⁵ Ovaj sud je nadzorni mehanizam za primenu Evropske konvencije i njegove odluke su obavezujuće za 47 zemalja članica Saveta Evrope koje su ratifikovale tu Konvenciju.

da je isključenje lica iz aplikacionog postupka za usvojenje dece jedino zbog njihove seksualne orijentacije diskriminatorno i predstavlja kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima. Do te presude francuska uprava otvorene lezbejke, biseksualna lica i gejeve nije uzimala u obzir u postupku usvajanja dece. Evropski sud za ljudska prava je presudio da je takva praksa diskriminatorna i da predstavlja kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima. Navedeno je da svaka osoba treba da bude tretirana jednako na osnovu svojih sopstvenih zasluga kao potencijalni roditelj kada se prijavi za usvojenje dece. Seksualna orijentacija onih koji se prijavljuju za usvojenje je irelevantna i ne može da se koristi u svrhu isključivanja tih lica iz postupka usvojenja. Najbolji interes dece u Evropi i izvan nije da potencijalni usvojilac bude izuzet od razmatranja zbog irelevantnih i diskriminatornih razloga. To praktično znači da evropske zemlje moraju da obezbede ravnopravnost u pravima da se osnuje porodica, zaključio je Human Rights Watch.

Taj Sud je zaključio da je Francuska prekršila član 14 o zabrani diskriminacije i član 8 o pravu na poštovanje privatnosti i porodičnog života Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Ova presuda ima za posledicu da seksualna orijentacija ne može više da se smatra kao razlog za sprečavanje da neko usvoji dete.¹⁹⁶

Pravo na penziju preminulog istopolnog partnera¹⁹⁷

Evropski sud pravde u Luksemburgu presudio je u korist istopolnog para kada je krajem marta 2008. doneo presudu kojom je jednom gej muškarcu iz Nemačke omogućeno da prima penziju svog preminulog partnera.¹⁹⁸ Najpre mu je ovo pravo onemogućilo osiguravajuće društvo koje je tvrdilo da mesečnu penziju mogu

¹⁹⁶ Do sada definitivno ne postoje dokazi da su deca oštećena time što su ih podizali istopolni parovi. Poznato je takođe da deca rastu podizana od strane samohranog roditelja, usvojilaca, baka i deka, ili nekih drugih srodnika, u hranjeničkim porodicama, ili u raznim oblicima proširenih porodica. Ako nisu na udaru sukoba, ratova ili nekih drugih društvenih ili emotivnih uskraćenosti, obično porastu u zdrave i produktivne društvene članove.

¹⁹⁷ Court of Justice of the European Communities. „Press release no 17/08, 1. april 2008, Judgement of the Court of Justice in Case C-267/06 Tadao Maruko v Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen, A life partner of the same sex may be entitiled to a survivor's pension under an occupational pension scheme“. 1. april 2008. Dostupno 17. maja 2009. sa: <http://curia.europa.eu/en/actu/communiqués/cp08/aff/cp080017en.pdf>. Tekst presude dostupan 17. maja 2009. sa: <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=EN&Submit=rechercher&numaff=C-267/06>.

¹⁹⁸ Evropski sud za ljudska prava. Slučaj Tadao Maruko v. Versorgungswerk der deutschen Bühnen.

da dobiju samo supružnici, a ne i registrovani partneri preminulih.¹⁹⁹ Nemački sud je zauzeo stav da su bračna i partnerska prava srodna ali u nedoumici kako da postupi u ovom slučaju, uputio ga je na tumačenje Evropskom sudu pravde.²⁰⁰ U Nemačkoj, istopolni parovi mogu registrovati partnerstva i imati zdravstveno osiguranje, pravo na nasleđstvo i ograničena prava na usvajanje dece, ali nemaju pogodnosti oko plaćanja poreza koja imaju bračni parovi.

Evropski sud pravde je presudio da odbijanje isplate penzije preživlom partneru predstavlja direktnu diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, ako se njihova veza može uporediti sa heteroseksualnim brakom i pravima supružnika. U presudi je naveden kriterijum da se ovo poređenje može vršiti ukoliko partneri „žive u zajednici međusobne podrške koja je uspostavljena i formalno.“²⁰¹ Sud je utvrdio da je odbijanje prava na penziju preživlom partneru direktna diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i kao takva ne može se nikako opravdati. Ta odluka je pozdravljena jer je njen značaj da će ona biti primenjivana u svim zemljama članicama EU koje omogućavaju formalnu registraciju istopolnih partnerstava i predviđaju obavezu uzajamnog izdržavanja. Istovremeno se izražava zabrinutost jer ova presuda nema direktnu primenu u onim državama članicama EU koje do sada nisu ni na koji način priznale ili regulisale postojanje istopolnih partnerstava. To predstavlja diskriminatornu situaciju u kojoj neke države koje su naprednije u pravnoj regulativi istopolnih veza imaju veći teret od onih koje još ništa nisu učinile u pravcu pravne regulative takvih veza.

Tu presudu, inače prvi slučaj da je ESP presudio u korist istopolnog partnera, pozdravila je takođe i Evropska komisija jer ona ne samo što ojačava princip nediskriminativnosti na osnovu seksualne orijentacije, već i dalje specifikuje prava registrovanih homoseksualnih partnera u oblasti zaposlenja i profesije. Ali istovremeno Komisija naglašava da je porodično pravo isključivo u rukama država članica i da su one slobodne da odluče da li će istopolni partneri uživati ista prava kao bračni drugovi. Stav Komisije je da postoji pravo preživelog partnera na penziju samo ako su dva režima, naime bračni i partnerski minimalno analogni. Francuska i Luksemburg imaju takva partnerstva, kao i Češka, Danska, Nemačka, Švedska, Britanija, Slovenija.²⁰²

¹⁹⁹ Goldirova, Renata. “Same sex couples Score Victory on Pension Rights” 02. april 2008. Dostupno 17. maja 2009 sa: <http://euobserver.com/9/25902/?rk=1>.

²⁰⁰ Bavarski upravni sud u Minhenu uputio je slučaj Evropskom sudu pravde na tumačenje Direktivu br. 2000/78/EC, koja uspostavlja jedan opšti okvir za jednak tretman u zaposlenju i profesiji.

²⁰¹ Taj kriterijum je ispunjen nemačkom zakonskom odredbom.

²⁰² U EU jedino Belgija, Holandija i Španija priznaju istopolnim zajednicama status braka.

Odluka suda u Strazburu u korist transseksualne osobe protiv Švajcarske²⁰³

Po švajcarskim propisima, urogenitalna rekonstrukcija, ili operativna promena pola je intervencija koju plaća državno socijalno osiguranje, ali od momenta traženja te operacije do njenog izvršenja, treba da protekne minimum dve godine. Suština tog propisa je da se omogući jedan period za preispitivanje sopstvene odluke. Poznato je naime, da se mnoge trans osobe zapravo nikada ne odluče na operaciju i doživotno ostanu sasvim zadovoljne da uzimaju redovnu hormonalnu terapiju i promene odeću i opšti izgled u skladu sa svojim nebiološkim rodnim identitetom. Pa pošto je operacija nepovratna intervencija, da bi je finansirala država, u Švajcarskoj je odlučeno zakonom da taj period za premišljanje i donošenje sudbonosne odluke bude dve godine.

Nadin Šlumpf (Nadine Schlumpf) je rođen 1937. godine kao muškarac Maks Šlumpf (Max Schlumpf) i celog života je imao problem identiteta, tj. neprihvatanja svog muškog pola. Imao je i niz psihijatrijskih tretmana, a u četrdesetoj je imao i ozbiljnu suicidalnu krizu. Ipak, odigrao je do kraja svoju ulogu oca i muža. Kada su deca odrasla i osamostalila se, a supruga umrla, gospodin Šlumpf je odlučio da ga više ništa ne sprečava da ostvari dugogodišnji san svoga života i da postane žena. Kako je već imao više od 70 godina, nije čekao zakonski predviđene dve godine, već je sam platio operaciju promene pola. Kada se nakon operacije obratila švajcarskom socijalnom osiguranju, oni su je/ga odbili zbog toga što nije proteklo dve godine koje su po zakonu predviđene, a zbog toga je izgubio i na švajcarskim sudovima.

Nadin Šlumpf se onda obratila Sudu za ljudska prava u Strazburu koji je presudio u njenu korist, iako je švajcarski zakon jasan u pogledu obaveznosti čekanja u periodu od dve godine. Sud je naime smatrao da je suština tog propisa da se omogući nesumnjivo formiranje odluke trans osobe da želi da se izvrši operacija. Kako je (raniji) gospodin a sada gospođa Šlumpf time što je sam platio operaciju jasno demonstrirao svoju nedvosmisleno formiranu volju da operacijom promeni svoj pol i postane žena, nikakav dodatni rok onda nije potreban da bi se ta volja još jasnije formirala, učvršćivala ili demonstrirala. Dakako, Sud je imao u vidu činjenicu da je sadašnja gospođa Nadin Šlumpf u godinama kada je svakome preostalo vreme očekivanog života zapravo kratko, da je iza nje bilo više decenija dovoljnih za donošenje odluke i da rok koji ima smisla kada su u pitanju recimo osobe od dvadesetak godina, gubi svaki smisao kada je u pitanju osoba od preko 70 godina starosti.

Ipak, presuda se ne bazira na starosti gospođe Šlumpf već isključivo na činjenici jasno demonstrirane volje da se promeni pol dokazanoj preduzimanjem i plaćanjem operacije.

²⁰³ European Court of Human Rights. "Affaire Schlumpf c. Suisse (Requête n° 29002/06)" 8. januar 2009. Dostupno 2. maja 2009. sa: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=schlumpf%20%7C%2029002/06&sessionid=21301430&skin=hudoc-pr-en>. Odluka je doneta 8. januara 2009.

To čini ovu odluku test odlukom primenljivom na sve slične slučajeve kada se za naknadu troškova operacije od strane socijalnog osiguranja zahtevaju dodatni uslovi, protek vremena i sl. Švajcarska će morati da plati operaciju i Nadin Šlumpf i da isto uradi u svim drugim sličnim situacijama kada trans osoba ne želeći da čeka protek zakonskog roka od 2 godine sama plati urogenitalnu operaciju i time demonstrira svoju volju.

Deklaracija Evropskog Parlamenta o ravnopravnoj priznatosti građanskog partnerstva

Deklaracija Evropskog Parlamenta o ravnopravnoj priznatosti građanskog partnerstva²⁰⁴ br. 0076/2008 doneta 22. septembra 2008, stupa na snagu 15. januara 2009. Bazira se na jednoj od osnovnih vrednosti Evropske Unije, slobodi kretanja za njene građane po *EU Citizens Directive*, i čl. 21 Povelje o osnovnim pravima.

U osnovi razloga za donošenje te Deklaracije je situacija da Francuska ne priznaje britansku građansku zajednicu niti dozvoljava Britancima koji žive u Francuskoj da sklope francusko partnerstvo po odredbama francuskog PaCSa ako već imaju britansko partnerstvo.²⁰⁵ To znači da s jedne strane britansko partnerstvo ne proizvodi nikakve pravne posledice tj. nije priznato a s druge strane predstavlja prepreku sklapanju francuskog partnerstva, dakle neke, i to negativne posledice ipak proizvodi. Britanski državljani dakle jedino mogu da prekinu britansko partnerstvo da bi sklopili francusko. U praksi je to stvaralo razne probleme, naročito u pogledu poreza i naslednih taksu. S druge strane u Britaniji je priznato istopolno partnerstvo sklopljeno po francuskom zakonu PaCS tako da je jasno postojanje višestruke diskriminacije.

Mnoge države članice već imaju zakonske odredbe kojima se priznaje neki vid građanskih zajednica istopolnih partnera tako da se može govoriti o nastajanju evropskog konsenzusa po tom pitanju. Ali, još uvek se pravne regulative veoma razlikuju od zemlje do zemlje, a takođe, nedostaje i uzajamno priznavanje važenja takvih zajednica i u drugim zemljama Unije izvan zemlje njihovog sklapanja. Ta situacija izaziva teškoće u slobodnom kretanju i nastanjivanju za mnoge evropske građane. Zbog toga Deklaracija sadrži poziv evropskom zemljama koje imaju različite aranžmane u pogledu priznavanja

²⁰⁴ Evropski parlament. „Written declaration.“ 22. Septembar 2008. Dostupno 3. maja 2009. sa: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubref=//ep//nonsgml+wdecl+p6-dcl-2008-0076+0+doc+pdf+v0//en&language=en>.

²⁰⁵ Ferris-Rotman, Phoebe. „Man forced to sell flat after French refuse to recognise civil partnership.“ 7 avgust 2008. Dostupno 3. maja 2009 sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-8631.html>.

istopolih zajednica da priznaju slične institute nastale u drugim zemljama. Deklaracija takođe sadrži poziv Komisiji da napravi nacrt uputstava za uzajamo priznavanje tih instituta između onih država članica koje imaju zakonske aranžmane za priznavanje istopolnih partnerstava.

Antidiskriminativna direktiva²⁰⁶

U leto 2008. Evropska Komisija je predstavila nacrt uputstva o jednakom tretmanu koji predviđa jednak tretman bez obzira na religiju ili uverenje, uzrast invaliditet ili seksualnu orijentaciju, pošto su sadašnje antidiskriminativne odredbe primenljive jedino na tržištu rada i radnim odnosima ali ne i izvan njih. Organizacije za gej prava se plaše da evropska antidiskriminativna direktiva neće omogućiti istopolnim parovima koji žive u braku ili u građanskom partnerstvu istu zaštitu kao kada su u pitanju heteroseksualni parovi. Ipak, neke dosadašnje diskriminativne situacije kao što su npr. odbijanje banki da odobre kredite istopolnim parovima, biće zabranjene.

Postoji ipak zabrinutost što nova Direktiva ima paragraf koji izričito izuzima iz te antidiskriminativne regulative „nacionalne zakone o bračnim i porodičnim statusima i reproduktivnim pravima“. Na prvi pogled to nije štetno jer se EU i inače ne bavi porodičnim i bračnim odnosima i ne postoji osnov da se bilo koja zemlja natera da ozakoni istopolni brak ili istopolne zajednice. Ali ovo je prvi put da se porodični status koji može da uključi i neslužbene odnose specifično pominje u jednoj evropskoj antidiskriminativnoj direktivi. Na primer, Portugalija je nedavno odbila da jednom nevenčanom istopolnom paru odobri putno osiguranje koje je inače dostupno nevenčanom raznopolnom paru.

Holandska članica Evropskog parlamenta Katalijne Bujtenveg (Kathalijne Buitenweg) radi na izveštaju o direktivi i ona bi volela da se ceo paragraf o isključenju važnosti direktive kada su u pitanju bračni odnosi prebriše ali s druge strane, svesna je realnosti. Naime, neke zemlje kao Poljska, veoma brinu da li će evropska antidiskriminativna kampanja dovesti do toga da budu prisiljeni na priznavanje istopolnih brakova, partnerstava i odnosa. Realnost je takva da svaka zemlja može da stavi veto i ako bi pomenuti paragraf izostao, to bi moglo da se realno očekuje.

²⁰⁶ Beunderman, Mark. „Antidiscrimination Act Is No Guarantee for Europe’s Gay Couples.“ 16. decembar 2008. Dostupno 16. aprila 2009. sa: http://www.nrc.nl/international/Features/article2094571.ece/Anti-discrimination_act_is_no_guarantee_for_Europes_gay_couples.

Priznanje istopolnih brakova sklopljenih unutar Evropske unije ili slučaj Francuza Frederika²⁰⁷

Francuz Frederik Minviej (Frédéric Minvielle) (37), 2002. se nastanio u Amsterdamu gde je sklopio brak sa Holanđaninom Karlom Nobelenom (Carl Nobelen) 2006, što je po holandskom zakonu moguće. Frederik je kao supružnik holandskog državljanina normalno dobio i njihov pasoš. Na to su ga u francuskom konzulatu 2008. obavestili da je time izgubio francusko državljanstvo sa obrazloženjem da Francuska prihvata dvojno državljanstvo svojih građana samo u slučaju da su dobili strano državljanstvo tako što su sklopili brak sa strancem. Pošto Francuska ne priznaje istopolni brak, ne smatra se da Frederik spada u tu kategoriju (Francuska za osobe istog pola ima građansku zajednicu ali nema brak). Frederikov slučaj izazvao je dosta medijske pažnje, on je davao izjave da je diskriminisan, da se oseća kao Francuz i da je lojalan građanin svoje zemlje i da nema niko prava da mu oduzima državljanstvo u situaciji kada se heteroseksualnim Francuzima ne oduzima državljanstvo zbog sklapanja braka sa strancem, i da je državljanstvo važan deo njegovog identiteta. Frederik je dobio pismo iz kabineta predsednika Sarkozija kojim ga predsednik obaveštava da se on lično založio za njegov slučaj tako da je u julu 2008. Frederik povratio svoje francusko državljanstvo.²⁰⁸

Pod uticajem tog ali i nekih drugih slučajeva, francuski Senat je 25. marta 2009. odlučio da prizna inostrane istopolne zajednice. Tu odluku treba da potvrdi i francuska Narodna skupština. Odluka je pozdravljena kao način da se spreči diskriminisanje na osnovu državljanstva, kao i da se omogući slobodu kretanja u okvirima EU.²⁰⁹

²⁰⁷ Crumley, G. „Gay marriage costs him citizenship.“ Time magazine. Dostupno 8. maja 2009. sa: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1736987,00.html>.

²⁰⁸ Beunderman, Mark. „Equal, except in marriage. Anti-Discrimination Rule No Guarantee for Europe’s Gay Couples.“ Spiegel Online, 17. decembar 2008. Dostupno 9. maja 2009. sa: <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,596929,00.html>. Mineville se je pojavio na prvoj strani Liberationa u maju 2008. Predsednik Sarkozy je lično intervenisao. Za nekoliko nedelja mu je vraćeno francusko državljanstvo. Šta bi se desilo da francuski predsednik nije podržao lezbejke i gejeve ili da je bio manje osetljiv na pritisak medija?

²⁰⁹ Prethodna situacija bila je posebno nepovoljna za britanske državljane koji su bili diskriminirani pošto britanska istopolna zajednica nije bila priznata u Francuskoj. Jedan čovek je bio prinuđen da proda svoju kuću po smrti svog partnera jer nije mogao da plati 60 procenata nasledni porez koji se nebi primenjivao da je njihova zajednica bila pravno priznata.

Wockner, Rex. “French Senate recognizes foreign same-sex unions.” International news #780. 6. april 2009.

Izložba u Evropskom parlamentu: „Različite porodice, ista ljubav“

Na međunarodni Dan ljudskih prava 10. decembra 2008, ILGA-Europe je u saradnji sa Intergrupom za prava LGBT osoba Evropskog parlamenta organizovala izložbu slika u Evropskom parlamentu pod nazivom „Različite porodice, ista ljubav“. Simbolički značaj izložbe je velik, kako zbog njene sadržine tako i zbog mesta održavanja i datuma otvaranja. Ona kao da predstavlja sažetak pravne i političke kompleksnosti problema istopolnih zajednica na način kako su artikulisane u 2008. godini. Dvanaest vizuelno-tekstualnih scena predstavljenih na dvanaest panoa ocrtava sadašnje izazove i probleme sa kojima se susreću istopolne porodice zbog nedostatka pravne priznatosti svojih zajednica, kao i pozitivni napredak postignut u Evropi u pogledu pravno regulisanog statusa LGBT porodica i njihove dece. Izložba je napravljena da bi podigla svest i privukla pažnju na pravne i društvene probleme LGBT porodica i njihove dece u Evropi. Njom se obeležava šezdeseta godišnjica donošenja Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima uz ukazivanje da se još uvek zatvaraju oči pred činjenicom da ne uživaju svi ljudi ista ljudska prava i elementarnu ravnopravnost.

Kao moto izložbe uzet je citat Agencije za osnovna prava (*The Fundamental Rights Agency*): „Prava i prednosti obezbeđena bračnim parovima moraju da budu proširena i na nevenčane istopolne parove, bilo da su oni sklopili neki oblik pravno priznate zajednice kroz neki vid registrovanog partnerstva gde ta mogućnost jedino postoji ili zbog nemogućnosti da sklope brak, bilo da su zbog nemogućnosti ma kakvog pravnog priznanja u *de facto* odnosu koji ima dovoljan stepen stalnosti da se obezbedi jednaki tretman LGBT licima.“ (ILGA Media release, 19.12. 2008)

Protest bugarskih i litvanskih parlamentaraca protiv izložbe samo pokazuje da oni ne shvataju postojanje ljubavi i ljudskosti u takvim zajednicama što je izložba pokušala da predstavi, kao i njihovo neprihvatanje činjenice da su ljudska prava namenjena svima i da su nedeljiva, tj. da se ne mogu umanjivati ili priznavati parcijalno. Izložba o kojoj je reč ima upravo za cilj da ilustruje te vrednosti.²¹⁰

Pano 1: Pravna priznatost istopolnih porodica

Brojne evropske zemlje su pravno priznale istopolna partnerstva i usvojile zakonske odredbe kojima su dozvolile da se venčavaju ili sklapaju registrovana partnerstva. Ti zakoni se razlikuju od zemlje do zemlje i obezbeđuju različite nivoe zaštite i prava. Ipak, još uvek ima evropskih zemalja koje pravno ne priznaju istopolne zajednice a neke su čak usvojile pravne odredbe kojima isključuju istopolne partnere iz mogućnosti da sklope brak.

²¹⁰ ILGA. “ILGA-Europe’s position regarding statements by two MEPs and media coverage of the „Different Families, Same Love“ exhibition at European Parliament.” 19. decembar 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa http://www.ilga-europe.org/europe/media/ilga_europe_s_position_regarding_statements_by_two_meps_and_media_coverage_of_the_different_families_same_love_exhibition_at_european_parliament.

Pano 2: Problem standardizacije sličnih instituta unutar zemalja EU

Mnoge evropske zemlje imaju zakone kojima priznaju istopolne brakove ili registrovana partnerstva, ali većina ne priznaje važenje sličnih zakona drugih zemalja. Na primer, dve lezbejke su se venčale u Belgiji. Da bi nastavile da uživaju ista prava, uzajamne odgovornosti i zaštitu izvan Belgije, mogu da se presele samo u veoma mali broj zemalja EU koje u sadašnjem trenutku priznaju njihov brak. Nedostatak uzajamnosti u priznavanju tih odredaba rezultira u ozbiljnim kršenjima jednog od osnovnih principa EU – slobodi kretanja za sve građane EU.

Pano 3: Izjava jedne od tradicionalnih porodica o njihovoj navodnoj “ugroženosti” postojanjem istopolnih porodica

„Mi smo jedna, kako se to obično smatra ‘tradicionalna’ porodica, tj. mi smo venčani par sa decom. Smatramo da je smešno i uvredljivo kada neki sveštenici kao i samoproklamovani branitelji tradicionalnih porodičnih vrednosti, tvrde da pravno priznavanje istopolnih porodica i njihove dece predstavlja pretnju npr. za našu porodicu. Mi se protivimo svakom obliku diskriminacije i nepoštenog tretmana a sa time se istopolni parovi i njihova deca još uvek suočavaju u Evropi. Ljubav nema polnu ili seksualnu orijentaciju i treba da bude obuhvaćena i priznata u svim svojim načinima izražavanja“.

Pano 4: Porodične penzije

Mnogi penzijski programi nude posebne povlastice posebno za članove porodica ali ne priznaju lezbejske, biseksualne i transrodne partnere kao članove porodice. To može da ostavi preživele partnere LGBT porodice bez finansijske podrške koju bi imali ako bi mogli da budu ovlašćeni na penziju svoga umrlog partnera a to je uzrokovano jednostavno isključivo zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Kada su takve povlastice odbijene jednoj posebnoj grupi na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, oni su diskriminisani i zbog toga trpe kako njihova porodična tako i ekonomska prava.

Pano 5: Asistirana oplodnja lezbejki

Parovi koje čine osobe različitog pola imaju pristup bezbednoj i medicinski asistiranoj oplodnji. Lezbejskim parovima su takve mogućnosti često pravno uskraćene uprkos faktičkoj pristupačnosti moderne tehnologije čime im se uskraćuje pravo da imaju svoju biološku decu. S obzirom na tehnološke mogućnosti i napredak u toj oblasti medicine, takvo isključenje je isključivo motivisano lezbofobijom i predstavlja diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije.

Pano 6: Boravak u zemlji partnera/partnerke

U mnogim evropskim zemljama, lezbejske, gej, biseksualne i transrodne porodice nisu priznate u imigracionom pogledu. Kada takvi partneri dolaze iz druge zemlje njima se uskraćuje njihova osnovna potreba da budu sa svojim dragim i bliskim osobama, da žive zajedno i da zasnuju svoju porodicu u zemlji svoga partnera. Situacija je još teža za lica kojima je potrebna viza da bi uopšte ušli i boravili u nekoj od zemalja EU, dok radna dozvola predstavlja poseban, još složeniji problem.

Pano 7: Javni prostor kao prostor zločina mržnje

Izjava jednog heteroseksualnog para: „*Mi ne treba da brinemo ili dva puta razmišljamo kada pokazujemo javno svoja osećanja jedni prema drugima. Želimo da isto kao i mi, ni jedna lezbejka, gej, biseksualna ili transrodna osoba ne mora da krije svoje osećaje i ljubav niti da bude napadnuta samo zbog toga što se usudila da izrazi svoju ljubav.*“ Neki istopolni parovi, lezbejke, gejevi, biseksualci i transrodne osobe se u Evropi na dnevnoj osnovi suočavaju sa mržnjom, zloupotrebom i nasiljem samo zbog svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Samo mali broj evropskih zemalja kriminalizuje takvo nasilje i mržnju prema LGBT osobama.

Pano 8: Stanarsko pravo

Evropski sud za ljudska prava presudio je da istopolni partneri imaju ista prava kao i nevenčani raznopolni partneri u nasleđivanju stanarskog prava. Kada neka osoba koja je bila službeno priznati stanar umre, preživeli partner ne može da bude izbačen od strane vlasnika i time da postane beskućnik. Ipak, ta zaštita može da se primenjuje samo u onim zemljama gde istopolni parovi imaju priznato stanarsko pravo. U tome je znatna razlika između tih evropskih zemalja i onih u kojima istopolni nevenčani parovi i nevenčani parovi različitog pola još uvek nisu pravno priznati.

Pano 9: Promena dokumenata ne prati uvek promenu pola

Evropski sud za ljudska prava presudio je da transrodne osobe u Evropi mogu da promene svoj izvod iz matične knjige rođenih u skladu sa svojim novostečenim polnim identitetom kao i da mogu da se venčaju sa osobama suprotnog pola. Uskraćivanje transrodnim osobama mogućnosti da dopune svoj izvod iz matičnih knjiga rođenih i dozvole da se venčaju je diskriminatorno i predstavlja kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Pano 10: Starateljstvo nad decom

Evropski sud za ljudska prava je presudio da je uskraćivanje starateljstva roditelju isključivo zbog seksualne orijentacije nad njenom/njegovom biološkom

decom, diskriminatorno i predstavlja kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima. Slično tome, isti Sud je presudio da je isključivanje lezbejki, gejeva i biseksualnih osoba iz procesa apliciranja za usvojenje dece diskriminatorno i da krši istu Konvenciju. Nega i ljubav su oni najvažniji faktori u podizanju dece a ne seksualna orijentacija njihovih roditelja.

Pano 11: Preživela partnerka/preživeli partner

LGBT porodice mogu da se suoče sa ozbiljnim ekonomskim teškoćama i problemima koji rezultiraju iz činjenice pravne nepriznatosti tih porodica. Na primer, u slučaju kada član porodice umre ili je povređen, lezbejke, gejevi, biseksualne i transrodne osobe kojima se uskraćuje službeno priznanje ili druge privilegije koje su omogućene heteroseksualnim porodicama, mogu da ostanu uskraćeni za mnoge privilegije koje su normalne za heteroseksualne porodice.

Pano 12: Deca istopolnih porodica – žrtve diskriminacije

Deca lezbejskih, gej, biseksualnih i transrodnih porodica često su žrtve diskriminacije zbog činjenice da mnoge evropske zemlje pravno ne priznaju takve porodice. Deca u LGBT porodicama često nemaju sredstava i načina da uspostave pravno priznati odnos sa svojim nebiološkim roditeljem, bez obzira na dužinu i dubinu odnosa koji postoji među njima. Kada deca imaju samo jednog ključnog odraslog u svojim životima postaju izuzetno ranjiva, što je sasvim sigurno protiv interesa dece, a takođe može da dovede i do potpunog kršenja prava dece da budu odgajana od strane svojih roditelja.²¹¹

Decembarska inicijativa Ujedinjenih nacija

Lezbejke, gejevi, biseksualni, kao i oni koji su transrodni, transpolni ili među polni, svi oni su ravnopravni članovi ljudske porodice i imaju kao takvi sva ljudska prava, rekao je Nejni Pilej (Navi Pillay), Visoki Komesar UN za ljudska prava na diskusiji visokog nivoa o ljudskim pravima, seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu koja je održana u centru UN u Njujorku²¹².

Već vekovima stari kliše da su svi ljudi ravnopravni ali su neki ipak ravnopravniji, nije više prihvatljiv. Nijednom ljudskom biću ne smeju da se uskrate ljudska prava samo zbog njegove pretpostavljene seksualne orijentacije ili

²¹¹ Mršević Z., (2009), *Različite porodice, ista ljubav – izazovi 2008. godine*. Temida, vol. 13, 1: 47:67.

²¹² Pillay, Navi. "Gays, lesbians must be treated as equal members of human family - UN rights." 18 decembar 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=29364&Cr=pillay&Cr1=#>.

rodnog identiteta. Nijedno ljudsko biće ne sme da bude podvrgnuto diskriminaciji, nasilju, krivičnim sankcijama ili zlostavljanju samo zbog pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Kao i zakoni iz doba aparthejda koji su kriminalizovali seksualne odnose između saglasnih odraslih osoba različitih rasa, ironično izgleda da i danas opstaju slični zakoni kao relikti kolonijalizma i netolerancije a koji su nekonzistentni i sa međunarodnim standardima i u pogledu tradicionalnih vrednosti ljudskog dostojanstva i poštovanja svakog ljudskog bića a koji anahronično ne priznaju istopolne zajednice.

Zbog svega rečenog, 18. decembra 2008. šezdeset i šest zemalja²¹³ podržalo je izjavu UN o ljudskim pravima LGBT ljudi.²¹⁴ Njom je, između ostalog, izražena uznemirenost zbog nasilja, maltretiranja, diskriminacije, isključenja, stigmatizovanja i predrasuda koje su uperene protiv ljudi u svim zemljama sveta zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, jer takve prakse umanjuju integritet i dostojanstvo onih kojima se takve pojave dešavaju. Takođe je izražena i osuda kršenja ljudskih prava koja se baziraju na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu gde god se desili. Izjavu je pročitao predstavnik Argentine. Nije iznenađujuć otpor koji je došao od strane Vatikana i islamskih fundamentalističkih zemalja predvođenih Sirijom. Obamina administracija je tek u martu 2009. izjavila da će podržati deklaraciju UN²¹⁵ koja poziva na globalnu dekriminalizaciju homoseksualnosti, što je Džordž Buš (George Bush) odbio da potpiše. Portparol Stejt departmenta Robert Vuds (Robert Woods) rekao je na konferenciji za novinare da će se SAD pridružiti potpisnicama ovog „istorijskog apela u UN od 18. decembra“.²¹⁶ Tom prilikom je izjavio: „Sjedinjene Države su istaknuti branilac ljudskih prava i kritičar njihovog kršenja širom sveta, i

²¹³ Albanija, Andora, Argentina, Jermenija, Australija, Austrija, Belgija, Bolivija, Bosna i Hercegovina, Brazil, Bugarska, Kanada, Kap Verde, Centralnoafrička republika, Čile, Kolumbija, Hrvatska, Kuba, Kipar, Češka, Danska, Ekvador, Estonija, Finska, Francuska, Gabon, Gruzija, Nemačka, Grčka, Gvineja-Bisau, Mađarska, Island, Irska, Izrael, Italija, Japan, Letonija, Lihtenštajn, Litvanija, Luksemburg, Malta, Mauricijus, Meksiko, Crna Gora, Nepal, Holandija, Novi Zeland, Nikaragva, Norveška, Paragvaj, Poljska, Portugal, Rumunija, San Marino, Sao Tome i Principe, Srbija, Slovačka, Slovenija, Španija, Švedska, Švajcarska, Makedonija, Istočni Timor, Velika Britanija, Urugvaj, i Venecuela.

²¹⁴ Euroqueer. “For Immediate Release UN: General Assembly Statement Affirms Rights for All, 66 States Condemn Violations Based on Sexual Orientation and Gender Identity.” 18. decembar 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa: www.iglhrc.org/cgi-bin/iowa/article/pressroom/pressrelease/826.html.

²¹⁵ Lee, Matthew. „Associated Press Writer, US to sign UN gay rights declaration.“ 18. mart 2009. Dostupno 7. maja 2009. sa: http://news.yahoo.com/s/ap/20090318/ap_on_go_pr_wh/obama_gay_rights.

²¹⁶ Beta. „SAD podržavaju deklaraciju UN o pravima homoseksualaca.“ 18. mart 2009. Dostupno 7. maja 2009. sa: <http://www.blic.rs/svet.php?id=84170>.

kao takvi, pridružujemo se onim zemljama koje su podržale ovu deklaraciju. Nastavićemo da podsećamo zemlje sveta na važnost poštovanja ljudskih prava svih ljudi na svim odgovarajućim međunarodnim forumima.“ Isti izvor je dodao da su Sjedinjene Države zabrinute zbog „nasilja i kršenja ljudskih prava gejeva, lezbejki, transseksualnih i biseksualnih osoba“ i da ih posebno brine kriminalizacija seksualne orijentacije koja još uvek postoji u mnogim zemljama.

Iako to nije obavezujuć dokument za države članice UNa njegova vrednost je nemerljive simbolike imajući u vidu da je već šest decenija diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta praktično ignorisana od strane struktura i mehanizama UNa. I ranije su međutim, slučajevi kršenja prava LGBT osoba bila pokretana pred forumima UNa kao što je to bilo 1994. u slučaju *Toonen v Australia*, u kome je UN Human Rights Committee odlučio da je seksualna orijentacija status koji je zaštićen Međunarodnom konvencijom o građanskim i političkim pravima. Ipak ostaje činjenica da čak i danas još uvek veoma nedostaje jedan međunarodni dokument koji bi izričito priznavao ljudska prava LGBT ljudima.

Pravo na fizičku ljubav osobe po sopstvenom izboru nigde nije direktno predviđena u globalnom sistemu ljudskih prava. Ni jedna konvencija ne priznaje prava seksualnih manjina kao ljudska prava. Neki međunarodni instrumenti bili su naravno tumačeni tako da obuhvataju i seksualnu orijentaciju ali to ipak nije isto kao eksplicitna zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Zbog toga je vrednost dokumenta koji je donet u UNu krajem 2008. godine tim značajniji, pošto predstavlja pionirski korak i put ka neizbežnoj boljoj artikulaciji neophodnosti njihove dalje zaštite na međunarodnom nivou. Time je 2008. godina zaista upamćena kao godina izraženog progressa u pravnom i političkom priznavanju statusa istopolno orijentisanih lica i njihovih porodičnih zajednica.

NELFA, Mreža evropskih udruženja LGBT porodica²¹⁷

U mnogim evropskim zemljama, tzv. “dugine porodice” (*Rainbow Families*), a to su porodice ukorejima su roditelji LGBT, suočavaju se sa nepodnošljivim domaćim zakonima, ako ne totalnim zabranama. Nedostatak adekvatnog priznavanja duginih porodica izlaže njihove članove, a posebno decu svim oblicima pravnih rizika. Te porodice žive u stalnom strahu da bi neka slučajnost ili tragedija mogla da uništi njihove živote, kao što je npr. smrt ili nesrećni slučaj jedinog pravno priznatog roditelja. U situaciji kada se veza društvenog roditelja prema detetu ne priznaje po zakonu, njihov porodični život može da bude ozbiljno narušen. Osećaj trajnog

²¹⁷NELFA – The Network of European LGBT Families Associations, www.apgl.asso.fr. Pristupljeno 9. juna 2009.

psihološkog stresa, nesigurnosti i neizvesnosti u tim porodicama je stalno prisutan bazirajući se na svesti o ranjivosti članova takvih porodica i njihovoj društvenoj nevidljivosti.

Postoji duboko uverenje da je akcija na evropskom nivou odavno bila neophodna. Imajući sve to u vidu, 1. maja 2009. sedam organizacija LGBT porodica udružilo se u nameri da započnu Evropsku mrežu takvih udruženja: Francusko udruženje LGBT roditelja (APGL); Udruženje LGBT porodica Valensije (GAL-ESH); Udruženje LGBT porodica Madrida (GALEHI); Udruženje LGBT porodica Katalonije (FLG); Associazione Famiglie Arcobaleno – Udruženje italijanskih duginih porodica Meerdangewenst – Udruženje duginih porodica Holandije Rozalija, Forum LGBT roditelja i budućih roditelja Slovenije.

Rezultat njihovog udruživanja je stvaranje NELFA, Mreže evropskih udruženja LGBT porodica. NELFA-ini ciljevi su: podizanje svesti o postojanju i pravima LGBT porodica, podrška LGBT porodicama tamo gde nema udruženja takvih porodica i pomoć u stvaranju takvih udruženja, lobiranje članica EUa da obezbede ista prava za decu duginih porodica.

7. Nedavne promene pravne regulative istopolnih zajednica u pojedinim državama

Švedska

Istopolni brak je u Švedskoj počeo da važi od maja 2009.²¹⁸ Tri od četiri partije vladajuće koalicije preduzele su formalnosti da institut istopolnog braka počne da se primenjuje od prvog maja. Umereni konzervativci, liberali i partija centra postigli su da brak bude definisan kao rodno neutralna institucija eliminišući odredbu da brak sklapaju samo žena i muškarac. „Bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju, ljudi imaju potrebu za stabilnim zajednicama u kojima će da manifestuju svoju želju da žive zajedno“, naglašava se. Četvrta partija, Hrišćanski demokrati, se razišla u mišljenju od njih jer smatra da termin „brak“ ne bi smeo da se koristi za zajednice homoseksualaca.

Švedska Luteranska crkva već od januara 2007. je počela da obavlja crkvenu ceremoniju za istopolne parove, ali se takođe ne slaže da se pojam „brak“ koristi za te zajednice. Crkva je dozvolila takođe svojim pastorima koji se ne slažu sa istopolnim zajednicama da iz razloga svoje savesti odbiju da obavljaju taj crkveni obred. U Švedskoj su raznopolni partneri mogli da sklope građanski ili crkveni brak (ili i jedan i drugi). Po novom zakonu kojim je legalizovan istopolni brak,

²¹⁸ The Local Sweden's News in English. „Sweden to allow gay marriage on May.“ 21. januar 2009. Dostupno 12. februara 2009. sa: <http://www.thelocal.se/17050/20090121/>.

istopolni parovi su stekli pravo i na usvajanje dece čime je Švedska opet dobila pionirsku ulogu u širenju prava istopolno orijentisanih ljudi.²¹⁹

Švedski Parlament je legalizovao istopolni brak 1. aprila 2009. Počevši već od 1. maja 2009. istopolni parovi mogu da se venčavaju. Među prvim parovima koji su iskoristili tu mogućnost odmah, prvog dana važenja, su Alf Karlsson (Alf Karlsson) (37) i Johan Landkvist (Johan Lundqvist) (30), obojica iz Upsale.²²⁰ Soren Juvas (Sören Juvas), predsednik švedske federacije za lezbejke, gejeve, biseksualne i transrodne osobe izjavio je da je to „velika pobeda.“ Velika većina članova švedskog Parlamenta je odobrila usvajanje istopolnog braka posle šestočasovne diskusije: 261 glas je bio za a 22 protiv, uz 66 uzdržanih. Šest od sedam parlamentarnih partija podržalo je predlog sačinjen od strane Odbora za građanske poslove kojim se uvodi rodno neutralna odredba o braku. Protiv su bili samo Hrišćanski demokrati, jedna od četiri partije vladajuće centar desne koalicije. Ivona Anderson (Iwona Anderson) iz te partije je rekla da njena partija samo želi da podrži više stotina godina star koncept braka.²²¹ Švedska još od 1995. ima građansko partnerstvo kao opciju za ozakonjenje istopolnih zajednica i vremenom su se njihova prava i obaveze povećavali dok se nisu skoro potpuno približili braku. Taj zakon više neće biti u upotrebi a parovi koji su ga sklopili od sada imaju izbor ili da ostanu u tom statusu ili da konvertuju svoje partnerstvo u brak.²²² Ta promena u ovom momentu se ne odnosi na crkvene brakove. Švedska Luteranska crkva će na jesen 2009. raspravljati o tom problemu. Većina biskupa Švedske crkve je u februaru 2009. izjavila da se ta crkva neće više baviti pravnim priznavanjem brakova.

U momentu kada su u Švedskoj počeli da se sklapaju istopolni brakovi, novi biskup glavnog grada te zemlje Štokholma je postala lezbejka.²²³ Naime, štokholmska eparhija Švedske luteranske crkve²²⁴ izabrala je 26. maja 2009. otvorenu lezbejku, velečasnu Evu Brun (Eva Brunne) za biskupkinju. Brunova (55) živi u registrovanom partnerstvu sa velečasnom Gunilom Linden (Gunilla Linden) sa kojom ima trogodišnjeg sina. Brunova je dobila 413 glasa dok je njen muški protivkandidat dobio 365 od strane elektora koji su pripadnici sveštenstva i laici u

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/sveriges-forsta-samkonade-aktenskap-1.856-566>.

²²¹ Independent Online. "Sweden approves same-sex marriage law." 1. april 2009. Dostupno 2. maja 2009. sa: http://www.iol.co.za/index.php?set_id=1&click_id=24&art_id=nw20090401170556301C626382.

²²² Wockner, Rex. "Sweden legalizes same-sex marriage." International news #780.6 april 2009.

²²³ Wockner, Rex. International news #789, June 8, 2009.

²²⁴ Švedska crkva je luteranska, i smatra se da joj pripada 76% stanovništva te zemlje mada samo 2 procenta redovno ide na službu.

istom broju. Veruje se da je Brunova prva otvorena lezbejka koja je dobila poziciju biskupa ne samo u Švedskoj već u celom svetu.²²⁵

Norveška

Sredinom marta 2008. godine norveška vlada²²⁶ je objavila predlog zakona prema kojem će istopolni partneri steći pravo na građansko venčanje i usvajanje dece. „Život istopolnih partnera jednako je vredan kao i onih različitog pola i zato homoseksualci moraju da dobiju pravo da se venčaju. Ovaj novi predlog neće oslabiti instituciju braka nego će je ojačati“, stoji u saopštenju ministarke za decu i ravnopravnost polova, Aniken Huitfeldt (Anniken Huitfeldt), koja je dodala da brak kao institucija neće postati manje vredan ako će više ljudi moći da ga koristi, nego je situacija baš suprotna. Norveška inače, poznaje institut registrovanog partnerstva vrlo sličan braku još od 1993.

Norveški parlament je prema očekivanjima, početkom jula 2008. usvojio zakon kojim se izjednačavaju heteroseksualni i homoseksualni parovi.²²⁷ Poslanici su nakon oštre debate, usvojili tekst sa 84 glasa za i 41 protiv. Tri partije vladajuće koalicije levog centra i dve opozicione stranke su glasale za nacrt zakona, dok su se tom nacrtu usprotivili demohrišćani i narodnjačka desnica. Oni koji su pozdravili donošenje ovog zakona smatraju da je on jednako značajan kao i uvođenje opšteg prava glasa.²²⁸

Novi zakon dozvoljava da se istopolni parovi venčaju u crkvi, usvoje decu i dobiju medicinsku pomoć radi začetka dece finansiranu od strane socijalnog osiguranja. Taj norveški brak je na raspolaganju i stranim državljanima koji imaju najmanje turističku vizu. Novi zakon će stupiti na pravnu snagu krajem ove ili početkom iduće godine. Nije međutim zaboravljeno da je homoseksualnost bila ilegalna u Norveškoj do 1972. godine a sada je ta zemlja postala jedna od najliberalnijih u svetu u domenu zaštite prava homoseksualaca, postavši šesta zemlja na svetu koja je zakonski izjednačila heteroseksualne i homoseksualne parove.

²²⁵ Nešto kasnije je objašnjeno da ona zaista jeste prva biskupkinja ali samo kada su u pitanju glavne hrišćanske crkve. Ali postoje lezbejske biskupkinje u GLBT-orientisanoj Metropolitan Community Churches.

²²⁶ Kurir. „Homoseksualci usvajaju decu.“ 18. mart 2008, str: 9.

²²⁷ Skolander, Bjorn. „Norway adopts gay marriage law.“ 6 november 2008. Dostupno 3. maja 2009. sa: http://afp.google.com/article/ALeqM5jko_BIHizUFFqUtmEaUrAEoPXFww. „Norwegian Regulations related to Marriage“ Dostupno sa: <http://www.norway.org.au/consular/Marriage/marriage.htm>.

²²⁸ „Značaj te odluke može da se poredi sa uvođenjem prava glasa za sve“, rekao je tokom debate predlagač zakona, član Laburističke partije Gun Karin Gul.

Češka

Od maja 2006. do kraja 2007, 487 istopolnih parova je iskoristilo mogućnost postojanja zakonom regulisanog instituta registrovanog partnerstva u Češkoj.²²⁹ Muški parovi preovlađuju i njih je 353 dok je ženskih 134. Ipak, češki predsednik Klaus i dalje smatra da država nema razloga da nudi homoseksualcima iste pogodnosti koje imaju bračni drugovi. To međutim nije sprečilo češku ministarku za ljudska prava i etničke manjine, Džamilu Štehlíkovu (Džamila Stehlikova), da izjavi krajem jula da istopolno orijentisanim osobama treba dozvoliti usvajanje dece njihovih partnera/ki.²³⁰ Češki eksperti trenutno istražuju uticaj gej i lezbejskih roditelja na decu.

Ova studija bi trebalo da bude završena tokom 2009. kada će biti predstavljena javnosti. Slične studije²³¹ sprovedene širom sveta nisu pokazale negativan uticaj istopolne seksualne orijentacije roditelja i u Češkoj preovlađuje mišljenje da je za decu bolje da žive sa istopolnim parovima nego u domovima za napuštenu decu.

Grčka

Početak aprila 2008. grčke vlasti su najavile početak razmatranja mogućnosti da se usvoji zakon prema kojem će parovi istog pola u civilnoj ceremoniji moći da stupe u brak.²³² Grčko Ministarstvo pravde saopštilo je da će ustanoviti radnu grupu koja će se baviti pravima parova istog pola i koja će „analizirati svaki aspekt ovog pitanja, međunarodnu praksu i postojeće pravne i socijalne okvire“. Postupak je pokrenut nakon zahteva Nacionalne komisije za ljudska prava koja predlaže uvođenje civilnog registra u kojem bi se parovi istog pola mogli venčavati. Prema izveštajima medija, grčki parlament bi u sledećih nekoliko meseci mogao da odobri ovaj predlog zakona. Grčka Pravoslavna crkva, koja je protiv brakova pripadnika istog pola, nazvala je tu mogućnost „katastrofalnom bombom“ koja pretila grčkom društvu.

²²⁹ Wockner, Rex. „Nearly 500 Czech gay couples have registered.“ International news #719. 4 februar 2008. Dostupno 3.maja 2009 sa http://www.sgn.org/sgnnews36_06/page9.cfm.

²³⁰ Horakova, Pavla. „Government minister calls for debate on adoption by gay couples.“ Dostupno 4.maja 2009 sa: <http://www.radio.cz/en/article/88764>.

²³¹ Navedene u ovom tekstu na više mesta a na primer, u pogledju Istopolne porodice u ciframa – rezultati nedavnih istraživanja.

²³² Srna-RIA Novosti. „Grčka razmatra da prizna brakove homoseksualaca.“ Danas, 1. april 2008, str.: 15.

Pre nego je bilo šta odlučeno po tom pitanju, u junu se desilo prvo grčko gej venčanje²³³ a usledile su i posledice. Naime, gradonačelnik Tilosa, malog egejskog ostrva, je optužen za zloupotrebu službenog položaja nakon što je obavio ceremoniju sklapanja prvih istopolnih brakova u Grčkoj, venčavši jedan lezbejski i jedan gej par. Taj događaj je izazvao užarenu raspravu o LGBT pravima u toj zemlji.

Ministar pravde Sotiris Hadžigakis (Sotiris Hatzigakis) je proglasio ilegalnim dva braka sklopljena na Tilosu, jer u Grčkoj ne postoji legalni okvir kojim bi se omogućili istopolni brakovi, smatrajući da je lokalni gradonačelnik „proizvoljno“ prekoračio svoja ovlašćenja. Za razliku od mnogih zemalja članica EU, Grčka formalno još uvek nema regulisano postojanje ni braka niti registrovanog parterstva istopolnih parova ali je činjenica da postoji pravna praznina jer grčko građansko pravo ne specifikuje pol osoba koje mogu da sklope pravno priznati brak. Gradonačelnik Aliferis se branio od optužbi argumentom da kada neko pokušava da sprovede u delo ljudska prava ne može zbog toga biti pravno gonjen. Osporavanja svog čina predstavlja kao pokušaj zastrašivanja i terorisanja ljudi i povlađivanja crkvi.

Sa zakonskim reformama se ipak počelo. Naime, zakonski amandman kojim se uspostavlja pravni precedent u pogledu kohabitirajućih heteroseksualnih parova sa idejom da im se ako žive zajedno omogućuje ista prava kao i venčanim parovima, objavljen je 21. novembra 2008. kao državni zakon No. 3719/08. Taj novi zakon takođe predviđa odredbe koje regulišu postupak razvoda, roditeljsko staranje o vanbračno rođenoj deci kao i pravo bračnih drugova da dodaju prezime svojih supruga svojim sopstvenim (mogućnost da se imaju dva porodična imena). Ministar pravde Hadžigakis je tom prilikom naglasio da ta reforma predstavlja značajan prodor u oblast porodičnog prava Grčke, rešavajući ozbiljne socijalne probleme time što nudi širok spektar opcija muškarcima i ženama uz garantovanje prava neudatim majkama i hiljadama vanbračne dece.

Pošto se izričito odnosi na heteroseksualne parove već u svom prvom članu, amandman je izazvao oštru kritiku grčke LGBT zajednice koja namerava da ga proglasi neustavnim i kršenjem Evropske konvencije o ljudskim pravima.²³⁴ Zakon ipak predstavlja prvi mada mali korak ka budućem, očekivanom priznavanju istopolnih zajednica. Naime, u gotovo svim zemljama koje danas priznaju neki

²³³ BBC News. „Greece sees first gay ‘marriage’“. 3. jun 2008. Dostupno 4. maja 2009. sa: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/europe/7432949.stm>.

²³⁴ To bi moglo da bude moguće imajući u vidu slučaj *Karner v Austria* (2003) koji je bio prvi slučaj u istoriji Evropskog suda za ljudska prava koji se odnosi na istopolne partnere. Sud je tada presudio da različit tretman nevenčanih homoseksualnih od heteroseksualnih partnera predstavlja diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i u suprotnosti je sa Konvencijom.

oblik istopolnih zajednica, tom pravnom priznavanju je prethodilo prizavanje heteroseksualnih zajednica. Usvajanje tog zakona inače se podudara sa protestima grčke LGBT zajednice krajem 2008. godine koji su doveli u pitanja neka čvrsta uverenja konzervativne javnosti. Interesantno je da su dve suprotstavljene partije („Pasok“ – koji je vladao do 2004 – i „Syriza“) smesta podržale širenje odredaba ovog zakona i na istopolne parove, uvodeći to pitanje u parlamentarnu debatu. U međuvremenu Građanski sud ostrva Rodos je objavio početkom 2009. svoju odluku o važenju dva istopolna braka koja je sklopio gradonačelnik ostrva Tilosa prošlog juna.

Slovenija (*Ovaj naslov je napisala mr Bojana Balon*)

Prvi predlozi za legalizaciju istopolnih partnerstava u Sloveniji pojavili su se početkom devedesetih, ali je tek 1997. godine Ministarstvo za rad, porodicu i socijalna pitanja imenovalo radnu grupu za pripremu predloga zakona u koju su pozvali i predstavnike LGBT nevladinih organizacija. Predlog zakona nikada nije stigao u parlamentarnu proceduru, jer nije prošao odobrenje u ministarstvima. Predstavnici nevladinih organizacija imali su nekoliko zamerki na samu proceduru pravljenja zakona – u radnu grupu su imenovani pravni stručnjaci koji su zauzimali stav koji se protivio suštini pravne bezbednosti osoba u istopolnoj zajednici, došlo je do pokušaja unosa zabrane u predlog zakona da istopolni partneri usvajaju decu ili budu staratelji, takođe je u radnu grupu uključen stručnjak sa područja psihijatrije, za šta, prema mišljenju NVO nije bilo nikakvog razloga jer je Svetska zdravstvena organizacija homoseksualnost isključila sa spiska duševnih bolesti još 1991.²³⁵

U periodu vlade Republike Slovenije koja je formirana 2000. godine, Ministarstvo za rad, porodicu i socijalna pitanja je ponovo pokrenulo pravljenje predloga zakona, i pozvalo predstavnike nevladinih organizacija u radnu grupu. Konačni predlog zakona, koji je uključivao većinu prava i dužnosti koji važe prilikom sklapanja heteroseksualne veze (osim usvajanja dece), predat je Vladi u prvo razmatranje 2004. godine. U međuvremenu su raspisani parlamentarni izbori i narednu vladu su formirale desno orijentisane partije.

Nova vlada je imala dva izbora, ili da napravi novi zakon ili da usvoji već predloženi. Pritisak javnosti bio je toliki, da opcija neusvajanja nije dolazila u obzir. Vlada je rešila da napravi novi zakon. Imenovana je radna grupa koja je ubrzo pripremila nacrt Zakona o registraciji istopolne partnerske zajednice,

²³⁵ Greif, Tatjana. „Zakonodaja na prepihu.“ Dostupno 5. maja 2009. sa: <http://www.ljudmila.org/lesbo/lesbo/Lesbo1-8/lesbo1-7/05/03.htm>.

Kajdić, Sandra. Istopolna partnerstva in družine, Diplomsko delo 2007, Univerza v Ljubljani.

pozvala predstavnike NVO na sastanak na kojem su ih upoznali sa predlogom Zakona i dali rok od 5 dana za komentarisanje nacрта. Samo deo komentara je uzet u obzir, a zakon je usvojen već u junu 2005, sa početkom primenjivanja od juna 2006.

Tako je Slovenija dobila zakon o registraciji istopolnih partnerstava, na koji nevladine organizacije imaju nekoliko zamerki. Zakon ne definiše prava na području socijalnog, zdravstvenog, penzionog i drugih osiguranja preko partnera. Partneri nemaju prava na drugim područjima koja su vezana za prava člana porodice u slučaju smrti, oduzimanja slobode kao i za procesna prava članova porodice. Zakon nalaže partnerima nekoliko dužnosti (obaveza za izdržavanje partnera, dužnost brige o bolesnom partneru), ali im ne daje prava koja omogućavaju ispunjenje tih obaveza (pravo na odsustvo sa posla, pravo na nadoknadu za negu porodičnog člana). Zakon selektivno dodeljuje neka prava iz oblasti stanarskih prava, prava u krivičnom postupku i prava u slučaju bolesti, partnerima ne daje puna prava kao članovima porodice. Ne priznaje se pravo na bolovanje za brigu o bolesnom partneru ili partnerovom detetu, ne priznaje se pravo na roditeljsko odsustvo, kao ni poreske olakšice u vezi nasleđivanja ili poklona ili obezbeđivanje prava o boravku za stranog državljanina. Kritikuje se takođe i samo ime zakona (Zakon o registraciji istopolne partnerske skupnosti) i predlažu se druga rešenja umesto termina „registracija“. Pravo na nasleđivanje je rešeno drugačije nego u slučaju heteroseksualne bračne veze, partneri mogu da nasleđuju samo zajedničku imovinu, a ne i imovinu partnera.²³⁶

Nevladine organizacije su podnele dve inicijative za dopunu zakona (2006. i 2007. godine), ali je oba predloga vlada odbacila.²³⁷ Predstavnici NVO se slažu da usvajanje zakona predstavlja početak uvođenja ravnopravnijeg zakonodavstva kao i društveno priznavanje i uslove za smanjenje stigmatizacije istopolnih parova. Ali, prema nekim mišljenjima zakon ima nedostatke i postavlja istopolne parove u neravnopravan položaj naspram heteroseksualnih parova. Prema njihovom mišljenju zakon ozakonjuje različiti tretman državljana na osnovi pola i polne orijentacije.

Još 2003. je istraživanje među gejevima i lezbejkama pokazalo veliko interesovanje za usvajanje zakona, 77% anketiranih je reklo, da bi hteli svoju vezu da

²³⁶ Švab, Alenka, Urek, Mojca. „Nove partnerske in družinske oblike – primer istospolnih partnerskih zvez in družin v Sloveniji.“ Dostupno 4. maja 2009. sa: [www.fsd.si/mma_bin.php/\\$fId/2008061711000948/\\$fName/Istospolna+partnerstva+in+druzine.doc](http://www.fsd.si/mma_bin.php/$fId/2008061711000948/$fName/Istospolna+partnerstva+in+druzine.doc).

Kajdić, Sandra. Istospolna partnerstva in družine, Diplomsko delo 2007, Univerza v Ljubljani.

Dopis Sekcije Škuc-LL Vladi Republike Slovenije, 23.7.2007, Pobuda za dopolnitev Zakona o registraciji istospolne partnerske skupnosti.

²³⁷ Dopis Sekcije Škuc-LL Vladi Republike Slovenije, 23.7.2007, Pobuda za dopolnitev Zakona o registraciji istospolne partnerske skupnosti.

registruju ako bi postojala mogućnost za to.²³⁸ U Sloveniji je u prvih 11 meseci od primenjivanja zakona, zabeleženo samo 12 registracija partnerstava. U Republici Češkoj je na primer, u istom periodu registrovano 346 partnerstava. Nizak broj sklopljenih partnerstava ukazuje na nizak nivo poverenja lezbejki i gejeva u zakonsko rešenje koje je usvojeno.²³⁹

Istraživanje koje je naručilo Ministarstvo za rad, porodicu i socijalna pitanja iz 2003. je pokazalo da je za gejeve i lezbejke najbitnija prednost pravnog regulisanja istopolne zajednice potvrda ljubavi. Drugi najbitniji razlog je izjednačavanje sa heteroseksualnim vezama, a tek na trećem mestu veća socijalna i ekonomska sigurnost dece koja žive sa roditeljima u takvoj zajednici. Na poslednjem mestu je veća socijalna i ekonomska sigurnost partnera. Najbitnija prava koja bi zakon o istopolnim zajednicama trebalo da definiše su nasleđivanje, vlasnički odnosi, socijalno i zdravstveno osiguranje preko partnera/partnerke, i pravo na penziju. Manje su im bila bitna poreska olakšanja i pravo na usvajanje dece.²⁴⁰

Oko 94% učesnika ankete je mislilo, da je legalizacija istopolnih partnerstava neophodna, 84% da su homoseksualne veze u neravnopravnom položaju naspram heteroseksualnih zajednica, 87% da su zbog toga kršena njihova ljudska prava, 86% misli da zbog nesređenog pitanja istopolnih zajednica Slovenija zaostaje u političkoj kulturi.

Drugo istraživanje koje je urađeno na uzorku opšte populacije u 2004. pokazalo je da je javnost relativno tolerantna u pogledu istopolnih partnerskih veza. Na pitanje da li se slažete da osobe istog pola imaju prava na registraciju partnerske veze, koja podrazumeva ista prava kao heteroseksualna veza, osim u odnosu na decu, 50% ispitanika je reklo da, 43% ne, 7% nije znalo. Na pitanje da li se slažu da partneri u istopolnoj partnerskoj vezi imaju pravo na usvajanje dece pod istim uslovima kao i heteroseksualci, sa "da" je odgovorilo 23%, "da ali samo ženski parovi" 8%, "da, ali samo muški parovi" 0%, "ne" 64%, 6% nije znalo.²⁴¹

²³⁸ Velikonja Tatjana, Greif, Tatjana. „Anketa o registriranem partnerstvu.“ Dostupno 4. maja 2009 sa: http://www.ljudmila.org/lesbo/lesbo/1920/lesbo_19_20_anketa.pdf.

Istraživanje je uradila nevladina lezbejska organizacija ŠKUC-LL u saradnji sa Ministarstvom za rad, porodicu i socijalna pitanja 2003. u gej i lezbejskim klubovima u Ljubljani i preko lezbejskih i gej internet stranica, popunjenih je 205 upitnika.

²³⁹ Dopis Sekcije Škuc-LL Vladi Republike Slovenije, 23. 7. 2007, Pobuda za dopolnitev Zakona o registraciji istospolne partnerske skupnosti.

²⁴⁰ Velikonja Tatjana, Greif, Tatjana. „Anketa o registriranem partnerstvu.“ Dostupno 7. maja 2009 sa: http://www.ljudmila.org/lesbo/lesbo/1920/lesbo_19_20_anketa.pdf.

²⁴¹ Trampus, Jure. „Protigejevska koalicija“. Mladina, 2004, št.22. Dostupno 7. maja 2009. sa http://www.mladina.si/mednik/200422/clanek/slo-tema--jure_trampus/SS.

Predstavnici nevladinih organizacija polažu velike nade u novu, levo orijentisanu vladu koja je formirana u 2008, i planiraju nove predloge za zakonsko izjednačavanje istopolnih partnerstava sa bračnom zajednicom. Ubeđeni su da zakon može da se popravi kao i da *mora* da se popravi jer je pitanje socijalne sigurnosti za gejeve i lezbejke od ključne važnosti. Kao pripadnici manjinskog dela populacije, oni su posebno ranjiva grupa sa višom stopom verovatnoće za isključenost i siromaštvo.

Prema mišljenju nevladinih organizacija zakon takođe treba da se promeni, da bi bio u skladu sa Ustavom Republike Slovenije koji u 14. členu garantuje svima jednaka ljudska prava. Takođe, Krivični zakonik definiše kazne za krivično delo kršenja ravnopravnosti (131. član), među ostalim, i za kršenje ravnopravnosti na osnovu seksualne orijentacije, Zakon o radu zabranjuje u članovima 6 i 13 diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije. Ali, Zakon o braku i porodičnim odnosima u članovima 3 i 16 definiše bračnu zajednicu kao zajednicu muža i žene. Dalje, kao svrha bračne veze definiše se zasnivanje porodice, a uslov za sklapanje braka je da dve osobe različitog pola pred državnim organom daju saglasnost za sklapanje braka.²⁴²

Napisala mr. Bojana Balon

Mađarska

Mađarski zakon o domaćem, ili kako ga još nazivaju i registrovanom partnerstvu²⁴³ (Zakon br. CLXXXIV iz 2007) koji je usvojio mađarski parlament 17. decembra 2007.²⁴⁴ a koji je trebalo da stupi na snagu 1. januara 2009, osporen je od strane Ustavnog suda te zemlje 15. decembra 2008. Sud je naime odlučio da je taj zakon neustavan zato što bi davao bračna prava parovima suprotnog pola

²⁴² Ustava Republike Slovenije. Dostupno 7.maja 2009 sa: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=150&docid=28&showdoc=1>.

Kazenski zakonik. Dostupno 7. maja 2009. sa: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=kazenski+zakonik&mandate=-1&unid=sz|c12563a400338836c1257435005a1f1c&showdoc=1>.

Zakon o delovnih razmerjih. Dostupno 7.maja 2009 sa: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=zakon+o+delovnih+razmerjih&mandate=-1&unid=upb|042141dc6bdeeab9c12574430028f2fa>.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Dostupno 7. maja 2009. sa: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=zakon+o+zakonski+zvezi&mandate=-1&unid=upb|2a106172f0a8c373c12575010045e9aa&showdoc=1>.

²⁴³ Wockner, Rex. International news #765. 22. decembar 2008.

²⁴⁴ „Hungarian court annuls domestic partnerships law.“ 15. decembar 2008. Dostupno 7.maja 2009. sa: http://www.google.com/hostednews/ap/article/aleq_m5g_ayqhi2d-vttv9z0qs2mbd8haobgd953851g0.

koji nisu u braku. Ako bi domaće partnerstvo bilo ograničeno samo na istopolne parove, bilo bi u skladu sa Ustavom, odlučio je Sud. Taj zakon je naime, bio uveo novi institut u porodično pravo koji bi važio i za istopolne kao i raznopolne parove dajući im gotovo ista prava kao i bračnim partnerima sa izuzetkom mogućnosti da se uzme partnerovo ime i da se usvoje deca. Odluka o proglašenju tog zakona neustavnim obrazlaže se time da bi omogućavanje parovima koji se sastoje od partnera različitog pola da uđu u odnos koji bi bio vrlo sličan braku predstavljalo dupliranje raznih institucionalnih formi braka, i bilo bi u suprotnosti sa posebnom zaštitom braka koja je sadržana u mađarskom Ustavu. Sledeći tu odluku mađarski premijer Ferenc Đurčanj (Ferenc Gyurcsany) je naložio ministru pravde da pripremi novi zakon o registrovanom partnerstvu koji bi uzimao u obzir smernice Ustavnog suda, tj. ograničio tu mogućnost samo na istopolne parove.

Kako su različite pravne i institucionalne promene neophodne da bi se registrovano partnerstvo primenilo u praksi, već bile uvedene, ti novi, od vlade amendirani propisi bi mogli da stupe na pravnu snagu vrlo brzo. Sada ostaje kao jedino pitanje koje je u stvari političko, kako će reagovati Socijalistička partija. Naime njihovi glavni argumenti u parlamentarnoj debati za uvođenje registrovanog partnerstva bili su da se pomogne nevenčanim heteroseksualnim parovima, kojih je milion mađarskih građana, pošto se sada, posle odluke Ustavnog suda sve svelo na ne tako mnogobrojne istopolne parove.

Mađarski dvostruki porodični kolosek

Mađarski sistem porodičnog prava trenutno ima dva tipa trajnih partnerskih institucija. Prva je brak koji je regulisan Porodičnim zakonikom i koji dozvoljava sklapanje braka samo između muškaraca i žena. Druga institucija je kohabitacija (tzv. 'životno partnerstvo') iz Građanskog zakonika. Ono se nalazi u poglavlju „Partnerstva“ ali ne onih porodičnopravnog tipa, već se tu radi o regulativi nekih ugovornih, poslovnih odnosa, nešto slično kao što je registrovanje poslovnih udruženja ili ortakluka.

1995. Ustavni sud je usvojio žalbe građana kojima se ukazivalo na neustavnost situacije po kojoj se istopolni parovi ne mogu venčati kao i da istopolni partneri koji žive zajedno ne mogu da se smatraju kao kohabirajući partneri. Sudski odgovor je bio dosta dvosmislen jer je s jedne strane naveo da je zbog kulturnog i tradicionalnog shvatanja u Mađarskoj i „naše kulture“ (što se odnosi na širi evropski kontekst), brak po definiciji institucija jedne žene i jednog muškarca tako da istopolni parovi ne mogu da sklope brak. S druge strane, priznaje se da istopolni parovi imaju pravo da budu pravno priznati, kao i da odredbe o kohabitaciji nemaju nikakvu rodnu suštinu, tako da bi institut kohabitacije mogao da se primeni na istopolne parove. Sud je odlučio da u toj situaciji vlada ima tri mogućnosti, da donese rodno neutralnu definiciju kohabitacije, da promeni svaki zakon i sve različite druge

propise koje se odnose na kohabitaciju dodavanjem odredbe o istopolnim parovima, ili da formira novi pravni institut registrovanog partnerstva slično situaciji koja je postojala u Danskoj (u tada jedinjoj zemlji s registrovanim partnerstvom). Vlada se odlučila za prvu mogućnost i od 1996. Mađarska ima rodno neutralnu definiciju kohabitacije (ali izričito heteroseksualnu definiciju braka).

Institut koji je omogućen istopolnim parovima 1995-96. nije baš sličan običajnom pravnom braku jer daje znatno manje prava kohabirajućim partnerima nego bračnim drugovima. Kohabitacija inače nije stari institut (kako se to ponekad smatra u inostranstvu) koji navodno datira još iz habsburških vremena, već je institut iz novije mađarske istorije koji je ustanovljen u socijalističkoj Mađarskoj 1970tih. Kuriozitet je da je današnji predsednik Mađarske, Šoljom (Sólyom), lično napisao nacrt odluke iz 1995, ali je ona iako veoma progresivna u svoje doba, danas ograničavajuća jer se nalazi na putu punog priznanja istopolnog braka. Ali Šoljom je sada predsednik Republike Mađarske koji je izabran od strane desničarskih partija FIDESZ i Hrišćanskih demokrata koji su glasali protiv tog zakona o registrovanom partnerstvu. Štaviše, ovi drugi su podneli peticiju kojom su kritikovali institut registrovanog partnerstva. Njegova reputacija u pogledu LGBT prava je dakle, vrlo ambivalentna.²⁴⁵ Odluka iz 1995. u komparativno pravnom smislu je bila hrabra, ali ona je danas prepreka punoj ravnopravnosti LGBT ljudi.²⁴⁶

Institucija kohabitacije je ušla u Građanski zakonik 1977. posle sudskih odluka kojima su se priznavali uzajamni svojinski odnosi parovima koji žive zajedno u vanbračnim zajednicama. Kohabitacija je u skladu sa tom odlukom, definisana kao zajednica emotivno povezane dve osobe razičitog pola koje žive zajedno, dele zajedničko domaćinstvo i imaju zajednički kućni budžet.

Kohabitacija je faktička situacija i ako parovi odgovaraju navedenoj definiciji, tj. ispunjavaju navedene uslove, nije im potrebna nikakva dalja registracija ili formalnost. U početku je kohabitacija bila ograničena na imovinske odnose kao što su npr. podela imovine kada kohabitacija prestane, ali su tokom godina dodata i razna druga prava (pravila koja regulišu sukob interesa, posete bolnicama, socijalno, medicinsko osiguranje i razne druge beneficije iz radnog odnosa, pravo da se ne svedoči protiv kohabitativnog partnera i sl).

Ipak, ostale su brojne razlike između braka i kohabitacije: kohabitacioni partneri nisu zakonski naslednici, a ako nasleđuju po testamentu, njihovi nasledni porezi su mnogo viši. Posle prestanka te zajednice ne postoji pravo na alimentaciju, preživeli kohabitacioni partner ne može da nastavi stanarsko pravo posle smrti

²⁴⁵ Kada su 2007. učesnici parade ponosa napadnuti, Sólyom je bio jedini od glavnih državnih zvaničnika koji nije smesta osudio te napade, što je pod inostranim i unutrašnjim pritiskom mlako učinio tek više meseci kasnije.

²⁴⁶ Udruženje za podršku LGBT osobama Hattér (www.hatter.hu), je mađarska LGBT nevladina organizacija, koja je aktivno lobirala za usvajanje zakona o registrovanom partnerstvu.

partnera koji je bio nosilac tog prava, ne postoji pretpostavka očinstva, partneri ne mogu da usvoje dete ni zajedno, niti da pojedinačno usvoje dete svoga partnera i sl.

Jedan od glavnih problema sa kohabitacijom proizilazi iz činjeničnog karaktera te zajednice tako da svaki put kada se nešto traži, mora da se dokazuje njeno postojanje. Na primer, ako se traži odsustvo sa posla radi nege bolesnog partnera, ili prilikom obraćanja banci radi podizanja zajedničkog bančinog kredita, i u mnogim drugim situacijama, mora svaki put da se donese sertifikat izdat od strane opštine koji se pak bazira na svedočenju porodice, suseda, ili nekih drugih lica, da se radi o stvarno postojećoj trajnoj kohabitaciji između imenovanih partnera. Čak i kada se radi o pravu na bolničku posetu što može da bude vrlo hitno, isti problem postoji jer svaki put mora da se dokazuje postojanje statusa kohabitacije. Takođe, pošto je to činjenična zajednica, može da se desi i da konkretni partneri imaju različita shvatanja šta ta zajednica stvarno znači, što može da vodi (i vodilo je) do raznih nesporazuma i čestih razdvajanja, odnosno prestajanja postojanja kohabitacionog odnosa.

Pripreme novog Građanskog zakonika Mađarske započele su 1998. ubrzo pošto je rodno neutralna definicija kohabitacije usvojena. Taj novi zakon treba da potpuno preuredi mađarsko privatno pravo uključujući i porodično pravo. Taj ogromni zakonski akt (već sada ima više od 1000 strana) još uvek je u pripremi i svi pokušaji da se dopuni Zakon o porodici se odbijaju sa obrazloženjem da je Građanski zakonik u pripremi.

Nacrt Građanskog zakonika je do 2006. imao opcionu registracionu mogućnost koja bi bila dostupna i raznopolnim i istopolnim parovima, a činila je dokazivanje postojanja kohabitacije lakšim i davala je partnerima pravo uzajamnog nasleđivanja. Tako bi kohabitacija postala institucija porodičnog prava koja proširuje prava partnera iz dugotrajnih zajednica koji žive zajedno duže od 10 godina ali se konceptijski drži još uvek dovoljno daleko od izjednačavanja tog instituta sa brakom.

Tokom 2007. stvari su počele da se ubrzavaju. Posle neuspešnog predloga male Liberalne partije da se usvoji istopolni brak, vlada je odlučila da pripremi zakon o registrovanom partnerstvu koje bi bilo nezavisno od Građanskog zakonika i koje bi bilo slično onom u skandinavskim zamljama. To je ukratko rečeno propis po kome ljudi mogu da uđu u registrovano partnerstvo, sva pravila koja važe za brak primenjuju se i na tu zajednicu u pogledu registracije, uzajamnosti prava i dužnosti partnera izuzev, četiri taksativno nabrojana izuzetka. Naime, registrovano partnerstvo ne mogu da sklope lica mlađa od 18 godina, ne može se uzeti partnerovo prezime, ne mogu da usvajaju decu i ne razvode se u dugotrajnom i skupom sudskom postupku, već brzim i jeftinim načinom objavlivanja u javnom notarijatu. Taj zakon je bio veliki korak napred jer je istopolnim partnerima omogućavao gotovo sva prava koja su imali i venčani parovi izuzev partnerovog prezimena i usvojenja.

Taj institut trebalo je da bude pristupačan i raznopolnim i istopolnim parovima jer se Socijalistička partija Mađarske veoma plašila da će izgubiti glasače ako bude viđena kao partija koja podržava homoseksualce ili je na drugi način povezana sa „pederskim“ temama. Zbog toga su želeli da celu stvar predstave kao brigu za milion građana Mađarske koji žive u raznopolnoj kohabitaciji.

Odluka Ustavnog suda iz decembra 2008

Decembarska odluka Ustavnog suda ima sledeću argumentacionu strukturu tvrdi se da su istopolni i raznopolni parovi suštinski različiti i da sa pozicija ustavnosti ne mogu da budu tretirani na sličan ili isti način.²⁴⁷ Te razlike se odnose na različitu „prirodu“ tih odnosa, mada se ne specifikuje na koje razlike se misli, ali se to verovatno odnosi na ono što se smatra nedostatkom reproduktivnih potencijala, kao i na odluku iz 1995. po kojoj istopolni parovi ne mogu da sklope brak. Sud se takođe poziva na posebnu ustavnu zaštitu porodice i braka, odredbu u Ustavu, po kojoj brak ne može da bude ukinut, i bračni parovi ne mogu da budu stavljeni u gori položaj od nevenčanih parova, i ne mogu da se formiraju rivalske ili paralelne institucije koje se ne bi suštinski razlikovale od braka.

Sud je takođe potvrdio ustavno pravo parova da uđu u *de facto* partnerstvo (kohabitaciju) i takođe uputio vladu da ustanovi neku drugu formu partnerstva (registrovanog ili ne) samo da se ono razlikuje od braka.

Što se tiče istopolnog partnerstva, pošto je seksualna orijentacija urođeni deo ljudskog dostojanstva, istopolni parovi imaju pravo na pravno priznanje i zaštitu daleko većeg obima od onog koji im omogućuje *de facto* partnerstvo i koji treba da bude što sličniji braku. Kako istopolni parovi ne mogu da se venčaju nema ustavne prepreke u pogledu primene instituta registrovanog ili domaćeg partnerstva na te slučajeve. Time se implicitno priznaje pravo na brak istopolnim parovima u meri u kojoj se odražava razlika u prirodi ta dva odnosa – bez detaljnijeg ulaženja u to u čemu se sastoje te razlike u prirodi tih instituta.

Važno je napomenuti da decembarska ustavnosudska odluka ne oduzima baš ništa od onoga što je bilo obezbeđeno odlukom iz 1995. Štaviše, ona reafirmiše poziciju braka kao mogućeg jedino između osoba različitog pola. Ona ide i dalje tvrdeći da *de facto* partnerstvo nije dovoljno za istopolne parove tako da bi institut sličan braku morao da bude uveden čime bi sadržaj registrovanog partnerstva postao virtuelno ekvivalentan braku. *De facto* kohabitacija istopolnih parova nije ni dodirnuti i primenjuje se ista regulativa kao i ranije.

²⁴⁷ Tamas, Dombos. „Hungarian Constitutional Court declares registered partnership law unconstitutional.“ Hatter, 15. decembar 2008.

Nova vladina verzija zakona iz februara 2009

Samo jedan dan bio je potreban premijeru Đurčanju da pozove ministra pravde da pripremi novu verziju zakona o registrovanom partnerstvu uzimajući u obzir mišljenje Ustavnog suda. U konsultaciji sa raznim LGBT organizacijama, Ministarstvo je pripremlilo novu verziju zakona koji je odmah posle novogodišnjih praznika vlada i usvojila. Mađarska vlada je usvojila 11. februara 2009. taj novi nacrt zakona o registrovanom partnerstvu koji je zamenio onaj prethodni koga je Ustavni sud oborio decembra 2008. samo par nedelja pre nego što je trebalo da stupi na pravnu snagu.²⁴⁸ Suprotno od prethodne verzije ova nova verzija uvodi instituciju registrovanog partnerstva samo za istopolne partnere. Ipak, tu se nalaze još i odredbe o različitim načinima registracije domaćeg partnerstva, kako za istopolne tako i raznopolne parove. Ostaje otvoreno pitanje da li će i ta izmenjena verzija zakonskog uređenja registrovanog partnerstva dobiti podršku parlamenta. Zasnivanje i prekid postojanja registrovanog partnerstva biće isto kao i kada je u pitanju brak a registrovani partneri će imati većinu prava koja imaju i supružnici.

Mađarska trenutno ima manjinsku vladu pošto su liberali napustili vladajuću koaliciju početkom 2008. Konzervativne opozicione partije su oštro kritikovale prethodni zakon o registrovanom partnerstvu smatrajući da on predstavlja put za uvođenje istopolnog braka pod kamuflirajućim nazivom, na mala vrata. Ostaje da se tek vidi kakav će biti njihov stav prema novoj verziji koja je nastala na osnovu odluke Ustavnog suda koji je taj institut proglasio ustavnim pravom. Ako se gleda samo „parlamentarna matematika“ nova verzija zakona ima velike šanse da bude usvojena. Naime poslanici vladajuće koalicije ne glasaju protiv predloga sopstvene vlade a liberali celu ideju o registrovanom partnerstvu i inače u potpunosti podržavaju. Ipak je dosta neizvesno i teško je predvideti kako će teći pregovori s obzirom na to da se ipak radi o manjinskoj vladi što može da se presudno odrazi na glasanje baš o ovom zakonskom predlogu.

Mađarski Parlament je 20. aprila 2009. usvojio promenjeni zakon o registrovanom partnerstvu. Novi Zakon uvodi instituciju registrovanog partnerstva isključivo za istopolne parove ali takođe ustanovljava i različite šeme domaćeg partnerstva kako za istopolne, tako i za raznopolne parove. Taj institut sadrži sve elemente braka osim prava na usvajanje dece, asistiranje oplodnje i uzimanja prezimena bračnog druga.²⁴⁹ Zakon je usvojen sa 199 glasova „za“, 159 „protiv“ i 8 „uzdržanih“. Za Zakon je glasala vladajuća Socijalistička partija i njen nekadašnji koalicioni partner Liberalna koalicija dok su protiv bile sve opozicione partije. Predsednik Šoljom ga je prema očekivanjima potpisao čime je zakonodavna procedura završena i Zakon

²⁴⁸ Tamás Dombos. „Hungarian Government approves new registered partnership bill.“^{www} Dostupno 17. marta 2009. sa: <http://www.gaylesbiantimes.com/?id=14068>.

²⁴⁹ Wockner, Rex. International news #783, 27 April, 2009.

je službeno objavljen kao Akt br. XXIX iz 2009.²⁵⁰ Zakon počinje da proizvodi efekte počev od prvog jula 2009.

Izrael

Izraelski sud je u martu 2008. doneo odluku kojom je jednom gej paru omogućeno da zvanično registruje usvojenog sina.²⁵¹ Po izraelskom zakonu samo jedan muškarac može da usvoji dete, ali se ovaj par više od godinu dana borio da obojica postanu legalni roditelji. Njih je zastupala advokatkinja Ira Hadar, koja je poznata po tome što se pre dve godine uspešno suprotstavila Vrhovnom sudu u slučaju lezbejskog para koji je želeo da međusobno usvoji svoju biološku decu. Ipak, ovaj slučaj je jedinstven po tome što su detetovi biološki roditelji nepoznati.

U aprilu 2008. jedan lezbejski par iz Izraela je podneo tužbu sudu u Tel Avivu radi ostvarenja prava da obe majke budu imenovane kao biološke roditeljke svog novorođenog sina. Ovo je prvi slučaj u kome su obe partnerke u istopolnoj vezi imale aktivnu i biološku ulogu u rođenju deteta.²⁵² Naime, nakon što je jedna od partnerki, koja je trebalo da rodi dete, imala problema sa plodnošću, par je odlučio da druga začne veštačkom oplodnjom. Fetus je nakon toga prebačen u njenu partnerku, što znači da iako je jedna partnerka detetova genetska i delimično biološka majka, samo njena partnerka će zvanično biti proglašena za biološku majku. Prema prethodnoj odluci Visokog suda, država Izrael prihvata da obe žene u lezbejskom istopolnom odnosu mogu biti pravno priznate roditeljke deteta. Ipak, ovaj par je podneo tužbu jer su želele da obe budu priznate ne samo kao pravne već i biološke roditeljke, što i jesu.²⁵³

Engleska i Škotska

Dr Roven Vilijams (Rowan Williams) koji je 2002. postao kenterberijski nadbiskup (čelnik Anglikanske crkve), izjavio je u avgustu 2008. da veruje da istopolni odnosi predstavljaju odraz božije ljubavi na način koji se može uporediti sa brakom.²⁵⁴

²⁵⁰ Dombos Tamás. "Hungarian Parliament Adopts New Registered Partnership Act." Hatter Society for LGBT people. 20. april 2009.

²⁵¹ Queeria. "Izrael: Gej par usvojio sina." 19. mart /2008. Dostupno 12. maja 2009. sa: www.queeria.com/Vesti.aspx?id=6854&grid=2054&page=4.

²⁵² Labris. "Izrael: Lezbejski par se bori za usvajanje." 10. april 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa: labris.org.rs/iz-sveta/izrael-lezbejski-par-se-bori-za-usvajanje.html.

²⁵³ Slučaj se nastavlja.

²⁵⁴ Glendhill, Ruth. „Rowan Williams: gay relationships ‘comparable to marriage’“ 7. august 2008 Dostupno 7. aprila 2009. sa: <http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/faith/article4473814.ece>.

Dr Vilijams izražava svoje uverenje da se zabrana homoseksualnih odnosa u svetim spisima ne donosi na osobe koje su homoseksualne po prirodi. U stvari spisi zabranjuju heteroseksualnim ljudima da tražeći zadovoljstva u raznim varijetetima seksualnih iskustava, privremeno ili povremeno isprobavaju i homoseksualne odnose. „Zaključio sam da aktivan seksualni odnos između dve osobe istog pola može da odražava svu ljubav božiju na isti način kao i brak ali samo ako se radi o istom obliku apsolutne posvećenosti i uzajamne vernosti.“ Dr Vilijams je ipak podvukao razliku između svog uverenja kao teologa koji spada u domen liberalnih teoloških shvatanja i njegovog položaja kao crkvenog poglavara koji mora da poštuje tradicionalistička ubeđenja većine Anglikanaca. Još 1980. on je napisao naime da je konačno došao do zaključka da ništa u Bibliji ne osuđuje stalnu vezu između dve, istopolno orijentisane osobe koje su jedna drugoj verne. Crkveno prihvatanje kontracepcije značilo je prihvatanje seksa koji nije prokreativan tj. koji se preduzima bez želje da dođe do začeca. To može takođe da bude uzeto kao vrsta zelenog svetla za istopolni seks.

Zvanično crkveno venčanje dvojice sveštenika homoseksualaca koje se odigralo u junu u Londonu predstavljalo je po mišljenju mnogih još jedan udarac ionako podeljenoj Anglikanskoj crkvi.²⁵⁵ Sveštenik koji je obavio venčanje izavio je da veruje da je brak zajednica muškarca i žene, ali je dodao da ne vidi ništa loše u tome da blagoslovi par koji želi da se obaveže. Jedan mladoženja je sveštenik Piter Kornvol (Peter Cornwall) a drugi, takođe sveštenik, je dr Dejvid Lord (David Lord) koji su inače pre crkvenog venčanja registrovali svoje partnerstvo pred građanskim vlastima. Anglikanska crkva poznata je kao jedna od najliberalnijih u hrišćanskom svetu. Bila je među prvima koje su dozvolile zaređivanje žena sveštenica. Međutim, odnos prema homoseksualcima, pogotovo u redovima sveštenstva, izazvao je ne samo žestoke rasprave, nego i pravi razdor između, s jedne strane liberala, koji dominiraju u Britaniji, SAD i drugim zapadnim zemljama, i konzervativaca, koji dominiraju u bivšim britanskim kolonijama u Africi i Aziji. Raskol se produbio 2003. kada je Episkopalna crkva u SAD – deo šire anglikanske zajednice – za jednog od svojih biskupa imenovala Džina Robinsona, javno deklarisanog homoseksualca.

Inače, Dobrotvorna komisija Engleske i Velsa (*The Charities Commission of England and Wales*) donela je novo pravilo 2. juna 2009. po kome organi koje odobravaju usvojenje ne mogu da diskriminišu gej parove.²⁵⁶ Kršenje tog propisa dovodi do gubitka statusa dobrotvorne ustanove i sredstava iz javnih fondova. Komisija se pritom pozvala na Zakon o ravnopravnosti iz 2007 (*Equality Act (Sexual Orientation) Regulations*) koji zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije. Odluka je doneta povodom slučaja Katoličke dobrotvorne ustanove u Lidsu koja je nameravala da svoj službeni dokument o ciljevima organizacije dopuni odredbom o isključenju gej parova iz procesa usvojenja dece.

²⁵⁵ Gazeta. „Crkveno venčanje gej popova.“ 16. jun 2008, str.: 10.

²⁵⁶ Wockner, Rex. International news #789, June 8, 2009.

Generalna skupština Škotske crkve (*Church of Scotland*)²⁵⁷ izglasala je 2-4. maja 2009, sa 326 “za” i “protiv” 267 glasova u prilog postavljanja gej (ima i istopolnog partnera) paroha na čelo parohije Aberdin.²⁵⁸ Velečasni Skot Reni (Scott Rennie) bio je imenovan na to mesto još pre godinu dana ali nije bio u stanju da preuzme dužnost jer su protivici blokirali njegovo stupanje na dužnost. Donoseći tu odluku Generalna skupština je ipak odredila moratorijum na postavljanje novih gej sveštenika na čelo parohija o čemu ta Crkva treba da odlučuje tek 2011 na osnovu izveštaja čija je izrada u toku. Odluku o imenovanju podržali su velečasni Dejvid Kort (David Court) na čelu edinburške parohije i Viljem Filip (William Philip) na čelu glazgovske parohije koji su smatrali da će odlaganje daljih sličnih unapređenja gej sveštenika imati loše finansijske posledice.

Finska

Kršeci crkvena pravila pastorica finske Evangelističke luteranske crkve koju podržava i država, blagoslovila je zajednicu dve lezbejke, objavila je Finska radiodifuzna agencija 23. jula.²⁵⁹ Pastorica Espo biskupije Liza Tuovinen dala je svoj blagoslov registrovanim partnerkama 12. jula 2008. na crkvenom letnjem kampu. Biskup Espoa Miko Heika je rekao da neće preduzeti nikakve kaznene mere osim ako neko ne podnese formalnu žalbu. Finska ima registrovano partnerstvo od 2002 i finški luteranski biskupi treba da ponovo razmotre pitanje blagoslova istopolnim zajednicama iduće godine. Oko devet od deset Finaca pripada Luteranskoj crkvi koju podržava i država. Od 2002. u Finskoj je moguće istopolnim partnerima da se registruju.²⁶⁰

Danska

Krajem marta 2008. u Kopenhagenu²⁶¹ je prvi put u Danskoj odobreno jednom muškom istopolnom paru da uzmu dete na hranjenje. Značajno je obrazloženje

²⁵⁷ Škotska crkva (The Church of Scotland) ili kako je zovu: “the Kirk” je prezbiterijanska i njeni vernici čine 14 procenata škotskog stanovništva koji su se tako opredelili na popisu 2001.

²⁵⁸ Rex Wockner, Church of Scotland OKs partnered gay minister, international news #788, june 1, 2009.

²⁵⁹ „Lutheran Pastor Blesses Union of Lesbian Couple.“ 23. jul 2008. Dostupno 15. januara 2009. sa: <http://www.yle.fi/news/left/id96984.html>.

²⁶⁰ Wockner, Rex. International News, #744. 28. jul 2008.

²⁶¹ Wockner, Rex. „Copenhagen OK’s gay foster parents.” International news #728. 7. april 2008.

u kome se tvrdi da porodice koje se sastoje od dva muškarca ili dve žene imaju iste kvalitete za hranjenje kao svaka druga porodica.

Ta zemlja koja je inače prva na svetu ozakonila istopolno partnerstvo još 1989, dvadeset godina kasnije je proširila prava istopolnih partnera i na mogućnost usvajanja dece 17. marta 2009. U Parlamentu je 62 poslanika glasalo "za" a 53 "protiv". Zakon je bio podržan od opozicionih Socijaldemokratske i Socijalističke narodne partije, dok je vladajuća Liberalna partija bila protiv, ali se njenih sedam članova pridružilo opozicionom predlogu i glasalo za zakon. Dosadašnje zakonsko uređenje istopolnog registrovanog partnerstva je inače obezbeđivalo preko devedeset procenata prava koja se priznaju venčanim heteroseksualnim parovima tako da su sa ovom odlukom o usvajanju dece te dve porodične zajednice zakonski gotovo izjednačene. Inače, danski primer bio je argument za usvajanje sličnih instituta širom Evrope jer danska praksa nije dovela ni do pada sklapanja heteroseksualnih brakova, niti nataliteta, a još manje do propasti tradicionalne porodice.²⁶²

Estonija

Estonsko Ministarstvo pravde izrađuje nacrt zakona o istopolnom partnerstvu koji treba da stupi na snagu tokom 2009. godine.²⁶³ Ovaj zakon treba da reguliše oblasti kao što su imovinski odnosi, nasleđstvo, građanski status i državljanstvo. Anketa vođena od strane nekih novina ukazuje da će taj zakon imati povoljne izgleda da bude usvojen u Parlamentu samo ako ne sadrži pravo na usvojenje.

Poljska

17. marta 2008. poljska nacionalna televizija TVP emitovala je obraćanje naciji Leha Kačinjskog (Lech Kaczyński) kojim je izrazio svoju nespремnost da potpiše Lisabonski ugovor zbog problema koji se sastoji u odredbi prava na sklapanje braka. Ta odredba naime, ne definiše specifično da se radi o braku između muškarca i žene. „To onda može da se okrene protiv shvatanja morala u Poljskoj i da predstavlja pritisak da na silu moramo da prihvatimo nešto što je u suprotnosti sa ubeđenjima ogromne većine“ rekao je. Ta poruka je ilustrovana fotografijom sa venčanja Amerikanca Brendana Feja (Brendan Fay) sa Tomom Maltonom (Tom Moulton) u Kanadi. To što je predsednik zloupotrebio njihovu fotografiju sa željom da uplaši Poljake i da ih tako okrene protiv Lisabonskog ugovora izazvalo je talas protesta širom sveta. Različite organizacije za ljudska prava iz Poljske i drugih

²⁶² Wockner, Rex. International news #778., 23 mart 2009.

²⁶³ Wockner, Rex. „Estonia considers same-sex partnership law.“ International news #745.4 avgust 2008.

zemalja organizovale su trodnevnu posetu para Fej/Malton Poljskoj sa namerom da se iskoristi prilika i otvori nacionalni dijalog o značaju domaćeg partnerstva.²⁶⁴

Kao reakcija na takvo nepopularno ponašanje predsednika, 31. marta 2008. je objavljeno istraživanje u Poljskoj da se Poljaci ne slažu sa svojim predsednikom u pogledu Povelje EU. Naime, 65 procenata Poljaka podržava usvojenje Lisabonskog ugovora koji bi obavezao Poljsku da bude u skladu sa Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije koja je prijateljski nastrojena prema istopolno orijentisanim osobama. Samo 19 procenata veruje da je upozorenje predsednika Leha Kačinjskog tačno, navodi se u istraživanju objavljenom u *Gazeta Wiboča (Gazeta Wyborcza)*.

Portugalija²⁶⁵

Pokret za ravnopravnost u mogućnosti sklapanja braka (*The Movement for Equality in Access to Civil Marriage*) objavljen je 31. maja 2009. u Lisabonu. Više od 1 000 ljudi je potpisalo manifest kampanje, a među njima političari, dobro poznati umetnici, pop pevači, poslovni ljudi kao i dobitnik Nobelove nagrade za literature 1998 Hoze Saramago (José Saramago).

U Manifest kampanje koga može da potpiše bilo ko u Portugaliji, se navodi: „Jednake mogućnosti u sklapanju braka je pitanje pravde koja zaslužuje podršku svih ljudi koji se protive homofobiji i diskriminaciji. Mi, građani koji verujemo u jednaka prava, dostojanstvo i priznanje svih nas, naših porodica, prijatelja i kolega, udružujemo svoje glasove u izražavanju svoje podrške ravnopravnosti. Mi smatramo da je ta promena neophodna, poštena i hitna jer znamo da je trenutna situacija postojanja nejednakosti činjenica koja deli naše društvo na one koji su uključeni i one koji su isključeni, na osobe koje su unutra i osobe koje su ostale spolja marginalizovane. Mi sada imamo mogućnosti da okončamo jednu od poslednjih nepravdi i poslednjih diskriminacija koju propisuju naši zakoni.“

Irska

Presuda u korist lezbejskog para

Irska je ove godine skrenula pažnju aprilskom presudom u korist lezbejskog para kao i vladinom inicijativom pokrenutom krajem juna za donošenje Zakona o građanskom partnerstvu, što predstavlja značajno pravno pomeranje u pravcu priznavanja istopolnih porodica.

²⁶⁴ Goldirova, Renata. “Kaczynski twins threaten Polish ratification of Lisbon Treaty.” Dostupno 12. maja 2009. sa <http://euobserver.com/9/25842>.

²⁶⁵ Wockner, Rex. International news #789, June 8, 2009.

Gej poznanik jednog lezbejskog para koji im je donirao spermu, nakon čega je jedna od njih rodila dečaka koji sada ima dve godine, podneo je tužbu i sredinom aprila 2008. izgubio bitku za starateljstvo nad detetom, kao i pravo da ga viđa.

Sudija je presudio da je u najboljem interesu deteta da ostane sa majkama iako je uzeo u obzir da ni jedan irski zakon ne priznaje postojanje istopolnih zajednica. Ali u irskim zakonima takođe ne postoje ni odredbe po kojima je porodica koju čine dve žene i dete manje vredna od porodice koja se sastoji od muškarca, žene i deteta, naglasio je sudija i dodao da dotični lezbejski par živi zajedno u dugoročnoj, trinaestogodišnjoj vezi uzajamne posvećenosti i može se smatrati *de facto* porodicom koja uživa prava po članu 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Istovremeno, ne postoji osnov da se smatra da je otac titular tih prava jer se na isključivo biološkoj vezi ne zasnivaju porodična prava po članu 8 konvencije, a to nije u suprotnosti ni sa jednim irskim zakonom.²⁶⁶

Veštak psihijatar je rekao da tužilac ne sme da dobije pravo da se meša u porodične odnose deteta i njegovih majki i predložio je da mu se uskrati starateljstvo kao i pristup detetu. Time je dao osnova za zaključak u presudi da tamo gde postoje negativni faktori po detetovu dobrobit, krvna veza nema ni veliku niti preovlađujuću vrednost da bi bila odlučujući faktor. Jer kako stvari stoje detetova dobra budućnost je osigurana u uređenom porodičnom ambijentu ispunjenom ljubavlju.²⁶⁷ Svaka druga odluka donosila bi buduće sukobe, disfunkcionalne odnose i nepredvidljive teškoće. Za sud nije bilo nikakve sumnje da su njih dve odlične roditeljke. Katolička crkva je protestovala protiv te odluke kao odluke koja je protiv deteta, porodice i protiv oca.

Odsustvo zakonske regulative upućuje po mišljenju sudije na hitnost razmatranja tog problema od strane zakonodavca. Zbog toga, deo presude sadrži predlog da se istopolne porodice zakonski priznaju i zaštite pre svega u interesu dobrobiti dece takvih porodica.²⁶⁸

²⁶⁶ Coulther, Carol. "Legislating on the issues of same-sex couples and sperm donation can no longer be avoided." 4.april 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.irishtimes.com/newspaper/opinion/2008/0418/1208431217515.html>.

Waters, John. "Drunk with hubris, have we reinvented wheel of life?" 4.april 2008. Dostupno 12. maja 2009 sa <http://www.irishtimes.com/newspaper/opinion/2008/0418/1208431217572.html>.

O'Halloran, Marries. "Attorney General to look at lesbian custody ruling." 18. april 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.irishtimes.com/newspaper/ireland/2008/0418/index.html>.

McGreevy, Ronan. "Denial of rights to sperm donor is 'anti-father'." 4.april 2008. Dostupno 12. maja 2009 sa <http://www.irishtimes.com/newspaper/ireland/2008/0418/1208468759270.html>.

²⁶⁷ Inače, lezbejski par je naglasio da dete treba da zna ko mu je biološki otac kao i da neće uskraćivati pristup ocu ali kada dete dođe u odgovarajući uzrast.

²⁶⁸ Labris. "Lezbejski par dobio starateljstvo nad detetom." Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.labris.org.rs/iz-sveta/lezbejski-par-dobio-starateljstvo-nad-detetom.html>.

*Inicijativa za ozakonjenje građanskog partnerstva*²⁶⁹

Irska vlada je krajem juna 2008. završila nacrt zakona o građanskom partnerstvu (*Civil Partnership Bill*).²⁷⁰ Registrovani partneri će imati i neka prava koja se inače priznaju bračnim drugovima, kao što su npr. prava u domenu zajedničke svojine, socijalne zaštite, nasleđivanja, alimentacije, penzijskog osiguranja i poreza. Pravo usvojenja im međutim, neće biti priznato, izričito je naglašeno. Građansko partnerstvo će biti dostupno za parove koji su stariji od 18 godina i koji su tri meseca unapred dali izjavu da žele da se registruju. Okončanje partnerstva imaće iste posledice kao i razvod pa partneri treba da provedu 4 u poslednjih 5 godina odvojeno da bi se partnerstvo moglo formalno raskinuti. Građansko partnerstvo nije namenjeno parovima različitog pola niti nekim drugim vrstama zajednica, kao što su npr. braća i sestre ili neki drugi srodnici. Iako nije namenjen raznopolnim partnerima ovaj zakon ipak i njima dozvoljava da registruju suživot da bi regulisali svoju zajedničku finansijsku situaciju. Ipak, to partnerstvo nije ni brak jer bi takav institut bio u suprotnosti sa ustavnim članom 41 i njegovo uvođenje bi zahtevalo promenu ili novo tumačenje intencija Ustava.²⁷¹

Parlamentarna partija Fianna Fáil dala je široku podršku vladinom pristupu rešavaju pitanja građanskog partnerstva posle izlaganja premijera i ministra pravde jer će taj zakonski predlog dovesti Irsku na liniju većine država članica EU. Ministar pravde Dermont Ejern (Dermot Ahern) je rekao da će taj zakon ostvariti pravnu sigurnost priznatu osobama u dugotrajnim zajednicama a koje bez toga mogu da budu vrlo ranjive, izložene raznim rizicima i neizvesnostima bez obzira na to da li je do kraja došlo usled raskida ili smrti. Ministar pravde objašnjava da taj zakon ne omogućava brak istopolnim parovima ali im omogućava građanskopravno priznanje koje sadrži značajan broj prava koji su im potrebna da bi mogli da žive kao svi normalni ljudi.

Predloženo građansko partnerstvo se smatra velikim dostignućem irskog društva i još jednim dokazom njegove otvorenosti.²⁷² Hiljade lezbejskih i homoseksualnih parova u Irskoj uskoro će moći da koristi pravne instrumente u rešavanju mnogih problema svakodnevnog života. Zakoni o ravnopravnom statusu i ravnopravnosti u radnim odnosima biće amendirani unošenjem odredaba o zaštiti građanskog partnerstva što predstavlja značajno proširenje principa ravnopravnosti.

²⁶⁹ Carolan, Mary. „Sperm donor to lesbian couple fails in rights bid.“ Irish Times, 17. April 2008.

²⁷⁰ Wockner, Rex. „Ireland finalizing partnership bill.“ International news #728.7. april 2008.

²⁷¹ RTE NEWS. „Move toward Civil Partnership law.“ 24. jun 2008.

Dostupno 17. marta 2009 sa: <http://www.rte.ie/news/2008/0624/marriage.html>.

²⁷² Collins, Eoin. „Proposed civil partnership is a great achievement.“ Irish Times, 26. jun 2008.

Možda je najvažnije da je irski zakonodavac time stvorio klimu i prostor u kome dva ljudska bića koja su izabrala jedno drugo mogu da izraze svoju ljubav. Do sada je lezbejskim i homoseksualnim parovima bila uskraćena porodična zaštita ostavljajući ih u statusu stranca u odnosu na sopstvenu decu ili decu koju gaje, negirajući im bilo koji status koji društvo omogućava kroz svoje pravne mehanizme.²⁷³

Članovima irskog parlamenta obratila se sedamnaestogodišnja Kler O'Konel (Claire O'Connell).²⁷⁴ Kada su se ona i njena porodica sreli sa članovima parlamenta da razgovaraju o pitanju istopolnog braka, ona je rekla:²⁷⁵ „Mi idemo u školu, igramo košarku i slušamo muziku. Jedemo špagete i radimo domaće zadatke. Tu nema ničeg ekstremnog, mi ne živimo u hipi komuni i jedina razlika je u tome što su nam roditelji dve žene. Želim samo da znam da li političari misle da je u redu to što moja mama i njena partnerka ne mogu da se venčaju. Želim samo da uvide da je naša porodica normalna i da je, u stvari, skoro dosadna.“

Priča ove porodice, poput priča mnogih irskih porodica, nije jednostavna. Kler i Der su su deca iz prethodnog braka njihove majke Kortni. Njihov otac se ponovo oženio a one se nadaju da će i njihova majka imati isto takvo pravo jer sada živi u zajednici sa ženom. Devojčice su prošlog avgusta bile deveruše na venčanju svog oca i maćehe i kažu da bi volele da jednog dana imaju istu ulogu na venčanju svoje majke. „To nam je zaista važno,“ rekla je Kler. „Želele bismo da možemo da kažemo da imamo pravu porodicu, a ne da svako može da je dovodi u pitanje. Želimo da ljudi vide da deca lezbejskih roditelja nisu opterećena ko zna kakvim problemima, mi smo normalne i zaslužujemo ista prava kao i svi drugi.“

Za njihovu srednju školu u Dablinu nije nikakav problem što su im roditelji lezbejke. „Nikada nije bilo negativne reakcije,“ rekla je Der. „Ne bismo želele da to partnerstvo bude poput dozvole za psa, kada morate da podnosite molbe za svako pravo koje vam je potrebno, umesto da vam daju sva vaša prava, kao što je to slučaj sa heteroseksualnim osobama, i zato je potrebno da javno iskažemo naše mišljenje.“ „Mislim da se ljudi plaše nepoznatog,“ rekla je Kler, dok je Der rekla da je život uz dve žene koje su im roditelji učinio da ona i njena sestra postanu osobe bez predrasuda. „Ima ljudi u ovoj zemlji koji možda nikada nisu ni sreli homoseksualca i koji su stoga možda zabrinuti zbog toga što nas dve imamo roditelje koji su lezbejke, ali pogledajte mene i Der, nismo tako loše, zar ne? Uopšte nismo loše“.²⁷⁶

²⁷³ Kerr, Aine. „Same-sex legislation to stop short of marriage.“ Irish Independent, 25. jun 2008.

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Ove razgovore članova istopolnih porodica sa članovima irskog parlamenta, organizuje „Bračna jednakost“, lobistička grupa u Dablinu.

²⁷⁶ Mršević Z., (2009), Različite porodice, ista ljubav – izazovi 2008. godine. Temida, vol. 13, 1: 47:67.

*Ponos i predrasude*²⁷⁷

Centar Dablina je bio ispunjen bojama, bukom, muzikom, povicima i skandiranjem u subotu 27 juna 2009 kada su hiljade učesnika gej prajda marširale pod sloganom "Ponos i predrasude" (*Pride and Prejudice*).²⁷⁸ Cela O'Konol ulica je bila ispunjena učesnicima marša koji su se uputili ka Gradskoj većnici praćeni muzikom i govorima. Masa je neprestano skandirala "Šta hoćemo? Brak. Kada ga hoćemo? Sada!" Marš je usledio dan nakon što je Vlada objavila Zakon o građanskom partnerstvu koje daje zakonska prava gej i lezbejskim parovima obezbeđujući im ravnopravni tretman u brojnim oblastima od kojih su najvažniji porezi, penzije, nasleđivanje²⁷⁹.

Mnogi međutim nisu pozdravili novi zakon dobrodošlicom smatrajući da građansko partnerstvo doprinosi stvaranju društva sa dve neravnopravne kategorije ljudi ozakonjenjem nejednakost lezbejki i gejeva. Po njima samo bi brak bio način da im se obezbedi ravnopravnost, jer ljudi su svi ravnopravni i jednaki i svi zaslužuju da imaju prava da se venčaju sa partnerima koje vole. Monina Grifit (Moninne Griffith), direktorka organizacije Za jednakost brakova (MarriageEquality)²⁸⁰ izjavila je da se "Diskriminacija lezbejki i gej muškaraca nastavila sa objavljivanjem Zakona o građanskom partnerstvu. Njegovo rešenje jednostavno nije dovoljno i on samo doprinosi jačanju uverenja da su seksualne manjine autsajderi sa društvenih margina. Činjenica je da je Vlada dala neka prava istopolnim parovima još uvek je daleko od jednakih prava. Lezbejke i gejevi moraju da budu ovlašćeni da imaju ista prava i dužnosti kao i heteroseksualni parovi. Vreme za promene bilo je sada." Ona se poziva i na rezultate Istraživanja koje je nedavno sprovedla agencija Lendsdown markit risrč (*Lansdowne Market Research*) u Irskoj, objavljene u junu 2009 koji su pokazali da 81% javnosti smatra da država mora svakoga da jednako tretira bez obzira na seksualnost. U dodatku, 61% veruje da je odbijanje lezbejkama i gejevima mogućnosti da sklapaju građanski brak oblik diskriminacije. 75% ispitanika takođe, veruje da država mora da tretira svu decu podjednako.²⁸¹

²⁷⁷ U trenutku predavanja ovog teksta u štampu, stigla je vest da je 26. juna 2009 u Irskoj ozakonjena građanska zajednica istopolnih partnera objavljivanjem Zakona o građanskom partnerstvu.

²⁷⁸ Irish Times. "Gay pride march passes in Dublin." Dostupno 28.juna 2009 sa: <http://www.irishtimes.com/newspaper/breaking/2009/0627/breaking29.htm>.

²⁷⁹ "Gay pride parade to be held in Dublin." 27. jun 2009. Dostupno 29.jun 2009 sa: <http://breakingnews.ie/ireland/gay-pride-parade-to-be-held-in-dublin-416526.html>.

²⁸⁰ MarriageEquality. "Government Short Change Lesbians and Gay Men with Civil Partnership Bill." 26. jun 2009. Dostupno 29. Jun 2009 sa: <http://www.marriage-equality.ie/news/2009/06/26/government-short-change-lesbians-and-gay-men-with-civil-partnership-bill/>.

²⁸¹ Ibid.

Međutim nisu sve LGBT organizacije protiv donetog zakona, pa je tako npr. GLEN (*Gay and Lesbian Equality Network*) pozdravila objavljivanje Zakona o građanskom partnerstvu kao i ministra pravde Dermota Aherna.²⁸² “Ovo je velika građanska reforma koja će smesta rešiti gomilu problema sa kojima se svakodnevno suočavaju lezbejski i gej parovi,” rekao je Kairen Rouz (Kieran Rose), predsedavajući GLENa. On je takođe istakao da “Ministar pravde, ravnopravnosti i pravnih reformi, Dermot Ejern (Dermot Ahern) i njegova vlada zaslužuju sve čestitke što su izneli kompleksni i sveobuhvatni zakon i angažovali se u pravcu njegovog što skorijeg usvajanja.”

Zakon predviđa široka prava i obaveze za istopolne parove koji budu registrovali svoje građansko partnerstvo u velikom domenu oblasti kao što su nasleđivanje, uzajamno izdržavanje, zaštita zajedničke imovine i stanarskog prava, migraciona prava, penzije i porezi. Ministar je posebno potvrdio da će građanski partneri biti tretirani na isti način kao bračni drugovi kada je u pitanju primena zakona koji regulišu poreze i socijalna davanja.

Irski “Zeleni” smatraju da je bilo neophodno iskoristiti momenat za promene da se ozakoni odmah brak.²⁸³ Inače pozdravljaju ovaj Zakon jer on daje neophodna prava ne samo istopolnim partnerima već i osobama koje žive u drugim oblicima zajednica koje nisu seksualnoemotivnog tipa, kao što su nevenčani raznopolni partneri, braća i sestre i drugi srodnici koji žive u kohabitaciji.²⁸⁴

U svojoj izjavi prilikom objavljivanja Zakona, ministar je istakao još i da je “najvažniji deo zakona da stvara sigurnost za ljude koji su dugo živeli zajedno u zajednicama kad one prestanu da postoje bilo zbog smrti ili raskida, a koji su po raskidu izrazito socijalno i materijalno ranjiva kategorija.²⁸⁵ Zakon inače, obezbeđuje vrlo značajna prava građanskim partnerima u ustavnom kontekstu koji predviđa da je brak zajednica muškarca i žene, ali i u odnosu na čl. 40.1 Ustava koji nalaže pravnu jednakost za sve. Zato je ovaj Zakon pažljivo odmeren da pomiri i spreči svaki konflikt između te dve ustavne odredbe i njima garantovanih prava. Ta ravnoteža je postignuta uspostavljanjem vidljive distance između građanskog partnerstva i braka, posebno kada su u pitanju prava koja imaju obe zajednice, istovremeno poštujući striktno jednakost prava zaštićenu Ustavom. Ovaj Zakon postiže pravni režim koji na pošten način odražava mnoge oblike odnosa koji pos-

²⁸² Glen. “Glen Strongly Welcomes Publication of Civil Partnership Bill by Minister for Justice Dermot Ahern.” 26. Jun 2009. Dostupno 29.jun 2009 sa: www.glen.ie.

²⁸³ Irsku vladu čine Fianna Fail partija i Zeleni. Iako deo Vlade, mišljenje Zelenih se donekle razlikuje od vladinog stava.

²⁸⁴ McGee, Harry. “Greens say Civil Partnership Bill does not go far enough.” Irish Times, 26 jun 2009. Dostupno 29. juna 2009 sa: <http://www.irishtimes.com/newspaper/frontpage/2009/0626/1224249576804.html>.

²⁸⁵ Queerid. “Ahern publishes Civil Partnership Bill.” 26.jun 2009. Dostupno 29. juna 2009 sa: <http://www.queerid.com/topic.aspx?topicid=19367>.

toje u savremenom irskom društvu. On obezbeđuje pravnu zaštitu za kohabirajuće parove i važan je korak posebno za istopolne parove koji do donošenja tog Zakona nisu nikako mogli da pravno ozakone svoje zajednice.”

Australija

Vlada australijske države Novi Južni Vels je objavila krajem aprila 2008. da će deca lezbejskih parova rođena putem vanmaterične oplodnje imati ista prava kao deca heteroseksualnih parova. Ukupno pedeset zakona će biti dopunjeno kako bi se zaštitila roditeljska prava ženskih istopolnih parova, uključujući zakone o lokalnoj samoupravi, industrijskim odnosima i odredbe u vezi sa primenom ustava zemlje. Procenjuje se da oko 20% ženskih istopolnih parova ima decu. Smatra se da trenutni zakoni diskriminišu decu koja žive sa biološkim majkama i njihovim partnerkama jer ih zakon ne priznaje.

Inače, čak šezdeset procenata Australijanaca smatra da istopolni parovi treba da imaju mogućnost sklapanja brakova prema istraživanju koje je sproveo u proleće 2009. Galaxy poll.²⁸⁶ Trideset i tri procenta ispitanika se međutim suprotstavlja istopolnom braku a 4 procenta nema mišljenje o tom pitanju. To istraživanje takođe pokazuje da 58 procenata ispitanika smatra da bi strani istopolni brakovi trebalo da budu priznati u Australiji. „Jasno je da Australijanci veruju da je brak pre svega zajednica uzajamne ljubavi i posvećenosti a ne primarno zajednica različitih polova,“ rekao je Peter Farnes (Peter Furness), nacionalni predstavnik grupe koja se zove Ravnopravnost australijskih brakova (*Australian Marriage Equality*). Ove godine će se prvog avgusta obeležiti Nacionalni dan aktivnosti za izjednačavanje brakova u više australijskih gradova. Sve to dovodi u pitanje glavni argument premijera Ruda da se vlada protivi istopolnim brakovima iz razloga što velika većina Australijanaca veruje da brak treba da ostane institucija dostupna samo muško-ženskim parovima. 2004. jedan amandman na australijski Zakon o braku zabranio je brak između osoba istog pola kao i priznavanje inostranih istopolnih brakova.

Latinska Amerika

U Latinskoj Americi se priznaje istopolna zajednica u gradu Buenos Ajresu i provinciji Rio Negro u Argentini, brazilskoj državi Rio Grande do Sul, Meksiko Sitiju, meksičkoj državi Koahuila na granici sa Teksasom a od početka 2008. i u Urugvaju.²⁸⁷

²⁸⁶ Wockner, Rex. “Australians support same-sex marriage.” International news #791, June 22, 2009.

²⁸⁷ Wokner, Rex. International news, #731, 28. april 2008.

Urugvajaska prva građanska zajednica istopolnih osoba sklopljena je 17. aprila 2008, tri meseca pošto je urugvajski opštenacionalni zakon stupio na snagu, inače prvi takve vrste sa opštenacionalnim važenjem u Latinskoj Americi. Sud je venčao muški par, glumca Adrijana Figuera (Adrian Figueroa) i pozorišnog direktora Huana Karlosa Moretija (Juan Carlos Moretti) koji su prethodno živeli zajedno već 14 godina. Po urugvajskom zakonu da bi se istopolni par registrovao i tako stekao bračna prava u oblasti nasledstva, zajedničke imovine, penzionog i zdravstvenog osiguranja mora da žive zajedno najmanje pet godina. Zakon se primenjuje na dve osobe, koje imaju emocionalni odnos seksualne prirode, bilo zbog svog seksualnog identiteta ili seksualne orijentacije, koji je isključivog, singularnog, stabilnog i stalnog karaktera istog tipa kao i jedinstvo bračne veze.

Do sada su 302 para iskoristila mogućnost da u Meksiko Sijaju²⁸⁸ sklope građansku zajednicu od kako je ta mogućnost ozakonjena u martu 2007.²⁸⁹ 94% tih zajednica sastoji se od osoba istog pola, a ostatak su prijatelji, osobe koji dele stan i dalji rođaci. Oni su svi iskoristili pravo da registruju svoju zajednicu i time steknu razna prava u oblastima kao što su nasleđivanje, penziono osiguranje, imovina, zajedničko roditeljstvo i odluke u slučajevima medicinskih intervencija.

Kolumbijski Ustavni sud je presudio da istopolni parovi imaju prava da se pridruže partnerovoj penzionoj šemi kao i venčani heteroseksualni parovi.²⁹⁰ U februaru 2007. Ustavni sud je proširio imovinska i nasledna prava na istopolne parove. A u oktobru 2007. isti sud je odlučio da istopolni partneri mogu imati zajednički plan zdravstvenog osiguranja ali da su prethodno morali da svoje zajednice registruju kod notara najmanje šest meseci pre traženja te beneficije.²⁹¹

Kolumbijski Ustavni sud je nastavio da bude institucija koja predvodi širenje prava istopolnih osoba pa je 27. januara 2009. doneo odluku kojom istopolnim partnerima omogućava ista prava kao i običajnopравnim vanbračnim raznopolnim parovima. Ta odluka obuhvata građanska, politička, ekonomska i imigraciona prava u oblastima koje uključuju zaposlenost u državnim organima, sklapanje ugovora sa vladom, stambenu zaštitu, socijalno osiguranje, naturalizaciju, odštetu za slučaj smrti i zabranu diskriminacije partnera. Aktivisti iz grupe za LGBT prava *Diversa* smatraju da je ravnopravnost postignuta jer su odlukom Suda garantovana sva prava istopolnim partnerima koja imaju parovi u običajnopравnim vanbračnim zajednicama osim prava na usvojenje.²⁹²

²⁸⁸ Wockner, Rex. „302 couples register in Mexico City.“ International news #726. 24. mart 2008.

²⁸⁹ Od tada se samo jedan par razveo a jedna zajednica je okončana tako što je jedan od partnera umro.

²⁹⁰ Wockner, Rex. International news, #731. 28. april 2008.

²⁹¹ Wockner, Rex. International news, #718. 28. januar 2008.

²⁹² Wockner, Rex. International news, #772. 9. februar 2009.

Abel Prieto, kubanski ministar kulture, javno je rekao da podržava istopolni brak, 6. februara 2008. za "Glasnik Majamija."²⁹³ „Mislim da brak između lezbejki i homoseksualaca može da se odobri i on u Kubi ne bi doveo do zemljotresa ili ičeg sličnog,“ rekao je Prieto, koji je član Politbiroa. A jula 2007. je glavni sveštenik rimokatoličke crkve u Havani, Monsenjor Karlos Manuel de Sespedes Garsija-Menosal (Carlos Manuel de Céspedes García-Menocal), napisao da on podržava to da „stabilne istopolne veze“ treba da budu „zaštićene građanskim zakonima.“ „Savremeno zapadno društvo nije više isto kao ono u kome su stvorene sadašnje definicije braka,“ rekao je Sespedes.

Argentinski muški par se 21. januara 2008. venčao u Španiji koristeći odredbe španskog zakona po kome se svako ko ima državljanstvo neke od država Evropske unije može venčati u toj zemlji a Marčelo Santajm (Marcelo Suntheim) jedan od dvojice venčanih Argentinaca, ima dvojno, argentinsko i nemačko državljanstvo. U Argentini se istopolne zajednice mogu registrovati u provinciji Rio Negro i gradu Buenos Ajresu, ali nije do sada bilo slučajeva priznavanja istopolnog braka sklopljenog u nekoj drugoj zemlji, tako da će ovaj slučaj otvoriti novu stranicu u pravnom priznavanju tih zajednica.

Argentinski Nacionalni institut protiv diskriminacije, ksenofobije i rasizma predstavio je nacrt zakona o istopolnom braku argentinskom Kongresu 22. maja 2008. Nacrt priznaje istopolnim partnerima pravo da usvajaju decu, sva uzajamna nasledna i penziona prava i prava iz oblasti socijalne sigurnosti.²⁹⁴ Do te inicijative je došlo na predlog Kaza Rozade (Casa Rosada – predsedničke palate) a posle predavljanja nacrt je upućen Ministarstvu pravde da ga kao vladin predlog pripremi za parlamentarnu proceduru.

A u avgustu 2008. Argentina je proširila svoj penzioni sistem tako da pokriva i istopolne parove.²⁹⁵ Predviđeno je da u situaciji kada je takav par živio zajedno najmanje pet godina pre smrti jednog od njih, preživeli partner stiče pravo na penziju preminulog. To je ujedno prva zakonska mera iz oblasti obezbeđenja ljudskih prava homoseksualcima koja će se primenjivati u celoj zemlji a doneta je u formi uredbe. Aktivisti nastoje na ostvarivanju nacionalnog priznavanja građanske zajednice istopolnih parova po modelu koji već postoji u nizu argentinskih gradova.

Novi nacrt ekvadorskog Ustava koga je posebna skupština usvojila u julu 2008. omogućavaće istopolnim parovima da se venčaju. U septembru će taj dokument da se nađe na javnoj raspravi i građanskom glasanju.²⁹⁶

²⁹³ Wockner, Rex. International news., #721.18. februar 2008.

²⁹⁴ Wockner, Rex. International news #736. 2. jun 2008.

²⁹⁵ Wockner, Rex. „Argentina extends pensions to gay couples.“ International news #748. 25. avgust 2008.

²⁹⁶ Wockner, Rex. „Ecuador draft constitution creates same-sex unions.“ International news #745. 4. avgust 2008.

8. Istopolne porodice u ciframa – rezultati nedavnih istraživanja

Više od polovine javnosti podržava neki oblik istopolnog braka, prema ispitivanju javnog mnjenja čiji su rezultati objavljeni 21. februara 2006. godine u Irskoj a koji pokazuju da je 51% odraslih za davanje pravnog statusa istopolnom partnerstvu. Irski istraživački tim/crveno C (*The Irish Examiner/Red C*) o stavovima prema homoseksualnosti takođe otkriva da bi za tačno polovinu Iraca bilo u redu da se istopolnim parovima omogući da usvajaju decu pod istim uslovima kao i heteroseksualni parovi.

Tvrđenje da su deca odgajana od istopolnih roditelja lošija od dece koju podižu heteroseksualni roditelji ne podržavaju rezultati istraživanja, napisala je Džeraldina Moan (Geraldine Moane).²⁹⁷ Kvalitet pažnje je ključni faktor u odgajanju dece. Nema nikakvih posebnih naučnih dokaza koji bi podržavali izjavu da deca odgajana od strane istopolnih parova imaju razvojne probleme. Upravo je suprotno, dokazi pokazuju da su deca podizana od strane lezbejskih parova slična deci koju odgajaju heteroseksualni roditelji u pogledu svog rodnog identiteta, seksualne orijentacije, dobrobiti i društvenosti. To su nalazi brojnih studija prezentovanih nedavno od strane Dr Suzan Golombok (Susan Golombok) sa Univerziteta u Kembridžu na Konferenciji Britanskog psihološkog društva. Golombok je zaključila: „Deca lezbejskih porodica ne razlikuju se od ostale dece kao eventualni rezultat netradicionalnog porodičnog ambijenta.“ Pitanja koja se odnose na istopolno roditeljstvo od velikog su interesa za evropske i američke istraživače već skoro tri decenije. Prve studije na tu temu bile su obavljene u 1970tim u vreme kada su žene gubile starateljstvo nad sopstvenom decom zbog razloga svoje seksualne orijentacije. Te rane studije su poredile samohrane lezbejske majke sa samohranim heteroseksualnim majkama. Od tada postoje brojna poređenja između dece odgajane od strane lezbejskih parova, sa decom odgajanom od strane heteroseksualnih parova, kao i dece odgajane od strane maćeha i očuha. Takođe su objavljene i studije praćenja odraslih koji su kao deca bili odgajani od strane lezbejskih majki. Te studije rađene su pomoću metodologije usvojene u psihologiji koja uključuje kvalitativno i kvantitativno merenje rodnog identiteta, seksualne orijentacije, socijalne prilagođenosti, stilove roditeljstva i kvalitet odnosa deca-roditelji. Dobijen je značajan broj naučnih dokaza koji konzistentno demonstriraju da deca istopolnih roditelja imaju iste performanse kao i deca roditelja različitih polova mereno psihološkim instrumentima koji su gore pomenuti. Studije koje prate decu u njihovom odraslom dobu pokazuju da su oni i kao odrasli ljudi dobro prilagođeni i vrlo pozitivni prema svojim lezbejskim majkama. Sve te studije pokazuju da su lezbejske majke veoma angažovane oko svoje dece i da najčešće čine dodatne napore da bi im obezbedile

²⁹⁷ EuroQueer, 18. December 2006. Geraldine Moane je predavačica na Univerzitetu u Dublinu.

dobijanje pozitivnih razvojnih iskustava kao i zaštitu od uticaja diskriminativnih društvenih ponašanja.

Krajem januara 2008. objavljeno je da 13-14 procenata kanadskih tinejdžera prihvata svoju istopolnu orijentaciju. Četrnaest procenata devojaka i 13 procenata mladića u tinejdžerskom uzrastu je privučeno osobama istog pola kako pokazuje ovo istraživanje. Rezultati Ipsos Reid istraživanja javno su predstavljani u januarskom broju časopisa *Pediatrics and Child Health*.

Istraživanje među američkim tinejdžerima lezbejkama i gejevima pokazuje da većina njih želi da budu roditelji jednog dana.²⁹⁸ Nedavno istraživanje ukazuje da homoseksualna omladina oba pola želi da živi u braku i da imaju decu u vreme kada budu imali oko trideset godina.²⁹⁹ Veruje se da je to prvo istraživanje tog tipa, pa istraživački nalaz da homoseksualna omladina očekuje da provede svoj život odraslih ljudi u dugotrajnim, stabilnim, monogamnim zajednicama u kojima će odgajati decu predstavlja tim značajniji podatak.

Istraživanje je obuhvatilo 133 mladih ljudi iz Njujorka i odnosilo se na njihove stavove po različitim pitanjima koja uključuju i ona koja se odnose na životne zajednice, porodicu, usvojenje. Istraživači su potvrdili da više od 90% devojaka i više od 80% mladića očekuje da bude u stabilnim monogamnim zajednicama kada budu bili stariji od 30 godina. Oko 67% mladića i 55% devojaka izrazilo je želju da odgajaju decu. Od onih koji su želeli da podižu decu, 58% mladića i 54% devojaka izrazilo je svoje očekivanje da podižu biološki sopstvenu decu, 42% mladića i 32% devojaka očekuju da usvoje decu, dok 16% mladića i 14% devojaka očekuju da uzmu decu u hranjenu. 36% devojaka i 17% muškaraca očekuju da im njihov partner pomaže da podižu svoje ili partnerovo biološko dete.

Ono što je najinteresantnije nije samo visoko prisustvo želje homoseksualnih tinejdžera da imaju decu i žive u stalnim, stabilnim monogamnim vezama već i činjenica podudarnosti njihovih očekivanja sa očekivanjima njihovih heteroseksualnih vršnjaka, dokazujući da homoseksualnost ni na koji način ne menja prirodnu ljudsku želju za potomstvom i stabilnim porodičnim zajednicama. Očigledno je da će istopolna zajednica biti različita u 21. veku o onoga što je ona bila u drugoj polovini dvadesetog veka, naime tajno društvo usamljenih pojedinaca.

Agencija Sifo obratila se uzorku od 1.000 ljudi u Švedskoj sredinom januara 2008. pitanjem, „Da li smatrate da bi istopolni partneri trebalo da imaju mogućnost da pravno sklope brak ili smatrate da oni ne bi smeli da sklapaju brakove?“ Krajem januara objavljen je rezultat tog istraživanja po kome 71% ispitanika podržava

²⁹⁸ Proudparenting. „Married with children: Study shows lesbian and gay teens want to be parents some day.“ 25. april 2008. Dostupno 17. marta 2009. sa: <http://www.proudparenting.com/node/1530>.

²⁹⁹ D'Augelli R.; Jonathon Rendina H.; Sinclair K.O. (2008) Lesbian and Gay Youth's Aspirations for Marriage and Raising Children. *Journal of LGBT Issues in Counseling* 1(4), 77-98.

potpun istopolni brak, zalažući se time za dalji razvitak instituta registrovanog partnerstva koji već četrnaest godina postoji u Švedskoj.³⁰⁰

Početak februara 2008. objavljeno je da tri četvrtine Španaca³⁰¹ podržava dve godine star nacionalni španski zakon po kome se istopolni partneri mogu venčati. Novo istraživanje koje je sproveda agencija Instituto Opina/Cadena Ser pokazalo je da 74,5% ispitanika podržavaju taj zakon dok bi samo 18,1% ispitanika želeo da on bude opozvan (ostatak nema mišljenje). Bazirajući se i na takvom stavu javnog mnjenja, španski Vrhovni sud je 30 maja 2009 odlučio da sudije ne mogu da odbiju da venčaju istopolne parove.³⁰² Ta odluka je doneta u konkretnom slučaju sudije iz Valensije koji je želeo iz religioznih razloga da bude izuzet od dužnosti da venčava istopolne parove. Opšti savet sudstva je ranije takođe doneo istu odluku. Predsednik Zapatero je istovremeno i sam javno potvrdio svoju podršku institutu istopolnog braka obećavajući da Španija neće u tom pogledu načiniti nikakav korak nazad i da će ostati dosledna u svojoj borbi za toleranciju i slobodu.

Mađarski Parlament je sredinom decembra 2007. usvojio zakon kojim su legalizovane istopolne građanske zajednice, kao deo paketa kojim se istopolnim parovima daju mnoga prava koja imaju bračni parovi. Svega 12% stanovništva istopolne veze smatra normalnim, ali ih dve trećine tolerišu.³⁰³ Ipak većina mađarskog stanovništva, 71%, veruje da parovi u građanskim zajednicama treba da imaju ista prava kao bračni parovi, a 70% kaže da bi i zakoni oko nasleđivanja trebalo da budu isti.

Prema anketi koja je sprovedena u glavnom gradu američke države Ajove Demoinu (Des Moines) od strane državnog Register-a između 17. i 20. februara 2008, više od polovine stanovnika te američke države podržava građanske zajednice kao oblik pravnog priznavanja istopolnih parova, ali ne odobrava sklapanje brakova: 62% smatra da brak mora da bude samo između žene i muškarca, dok 32% prihvata istopolni brak.³⁰⁴

Početak aprila 2008. u Irskoj je objavljeno istraživanje sprovedeno od strane kompanije Lendsdoun Markit Ristrč (Lansdowne Market Research)³⁰⁵ koje je pokazalo da 58 procenata Iraca veruje da istopolni parovi treba da imaju mogu-

³⁰⁰ Wockner, Rex. „Swedes support full same-sex marriage.“ International news #718. 28. januar 2008.

³⁰¹ Wockner, Rex. „Spaniards support same-sex marriage law.“ International news #719. 4. februar 2008.

³⁰² Wockner, Rex. International news #789, June 8, 2009.

³⁰³ Gayexho. „Mađarska ne prihvata gej parove.“ 26. decembar 2007. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.gayecho.com/vesti.aspx?id=6333&grid=2054&page=36>.

³⁰⁴ Wockner, Rex. „Iowans support civil unions but not same-sex marriage.“ National news #9. 10. mart 2008.

³⁰⁵ Wockner, Rex. „Ireland finalizing partnership bill.“ International news #728. 7. april 2008.

čnost sklapanja građanskog braka dok 26 procenata misli da njima treba da bude omogućeno samo građansko partnerstvo ali ne i brak.

U maju 2009. objavljeni su rezultati još jednog irskog istraživanja. Ono se odnosi na decu koja odrastaju u istopolnim zajednicama. Naime, deca koja su vaspitavana i odrastaju u istopolnim porodicama su sasvim dobro, isto kao i deca koja žive sa svojim heteroseksualnim roditeljima, tvrdi irska stručnjakinja za decu³⁰⁶ inače direktorka Dečjeg istraživačkog centra Triniti Koledža u Dublinu prof Šejla Grini (Sheila Greene). Ona je izjavila da nema nikakvih dokaza da deca lezbejskih ili gej porodica doživljavaju probleme za koje su neki ljudi pretpostavljali da će im se dešavati. Profesorka je rekla: „Deca iz gej i lezbejskih porodica uopšte nisu učestalije i sama homoseksualna nego deca iz drugih porodica, oni nisu ni zbunjena, niti pate od ma kakvih mentalnih poremećaja ni u većem niti u manjem obimu nego deca koju podižu njihovi biološki majka i otac.“

Dodala je da u diskusijama o tome ko u Irskoj treba ili ne treba da bude roditelj moraju da se konsultuju naučni dokazi umesto nezasnovanih pretpostavki, na predrasudama zasnovana pogrešna uverenja o uticajima istopolnih porodica na decu. Rekla je takođe da se među mnogim uzrocima zbog kojih se kod dece javljaju emotivni ili drugi problemi u ponašanju ne nalazi seksualna orijentacija njihovih roditelja. Ona ipak upozorava da deca koju podižu istopolni roditelji nisu najprihvaćenija od svih i upozorava njihove roditelje da budu svesni izazova sa kojima se njihova deca mogu suočiti. Zna se naime da postoji visok nivo homofobija i maltretiranja među mladim ljudima. Decu zadirkuju i kad nose naočare ili kada su im roditelji razvedeni, tako da se može očekivati da ih zadirkuju i zbog seksualne orijentacije njihovih roditelja. To samo znači da deca mogu u životu imati i loših trenutaka, kao svako drugi, ali ne i da će zadobiti psihološke ožiljke ili da će imati problema sa mentalnim zdravljem. Dvehiljadite je Vermont postala prva država Sjedinjenih Država koja je donela zakonske odredbe o građanskoj zajednici kojima je omogućeno istopolnim partnerima da steknu sve povlastice zaštite i odgovornosti koje po zakonima Vermonta imaju bračni drugovi.³⁰⁷ Do sada je tu zajednicu sklopilo oko 1.300 parova iz Vermonta i više od 8.000 parova sa strane. 54% ispitanika u Vermontu je podržalo ozakonjenje braka istopolnih partnera dok je 37 procenata bilo protivno toj ideji. Anketu je u martu 2008. popunilo sedam hiljada ispitanika i pokazalo je da postoji 8% porasta u podršci istopolnim brakovima u odnosu na nalaze prošlogodišnjeg istraživanja.³⁰⁸

³⁰⁶ Ring, Evelyn. „Children of same sex parents ‘do just as well’.“ Irish Examiner, 8.maj 2009. Dostupno 12. juna 2009 sa: <http://examiner.ie/ireland/children-of-same-sex-parents-do-just-as-well-91233.html>.

³⁰⁷ Wockner, Rex. „Vermonters favor same-sex marriage.“ International news #12. 31. mart 2008.

³⁰⁸ Garedenstate equality. „Zogby poll: New Jersey wants to dump civil unions for marriage equality, and is ready now.“ Dostupno 12. maja 2009 sa <http://www.gardenstate-equality.org/poll.htm>.

Građani Nju Džersija žele da okončaju diskriminaciju u pogledu mogućnosti sklapanja brakova i spremni su da podrže svoje zvaničnike u njihovim naporima da to realizuju, prema anketi koju je obavila agencija *Zogby Poll*³⁰⁹ 19. avgusta 2008. Naime, 59 procenata stanovnika Nju Džersija slaže se sa omogućavanjem istopolnim parovima da sklope brak.³¹⁰ To odobrenje je doduše uslovljeno time da zvaničnici te države zaključe da zajednica koju priznaje građanski zakon nije dovoljna da istopolnim parovima omogući istu pravnu zaštitu kao što je ona koju omogućuje bračna zajednica. 33 procenta se protivi toj ideji. 69 procenata smatra da je bračna ravnopravnosti neizbežna u Nju Džersiju, dok 21 procenat smatra da to nije slučaj. Istovremeno 57 procenata bi podržalo inicijativu guvernera te države da sledi primer Njujorka gde je priznato važenje istopolnih brakova sklopljenih na drugim mestima. 27 procenata se protivi toj ideji. 71 procenat smatra da ne bi bilo negativnih stavova prema članovima predstavničkog tela koji bi glasali za uvođenje istopolnog braka a 67 procenata ispitanika je smatralo da istopolni brak ne bi ni na koji način ugrozio instituciju braka kao zajednice heteroseksualnih parova. Postojeća pravna mogućnost sklapanja građanske zajednice smatra se greškom svoga vremena pod obrazloženjem da se radi o odloženoj pravdi koja nije ništa drugo do uskraćena pravda.

The Gay & Lesbian Alliance Against Defamation je objavila 18. avgusta 2008. da 1049 američkih dnevnih novina prihvata objave venčanja istopolnih parova.³¹¹ 83 procenata svih američkih čitalaca dnevnih novina čita štampu koja prihvata objave istopolnih venčanja. Države u kojima sve novine objavljuju te oglase tako da je tamo pokrivenost čitalačke publike stoprocentna su Aljaska, Kolorado, Konektikat, Havaji, Masačusets, Mejn, Rod Ajlend, Nju Džersi i Vermont. Tu se moraju ubrojati i Njujork i Kalifornija gde u svakoj postoji samo po jedna novina koja ne objavljuje takve oglase. Lokalna štampa odslikava rastuću vidljivost naših života i naše zajednice otvarajući svoje stranice pričama koje se odnose na njih. Mi pomažemo Amerikancima da uvide da u našoj zajednici postoji raznolikost i da spoznaju da uprkos tim različitostima mi delimo iste zajedničke vrednosti.

Po istraživanju javnog mnjenja koje je sproveda agencija Galaxy, šezdeset procenata stanovnika australijske federalne države Kvinslend podržava istopolne građanske zajednice koje bi im omogućavale ista prava kao i venčanim parovima, dok 54 procenata prihvata mogućnost da se istopolnim parovima jednostavno otvori mogućnost sklapanja brakova. Time se Kvinslend dosta razlikuje od ostalih australijskih federalnih jedinica u kojima podrška postoji ali nije toliko jasno

³⁰⁹ Anketirano je 803 potencijalnih glasača sredinom avgusta sa graničnom greškom od 3.5%

³¹⁰ Wockner, Rex. „Poll: New Jerseyans ready for same-sex marriage.“ National news #33. 25. avgust 2008.

³¹¹ Wockner, Rex. „GLAAD: 1,049 U.S. daily newspapers accept gay wedding announcements.“ National news#33. 25. avgust 2008.

izražena. U izbornoj 2008. godini ta tema je takođe bila istaknuta kao jedna od tema u kampanji jer se posle izbora očekivalo ukidanje do sada postojećih diskriminatorskih zakona, izjavio je Luj di Šen (Louise DuChesne) iz Akcije za promene Kvinslenda.³¹²

9. Marševi ponosa 2008. koji su promovisali istopolne porodice

Svi marševi/parade ponosa imaju za opšti cilj isticanje vidljivosti egzistencije istopolno orijentisanih ljudi kao i ukazivanje na postojeću diskriminaciju prema njima. Njihov cilj svakako nije promovisanje pedofilije, homoseksualnosti, regrutovanje „novih žrtava“, a najmanje ne nametanje celom društvu jednog modela seksualnosti, kako to protivnici ovih marševa obično navode u svojim protiv argumentima, promašujući tako suštinu tih događaja. Inače, svake godine u mestima održavanja programski slogani se menjaju, i prema trenutno aktuelnim prilikama, akcenat se stavlja na različite aspekte borbe protiv diskriminacije. I komplet slogana istaknut tokom sezone ponosa 2008. ukazuje upravo na pravu suštinu tih zbivanja.

Oko 25.000 ljudi uzelo je učešće na šesnaestoj paradi ponosa u Buenos Ajresu 17. novembra 2007.³¹³ Oni su se kretali od Plaza de Mayo (mesto gde je Eva Peron održala svoj čuveni govor sa balkona predsedničke palate Kaza Rozade) na gore do Plaza de los Dos Congresos. Ove godine tema parade je bila „Naša proslava je zahtev: Za slobodom, ravnopravnošću i raznovrsnošću“ (Our Celebration Is a Demand: Freedom, Equality, Diversity) organizatori marša su pozivali na legalizaciju istopolnih brakova, ne samo priznavanje građanskih zajednica što već postoji u glavnom gradu, kao i za usvajanje novog antidiskriminativnog zakonodavstva koje bi sadržalo zaštitu po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Vidljivost istopolnih ljudi i njihovo pravo na ljubav izraženi su u Varšavi sloganom parade ponosa „**Živeti, voleti, biti**“. Time se istovremeno traži da se njihova prava priznaju, i na taj način da se prizna da su pripadnici gej zajednice deo društva

„**Beskrajna ljubav**“ je glavni slogan parade u Jerusalimu.³¹⁴ „Borimo se za puno prihvatanje da partneri istog pola treba da imaju prava ista kao i heteroseksualni parovi“. Učesnici marša su krenuli od Parka nezavisnosti, nastavili su ulicom Kralja Davida i završili u Liberti Bel parku. „Postignut je uspeh u napredovanju ka prihvatanju prava partnera istog pola u pogledu nasleđivanja i usvajanja dece,“

³¹² Wockner, Rex. International news #772. 9. februar 2009.

³¹³ Wockner, Rex. International news #709. 26. novembar 2007.

³¹⁴ „Postignut je uspeh u napredovanju ka prihvatanju prava partnera istog pola u pogledu nasleđivanja i usvajanja dece,“ rekao je Jonatan Ger, izvršni direktor gej centra Jerusalimska otvorena kuća, koji je organizovao paradu.

rekao je Jonatan Ger (Jonatan Gurr), izvršni direktor gej centra „Jerusalimska otvorena kuća“, koji je organizovao paradu.

Manifestacija ponosa organizovana u Brnu imala je za cilj da smanji nivo homofobije među Česima. „Mi želimo da ukažemo na specifične zakonske i društvene nejednakosti u Republici Češkoj, kao što su neki problemi vezani za porodicu i podizanje dece.“

Ovogodišnja bukureštanska parada ponosa predstavljala je izraz želje da se ozvaniči brak među homoseksualcima i pravo da usvajaju decu, uz istovremeno postojanje svesti da Rumunija još nije spremna za takve korake. Homoseksualci su protestovali još i što, prema njihovom mišljenju, crkva podstiče netoleranciju prema njima.

U Otavi učesnici parade ponosa nisu protestovali već su slavili svoju pobjedu u vidu legalizacije istopolnog braka u Kanadi. 24. avgusta održana je 19. po redu gej parada na kojoj je učestvovalo oko 1.200 učesnika i 34.000 posmatrača.³¹⁵ Povorka je krenula na dole od Wellington Streeta do City Hall-a, zaustavila se ispred zgrade Parlamenta i saveznog Vrhovnog suda koje institucije su obe odigrale važnu ulogu u legalizaciji istopolnog braka u Kanadi. Za organizatore ovogodišnjeg marša važno je proslaviti te pobjede i na taj način otkriti možda da neke nejednakosti još uvek postoje.

Beč

Oko 120.000 ljudi se pojavilo na trinaestoj gej prajd paradi tzv. Duga paradi, da bi pozvalo na poštovanje jednakih prava za homoseksualce i lezbejke, saopštili su organizatori u Beču 12. jula 2008.³¹⁶ Organizatori su pozvali da se učini kraj diskriminaciji i da se legalizuju istopolni brakovi.³¹⁷

Sofija

Oko 150 osoba je 28. juna 2008. učestvovalo na prvom gej prajdu u Bugarskoj, koji je održan u prestonici Sofiji.³¹⁸ Zvanični moto manifestacije, koju je organizovala Unija bugarskih gej muškaraca i lezbejki „Gemini“ je bio: „Moja porodica: Mi smo majke i kćerke, očevi i sinovi, braća i sestre.“ Ta prva u istoriji

³¹⁵ Wockner, Rex. International news #749. 1. septembar 2008.

³¹⁶ Wockner, Rex. International news #743.21. jul 2008.

³¹⁷ AFP. „120.000 march in Vienna Rainbow Parade for gay rights.“ 13. jul 2008. Dostupno 15. aprila 2009. sa <http://news.theage.com.au/world/120000-march-in-vienna-rainbow-parade-for-gay-rights-20080713-3e94.html>.

³¹⁸ Labris. „Održana prva LGBT parada u Bugarskoj.“ 2. juli 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa www.labris.org.rs/iz-sveta/odrana-prva-lgbt-parada-u-bugarskoj.html.

gej parada u Bugarskoj održana je uprkos protesta i pretnji nacionalističkih grupa.³¹⁹ Parada je bila posvećena porodici jer, kako kažu organizatori, oni su „očevi i ćerke, majke i sinovi, braća i sestre.“ Povorka se mirno kretala kroz centar Sofije, uz obezbeđenje od oko 150 pripadnika policije. Ipak, preko 60 osoba je uhapšeno zbog pokušaja napada na učesnice/ke parade, saopštilo je Ministarstvo unutrašnjih poslova. Najveći broj uhapšenih su pripadnici skinhedsa i drugih ekstremističkih grupa koji su bacali kamenje, jaja, boce, petarde i Molotovljeve koktele u pravcu skupa. Policija je uspela da spreči ekstremiste u nameri da povrede bilo koga, tako da uprkos dramatičnim momentima, niko nije ranjen, zahvaljujući pristustvu brojnih policajaca.³²⁰ Lider partije Nacionalne unije Bojan Rasate, koji je pozvao na „otvoreni otpor“ prema toj paradi, takođe je priveden. Iz straha od incidenata, organizatori gej parade su dva puta tražili od gradskih vlasti da promene maršrutu.

Osim što su dobili dozvolu od opštine Sofija da nastave sa pripremama za paradu, organizatori su po pitanju bezbednosti saradivali sa policijom. U prvo vreme predstavnici organizatorske grupe Džemini nisu očekivali nikakav ozbiljniji sukob mada su protivnici najavili da će istog dana kao odgovor na planiranu paradu proglasiti nedelju „Netolerancije prema homoseksualnosti“ pod motom „Budi netolerantan, budi normalan“. Ta inicijativa, koja se pokazala kratkog daha da bi dovela do konkretnih rezultata, bila je motivisana navodnom potrebom da se „zaštiti većinsko stanovništvo“, posle nekoliko dana etnički motivisanih sukoba u Sofiji između Roma i etničkih Bugara.

Izložen barazu pitanja u gradskoj skupštini, posebno od strane pripadnika sopstvene partije, gradonačelnik Sofije je promenio trasu kretanja gej parade. Tako, umesto da se kreće od Nacionalne palate kulture kroz Bulevar Vitoša, odlučeno je da se parada odigra u Južnom parku.³²¹ „Zbog njihove bezbednosti, mi smo odredili južni deo Južnog parka za lokaciju pogodnu za njihovu paradu jer je tamo lakše da im pružimo zaštitu. Ukoliko budu marširali bulevarom Vitoša, mogu da ih napadnu ljudi iz mnogih sporednih ulica, objasnio je Borisov svoju novu naredbu.

Verovatno kao neophodan ustupak desničarskim i nacionalističkim snagama ljutim zbog održavanja gej parade, gradonačelnik Sofije je takođe objavio svoju čvrstu nameru da razori ilegalno Romsko naselje u Vuzrazdane Kvarter, inače poznato kao Batalova Mahala. On je jasno dao do znanja da je odluka bazirana na odluci suda koji je pre dve godine doneo nalog da se ukloni romsko naselje, naloživši da ilegalno nastanjeni Romi moraju da nađu svoje vlastite domove.

³¹⁹ Balkantravellers. „First Gay Pride Parade to Take Place in Bulgaria This Weekend, Amid Nationalistic Opposition.“ 24. jun 2008. Dostupno 15. aprila 2009. sa: <http://www.balkantravellers.com/en/read/article/633>.

³²⁰ Wockner, Rex. International news #741. 7. jul 2008.

³²¹ „Sofia Mayor Changes Route of Gay Parade, Vows to Remove Illegal Roma.“ 26. jun 2008. Dostupno 15. aprila 2009 sa: http://www.novinite.com/view_news.php?id=94554.

„Postoji sudska izjava i odluka Gradske vlasti i mi ćemo tu odluku da sprovedemo. Ne možemo da pretvorimo Sofiju u azil za sve one koji su siromašni iz cele Bugarske, koji nemaju gde da žive ni šta da jedu i koji dolaze kod nas da bismo im mi obezbedili domove, rekao je gradonačelnik.

U tom kontekstu zaoštrenih političkih strasti, opasnost od nasilja na sofijskim ulicama postajala je sve izvesnija kako se parada približavala pa su se bugarskim zvaničnicima obratile sa više strana evropske političke ličnosti i predstavnici organizacija za zaštitu ljudskih prava. Ovde se navode neka od tih obraćanja koja imaju univerzalni karakter i ako se izbriše naziv zemlje i grada, mogu da se odnose na bilo koje mesto na svetu uključujući i Bugarskoj susedne države balkanskog regiona gde se organizovanje paradi ponosa susreće sa problemima i nasiljem.³²²

Pismo ILGA-e

„U ime organizacije ILGA – Evropa, međunarodne Lezbijske i Gej asocijacije Evropskog regiona, pozivam vas da podržite ovu fundamentalnu manifestaciju demokratije – slobodu okupljanja i govora.³²³ Kao što znate, bugarska gej organizacija Džemini je ugostila prvi lezbijski, gej, biseks i transrodni (LGBT) prajd marš ove subote u Sofiji. Ova vest je izazvala neke poruke mržnje i netolerancije prema LGBT osobama i njihovim pravima. Kao što znate, Evropa je kontinent koji ljubomorno čuva svoju demokratsku tradiciju. U svojoj ne tako dalekoj prošlosti, Evropa je bila svedok teških kršenja ljudskih prava i tragedija koje su se desile zbog ignorisanja netolerancije i propusta da joj se stane na kraj. Mi moramo danas da budemo budni da ne bismo dozvolili da se ponovo dese zločini koji su se u Evropi već jednom dogodili. Zato vas pozivam da javno osudite takozvanu „Nedelju netolerancije“ koja ima za cilj promovisanje mržnje i pogrešnih informacija o LGBT osobama u Bugarskoj. Takođe vas pozivam da izrazite svoju podršku za prvu LGBT Prajd manifestaciju u Sofiji koju organizuje Džemini. Pridružite se gradonačelnicima Pariza, Nikozije, Amsterdama, Vintertura, Londona, Stokholma, Kelna, Barselone, Venecije, Beča, Bolonje, Mančesteru, Kopenhaga, Budimpešte, Ljubljane, Ciriha, Berlina, Dablina, Luksemburga i Osla i pokažite da je Sofija pravi evropski glavni grad koji jednako vrednuje slobodu i ponos svakog svog građanina.“

Obraćanje Amnesti Internešnela

Amnesti Internešnel izražava zabrinutost zbog zastrašivanja lezbejskih, gej, biseksualnih i transrodnih osoba (LGBT) u Bugarskoj, koje se dešava uoči prve

³²² Mršević Z., (2009) Evropa protiv diskriminacije (125 – 146).Ur: Marija Savić. Čitanka od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima.Beograd. Labris.

³²³ Pismo ILGA'e gradonačelniku Sofije Bojku Borisovu.ILGA. Izvor: ILGA. „First Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Pride March in Sofia.“, 25. juni 2008. Ilga Press Release.

prajd manifestacije koja treba da se održi u centru Sofije 28. juna.³²⁴ Organizacija Džemini je predložila trasu marša dve nedelje unapred, što je službeno odobrila opština Sofija. Posle gradonačelnikove intervencije, nova trasa je konačno dogovorena između organizatora i gradonačelnika 27. juna. Amnesty Internešnel pozdravlja ove napore i brigu gradonačelnika i policije i poziva nadležne u vlasti da: obezbede da sve osobe pod njihovom jurisdikcijom mogu da bez smetnje uživaju svoje pravo mirnog okupljanja bez diskriminacije; da javno osude napade, pretnje napadima i ostale vidove maltretiranja LGBT osoba, naglašavajući da akti nasilja neće biti tolerisani i da će biti suđeni po propisu; da deluju sa primerenom agilnošću da bi efikasno zaštitili LGBT osobe koje se suočavaju sa pretnjama upućenim njihovim životima i imovini. Ove mere bi trebalo da uključe, kada je to neophodno, specijalne mere zaštite; da obezbede da policija ima specijalna uputstva i trening da bi mogli da na dužnosti štite ljudska prava svih osoba. To bi trebalo da uključi obuku o pravima LGBT osoba i obuku kako da identifikuju i da istražuju homofobične zločine. Takva obuka bi trebalo da naglasi da nedozvoljeno i nasilno ponašanje protiv LGBT osoba neće biti tolerisano. Vlasti treba da obezbede primenu zakona od strane službenih lica koja treba da agilno sprovede efikasnu zaštitu LGBT osoba koje se suočavaju sa pretnjama upućenim njihovim životima i imovini.

Pravo na jednaku zaštitu pred zakonom, pravo na slobodu govora i na mirno demonstriranje, garantovano je ugovorima međunarodnog javnog prava (kao što je na primer Međunarodna Konvencija o građanskim i političkim pravima i slobodama) čija je Bugarska zemlja potpisnica.

Dalji pritisak na Bugarsku

Intergrupa Evropskog parlamenta tražila je od Bugarske da omogući priznavanje istopolnog partnerstva 11. novembra 2008. kada su poslali pismo bugarskom premijeru Sergeju Staniševu u kome su izrazili zabrinutost zbog činjenice da nacrt zakona o građanskim zajednicama isključuje istopolna partnerstva. „Zajednice partnera istog i različitog pola zasnivaju se na istom osnovu. To je njihova uzajamna privrženost i ljubav“ izjavili su evropski parlamentarci, Majkl Kašman (Michael Cashman), Lisi Grener (Lissy Gräner), Sirpa Pietikeinen (Sirpa Pietikäinen), Raul Romeva (Raúl Romeva) i Sofi Intveld (Sophie In't Veld) u tom pismu. To je direktna diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije ako razno-polni partneri mogu da registruju svoja partnerstva a parovi istog pola ne mogu. Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije je zabranjena u Evropskoj uniji i ta zabrana postoji u više EU dokumenata, podsećaju potpisnici pisma.

³²⁴ Focus News Agency. „Bulgaria: First Sofia Pride needs adequate protection.“ 27. jun 2008. Dostupno 15. aprila 2009 sa: <http://www.focus-fen.net/index.php?id=n144425>.

Zaključni diskurs

Studija „Ka demokratskom društvu – istopolne porodice“ nastala je u okviru projekta „Demokratski modeli unapređivanja društvene kohezije, tolerancije, ljudskih prava i privrednog razvitka u političkim i institucionalnim procesima evropskih integracija u Srbiji“, finansijski podržanog od strane Ministarstva nauke Republike Srbije, u periodu od 2006/2010, kao istraživački odgovor na savremeni trenutak izazova u društvenoj i političkoj atmosferi zaoštrenih sučeljavanja različitih mišljenja o domenima, pravcima i nužnosti usvajanja društvenih promena demokratskog tipa. U deset poglavlja studije izlažu se istorijski, komparativno pravni i savremeni modaliteti nastajanja i funkcionisanja pravnih instituta koji regulišu istopolne porodice u globalnim razmerama, otpori sa kojima se suočavaju, vrednosti koje se promovišu, strategije koje su se pokazale kao uspešne u širenju shvatanja o neophodnosti prihvatanja koncepta porodice obogaćenog alternativnim porodičnim oblicima, kao i najnovije promene koje su se intenzivno dešavale tokom 2008. i 2009. godine.

Iako studija ima za temu porodice, ovo *stricto sensu* ne pripada isključivo oblasti Porodičnog prava. Pošto se u ovoj studiji radi o analizi procesa pravnog priznavanja jednog u stvari kontroverznog, kod nas (kao i u mnogim delovima sveta) još uvek nepriznatog tipa porodice, to je faza koja zapravo prethodi analizi raznih aspekata porodičnih odnosa. Studija naime, najviše barata retorikom i argumentima iz domena zaštite ljudskih prava. Najbliže pravno lociranje ove problematike dakle je domen ljudskih prava međunarodnog tipa, onda kada se radi o međunarodnim dokumentima i aktivnostima međunarodnih organizacija, ali takođe i ustavnopravnog tipa kada se radi o promenama ustava u pojedinim zemljama. U sociološkom smislu tu bi se pak radilo o amandmanima na postojeće društvene ugovore kako među polovima tako i između jedne specifične društvene grupacije identifikabilne na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta s jedne, i države i šire društvene zajednice, s druge strane.

U Uvodnom diskursu ove studije polemiše se sa predrasudama da su istopolne porodice „neprirodne“ i da doprinose smanjenju nataliteta. Istorijski osvrt počinje sa drugom polovinom devedesetih godina dvadesetog veka kada je započeto uvođenje instituta registrovanog partnerstva u nizu evropskih zemalja i kada su vođene značajne javne debate o političkom značaju tog instituta. Navodi se i više primera, a najviše pažnje se poklanja francuskom Paktu društvene solidarnosti kao i pionirskim primerima Katalonije, Švedske i Holandije.

Početak dvehiljaditih predstavlja period transformacije instituta registrovanog partnerstva u brak koji se uvodi u onim zemljama koje su prve započele sa pravnim priznavanjem statusa istopolnih porodica i gde se javno mnjenje uverilo u korisnost tog koncepta. Protivnicima istopolnih porodica je poklonjena pažnja kroz analizu

pojave zvane moralna panika a kao pokretačka snaga promena identifikovane su javne ličnosti iz sveta politike, religije, umetnosti, sporta i sl. koje svojim izjavama, zalaganjem i ličnim primerima menjaju vladajuće predrasude.

Značajan deo rada posvećen je nedavnim promenama pravne regulative istopolnih zajednica u pojedinim državama gde se analiziraju promene nastale u poslednjih dve godine u 14 država kao i u Australiji i Latinskoj Americi. Promenama su doprineli i javni protesti organizovani od strane LGBT aktivističkih grupa poznati kao marševi ponosa koji vrlo često ukazuju baš na problematiku nedovoljne pravne regulisanosti njihovih porodica i opšteg diskriminisanog položaja. Izlaganje se dopunjava analizom poslednjih zbivanja na tom planu na svetskoj sceni, dokumentima Evropskog Parlamenta i UN deklaracijom iz decembra 2008. U radu se inače analiziraju i presude evropskih sudova u Strazburu i Luksemburgu, navode se rezultati brojnih istraživanja o funkcionisanju istopolnih porodica i reperkusije na podizanje dece u tom ambijentu.

Posebno mesto je posvećeno Sjedinjenim Američkim Državama gde se dešavaju značajne promene na tom planu a najvidljivija su svakako bila zbivanja tokom 2008. u Kaliforniji i čitava serija ozakonjenja istopolnog braka u nizu drugih federalnih američkih država tokom prve polovina 2009. godine. Tako je naime istopolni brak prvo uveden od strane Vrhovnog suda a zatim referendumom ukinut, da bi početkom 2009. niz američkih federalnih država, bilo putem odluka svojih vrhovnih sudova, bilo odlukama predstavničkih tela obuhvatio institucijom braka i istopolne zajednice, što je sve odjeknulo ne samo u Americi već i u celom svetu. Naime, u Kaliforniji, gde su takvi brakovi ozakonjeni u junu 2008, na novembarskom referendumu iste godine, organizovanom paralelno sa predsedničkim izborima, za zabranu je glasalo 52 odsto biračkog tela. Oko 18 hiljada do tada sklopljenih brakova nastaviće da važe a za ostale istopolne partnere koji nisu stigli da se venčaju biće i dalje dozvoljeno da svoje zajednice ozvaniče u opštini u vidu građanskog partnerstva. Do takvog rezultata je došlo kako se pretpostavlja, zahvaljujući biračima iz siromašnih afroameričkih i hispanoameričkih zajednica. Statistika pokazuje da je 70 odsto crnih glasača u Kaliforniji podržalo uvođenje zabrane, kao i više od polovine Hispanoamerikanaca, koji čine gotovo 20 procenata biračkog tela. Sveštenici 1.130 katoličkih, hispanskih crkava pozivali su otvoreno mesecima svoje parohijane da podrže zabranu. Time je cela situacija dobila nepotrebnu, ali presudnu dimenziju rasne, klasne i verske konfrontacije pošto su se na strani protivnika istopolnih brakova našli ujedinjeni siromašni, „obojeni“ katolici, dok je tu vrstu zajednice pak nastavila da podržava imućna, bela, protestantska Amerika. Nakon toga, početkom 2009. predstavnička tela i vrhovni sudovi niza američkih federalnih država (npr. Nju Hempšir, Vermont, Mejn, Ajova, Nevada) ozakonili su istopolne brakove pozivajući se pritom na ljudska prava, ustavne garancije ravnopravnosti, vladavinu prava, kao i pravo na jednaku pravnu zaštitu namenjenu podjednako svima. Možda je najilustrativnije

obrazloženje Vrhovnog suda Ajove. Naime, Vrhovni sud Ajove je jednoglasno legalizovao istopolni brak 3. aprila 2009. kada je odlučio da se uskraćivanjem prava istopolnim parovima da se venčaju, krši odredbe Ustava Ajove kojima se garantuje svima jednaka pravna zaštita. U obrazloženju Suda stoji: „Naša odgovornost je da zaštitimo ustavna prava pojedinaca od zakona koji mogu da im ukinu prava, čak iako ta prava nisu široko prihvaćena, ili su u nekim vremenima bila nezamisliva ili predstavljaju izazov duboko ukorenjenoj praksi ili zakonu koji je protekom vremena postao neosetljiv za promene. Jasno je da su zakonske odredbe do sada bez dovoljno ustavnog opravdanja isključivale tu defavorizovanu grupu ljudi od mogućnosti da koriste brak kao jednu nadmoćnu građanskopravnu instituciju. Mi imamo ustavnu dužnost da obezbedimo svima jednaku zakonsku zaštitu. Ako su gejevi i lezbejke podvrgnuti različitom tretmanu bez postojanja veoma ubedljivog opravdanja, njima je oduzeta jednaka zaštita koju nalaže poštovanje principa vladavine prava. Zbog svega rečenog, jezik zakonika Ajove koji ograničava građanski brak na zajednicu muškaraca i žena mora da bude zakonski promenjen, i treba da bude tumačen na način koji dozvoljava gejevima i lezbejkama puni pristup korišćenju instituta građanskog braka“.

Opređenjenje da se izlažu načini pravnog regulisanja istopolnih porodica u svetlu dinamike najnovijih promena još uvek ne znači i njihovu promociju a još manje odluku o prihvatanju. Ali fenomen pravnih instituta u nastajanju je izazov koji nudi pravnim teoretičarima i istraživačima burnu i neizvesnu sliku prava koje se formira na međunarodnoj sceni, punu ambicioznih očekivanja, još uvek neizvesne vrednosti stvorenog i još neizvesnijih dimenzija i trajnosti krajnjih dometa. U tom izazovu leži i obaveza da se predstave pravne pojave koje se u svom razvitku ne dešavaju isključivo „nekim drugima“ već su u svojoj ekspanzivnoj dinamici došle do naših državnih granica postajući deo pozitivnopravnih sistema naših suseda. Kao takve zaista se ne mogu i ne smeju više ignorantски negirati iz uverenja da se to „nas ne tiče“, ili da se sama ideja istopolnih porodica protivi „našoj“ religijskoj tradiciji. Zabrana sklapanja brakova između lica različite rasne pripadnosti danas deluje besmisleno u svojoj rasističkoj obojenosti i nikakva tradicija je ne može opravdati, ali je ipak vekovima postojala u Sjedinjenim Američkim Državama i Južnoj Africi, zemljama koje danas prednjače u priznavanju prava LGBT osoba pa i njihovog prava na sopstvene porodice. Nedavna španska istorija možda najbolje ilustruje kako ekstremno netolerantan klerikalizam može da bude besmislen podsećajući na sličnost retorike današnjih katoličkih velikodostojnika protiv istopolnih partnerstava sa onom koju je ista crkva vodila u Španiji pedesetak godina ranije protiv priznavanja jednakih građanskih prava protestantskim vernicima u toj zemlji. Danas, 2009, Španija je jedna od šest zemalja koje priznaju sklapanje punopravnog braka između lica istog pola i u kojoj je sudijama zabranjeno da odbiju sklapanje istopolnog braka pozivajući se na svoja religiozna uverenja.

Od kada je homoseksualnost dekriminalizovana i skinuta sa liste mentalnih bolesti, dakle kada su istopolno orijentisani ljudi prestali da budu tretirani kao kriminalci i bolesnici, nije ostalo ništa osim golih predrasuda i homofobije na čemu dalje može da se bazira nastavak diskriminacije njih i njihove dece. Iako odudaraju od modela heteroseksualne porodične zajednice, istopolna partnerstva nisu pogubna za tradicionalne porodične vrednosti niti su odraz promiskuitetnog, antisocijalnog ponašanja, izbegavanja roditeljstva, a još manje negiranja postoja-nja porodice. One su upravo suprotno, odraz nastojanja istopolno orijentisanih osoba da u svojim životima ne budu lišene porodice, roditeljstva i svega onoga što znači stabilna, monogamna, emotivna/seksualna, društveno i pravno regulisana konvencionalna zajednica.

Pravno priznavanje nekonvencionalnih porodica u širem smislu, pa među njima i istopolnih porodica takođe je i rezultat potrebe i interesa svakog društva da što većem broju ljudi pravno omogući da živi u stabilnim porodičnim, pravno priznatim i regulisanim zajednicama kroz uvažavanje različitih, faktički postojećih porodičnih modaliteta. Ne obezvređuju dakle nekonvencionalne porodice svojim postojanjem vrednosti tradicionalne porodice, već su te vrednosti mnogo više obezvređene nastojanjima da se porodičnopravna regulativa ograniči i učini ekskluzivno pristupačnom samo heteroseksualnim parovima.

Ne postoji nikakav uverljiv dokaz o povezanosti pada sklapanja heteroseksualnih brakova usled omogućavanja licima homoseksualne orijentacije da ozakonjavaju svoje zajednice niti ima ikakvog racionalnog razloga za postojanje takve uzročnosti. Do sada nije uočen nikakav, ni najmanji pad broja sklopljenih heteroseksualnih brakova u nekoj od pomenutih zemalja koje pravno priznaju istopolna partnerstva. Heteroseksualni ljudi sklapaju brakove iz razloga i po dinamici koja nema nikakve veze sa onim što rade homoseksualne osobe i nikakvo razočaranje, gnev, protest ili ma koja druga negativna (pa ni pozitivna) reakcija na postojanje pravne regulative homoseksualnih veza ne može da deluje sprečavajuće na zasnivanje heteroseksualnih porodica ni u najmanjim razmerama, pa ni u pojedinačnim slučajevima. Pretpostavljene masovne dimenzije odustajanja od brakova raznopolnih partnera, na šta upućuju upozorenja da su institucije braka i porodice „dovedene u pitanje“ priznavanjem nekog vida legaliteta istopolnim parovima je nešto što se prosto rečeno, niti dešava, niti ima najmanje naznake ili racionalno zasnovanog očekivanja da bi moglo da počne da se dešava.

Homoseksualnost nije zarazna bolest već manjinski varijetet normalne ljudske seksualnosti. Ne postoji opasnost od širenja homoseksualnosti time što se pravno regulišu i društveno prihvataju istopolne zajednice. Heteroseksualni ljudi nikada i nikako ne postaju homoseksualni zato što homoseksualnost nije zabranjena a istopolne veze dozvoljene, niti zato što je homoseksualnost postala vidljivija i društveno i javno prihvaćenija. Niti javno prikazivanje postojanja homoseksualnosti treba kriti od dece i omladine jer se ona nikako ne mogu ni

„zaraziti“, dobiti „pogrešne ideje“, niti izgubiti svoju heteroseksualnu orijentaciju ako im je ona urođena.

Ne samo što porodica nije „uništena“ ili „obezvredena“ omogućavanjem pravne priznatosti drugim, alternativnim vidovima porodičnih zajednica, već je baš naprotiv, ona kao institucija ojačana time što se većem broju ljudi omogućavaju pravna stabilnost i prednosti porodičnog života a nekoj deci mogućnost da žive, odrastaju i budu zaštićena u kompletnoj, pravno regulisanoj porodičnoj zajednici.

U evropskim zemljama niskog nataliteta istopolne zajednice uočene su kao još jedan demografski vredan potencijal za stvaranje i podizanje potomstva koji zavređuje da bude podržan a ne bezrazložno osujećivan ili diskriminisan. Niz evropskih i drugih zemalja sveta je pravno regulisalo tu pojavu kao odraz zaštite i unapređenja ljudskih prava seksualnih manjina, ali i kao meru podsticanja rađanja, uočavajući i priznajući ne male demografske kapacitete takvim zajednicama. Brojna istraživanja koja se već tri decenije vrše u Americi i Evropi, nedvosmisleno dokazuju da je kvalitet roditeljstva a ne seksualni identitet roditelja suštinski činilac efikasnog i društveno korisnog roditeljstva i to je ono što je važno za dobrobit dece. Parovi koje čine osobe različitog pola imaju pristup bezbednoj i medicinski asistiranom oplodnji. Lezbejskim parovima su takve mogućnosti često pravno uskraćene uprkos faktičkoj pristupačnosti moderne tehnologije čime im se uskraćuje pravo da imaju svoju biološku decu. S obzirom na tehnološke mogućnosti i napredak u toj oblasti medicine, takvo isključenje je isključivo motivisano lezbofobijom i predstavlja diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije.

Deca lezbejskih, gej, biseksualnih i transrodnih porodica često su žrtve diskriminacije zbog činjenice da mnoge zemlje pravno ne priznaju takve porodice. Deca u LGBT porodicama često nemaju sredstava i načina da uspostave pravno priznati odnos sa svojim nebiološkim roditeljem, bez obzira na dužinu i dubinu odnosa koji postoji među njima. Kada deca imaju samo jednog ključnog odraslog u svojim životima, ona postaju izuzetno ranjiva, što je sasvim sigurno protiv interesa dece, a takođe može da dovede i do potpunog kršenja prava dece da budu odgajana od strane svojih roditelja.

LGBT porodice mogu da se suoče sa ozbiljnim ekonomskim teškoćama i problemima koji rezultiraju iz činjenice pravne nepriznatosti tih porodica. Na primer, u slučaju kada član porodice umre ili je povređen, lezbejke, gejevi, biseksualne i transrodne osobe kojima se uskraćuju službeno priznanje ili druga socijalna davanja koja su omogućena heteroseksualnim porodicama, mogu da ostanu uskraćeni za mnoga socijalna davanja i pomoć na koje heteroseksualne porodice u većini zemalja mogu da računaju već decenijama. Važno je i da je Evropski sud za ljudska prava pošao putem pravnog priznavanja istopolnih porodičnih odnosa, presudivši da je uskraćivanje starateljstva roditelju isključivo zbog seksualne orijentacije nad njenom/njegovom biološkom decom, diskriminatorno i predstavlja

kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima. Slično tome, isti Sud je presudio da je isključivanje lezbejki, gejeva i biseksualnih osoba iz procesa apliciranja za usvojenje dece diskriminatorno i da krši istu Konvenciju. Nega i ljubav su oni najvažniji faktori u podizanju dece a ne seksualna orijentacija njihovih roditelja.

Treba završiti konačno jednostavnim navodom prvog člana Ustava jedne od država koje su nedavno ozakonile istopolni brak (Mejn), a po kome niko ne sme biti lišen slobode ili imovine bez zakonitog postupka, nikome ne sme da se uskrati jednaka zakonska zaštita, niti bilo kome smeju da se uskrate građanska prava, niti iko sme da bude diskriminisan. U oslanjanju na tu jednostavnu civilizacijsku odredbu koja se u sličnim formulacijama ponavlja gotovo u svim ustavima sveta, leži možda najjači argument za prestanak diskriminacije istopolnih osoba i omogućavanje da uživaju istu porodičnopravnu regulativu, zaštitu i sigurnost kao i raznopolne porodice. Jer kako se navodi u jednom od istraživanja, brak je pre svega zajednica uzajamne ljubavi i posvećenosti a ne primarno i jedino zajednica različitih polova.

Summary of the Study

“Towards a Democratic Society: Same-Sex Families”

The Study “Towards a Democratic Society: Same-Sex Families” is one of the results of the project the “Democratic models for the promotion of the social cohesion, tolerance, human rights and economic development in the political and institutional processes of the EU integration in Serbia”. The funding for the project was allocated by the Ministry of Science of the Republic of Serbia, for the period 2006 – 2010.

The Project aims to offer research-based answers on the emerging questions of the contemporary society in Serbia. Strong debates and diverging opinions are voiced about the domains, directions and needs to accommodate the social changes resulting from the process of democratization.

In ten Chapters of this Study historical, legal-comparative and contemporary modalities of emergence and functioning of the legal solutions regulating same-sex families are presented. The overview of the global context, including barriers for the recognition of the same-sex families is provided. An insight in the new values promoted and successful strategies used is given, as well as possible justifications to embrace the concept of the alternative family models. The latest changes resulting from a series of intensive activities during 2008 and 2009 are also described.

In the introduction, a critical assessment of the prejudices related to the same-sex families is given. The current discourse is based on the claims that the same-sex families are not “natural” and that they exacerbate already declining birth rates. A historical overview begins with the 1990s, when the legal recognition of a registered partnership was introduced in some European countries. At the same time, important public debates about the political significance of this legal solution took place. In the Study, a number of practice examples are provided, with the emphasis on the French Social Solidarity Pact, as well as pioneering examples of Catalonia, Sweden and the Netherlands.

The beginning of the 21st century gave way to the period of transformation of the legal recognition of a registered partnership into a full-fledged, legally

recognised same-sex marriage. Same-sex marriage is now being introduced in the countries which pioneered the democratization process in this area through the introduction of a registered partnership. In these countries, public opinion changed over time, with more and more people becoming convinced of the usefulness of the concept of the same sex marriage.

Opposing views on the issue of same sex families were included in this Study through the analysis of so-called phenomenon of “moral panic”. On the other side, supporters and the initiators of positive change were identified among politicians, representatives of religions, artists, sportspeople etc. These people contributed to removing prejudices through their public statements, activities and through being perceived as role models.

A significant part of the Study is dedicated to recent changes of the legal frameworks regulating same-sex families in specific states. Changes that occurred in the last two years in 14 states are analysed, as well as changes occurring in Australia and in Latin America.

The push for change came from the public protests which were organised by the Lesbian/Gay/Bisexual/Transgender (hereafter LGBT) activist groups, as well as demonstrations known as Gay Pride Parades. Gay Pride Parades were often used as an opportunity to alert the public to the problems related to the undefined legal status of same-sex families.

The concluding part of the Study provided an analysis of some most recent activities at the global level, including a description of the relevant documents by the European Parliament and the UN Statement against discrimination based on sexual orientation and gender identity, from December, 2008. In the Study, court decisions by the European courts in Strasbourg and Luxemburg are also being analysed. In addition, numerous results of the research studies on the functioning of the same-sex families and their impact on children were also enclosed.

The right to physical love based on one’s own choice is not explicitly included in the global system of human rights. There is no Convention recognising the rights of sexual minorities as human rights. Some of the international legal instruments can be understood as implicitly referring to the freedom of choice based on the sexual orientation. However, there is no explicit ban on discrimination of people because of their sexual orientation and gender identity. Therefore, the Statement that was adopted by the UN at the end of 2008 is of a specific importance. It represents a key step towards the inevitable need to better articulate and protect the right to same-sex marriage at the international level. The years 2008 and 2009 will

be remembered as the years of strong progress towards the legal and political recognition of the status of the same-sex oriented people and their family unions.

The author's decision to describe forms of the legal regulatory practices related to the status of same-sex families and recent relevant developments in this field should not be perceived as the author's advocacy in favour of the recognition of same-sex marriages. The author's intention was to provide an overview and to offer the evidence, rather than advocate for the decision to legalise same-sex marriage.

The phenomenon of the emerging legal solutions represents a challenge and an opportunity for theoreticians of law. It presents the researchers with an opportunity to investigate complex, unsettled and still unclear features of the legal framework in the making, amidst the international scene full of high expectations.

The value of the emerging legal framework is still unclear as well as the dimensions and the ultimate impact of the emerging legal solutions. However, the recent chain of events present researchers with an obligation to take an active part in events as they are not „happening to others“. The legal changes became an integral part of positive legal systems of the Serbia's neighbouring countries, therefore they could not and should not be ignored.

Since homosexuality was decriminalised and removed from the list of mental illnesses in Serbia, only prejudice presents the barrier towards recognition of human rights of same-sex oriented people and their children. Although same-sex partnerships do not conform with heterosexual partnerships, these partnerships do not jeopardise traditional family values. Neither they call for promiscuous, antisocial behaviour and avoidance of parenthood. On the contrary, the battle for recognition of same-sex marriages points out to the needs of same-sex oriented people to be equally entitled to family and parenthood as other people. This means that same-sex marriages stand for equal values that the monogamous families stand for - values based on emotional and sexual fulfilment, in socially and legally regulated union.

The recognition of unconventional families is also the result of the need and, indeed, the interest of every society to create an environment in which people can live in stable families that are legally recognised and regulated, while taking into account different family modalities. Therefore, the unconventional families do not represent an „attack“ against the traditional family values. One could argue that these values remain actually limited, if the right to family is limited, as having a family is allowed only to heterosexual couples.

There is no reliable evidence that would support the thesis on the causality between the decrease of the number of heterosexual marriages and the legal recognition of homosexual partnerships. There is also no rational explanation that could support the above thesis. So far, there is no evidence of the reduced number of heterosexual marriages in any of the countries that legally recognises same-sex marriages. Heterosexual couples marry according to their own dynamics and rationale, not in any way related to the actions of the same-sex oriented people. There is no connection between anger, disappointment or protest (or any other negative, or indeed, positive reaction) related to the same-sex marriages that would in any way influence heterosexual marriages (even in small numbers, or at the individual level). Therefore the assumptions that the number of heterosexual marriages could significantly fall as a result of the legal recognition of the same-sex marriages does not have any rational or evidence ground.

Homosexuality is not a contagious disease. It is a variety of normal human sexuality, that represents a preferred choice by the minority of individuals. There is no danger of „spreading homosexuality“ through the legal recognition of homosexual partnerships. Heterosexual people do not become homosexual because homosexuality is allowed. People do not remain heterosexual because only heterosexual relationships are allowed. Heterosexual people cannot turn to become homosexual because of greater visibility and acceptance of the same-sex orientation. Public demonstrations of same-sex orientation should not be kept hidden from children and youth, as they cannot become „infected“ or „get wrong ideas“, or abandon heterosexual orientation - if they have one.

Families are not „destroyed“ or „devalued“ through legalisation of the other, alternative forms of families. On the contrary, family as an institution is strengthened through the fact that the larger numbers of people are entitled to the stability and advantages of the family life. In addition, children gain the opportunity to live, grow and be protected in a complete, legally regulated family.

In European countries with low birth rates, same-sex families are viewed as one additional demographic potential to be tapped into. As the new potential for increasing birth rates and growing children, same-sex families should be supported, rather than obstructed and discriminated against. A number of countries from Europe and the rest of the world provide a legal framework for the same-sex marriages, thus marking the progress in protection and advancement of human rights of sexual minorities. In addition, the legal framework for same-sex families can be viewed as a measure to increase birth rates, recognizing weak demographic capacities in certain countries.

Numerous research studies that were conducted in the last three decades in the USA and Europe, provided the evidence that the quality of parenthood was of primary importance, greater than the sexual identity of parents. High quality and socially useful parenthood is, eventually, the most important benefit for the child.

Heterosexual couples have access to safe medically assisted conception procedures. Lesbian couples very often do not have the access to the assisted conception, thus being prevented to use the advantages of the modern technology and have biological children. Given the advances in the relevant field of medicine, the exclusion of the same-sex couples can be understood as being motivated by lesbophobia and thus considered as discrimination based on sexual orientation.

Children from gay, bisexual and transgender families are often discriminated against, because of the fact that many countries do not recognise unconventional families. Children from LGBT families often do not have any means to establish a legally recognized relationship with their parent (the one that is not their biological parent), disregarding the length and emotional depth of the relationship between them. Children brought up by a single parent are often more vulnerable. Not recognizing same-sex couples can create situations whereby children's right to live in family is not recognized.

LGBT families can face serious economic difficulties resulting from the lack of legal recognition of same-sex families. For example when one family member dies or is injured in an accident, lesbian, gay people, bisexual or transgender people can face the situation in which the lack of the legal recognition of partnership results with the lack of entitlements (such as inheritance, health insurance), which are considered as "normal" or given for heterosexual families.

The European Court for Human Rights decided that the denial of parenthood based only on one's sexual orientation can be defined as discrimination, thus contravening the European Convention on Human Rights. Similarly, the same Court decided that the exclusion of lesbian, gay and bisexual persons from the application process for the adoption of children is discriminatory and goes against the European Convention on Human Rights. Love and caring are the most important factors in children's upbringing and not the sexual orientation of children's parents.

The special attention in the Study is given to the developments in the USA. Significant changes occurred, and the most important were the events in the State of California during 2008. The same-sex marriage was legalised by the California Supreme Court. However, it was subsequently banned in California based on

the referendum results. At the beginning of 2009, a number of the federal states recognised the same-sex families and legalised same-sex marriage through the decisions of their supreme courts or through other institutions (representatives bodies). This had a strong echo not only in the USA, but in the whole world. Even in California, where the same-sex marriages were legalised in 2008, in November 2008 the referendum was organised (running in parallel with the presidential elections). Total of 52% of electorate voted against the legalisation of the same-sex marriage. Between June and November 2008 17.000 marriages were registered, and those marriages remained legally recognised. Those same-sex couples that did not manage to get married before the results of the November 2008 referendum, could still register at the municipality (civil partnership). It is assumed that the result of the referendum, which had overturned the decision from June 2008 to legalise the same-sex marriage, was caused by the opposition of the poor Afro-Americans and Hispanic people, who represent up to 20% of the electorate in California.

According to the statistics, up to 70% of Afro-Americans as well as half of the total Hispanic origin population living in the USA support the ban for same-sex marriages. Catholic priests were calling for months to ban same-sex marriages in more than 1130 churches, in eparchies populated with Americans of the Hispanic origin. In this way, the situation was coloured by the unnecessary, but visible social, racial and religious dimension. On one side, against same-sex marriages were the poor, “coloured” Catholics, while on the other (pro same-sex marriages) were affluent, white, protestant Americans.

In such an atmosphere of confrontation, a number of the federal states in the USA decided to legalise the same-sex marriages at the beginning of 2009, thus protecting human rights and the principles of sexuality. The most illustrative is the example of explanation of decision of the Supreme Court of Iowa. The Supreme Court legalised one same-sex marriage on 3 April, 2009. The Court decided that the denial to register same-sex marriages contravened the Constitution of the State of Iowa, which guaranteed equal legal protection for all.

In its ruling, the court of Iowa said: “Our responsibility is to protect constitutional rights of individuals from legislative enactments that have denied those rights, even when the rights have not yet been broadly accepted, were at one time unimagined, or challenge a deeply ingrained practice or law viewed to be impervious to the passage of time. We are firmly convinced the exclusion of gay and lesbian people from the institution of civil marriage does not substantially further any important governmental objective. The legislature has excluded a historically disfavored class of persons from a supremely important civil institution without a constitutionally sufficient justification. There is no material fact, genuinely in

dispute, that can affect this determination. We have a constitutional duty to ensure equal protection of the law. If gay and lesbian people must submit to different treatment without an exceedingly persuasive justification, they are deprived of the benefits of the principle of equal protection upon which the rule of law is founded. The language in Iowa Code 595.2 limiting civil marriage to a man and a woman must be stricken from the statute, and the remaining statutory language must be interpreted and applied in a manner allowing gay and lesbian people full access to the institution of civil marriage.”

IZVORI

Knjige, poglavlja u knjigama i stručni tekstovi

- Berger, Peter B. in Luckmann, Thomas (1998) Družbena konstrukcija realnosti. Ljubljana: Cankarjeva založba: 31.
- D'Augelli R.; Jonathon Rendina H.; Sinclair K.O. (2008) Lesbian and Gay Youth's Aspirations for Marriage and Raising Children. *Journal of LGBT Issues in Counseling* 1(4), 77-98.
- George, Jim; Campbell, David (1990) Patterns of Dissent and the Celebration of Difference: Critical Social Theory and International Relations. *International Studies Quarterly* (34), 269-293: 191.
- Goldsvorti, Vesna (2005) Izmišljanje Ruritanijske, imperijalizam mašte, Geopoetika, Beograd.
- Guzzini, Stefano (2000) A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations* 6(2), 147-182: 159.
- Jovan Babić (2005) Moral i naše vreme. Drugo izdanje. Beograd: Filozofska biblioteka, Službeni glasnik, str. 103.
- Julia Penelope, Julia (1994) Out of the class closet, Dykes of poverty: Coming Home. Los Angeles: The Crossing Press & Freedom. Str. 161–171.
- Kajdić, Sandra. Istospolna partnerstva in družine, Diplomsko delo 2007, Univerza v Ljubljani.
- Libert, Artur (2006) Ideja moralnoga. Beograd: Dosije, str. 28.
- Mićunović, Dragoljub (2005) Moja politika. Beograd, Filip Višnjić, str.:360.
- Milliken, Jennifer (1999) The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations* 5(2), 225-254: 229.
- Mršević, Zorica (1997) Registrovano partnerstvo kao neophodna civilna opcija i deo feminističke agende, *Ženske Studije*, Beograd, vol. 3, 7:193-210.
- Mršević, Zorica (2005) Pravna ravnopravnost kao neophodni elemenat suzbijanja diskriminacije. U: *Čitanka, Edukacija medija, omladinskih i nevladinih organizacija za ljudska prava o lezbejskim ljudskim pravima*, ur. Radenka Grubačić, 107-125. Beograd: Labris.
- Mršević, Zorica (2006) Evropa i mi – kako protiv diskriminacije. U: *od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima*, ur. Ljiljana Živković, 95-124, Beograd: Labris.

- Mršević, Zorica. 2008. Konstruisanje „moralne panike“ i istopolne zajednice. U: *Moral i ekonomija*, ur: V.Vukotić, 205-215. Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka.
- Mršević, Zorica (1997) Registrovano partnerstvo osoba istog pola. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol. 53, 4:608-626.
- Mršević Z. (2009), Istopolne porodice u svetlu dinamike komparativnopravnih promena. *Pravni život*, vol. 57, 10:385-404.
- Mršević Z., (2008), Pravna regulativa istopolnih zajednica u Sjedinjenim Američkim Državama (369 – 398). Ed: J. Ćirić. Uvod u pravo SAD. Beograd, Institut za uporedno pravo.
- Mršević, Zorica (2009) Ljudska prava i seksualna orijentacija, u: *Pomeramo granice*, ur: M.Rašević, Z.Mršević, 187-204. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Mršević Z., (2009), Različite porodice, ista ljubav – izazovi 2008. godine. *Temida*, vol. 13, 1: 47:67.
- Obama, Barak (2008) *Smelost nade*. Interkomerc: Beograd.
- Ramet, Sabrina (2006) *Religija i politika u vremenu promene, katolička i pravoslavne crkve u centralnoj i jugoistočnoj Evropi*. Beograd: Centar za Ženske studije i istraživanja roda. Str. 39.
- Tompson, Kenet (2003) *Moralna panika*. Beograd, Clio.
- Wendt, Alexander (1995) Constructing International Politics. *International Security* 20(1) 71-81.
- Willhoite, Michael (1990) *Daddy's roommate*. Boston: Alyson Wonderland.

Novinski tekstovi i internetni izvori

- 24 sata. „Gay politicarka vodice privremenu vladu Islanda“. Dostupno 31. januara 2009 sa: http://www.24sata.hr/news/clanak/gay-politicarka-vodit-ce-privremenu-vladu-i-slanda/99852/?context=naslovnica&web_page_id=main_page.
- 24 sata. Gej brakovi mgući i u državi Njujork. 14.05.2009 Strana: 6.
- AFP. “Gays outraged by pope’s ‘homophobic attack’”. 23 decembar 2008. Dostupno 4. maja 2009. sa: http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hAbL28T-VkVsC_ZP1Vdg7hlW8g.
- AFP. „120.000 march in Vienna Rainbow Parade for gay rights.“ 13. jul 2008. Dostupno 15. aprila 2009. sa <http://news.theage.com.au/world/120000-march-in-vienna-rainbow-parade-for-gay-rights-20080713-3e94.html>.
- Alo! „Venčale se posle 55 godina veze.“ 18. jun 2008, str: 8.
- Associated Press „New EU report says tougher laws needed to fight homophobia, urges equal treatment for gays.“ 1. juli 2008. Dostupno sa: <http://www.iht.com/articles/ap/2008/07/01/europe/EU-Europe-Homophobia.php>.
- American Association for Justice. “Convicted killer, not lesbian mother, awarded custody of girl.” Dostupno 9. maja 2009. sa: <http://www.thefreelibrary.com/Convicted+killer,+not+lesbian+mother,+awarded+custody+of+girl-a018341036>.

- B92. Češka dozvolila gej brakove. 16.mart 2006. Dostupno 7.maja 2009. sa: http://www.b92.net/zivot/komentari.php?nav_id=191797.
- Balkantravellers. „First Gay Pride Parade to Take Place in Bulgaria This Weekend, Amid Nationalistic Opposition.“ 24. jun 2008. Dostupno 15. aprila 2009. sa: <http://www.balkantravellers.com/en/read/article/633>.
- Bauchery, J.D. „Sad news-del Martin died.“ Dostupno sa: <http://www.hotmoviesforher.com/2228/our-blogs/den-of-d-bauchery/sad-news-del-martin-died/>.
- BBC News. „Czech MPs approve gay rights law.“ 15. mart 2006. Dostupno 5.maja 2009. sa: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4811030.stm>.
- BBC News. „Italy may recognize unwed couples“, 9. februar 2007. Dostupno 8.maja 2009. sa: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6345729.stm>.
- BBC News „Vatican denounces embryo research“, 12. decembar 2008. Dostupno 8.maja 2009. sa: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/7779559.stm>.
- BBC news. „Oslo gay animal show draws crowds.“ 19. oktobar 2006. Dostupno 9.maja 2009. s: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6066606.stm>.
- BBC News. “Oslo gay animal show draws crowds.”19.oktobar 2006. Dostupno 8. maja 2009. sa: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6066606.stm>.
- BBC news. „MP sets civil ceremony precedent: Treasury Minister Angela Eagle has become the first female MP to tie the knot in a civil partnership“ . Dostupno 28.septembra 2008. sa: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/merseyside/7639581.stm.
- BBC News. „Greece sees first gay ‘marriage’“. 3. jun 2008. Dostupno 4. maja 2009. sa: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/ft/-/1/hi/world/europe/7432949.stm>.
- Beckwith, Tamara. „Legendarni modeni kreator Valentino Garavani“. Hello, br 39, 11-17. septembar .08, str 6.
- Belge, Kathy. „Barack Obama’s message to lesbian and gay parents “ 08.februar 2008. Dostupno 12.septembra 2008 sa: <http://lesbianlife.about.com/od/lesbianactivism/p/BarackObama.htm>.
- Belge, Kathy. National Gay and Lesbian Task Force. Dostupno 12.septembra 2008. sa:
- Belge, Kathy. „Barack Obama 2008 Presidential Candidate.“ Dostupno 12.septembra 2008. sa: <http://lesbianlife.about.com/od/lesbianactivism/p/BarackObama.htm>.
- Beta.“SAD podržavaju deklaraciju UN o pravima homoseksualaca.” 18. mart 2009. Dostupno 15. maja 2009 sa <http://www.blic.rs/svet.php?id=84170>.
- Beta. „SAD podržavaju deklaraciju UN o pravima homoseksualaca.“ 18. mart 2009. Dostupno 7.maja 2009 sa: <http://www.blic.rs/svet.php?id=84170>.
- Beunderman, Mark. „Antidiscrimination Act Is No Guarantee for Europe’s Gay Couples.“ 16. decembar 2008. Dostupno 16.aprila 2009. sa: http://www.nrc.nl/international/Features/article2094571.ece/Anti-discrimination_act_is_no_guarantee_for_Europes_gay_couples.
- Beunderman, Mark. „Equal, except in marriage. Anti-Discrimination Rule No Guarantee for Europe’s Gay Couples.“ Spiegel Online, 17. decembar 2008. Dostupno 9. maja 2009 sa: <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,596929,00.html>.

- Blic online. "Keli Mekgilis priznala da je lezbejka." 30. april 2009. Dostupno 19. maja 2009. sa: <http://www.blic.rs/zabava.php?id=90542>.
- Broadhead, George. „The Pope is clearly paranoid about homosexuality, says gay humanist charity.“ Pink Triangle Trust, Press release. 22. decembar 2008. Dostupno 23. decembra 2008. sa: <http://gayswithoutborders.wordpress.com/2009/01/08/the-foundation-of-friends-of-the-gay-krant-svgk-starts-a-global-action-against-the-gay-discriminatory-statements-of-pope-benedict-xvi/>.
- Bulatvić, R. „Lezbejska ljubavna bajka krunisana s dva para blizanaca.“ 24 sata, 31.07.2008, str. 6.
- Burroughs, Anna. "Against Nature? An Exhibit on Animal Homosexuality, University of Oslo." 27. oktobar 2006. Dostupno 10. maja 2009. sa: http://www.associatedcontent.com/article/75990/against_nature_an_exhibit_on_animal_pg2.html?cat=9.
- Carolan, Mary. „Sperm donor to lesbian couple fails in rights bid.“ Irish Times, 17. April 2008.
- Catholic News Service. "Gay marriage proposals destructive to society, Vatican official says ." 19 novembar 2004. Dostupno 4. aprila 2009. sa: <http://www.catholicnews.com/data/stories/cns/0406411.htm>.
- Catholic News Service. „Gay marriage proposals destructive to society, Vatican official says.“ 19. novembar 2004. Dostupno 10. maja 2009. sa: <http://www.catholicnews.com/data/stories/cns/0406411.htm>.
- CBN News. „The Pope Versus Gay Rights.“, 16 jul 2007. Dostupno 9. maja 2009. sa: <http://www.cbn.com/CBNnews/195745.aspx?option=print>.
- CNN. "Gejevi i lezbejke reaguju globalnu anti-gej kampanju Vatikana." *I. avgust, 2003. Dostupno 15 maja 2009 sa:* <http://groups.yahoo.com/group/lgbtyu/message/697>.
- Collins, Eoin. „Proposed civil partnership is a great achievement.“ Irish Times, 26. jun 2008.
- Collins, Paul. „Cardinal Martini on Married Priests and Ordination of Women.“ Catholics for Ministry. Dostupno 15. avgusta 2008 sa: <http://www.catholicsforministry.com.au/news/cardinal-martini-on-married-priests-and-ordination-of-women/>
- Coulther, Carol. "Legislating on the issues of same-sex couples and sperm donation can no longer be avoided." 4. april 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.irishtimes.com/newspaper/opinion/2008/0418/1208431217515.html>.
- Crumley, G. „Gay marriage costs him citizenship.“ Time magazine. Dostupno 8. maja 2009. sa: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1736987,00.html>.
- Danas. „Hoćevar: Verom u Hristovo uskrsnuće moguće je rešiti probleme“. 24. mart 2008, str 4.
- Danas. „Dve feminističke priče: Prelepe lezbejke start.“ 26. jul 2008. Dostupno sa: <http://213.244.238.3/20080726/vikend6.html>.
- Danielsson, Gunilla. „Selmas triangel-drama på SVT“. 26. december 2008. Dostupno 4. aprila 2009. sa <http://www.qx.se/kultur/8934/selmas-triangeldrama-pa-svt>.
- Diva lesbian news. „New Yorkers demand legalization of gay marriage.“ Dostupno 4. aprila 2009. sa: <http://www.divamag.co.uk/diva/update.asp#4624>.

- Dombos Tamás. "Hungarian Parliament Adopts New Registered Partnership Act." Hatter Society for LGBT people. 20. april 2009.
- Egelko, Bob. „State Supreme Court says same-sex couples have right to marry.“ San Francisco Chronicle, 15. maj 2008. Dostupno 2. maja 2009. sa: <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?f=/c/a/2008/05/15/BAGAVNC5K.DTL>.
- EuroQueer, 18 December 2006. Geraldine Moane je predavačica na Univerzitetu u Dublinu.
- Euroqueer. "For Immediate Release UN: General Assembly Statement Affirms Rights for All, 66 States Condemn Violations Based on Sexual Orientation and Gender Identity." 18. decembar 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa: www.iglhr.org/cgi-bin/iowa/article/pressroom/pressrelease/826.html.
- Europride. „Gays and lesbians: towards a true European citizenship“. Dostupno 9. maja 2009. sa: <http://www.france.qrd.org/events/97/europride/arg/dec97.en.txt>.
- Europe News. "Italy Government to submit Same Sex Unions Bill." 1. februar 2007. Dostupno 15. aprila 2009. sa: http://news.monstersandcritics.com/europe/news/article_1254382.php/Italy_government_to_submit_same-sex_unions_bill.
- Evelyn Ring, Children of same sex parents 'do just as well', Irish Examiner, Friday 8 May 2009 <http://examiner.ie/ireland/children-of-same-sex-parents-do-just-as-well-91233.html>.
- Evropski parlament. „Hillary Clinton, US Secretary of State, answers ILGA-Europe's question“. Dostupno 2. maja 2009. sa: <http://www.europarl.europa.eu/wps-europarl-internet/frd/vod/player?eventId=20090306-1030-SPECIAL&language=en&byLeftMenu=researchotherevents>.
- Ferris-Rotman, Phoebe. „Man forced to sell flat after French refuse to recognise civil partnership.“ 7 avgust 2008. Dostupno 3. maja 2009 sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-8631.html>.
- Gallup Europe. "Public opinion and same-sex unions 2003." 27. mart 2006. Dostupno 15. maja 2009 sa: http://www.ilga-europe.org/europe/issues/lgbt_families/public_opinion_and_same_sex_unions_2003/full_text_of_eos_gallup_europe_report_in_english.
- Gayecho. „Istopolno roditeljstvo je podjednako dobro.“ 11. maj 2007. Dostupno 9. maja 2009. sa: <http://gayecho.com/vesti.aspx?id=5160&grid=2054&page=61>. Više u Poglavlju 8: Istopolne porodice u ciframa – rezultati nedavnih istraživanja.
- Gardenstate equality. "Zogby poll: New Jersey wants to dump civil unions for marriage equality, and is ready now." Dostupno sa 12. maja 2009. sa <http://www.gardenstateequality.org/poll.htm>.
- Gayexho. „Mađarska ne prihvata gej parove.“ 26. decembar 2007. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.gayecho.com/vesti.aspx?id=6333&grid=2054&page=36>.
- Gazeta. „Crkveno venčanje gej popova.“ 16. jun 2008, str.: 10.
- Glen. "Glen Strongly Welcomes Publication of Civil Partnership Bill by Minister for Justice Dermot Ahern." 26. Jun 2009. Dostupno 29. jun 2009 sa: www.glen.ie.

- Glendhill, Ruth. „Rowan Williams: gay relationships ‘comparable to marriage’“ 7. august 2008 Dostupno 7. aprila 2009. sa: <http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/faith/article4473814.ece>.
- Glorija. „Parti za pedeset godina.“ Br. 273, 27 avgust 2008, str.33.
- Glorija. „Jedno venčanje, dve mlade.“ Br. 273, 27 avgust 2008, 129.
- Goldirova, Renata. “Kaczynski twins threaten Polish ratification of Lisbon Treaty.” Dostupno 12. maja 2009 sa <http://euobserver.com/9/25842> .
- Goldirova, Renata. “Same sex couples Score Victory on Pension Rights” 02. april 2008. Dostupno 17. maja 2009 sa: <http://euobserver.com/9/25902/?rk=1>.
- Gram, Dave. “Vermont legalizes gay marriage.” 7. april 2009. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://news.aol.com/article/vermont-gay-marriage/417672>.
- Greif, Tatjana. „Zakonodaja na prepihu.“ Dostupno 5. maja 2009. sa: <http://www.ljudmila.org/lesbo/lesbo/Lesbo1-8/lesbo1-7/05/03.htm>.
- Gunnarsdottir, Hrafnhildur. „Important Improvements in Gay and Lesbian Rights in Iceland.“ Ilga, 12. jun 2006. Dostupno 8. maja 2009. sa: http://www.ilga-europe.org/europe/guide/country_by_country/iceland/important_improvements_in_gay_and_lesbian_rights_in_iceland.
- Hartford Courant. “Past Coverage Of Connecticut’s Same-Sex Marriage Fight.” Dostupno 12. maja 2009 sa <http://www.courant.com/news/politics/hc-gaymarriage-sg,0,-4803956.storygallery>.
- Helsingin Sanomat. „Government would permit fertility treatment for single and lesbian women.“ 11. februar 2006. Dostupno 12. novembar 2008. sa: <http://www.hs.fi/english/article/Government+would+permit+fertility+treatment+for+single+an+lesbian+women/1135218708964>.
- Horakova, Pavla. „Government minister calls for debate on adoption by gay couples.“ Dostupno 4. maja 2009. sa: <http://www.radio.cz/en/article/88764>.
- Igwe, Leo “Tradition of same gender marriage in Igboland, Nigeria.” Nigerian Tribune, 19. jun 2009.
- ILGA. Euroletter .”We are families! Joint media release by ILGA-Europe, AGE – the European Older People’s Platform, European Disability Forum, European Network Against Racism, European Women’s Lobby, European Youth Forum, The Platform of European Social NGOs”. Br. 142. May 2007. Dostupno 8. maja 2009 sa http://209.85.129.132/search?q=cache:oU69XsT-3tEJ:www.steffenjensen.dk/eurolet/eur_142.pdf+ILGA,+press+release,+15.may+2007&cd=6&hl=en&ct=-clnk.
- ILGA. “ILGA-Europe’s position regarding statements by two MEPs and media coverage of the „Different Families, Same Love“ exhibition at European Parliament.” 19. decembar 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa http://www.ilga-europe.org/europe/media/ilga_europe_s_position_regarding_statements_by_two_meps_and_media_coverage_of_the_different_families_same_love_exhibition_at_european_parliament .
- ILGA. “First Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Pride March in Sofia.”, 25 juni 2008. Ilga Press Release.

- Focus News Agency. „Bulgaria: First Sofia Pride needs adequate protection.“ 27. juni 2008. Dostupno 15. aprila 2009. sa: <http://www.focus-fen.net/index.php?id=n144425>.
- Independent Online. “Sweden approves same-sex marriage law.” 1. april 2009. Dostupno 2. maja 2009. sa: http://www.iol.co.za/index.php?set_id=1&click_id=24&art_id=nw20090401170556301C626382
- Ireland, Douglas. „Cataloguing the Oppression: Dictionary of homophobia: A Global History of Gay and Lesbian Experience.“ Dostupno 22. septembra 2008. sa: http://gaycitynews.com/site/news.cfm?newsid=20128047&BRD=2729&PAG=461&dept_id=592782&rft=6.
- Irish Times. “Gay pride march passes in Dublin.” Dostupno 28. juna 2009 sa: <http://www.irishtimes.com/newspaper/breaking/2009/0627/breaking29.htm>.
- Jalsevec, John. „Latvian President Vetoes Anti-Discrimination Bill With Sexual Orientation“ . Dostupno 17. avgusta 2008. sa: <http://www.lifesitenews.com/ldn/2006/jun/06062204.html>.
- Johnson, Raymon. „The Harvey Milk Assassination.“ Dostupno 10. decembra 2008. sa: <http://gaylife.about.com/od/gaycelebrityprofiles/p/harveymilkmilch.htm>.
- Kerr, Aine. „Same-sex legislation to stop short of marriage.“ Irish Independent, 25. jun 2008.
- Kerr, Aine. “Same-sex legislation to stop short of marriage.” Irish Independent. 25 jun 2008.
- Kurir. „Homoseksualci usvajaju decu.“ 18. mart 2008, str: 9.
- Labris. “Lezbejski par dobio starateljstvo nad detetom.” Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.labris.org.rs/iz-sveta/lezbejski-par-dobio-starateljstvo-nad-detetom.html>.
- Labris. “Održana prva LGBT parada u Bugarskoj.” 2. julij 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa www.labris.org.rs/iz-sveta/odrana-prva-lgbt-parada-u-bugarskoj.html.
- Lars Torstensson, Euro Queer 30. decembra 2008.
- Larssen, Amila de Saram. „Sunil Pant: From computer engineer to the first openly gay member of Nepal’s Constituent Assembly.“ Bistandsaktuel. 3. novembar 2008. Dostupno 6. novembra 2008. sa: <http://bistandsaktuel.typepad.com/blade/2008/11/sunil-pant-from-computer-engineer-to-the-first-openly-gay-member-of-nepals-constituent-assembly.html>.
- Lee, Matthew. „Associated Press Writer, US to sign UN gay rights declaration.“ 18. mart 2009. Dostupno 7. maja 2009. sa: http://news.yahoo.com/s/ap/20090318/ap_on_go_pr_wh/obama_gay_rights.
- Lee, Matthew. “US to sign UN gay rights declaration.” 18. mart 2009. Dostupno 12. maja 2009. sa: http://news.yahoo.com/s/ap/20090318/ap_on_go_pr_wh/obama_gay_rights.
- Labris. „Izrael: Lezbejski par se bori za usvajanje.“ 10. april 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa: labris.org.rs/iz-sveta/izrael-lezbejski-par-se-bori-za-usvajanje.html.
- MarriageEquality. “Government Short Change Lesbians and Gay Men with Civil Partnership Bill.” 26. jun 2009. Dostupno 29. Jun 2009 sa: <http://www.marriagequality.ie/news/2009/06/26/government-short-change-lesbians-and-gay-men-with-civil-partnership-bill/>.

- MCC Action Alert. „Moderator of Metropolitan Community Churches Calls for Action Against Global Anti-LGBT Violence! A message from Rev.Nancy Wilson, MCC Moderator.“ Dostupno 28. septembra 2008. sa: <http://mccchurch.org/AM/Template.cfm?Section=Home>.
- McGee, Harry. “Greens say Civil Partnership Bill does not go far enough.” Irish Times, 26 jun 2009. Dostupno 29. juna 2009 sa: <http://www.irishtimes.com/newspaper/frontpage/2009/0626/1224249576804.html> .
- McGreevy, Ronan. “Denial of rights to sperm donor is ‘anti-father’.” 4.apeil 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.irishtimes.com/newspaper/ireland/2008/0418/1208468759270.html>.
- Mediathek. „Mutter, mutter, kind. Das Gespräch mit dem Reproduktionsmediziner Heribert Kantenich.“ 24.oktobar 2008. Dostupno 9. maja 2009. sa: <http://au.truveo.com/Mutter-Mutter-Kind/id/1415583030>.
- Menke, Birger. „Schwuso-Buergermeister in Bayern.“ Spiegel. 6. septembar 2006. Dostupno 6. septembra 2008. sa: <http://www.spiegel.de/unispiegel/wunderbar/0-,1518,575199,00.html>.
- Nin. „Intervju sa nadbiskupom beogradskim Stanislavom Hočevarom, Zakon da štiti pravo.“ Br 3037, 12.03.2009, str.16-17.
- O’Halloran, Marries. “Attorney General to look at lesbian custody ruling.”18. april 2008. Dostupno 12.maja 2009 sa <http://www.irishtimes.com/newspaper/ireland/2008/0418/index.html>.
- Ordek, Kemal.„Interview with Sunil Pant, openly gay MP from Nepal.“ 19. januar 2009. Dostupno 2. aprila 2009 sa: <http://news.kaosgl.com/item/2009/1/18/interview-with-sunil-pant-openly-gay-mp-from-nepal>.
- Pavlović, Slobodan. „Leto ljubavi u Kaliforniji“ Večernje Novosti, 19. jun 2008, str.: 24.
- Pink news. “Dutch Foreign Minister, Maxime Verhagen, Calls in Pope’s Representative for a Chat About Gay Rights.” 9.januar 2009. Dostupno 10. maja 2009. sa: <http://gayswithoutborders.wordpress.com/2009/01/09/dutch-foreign-minister>.
- Pink news. „11.000 same-sex weddings in California since Legislation.“ 7.oktobar 2008. Dostupno sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-9227.html>.
- Pllay, Navi. “Gays, lesbians must be treated as equal members of human family - UN rights.” 18 decembar 2008. Dostupno 12. maja 2009. sa <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=29364&Cr=pillay&Cr1=#>.
- Pokharel, Tilak. „In Conservative Nepal, a Tribune for the ‘Third Gender’ Speaks Out.“ 19. septembar 2008. New York Times. Dostupno 2. aprila 2009. sa: <http://www.nytimes.com/2008/09/20/world/asia/20pant.html>
- Press. Gej mlade.“ 20. maj 2008, str.: 30.
- Proudparenting. „Married with children: Study shows lesbian and gay teens want to be parents some day.“ 25. april 2008. Dostupno 17. marta 2009 sa: <http://www.proudparenting.com/node/1530>.
- Queeria. „Srbi oborili gej sajt zbog priznavanja Kosova.“ Dostupno 18.avgusta 2008 sa: <http://www.queeria.com/vesti.aspx?id=7435&grid=2054&page=1>.

- Queeria. "Izrael: Gej par usvojio sina." 19.mart /2008. Dostupno 12. maja 2009. sa. www.queeria.com/Vesti.aspx?id=6854&grid=2054&page=4.
- Queerid. "Ahern publishes Civil Partnership Bill." 26.jun 2009. Dostupno 29. juna 2009 sa: <http://www.queerid.com/topic.aspx?topicid=19367>.
- Recer, Paul. „Lesbian’s Kids Emotionally Sound“, The Associated Press, 4. april 1997.
- Reuters. „France gives gay couples joint parental rights“. 24. februar 2006. Dostupno 14.oktobar 2008. sa: http://today.reuters.co.uk/news/newsArticle.aspx?type=topNews&storyid=2006-02-24t174824z_01_l24690189_rtrukoc_0_uk-france-homosexuals-children.xml.
- Reuters. "Italians rally for gay and unwed couples' rights." By Stephen Brown. 10.mart 2007. Dostupno 15.aprila 2009 sa:<http://uk.reuters.com/article/worldNews/idUKL1041666620070310>.
- Ring, Evelyn. »Children of same sex parents ‘do just as well’.« Irish Examiner, 8.maj 2009. Dostupno 12. juna 2009. sa: <http://examiner.ie/ireland/children-of-same-sex-parents-do-just-as-well-91233.html>.
- RE NEWS. „Move toward Civil Partnership law.“ 24. jun 2008. Dostupno 17.marta 2009 sa: <http://www.rte.ie/news/2008/0624/marriage.html>.
- Russian LGBT Network. „The Council of Europe Human Rights Commissioner conducted a meeting with Russian LGBT-activists.“ Dostupno 09. septembra 2008. sa: http://africa.ilga.org/europe/guide/country_by_country/russia/the_council_of_europe_human_rights_commissioner_conducted_a_meeting_with_russian_lgbt_activists.
- Ryan, Aine „Civil Partnership Bill likened to segregation law in South Africa.“ Irish Times, 20. oktober 2008.
- Same-sex Marriage – A Fair Rulling, Ms. March, vol. VII, no. 5. str 17.
- San Francisco Chronicle. "Gay couples in Belgium get adoption rights." 20.april 2006. Dostupno 1. maja 2009. sa <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?f=/n/a/2006/04/20/international/i220418D48.DTL&hw=sex&sn=015&sc=420>.
- Sants, Maris. „Homophobia forced me to leave my church and my country.“ Dostupno 01.septembra 2008. sa:<http://tinyurl.com/6b62sd>.
- Schultz, Gudrun. "Latvian President Insists on Homosexuality Inclusion in Workers' Discrimination Law." Dostupno 15. avgusta 2008. sa: <http://www.lifesitenews.com/ldn/2006/sep/06092203.html>.
- Shepherd, Ken. "Obama Sets Aside Easter Egg Roll Tix for Gay Activists." Dostupno 15 maja 2009 sa: <http://newsbusters.org/blogs/ken-shepherd/2009/04/13/obama-sets-aside-easter-egg-roll-tix-gay-activists-msm-ignores-story>.
- Skolander, Bjorn. "Norway adopts gay marriage law." 6 november 2008. Dostupno 3. maja 2009. sa: http://afp.google.com/article/ALeqM5jko_BIHizUFFqUtmEaUrAEo-PXFWw.
- Spencer, Mark; Griffin, Elaine; „Altimari,Daniela. "High Court Grants Gay Marriage Rights." 10. oktobar 2008. Dostupno 13. marta 2009. sa <http://www.courant.com/news/politics/hcu-gaymarriage-1010%2C0%2C7812756.story>.
- Spiegel Online International. „Berlin Mayor Condemns Attack on

- Gay Memorial.“ 18. avgust 2008. Dostupno 02. septembra 2008. sa: www.spiegel.de/international/germany/0,1518,572829,00.html.
- Stewart, Phil. „Humanity must be saved from homosexuality.“ Independent, 23 decembar 2008. Dostupno 7. aprila 2009. sa: <http://www.independent.ie/world-news/humanity-must-be-saved-from-homosexuality--pope-1583648.html>.
- Story. „Spremna sam za novu vezu.“ Srpsko izdanje. Broj 153, godina IV, 26. avgust 2008.sr 86.
- Srna-RIA Novosti. „Grčka razmatra da prizna brakove homoseksualaca.“ Danas, 1. april 2008, str.: 15.
- Švab, Alenka, Urek, Mojca. „Nove partnerske in družinske oblike – primer istospolnih partnerskih zvez in družin v Sloveniji.“ Dostupno 4. maja 2009. sa: [www.fsd.si/mma_bin.php/\\$fId/2008061711000948/\\$fName/Istospolna+partnerstva+in+druzine.doc](http://www.fsd.si/mma_bin.php/$fId/2008061711000948/$fName/Istospolna+partnerstva+in+druzine.doc).
- Tamas, Dombos. „Hungarian Constitutional Court declares registered partnership law unconstitutional.“ Hatter, 15. decembar. 2008.
- Tamás Dombos. „Hungarian Government approves new registered partnership bill.“ Dostupno 17. marta 2009. sa: <http://www.gaylesbiantimes.com/?id=14068>.
- Tatchell, Peter. „Just say no to the Vatican.“ The Guardian, 13. februar 2009. Dostupno 10. maja 2009. sa: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/feb/13/catholicism-humanrights>.
- Tatchell, Peter. „Pope is wrong on “gay threat” to human survival, Gay sexuality is a part of human ecology.“ Pinknews. 23 decembar 2008. Dostupno 15. januara 2009. sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-10061.html>.
- The Archbishop of Canterbury, web stranica: <http://www.archbishopofcanterbury.org/1>.
- The Dagens Nyheter. 1. maj 2009. Dostupno 8. maja 2009. sa: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/sveriges-forsta-samkonade-aktenskap-1.856566>.
- The Local Sweden’s News in English. „Sweden to allow gay marriage on May.“ 21. januar 2009. Dostupno 12. februara 2009 sa: <http://www.thelocal.se/17050/20090121/>.
- Telegraph. „Top 10 Gay Weddings.“ 14. decembar 2006. Dostupno 28. septembra 2008. sa: <http://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/celebritynews/3089326/Top-10-gay-weddings.html>.
- Telegraph. „Top 10 Gay Weddings.“ Dostupno 28. septembra 2008. sa: <http://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/celebritynews/3089326/Top-10-gay-weddings.html>.
- Trampuš, Jure. „Protigejevska koalicija“. Mladina, 2004, št.22. Dostupno 7. maja 2009. sa http://www.mladina.si/tehdnik/200422/clanek/slo-tema--jure_trampus/SS.
- Typicallyspanish/Spain News. „Andalucian Government extends gay rights to civil servants.“. 23. maj 2006. Dostupno 17. oktobra 2008. sa: http://www.typicallyspanish.com/news/publish/article_4450.shtml.
- UK Gay news. „Latvian Foreign Minister Calls for Tolerance towards Gays.“ Dostupno 12. aprila 2009. sa: <http://www.ukgaynews.org.uk/Archive/2006may/1703.htm>.

- UN. „Ban calls on world to fight holocaust denial, anti-semitism and bigotry.“ UN News Centre. 27. januar 2009. Dostupno 4. aprila 2009. sa: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=29679&Cr=holocaust&Cr1>.
- Velikonja Tatjana, Greif, Tatjana. „Anketa o registriranem partnerstvu.“ Dostupno 7. maja 2009. sa: http://www.ljudmila.org/lesbo/lesbo/1920/lesbo_19_20_anketa.pdf.
- Velikonja Tatjana, Greif, Tatjana. „Anketa o registriranem partnerstvu.“ Dostupno 4. maja 2009. sa: http://www.ljudmila.org/lesbo/lesbo/1920/lesbo_19_20_anketa.pdf.
- Walker, Jane. „Acceptance – one reel at a time.“ Dostupno 22. avgusta 2008. sa: <http://www.time.com/time/europe/hero2005/almodovar.html>
- Waters, John. „Drunk with hubris, have we reinvented wheel of life?“ 4. april 2008. Dostupno 12. maja 2009 sa <http://www.irishtimes.com/newspaper/opinion/2008/0418/1208431217572.html>.
- Wockner, Rex. „Lesbian named British national poet laureate“. International news#785. 11. maj 2009.
- Wockner, Rex. „Swedes support full same-sex marriage.“ International news #718. 28. januar 2008.
- Wockner, Rex. „Spaniards support same-sex marriage law.“ International news #719. 4. februar 2008.
- Wockner, Rex. International news #789, June 8, 2009.
- Wockner,, Rex. „Iowans support civil unions but not same-sex marriage.“ National news #9. 10. mart 2008.
- Wockner, Rex. International news #789, June 8, 2009.
- Wockner, Rex. „Ireland finalizing partnership bill.“ International news #728. 7. april 2008.
- Wockner, Rex. „Vermonters favor same-sex marriage.“ International news #12. 31. mart 2008.
- Wockner, Rex. „More gay characters on TV this year.“ National news#38. 29. septembar 2008.
- Wockner, Rex. „Obama answers written questions from Washington Blade.“ National news 36. 15. septembar 2008.
- Wockner, Rex. National news #30.4. avgust 2008.
- Wockner, Rex „Hawaii House passes civil-union bill.“ National news. #59. 23. februar 2009.
- Wockner, Rex. „Schwarzenegger: Supremes may undo Prop 8.“ 10. novembar 2008. Dostupno 12. maja 2009 sa: <http://Wockner,Rex.wire.com/2008/11/schwarzenegger-court-should-overturn.html>.
- Wockner, Rex. „Dutch Cabinet ministers join gay pride.“ Inter International news 746. 11. avgust 2008.
- Wockner, Rex. „Poll: New Jerseyans ready for same-sex marriage.“ National news #33. 25. avgust 2008.
- Wockner, Rex. „GLAAD: 1,049 U.S. daily newspapers accept gay wedding announcements.“ National news#33. 25. avgust 2008.

Wockner , Rex. International news #772. 9.februar 2009.

Wockner, Rex. International news #709. 26. novembar 2007.

Wockner, Rex. International news #749. 1. septembar 2008.

Wockner, Rex. International news #743.21. jul 2008.

Wockner, Rex. International news#8.3. mart 2008.

Wockner, Rex. National news #41. 20 oktobar 2008.

Wockner, Rex. „California Supremes: Doctors can’t discriminate against gays.“ National news #33. 25. avgust 2008.

Wockner, Rex. National news #35. 8. septembar 2008.

Wockner, Rex. National news #2. 11. februar 2008.

Wockner, Rex. National news #63. 23 mart 2009.

Wockner, Rex. “Vermont Senate passes same-sex marriage bill.” National news #64. 30. mart 2009.

Wockner, Rex. “N.H. House passes same-sex marriage bill.” National news #64 30. mart 2009.

Wockner, Rex. National news # 69.4. maja 2009.

Wockner, Rex. “Sweden legalizes same-sex marriage.”International news #780.6 april 2009.

Wockner, Rex. International news #789, June 8, 2009

Wockner, Rex. „Nearly 500 Czech gay couples have registered.“ International news #719. 4 februar 2008. Dostupno 3.maja 2009 sa http://www.sgn.org/sgnnews36_06/page9.cfm.

Wockner, Rex. “Iowa legalizes same-sex marriage.” National news #65. 6. april 2009.

Wockner, Rex. National news #6., 4may 2009.

Wockner, Rex. “Obama issues pride month proclamation.” National news #74, June 08, 2009

Wockner, Rex. “Hillary Clinton issues pride month statement.” National news #74, June 08, 2009

Wockner, Rex. “Dick Cheney endorses same-sex marriage.” National news #74, June 08, 2009.

Wockner, Rex. International news #769. 19. januar 2009.

Wockner, Rex. International news #741. 7. jul 2008.

Wockner, Rex. International news #783, 27. April, 2009.

Wockner, Rex. “French Senate recognizes foreign same-sex unions.” International news #780. 6. april 2009.

Wockner, Rex. International news #765. 22 decembar 2008.

Wockner, Rex. Internaitonal News, #744. 28 jul 2008.

Wockner, Rex. „Copenhagen OK’s gay foster parents.” International news #728. 7. april 2008.

Wockner, Rex. International news #778, 23. mart 2009.

Wockner, Rex. „Estonia considers same-sex partnership law.“ International news #745, 4. avgust 2008.

Wokner, Rex. International news, #731. 28. april 2008.

Wockner, Rex. „302 couples register in Mexico City.“ International news #726. 24. mart 2008.

Wockner, Rex. International news, #731. 28. april 2008.

Wockner, Rex. International news, #772. 9. februar 2009.

Wockner, Rex. International news., #721.18. februar 2008.

Wockner, Rex. International news #736. 2. jun 2008.

Wockner, Rex. „Argentina extends pensions to gay couples.“ International news #748, 25. avgust 2008.

Wockner, Rex. „Ecuador draft constitution creates same-sex unions.“ International news #745. 4. avgust 2008.

Wockner, Rex. „Ireland finalizing partnership bill.“ International news #728.7. april 2008.

Wockner, Rex. International news #789, June 8, 2009.

Wockner, Rex. „Iowans support civil unions but not same-sex marriage.“ National news #9. 10. mart 2008.

Wockner, Rex. “Australians support same-sex marriage.” International news #791, June 22, 2009.

Wockner, Rex. International news #789, June 8, 2009.

Wockner, Rex. National news #70, May 11, 2009.

Wockner, Rex. ”Nevada Legislature overrides governor’s veto of partnership bill.” National news #73, June 01, 2009.

Wockner, Rex. “D.C. Council recognizes gay marriages from elsewhere.” National news #70, May 11, 2009.

Wockner, Rex. National news #2. 11. februar 2008.

Wockner, Rex. „Euro court: Gays must have equal adoption rights“ International news #718. 28. januar 2008. Dostupno 2. maja 2009. sa: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=827961&portal=hbk&source=externalbydocnumber&table=f69a27fd8fb86142bf01c1166dea398649>

Woolf, Marie. „Transsexual UK.“ The Independent, 9. april 2006. Dostupno 10. maja 2009. sa: http://news.independent.co.uk/uk/this_britain/article356669.ece.

Womack, Sarah. „Brighton tops ‘gay marriage’ league.“ Telegraph, 23. februar 2006. Dostupno 4. maja 2009. sa: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1511223/Brighton-tops-gay-marriage-league.html>.

Writer, Staff. „Mayor supports EU bullying campaign.“ Pinknews. Dostupno 16. septembra 2008. sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-3770.html>.

Writer, Staff. „Riga Mayor backs Riga Gay Pride March.“ Dostupno 16. septembra 2008. sa: <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-3856.html>.

„A link to the program at the TV website, that writes about Selma – the author and forbidden love“. 26. december 2008. Dostupno 16. januara 2009. sa: <http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=85486&a=ag040711>.

„Vois Droits et Demarches. Pacte civil de solidarité.“ Dostupno 3. aprila 2009. sa: <http://vosdroits.service-public.fr/N144.xhtml>.

- „Spanish parliament legalizes gay marriage.“ 30. jun 2005. Dostupno 7. juna 2008. sa: <http://www.msnbc.msn.com/id/8413036/>.
- „Olimpijada – Deset homoseksualcev na OI?“ 18. avgust 2008. Dostupno 7. juna 2008. sa: <http://24ur.com/sport/peking2008/deset-homoseksualcev-na-oi.html>.
- „Human Rights Campaign. Measuring support for Equality in the 109th Congress. Congressional Scorecard.“ Dostupno 9. avgusta 2008. sa: <http://www.hrc.org/documents/HRCscorecard2006.pdf>.
- „Obama and Proposition 8.“ Wukdshire and Washington. 2. novembar 2008. Dostupno 7. januara 2009. sa: <http://www.wilshireandwashington.com/2008/11/obama-and-propo.html>.
- „25 September 2008 Members of the European Parliament condemn the attack at the opening of the Sarajevo Queer Festival.“ Dostupno 28. septembra 2008. sa <http://ukgaynews.org.uk/Archive/08/Sep/2502.htm>.
- „Council of Europe Chief Condemns Homophobia.“ Dostupno 17. aprila 2009. sa: <http://www.ukgaynews.org.uk/Archive/2006may/2604.htm>.
- „Commissioner Hammarberg calls for more protection from discrimination based on sexual orientation and gender identity. Press relaease 275.“ Dostupno 9. septembra 2009. sa: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1276397&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE>.
- „Different Families, Same Rights? Freedom and Justice in the EU: Implications of the Hague Program for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Families and their Children“
- „Different Families, Same Rights? Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Families under International Human Rights Law“ su dostupni sa: http://www.ilga-europe.org/europe/publications/non_periodical.
- „Gay pride parade to be held in Dublin.“ 27. jun 2009. Dostupno 29. jun 2009 sa: <http://breakingnews.ie/ireland/gay-pride-parade-to-be-held-in-dublin-416526.html>.
- „Sofia Mayor Changes Route of Gay Parade, Vows to Remove Illegal Roma.“ 26. jun 2008. Dostupno 15. aprila 2009. sa: http://www.novinite.com/view_news.php?id=94554.
- „Hungarian court annuls domestic partnerships law.“ 15. decembar 2008. Dostupno 7. maja 2009. sa: <http://www.google.com/hostednews/ap/article/ALeqM5gAyqhI2d-VTTV9z0Qs2MBd8haobgD953851G0>.
- „Norwegian Regulations related to Marriage“ Dostupno sa: <http://www.norway.org.au/consular/Marriage/marriage.htm>.
- „Lutheran Pastor Blesses Union of Lesbian Couple.“ 23. jul 2008. Dostupno 15. januara 2009. sa: <http://www.yle.fi/news/left/id96984.html>.
- „Some Considerations Concerning the Catholic Response to Legislative Proposals on the Non-Discrimination of Homosexual Persons.“ Dostupno 16. marta 2009. sa: <http://www.thefreelibrary.com/Some+considerations+concerning+the+Catholic+response+to+legislative...-a0128671084>.
- www.declarationofmontreal.org.

Dokumenta

- Court of Justice of the European Communities. „Press release no 17/08, 1. april 2008, Judgement of the Court of Justice in Case C-267/06 Tadao Maruko v Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen A life partner of the same sex may be entitiled to a survivor’s pension under an occupational pension scheme“. 1. april 2008. Dostupno 17. maja 2009. sa: <http://curia.europa.eu/en/actu/communiqués/cp08/aff/cp080017en.pdf>. Tekst presude dostupan 17. maja 2009. sa: <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=EN&Submit=rechercher&numaff=C-267/06>.
- Dopis Sekcije Škuc-LL Vladi Republike Slovenije, 23.7.2007, Pobuda za dopolnitev Zakona o registraciji istospolne partnerske skupnosti.
- Evropski parlament. „Resolution on equal rights for gays and lesbians in the EC.“ 1994. Dostupno 10. maja 2009 sa: http://www.europarl.europa.eu/omk/omnsapir.so/pv2?prg=caldoc&file=980917&langue=en&tpv=def&sdoc-ta=10&txtlst=7&type_doc=resol&pos=1.
- Evropski parlament. “Written declaration.“ 22. Septembar 2008. Dostupno 3. maja 2009. sa: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//ep//nonsgml+wdecl+p6-dcl-2008-0076+0+doc+pdf+v0//en&language=en>.
- European Court of Human Rights. “Affaire Schlumpf c. Suisse (Requête n° 29002/06)” 8. januar 2009. Dostupno 2. maja 2009. sa: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=schlumpf%20%7C%2029002/06&sessionid=21301430&skin=hudoc-pr-en>. Odluka je doneta 8. januara 2009.
- Kazenski zakonik. Dostupno 7. maja 2009. sa: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=kazenski+zakonik&mandate=-1&unid=sz|c12563a40033-8836c1257435005a1f1c&showdoc=1>.
- Narodna skupština Republike Francuske. “Report on the Family and the Rights of Children”. 25. januar 2006. Dostupno 15. maja 2009. sa: <http://www.preservemarriage.ca/docs/France%20-%20summary.pdf>.
- Ustava Republike Slovenije. Dostupno 7. maja 2009. sa: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=150&docid=28&showdoc=1>
- Zakon o delovnih razmerjih. Dostupno 7. maja 2009. sa: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=zakon+o+delovnih+razmerjih&mandate=-1&unid=upb|042141dc6bdeeab9c12574430028f2fa>
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Dostupno 7. maja 2009. sa: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=zakon+o+zakonski+zvezi&mandate=-1&unid=upb|2a106172f0a8c373c12575010045e9aa&showdoc=1>

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.812.34

МРШЕВИЋ, Зорица, 1954-

Ka demokratskom društvu - istopolne
porodice / Zorica Mršević. - Beograd :
Institut društvenih nauka, 2009 (Beograd :
Čigoja). - 175 str. ; 24 cm

”Mr Bojana Balon je autorka poglavlja
’Istopolno orijentisane osobe na javnoj sceni
i njihov značaj za ubrzanje promena’ i
naslovna ’Slovenija’” --> kolofon. - Tiraž
300. - Napomene i bibliografske reference uz
tekst. - Summary: Towards a Democratic
Society : Same-sex Families. - Bibliografija:
str. 161-175.

ISBN 978-86-7093-128-2

a) Истополне заједнице
COBISS.SR-ID 168990476